

**FAŞİST YÖNETİMİN İTALYA'DA YARATTIĞI
DEĞİŞİM VE BUNUN TÜRK BASININA YANSIMASI
(1922 – 1926)**

Tuncay FİDAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILÂP TARİHİ
ANABİLİM DALI**

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN**

2019

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TUNCAY FİDAN

**FAŞİST YÖNETİMİN İTALYA'DA YARATTIĞI DEĞİŞİM VE BUNUN TÜRK
BASININA YANSIMASI (1922 – 1926)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN danışmanlığında, Tuncay FİDAN tarafından hazırlanan “Faşist Yönetimin İtalya’da Yarattığı Değişim ve Bunun Türk Basınına Yansıması (1922-1926)” adlı bu çalışma 08/02/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı’nda Yüksek lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN

İmza:

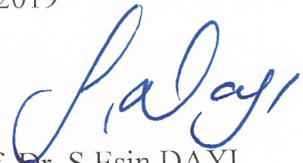
Jüri Üyesi : Doç.Dr.Asaf ÖZKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Şemsettin ÇELİK

İmza:

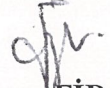
Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 08/02/ 2019

Prof. Dr. S.Esin DAIYI
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *(FAŞİST YÖNETİMİN İTALYA'DA YARATTIĞI DEĞİŞİM VE BUNUN TÜRK BASININA YANSIMASI (1922 – 1926)* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönteme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28 /02/ 2019

Tuncay FIDAN

ÖZET

İtalya, Birinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa’da parlamenter sistem yerine yeni bir ideoloji yaratmıştı: Faşizm. Bu ideoloji kendine has yöntemleriyle Avrupa sistemini yenileyecek ve ardından Almanya ve İspanya gibi devletlerin de bu sisteme dahil olmasını sağlayacaktır. Birinci Dünya Savaşı, sadece zaferi kazananların, özellikle de İngiltere ve Fransa’nın menfaatleri doğrultusunda bir barış yaratmıştı. İtalya ise galip sıfatıyla masaya otursa da paylaşımında üvey evlat muamelesi görmüştü. Dolayısıyla, Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarına adeta bir tepki niteliğinde olan bu oluşumlar, peşi sıra Avrupa’yı da bambaşka mecalara, hatta yeni bir dünya savaşına sürükleyecektir. İtalya’da başlayan bu totaliter faşist usul, ilk hedef ve düşman olarak Parlamentoyu seçecektir.

Neticede hem Birinci Dünya Savaşı’nın İtalya’da yarattığı memnuniyetsizlik, hem bu sonuçların içerde doğurduğu anarşi, karmaşa ve ekonomik çalkantılar bir kurtuluş olarak faşizmin doğmasına ve desteklenmesine sebep olmuştur.

Bu çalışmamızda, faşizmin iktidara yürüyüşünden Matteotti cinayetine ve aslında bu cinayetin gerçek manada Duçe’yi yaratmasına, Lozan Konferansı’ndan İtalya İmparatorluğuna kadar olan faşizmin doğuş sürecini basından takip etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Faşizm, Mussolini, İtalya, Matteotti, Diktatörlük

ABSTRACT

After World War I, Italy has created a new ideology in Europe instead of parliamentary system: Fascism. This ideology would renovate the European system with his own distinctive methods and then ensure that the states would be involved in this system such as Germany and Spain. World War I has created peace for only victors, especially in the interest of England and France. Although coming to the table as winner, Italy has been treated unfairly. Therefore, these developments which were almost reaction to the outcomes of First World War, would lead Europe into a completely different channel, even a new world war. This totalitarian fascist way having begun in Italy would choose parliament as a first target and enemy.

Consequently, both dissatisfaction created by W.W.I and anarchy, chaos and economic turmoil caused by these consequences in Italy has caused emergence and support of fascism as a salvation.

In the this study, we tried to follow press about process of birth of fascism from the rise to power of fascism to the Matteotti murder and to the revealing of Duçe in real terms thanks to this murder, from Treaty of Lausanne to the Italian Empire.

Key words: Fascism, Mussolini, Italy, Matteotti, Dictatorship.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI	I
YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	IX
KAYNAKÇA	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAŞİZMİN DOĞUŞU

A- FAŞİZME DOĞRU	11
1. Faşizmin Zorunluluğu ve Mussolini	11
2. İktidarın Faşistlere Terki	17
B- FAŞİZM İKTİDARDA	20
1. İlk İcraatlar	20

İKİNCİ BÖLÜM

MANTIK, KANUN VE TEŞKİLATLANMA AÇISINDAN FAŞİZM

A- FAŞİZMİN DOĞASI	25
1. Karakter Olarak Faşizm	25
2. Faşizmin Güç Odakları	39
B- EKONOMİ, DEMOKRASİ VE YAPTIRIM ALANINDA FAŞİZM	46
1. Faşizmin Demokrasiye Bakışı	47
2. Sendikal Kooperatif Devleti	59
3. Faşizmin Otoritesi, Sindirme (Terhib) Siyaseti	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAŞİST İTALYA İMPARATORLUĞU: EMPERO İTALYANO

A- İTALYA EMPERYALİZMİNİN TEMEL MANTIĞI	80
1. Mussolini'nin Trablusgarp Seyahati	90
2. Avrupa Politikası	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MATTEOTTİ CİNAYETİ: İNTİKAM, İHTİLAF VE DİKTATÖRÜN ŞAHLANIŞI

A- CİNAYET VE ANARŞİ	114
----------------------------	-----

1. Cinayetin Sebebi	115
2. Failler	118
3. Tepkiler ve Karşı Tepkiler	123
4. Yumuşama Taktiği	131
B- PARTİ İÇİ MUHALEFET VE MUSSOLİNİ SARKACI	133
1. Çatlaklar	133
2. Şiddet Siyaseti	152
3. Karşı Suikastlar: Faşizmin Harlanması	158
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE VE İTALYA	
A- FAŞİSTLER VE TÜRKİYE	168
1. Türk Aydınları Gözüyle Faşizm	168
2. Mussolini ve Lozan	169
3. İtalyan Siyasi ve Ekonomik Emelleri ve Türkiye'nin Tepkisi	176
B- İKİ TİYATRO: SİCİLYA VE RODOS "TAHŞİDATI"	188
1. Sicilya Yığınağı	188
2. Rodos Yığınağı	191
SONUÇ	201
EKLER	203
FOTOĞRAF VE RESİMLER	245
ÖZGEÇMİŞ	268

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı, aslında sadece dünyayı harap etmemiş aynı zamanda demokrasilerin de başarısızlığını ve yeniden sorgulanmasını ortaya çıkarmıştı. İşte bu durum ilk etapta parlamenter hareketlere bir tepki olarak faşizmi doğurmuştu. Öyle ki diktatörlük usulü sevimli gelmeye, Mussolini'nin şahsında bu durum somutlaşınca diktatörlüğe bir umut gözüyle bakılmaya başlanmıştı. Bazı devletler bunu ya fiilen denedi ya da denemek istedi.

Bu çalışmamızda faşizmin doğuşunu – ki gerçek manada 1926'da system ve kanun olarak berraklaşmıştır – incelemeye aldık. Faşizmin doğuşunun Türk basınına yansımaları ve Türk basınının eleştirel bakışını belirlemeye çalıştık. Türk basınında, bu dönemler için, dış haberler noktasında bazı sıkıntılarla karşılaşmak mümkündür; örneğin haberlerin telgrafı hem kısıtlı hem de benzer olduğundan olayları aksettirmede farklı bir haber fazla bulamadık, ancak gazetecilerin yorumlarını, bakış açılarını yakalamaya çalıştık. Bunun için bazı gazete, ki özellikle Atatürk'ün okumaktan zevk aldığı dediği “Akşam” gazetesi gibi, ve dergileri önplana çıkardık. Başka bir sorun da özel isimlerin Türk basınına yansımalarıdır. Nitekim latin alfabesine geçilmediğinden Arap harfleriyle bu isimlerin orijinallerini yazmak pek mümkün olmamıştır. Dolayısıyla isimler okunduğu şekliyle ifade edilmiştir. Biz de bu durumu göz önüne alarak, elimizden geldiği kadarıyla, isimlerin orijinallerini tespit edip ilk geçtiği yerde okunuşlarının yanında parantez içerisinde vermeye çalıştık. Diğer bir sorun, çalışmamızda siyasi ve askeri gelişmeler yerine faşizmin esasını, Mussolini'nin fikirlerini vermeye uğraştığımızdan, bazı olay ve tarihlerde netliğin olmamasıdır. Örneğin Mussolini'nin emperyalist siyasetini anlatırken onun hedefinde olan Akdeniz ve çevresindeki siyasi faaliyetlerine eğilmek yerine onun emperyalist düşüncesini bulmaya çalıştık. Bilindiği üzere tarih, sondan geriye doğru okunmaktadır; yani olaylar bittikçe biz olayların mutlak bilgisine sahip olabiliyoruz. Oysa çalışmamız 1922 – 26 aralığında olduğundan henüz faşizmin tam manasıyla açığa çıkması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla biz faşizmin nasıl neticelendiğini değil, doğuş sürecindeki heyecanını çözmeye, adeta faşizmin çocukluk resmini çıkarma uğraşı vermiş olduk. Zaten faşizmi bütün çevresiyle ihata edip mutlak manada tespiti kalkışmak da mümkün değil; sonuçta bir doktrin üzerine kurulmamıştır. Eylemler ve söylemlerden bir mana çıkararak ortak bir yargıya ancak gidilebilir.

Birinci bölümde faşizmi doğuran etkenleri ve faşizmin iktidara gelişinin ilk evrelerini, ikinci bölümde faşist emperyalizmin düşünce yapısını, üçüncü bölümde

faşizmin genel karakterini, dördüncü bölümde Matteotti cinayetini ve tepkilerini, beşinci bölümde ise Türkiye ve Faşist Yönetimi arasındaki ilişki ve ihtilafları ana hatlarıyla irdelemeye çalıştık.

Bu çalışmayı yaparken 1922 Kasım ayından başlayıp 1926 yılının sonuna kadarki – nispeten de faşizmin ruhunu yansıtan bazı yazılar için 1927 ve 1928’deki – önemli gördüğümüz gazete ve dergileri taradık. Makale ve yazılardan birebir alıntı yaparken parantez içerisinde üç noktayla (...) almadığımız yerleri belirtmeye çalıştık.

Çalışmamız esnasında büyük destek ve hoşgöülerinden dolayı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü müdürü değerli hocam Prof. Dr. Sinever Esin DAYI’ya, Doç Dr. Erkan CEVİZLİLER’e, Doç. Dr. Tolga BAŞAK’a, Doç. Dr. Asaf ÖZKAN’a, Doç. Dr. İsmail EYOBOĞLU’na ve tüm enstitü çalışanlarına, üzerimizdeki emeklerinden, hasseten kapılarını bize sürekli açık tutmalarından ötürü teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek Lisans Tez eseri için yaptığım araştırma sürecinde bana yol gösteren, tavsiyelerde bulunan, iki yılı aşkın sürede çalışmalarım boyunca hoşgörü ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN’a katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca ihmal etmeme rağmen sabırla bana katlanan her daim desteğini hissettiğim eşim Hakime ve çocuklarıma da teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamızın faydalı olması en büyük dileğimizdir.

Tuncay FİDAN

Erzurum-2018

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AEÜEFTB: Ahi Evren Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

AŞ: Anonim Şirketi

AÜTİTE: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

BBC.: British Broadcasting Corporation

Bkz.: Bakınız

Çev: Çeviren

DEÜAİTE: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

DrI: Derleyen

E.T.: Erişim Tarihi

İABUA: İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

İÜ: İstanbul Üniversitesi

Kw: Kilowat

PTT: Posta Ve Telgraf Teşkilatı

s.: Sayfa

S.: Sayı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM ZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMMTD: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TTTAŞ : Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi

Y.: Yıl

YDT: Yayınlanmamış Doktora Tezi

YLT: Yüksek Lisans Tezi

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER VE KÜTÜPHANELER

Ankara Üniversitesi Veri Tabanı
Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi
Hakkı Tarık Us Koleksiyonu
Milli Kütüphane

B- RESMİ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Ayın Tarihi

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Akşam
Anadolu'da Yenigün
Babalık
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Tanin
Tevhid-i Efkâr
Vakit
Vatan
2- Dergiler
Altınyurd
Ceride-i Adliye
Hayat
Sebilürreşad

F- ANSİKLOPEDİLER

Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi, (Yayın Yönetmeni: Nezihe ARAZ), Kaynak Kitapları, İstanbul, 1975.

Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi (çev. Bülent PEKER – Nevzat KIRAÇ), c. 2, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, c. 1 ve 4, Risale Yayınları, İstanbul 1990.

G- KİTAPLAR

ARAŞTIRMA ESERLER

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, c. 1, Ankara 1993.

ARON, Raymond, **Demokrasi ve Totalitarizm** (çev. Vahdi HATAY), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

BENSUSSAN, Gérard – Georges LABİCA (çev. Volkan YALÇINTOKLU), **Marksizm Sözlüğü**, Yordam Kitap, İstanbul 2016.

BRINTON, Crane – John B. CHRISTOPHER – Robert L. WOLFF, **1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık**, (çev. Mete TUNÇAY), c. 3, İstanbul 1982.

DAVIES, Norman, **Avrupa Tarihi**, (Editör: Mehmet Ali Kılıçbay; Çev: Burcu ÇIĞMAN – Elif TOPÇUGİL – Kudret EMİROĞLU – Suat KAYA), İmge Kitabevi, Ankara 2006.

DUVERGER, Maurice, **Politikaya Giriş** (çev. Samih TİRYAKİOĞLU), Varlık Yayınları, İstanbul 1971.

GAUCHER, Roland, **Sovyet Rusya'da 50 Yıllık Muhalefet ve Siyasi Cinayetler**, Yeni Yayınları, İstanbul 1980.

GREGOR, A. James, **Janus'un Yüzleri (Yirminci Yüzyılda Marksizm ve Faşizm)** (çev. Deniz ÖKTEM), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2003.

GRIFFIN, Roger, **Faşizmin Doğası**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

HANKS, Merry E. Wiesner, (çev. Hamit ÇALIŞKAN) **Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 -1789**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2016, s. 191.

HEYWOOD, Andrew, **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, Ankara 2007.

HOBBSAWM, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, (çev: Yavuz ALAGON), İstanbul 1993.

IRMAK, Sadi, **ATATÜRK'ÜN ÇEVRESİ**, Hisarbank Kültür Yayınları, 1981.

İlimler ve ideolojiler (Komisyon. Çev. Fahrettin ARSLAN), Umran Yayınları, Ankara 1981.

KISSINGER, Henry, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

LANGLOIS, George – Jean Boismenu – Luc LEFEBVRE – Patrice REGIMBALD, **20. Yüzyıl Tarihi**, (çev. Ömer TURAN), Nehir Yayıncılık, İstanbul 2003.

ÖZEK, Çetin, **Direnen Faşizm – 1**, İzlem Yayınları, 1966.

- PAXTON, Robert O., **Faşizmin Anatomisi**, (çev. Hakan ATAY – Hivren Demir ATAY), İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- ROBERTS, J. M., **Dünya Tarihi (18. Yüzyıl ve Sonrası)**, (çev. İdem ERMAN – Tansu AKGÜN), c. 2, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.
- SACHAR, Howard M., **Avrupa'nın Katli (1918 – 1942 Siyasi Bir Tarih)**, (çev. Erdem GÖKYARAN), YKY, İstanbul 2014.
- SİNANOĞLU, Nüşet Haşim, **Faşizm ve Onun Devlet Sistemi**, İstanbul 1933.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul 1982.
- UÇAROL, Rifat, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- VİNCENT, Andrew, **Modern Politik İdeolojiler**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.

H- MAKALELER

- Ağaoğlu Ahmet, “*Fransa – İtalya*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.
- Ahmet Emin, “*İtalya İle Münasebatlarımız*”, **Tevhid-i Efkar**, 14 Mart 1924.
- Ahmet Emin, “*Mussolini Tehlikesi*”, **Tevhid-i Efkar**, 23 Mart 1924.
- Ahmet Emin, “*Siyaseti Hariciyemiz?*”, **Tevhid-i Efkar**, 30 Mayıs 1924.
- Ahmet Emin, “*Silaha Sarılmaya Mecbur Kalırsak...*”, **Tevhid-i Efkar**, 2 Haziran 1924.
- Aka Gündüz, “*Sinyor Mussolini Cenaplarına (Hafif Bir Uslupla Yazılmış Ağır Bir Mesele)*”, **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1926.
- Alaeddin, “*Faşist Hukuk-u Cezası*”, **Ceride-i Adliye**, 30 Eylül 1928.
- Ali Nahid, “*İtalya Oturulmaz Bir Hale Gelmiştir*”, **Cumhuriyet**, 20 Teşrinisani 1926.
- ELLERY, Eloise, (çev.) “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, **Ayn Tarihi**, 8, (1 – 30 Haziran 1926).
- Feridun Fikri, “*Faşizm mi?*”, **Yenigün**, 22 Nisan 1923.
- Gustav Le Bon, “*Diktatörlüğün Muhtelif Şekillerine Doğru Avrupa'nın Tekâmülü*”, (Çev: Namdar Rahmi), **Babalık**, 8 Haziran 1340.
- KABE, Robert Laforer (çev.), “*Mösyö Mussolini'nin Siyaset-i Maliyesi*”, **Ayn Tarihi**, 3, (1 – 31 Mart 1340).
- MARRARO, Hovard R. (çev.), “*İtalyan İmparatorluk Programı*”, **Ayn Tarihi**, 9, (1 – 30 Haziran 1926).

- Mehmet Ali Tevfik, “*İtalya’nın Değişmeyen Siması*”, **Tevhid-i Efkar**, 28 Haziran 1924.
- Necmettin Sadak, “*Hala Harp Ortasında mıyız?*”, **Akşam**, 25 Mayıs 1924.
- Necmettin Sadak, “*Tecavüz İhtimali?*”, **Akşam**, 2 Haziran 1924.
- Necmettin Sadak, “*İtalya Hadiseleri*”, **Akşam**, 19 Haziran 1924.
- Necmettin Sadak, “*Mühim Bir Tecrübe*”, **Akşam**, 5 Mart 1928.
- NİTTİ, Francesco Saverio, “*Diktatörlüklerin İnkırazı*”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 - 30 Eylül 1926).
- POTTAY, Cozippe (Guiseppe) (çev.), “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, **Ayın Tarihi**, 12, (1 – 31 Ocak 1927).
- POTTAY, Cozippe, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, **Ayın Tarihi**, 12, (1 – 28 Şubat 1927).
- PREZZOLİNİ, Giuseppe (çev.), “*Faşizmin Galebesi*”, **Ayın Tarihi**, 3, (1- 31 Mayıs 1341).
- Şükrü Kaya, “*Sicilya Tahşidatı Kime Karşıdır?*”, **Cumhuriyet**, 23 – 24 Mayıs 1924.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, “*İtalyan Hukukundaki Eski ve Yeni İstikametler*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 9 / 3 – 4, (İstanbul 1944), s.620-638.
- Yunus Nadi , “*Sulh ve Sükunun Hakkı*”, **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1924.
- Yunus Nadi, “*İtalya’nın Sözünü Bekliyoruz*”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924.
- Yunus Nadi, “*İki Taraf da Söyledi*”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1924.
- Yunus Nadi, “*İtalyan İşleri*”, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1924.
- Yunus Nadi, “*Çok Bozuk Bir Muvazene*”, **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1926.
- Yunus Nadi, “*Bir Avrupa Meselesi*”, **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1926.
- Yunus Nadi, “*Parlamentarizm Buhranı*”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926.
- Yunus Nadi, “*İtalya Siyaseti*”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1926.
- Zeki Mesud, “*Faşist İtalya Emperyalist mi?*”, **Hayat Mecmuası**, S. 23, Ankara, 5 Mayıs 1927.
- Zeki Mesud, “*Faşizmin Devlet Telakkisi*”, **Hayat Mecmuası**, S. 39, Ankara, 25 Ağustos 1927.
- Ziya Gökalp, “*Türk Ocağı Ne Yapmıştır? Vazifesi, Gayesi Nedir*”, **Altınyurd**, S. 2, Adana 1923.
- “*Bernard Shaw ve Ahval-i Siyasiye*”, **Cumhuriyet**, 6 Kanunisanı 1929.

- “*Faşizmin Menşei*”, **Ayın Tarihi**, 1, (1 – 30 Teşrinisani 1339).
- “*Faşistler ve Farmasonlar*”, **Sebilürreşad**, 24, (14 Ağustos 1924).
- “*Faşist Milli Fırkasının Yeni Nizamname-i Dahiliyesi Metni*”, **Ayın Tarihi**, 10, Ankara (1 – 31 Teşrinievvel 1926).
- “*Faşizmin Vaziyeti*”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 – 31 Ağustos 1926).
- “*İtalya’da Yeni Kanunlar Silsilesinden*”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 – 30 Eylül 1926).
- “*İtalya’da Terhib Devri*”, **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926.
- “*İtalyan Buhranı*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.
- “*İtalya’da Faşizmin Neşv ü Neması, Mevki-i İktidara Suudu*”, **Ayın Tarihi**, 6, (1 – 30 Eylül 1341).
- “*İtalya’da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kuvveti*”, **Ayın Tarihi**, 3, (1 – 31 Mart 1340).
- “*İtalya’da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kuvveti*”, **Ayın Tarihi**, 3, (1 – 30 Haziran 1340).
- “*İtalya’nın Yeni Diktatörü Dünyanın da Yeni Napolyonudur*”, **Ayın Tarihi**, 1, (1 – 30 Eylül 1339).
- “*Liberal Fransa’nın Programı*”, **Ayın Tarihi**, 4, (Ankara 1340).
- “*Mussolini’nin Son Günleri*”, **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.
- “*Muvaffakiyetsizliğe Düçar Olan Diktatörlük*”, **Ayın Tarihi**, 4, (1 – 31 Temmuz 1340).
- “*Roma İmparatorluğu (Yirminci Asrın Rub-u Evveli)*”, **Ayın Tarihi**, 7, (1 – 31 Kanunievvel 1341).
- “*Yavaş Yavaş Dünyayı Saran Yeni Bir Cereyan*”, **Ayın Tarihi**, 1, Ankara (1 – 30 Teşrinievvel 1339).

İ- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://en.wikipedia.org/wiki/Marianne> (E. T. 06.05.2018).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Futurist> (E. T. 06.05.2018).

<https://www.britannica.com/topic/list-of-prime-ministers-of-Italy-2067327> (E. T. 16.00.2018).

<https://www.britannica.com/biography/Cesare-Borgia-duke-of-Valentinois> (E. T. 22.11.2018).

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/. (E. T. 06.05.2018).

https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/foch_ferdinand (E. T. 10.06.2018).

<https://www.firstworldwar.com/bio/sonnino.htm> (E. T. 10.02.2019).

<https://www.britannica.com/biography/Giuseppe-Garibaldi> (E. T. 11.02.2019).

GİRİŞ

Faşizmin teorisyenlerine göre bir inkılabın, karşıtlarına göre ise bir gericiğin eseri¹ olan faşizm, herhangi bir felsefe ya da doktrin üzerine kurulmuş bir sistem ya da ideoloji değildi. İç ve dış şartların oluşturduğu bir hareketten doğarak daha sonra ideoloji olmaya başlamıştı. Alışlagelmiş ideoloji anlayışından farklı olarak teoriden pratiğe değil pratikten teoriye geçen bir hareket; yani kuvveden fiile çıkmamış filden kuvveye doğru giden bir hareket olmuştu.

Çalışmamızda da görüleceği üzere, özellikle İtalya'nın kendi iç şartlarından doğan faşizm, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına, İtalya'nın kendi içinde yaşadığı ekonomik, sosyal, siyasi karmaşa ve buhranlarına bir tepkiydi. Tarihin ilginç özelliklerinden biri de çalkantılı dönemlerin kahramanlar yaratmasıdır. İşte böyle bir çaresizlik ve bıkkınlık "Duçe"yi ortaya çıkaracaktı. Pratik zekasıyla Mussolini, tarihin kendisine sunduğu bu fırsatları değerlendirip ülkenin kaderine el atacaktı. Bir kurtarıcı olarak alkışlanan Mussolini, kendince bir sistem kuracaktı. Hatta bu korku ve kurtarıcı arayışı diktatörlükle beraber sembiyotik bir yaşamı da beraberinde getirecekti. Bundan sonra Mussolinisiz bir İtalya düşünülemezdi.

Hitler gibi demokrasi basamaklarını kullanarak iktidara gelip daha sonra diktatörlüğe evrilmeden doğrudan bir diktatör olarak başa geçen Mussolini, faşizmin geçici bir diktatörlük olmadığını Matteotti cinayetiyle gösterecekti. Bu cinayet gerçek manada faşizm sistematığının yerleşmesini ve geri dönüşü olmayan diktatörlüğü ortaya çıkardı.

Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan demokratik hükümetler, ekonomik ve politik krizler karşısında zayıf kalmışlardı; kişisel yönetimi ortaya çıkaran "güçlü lider" fikri ilgi çekmeye başladı. Büyük iş adamları küçük esnafı, çiftçileri ve orta sınıf altındaki grupları tehdit ediyordu. Dolayısıyla faşist hareketler büyük ölçüde bu alt sınıf üyelere dayanacaktı. Diğer bir etken Rusya Devrimi'nin tüm Avrupa'yı etkilemesinden korkan varlıklı sınıfların endişeleriydi. 1930'lardaki ekonomik krizler ise kırılğan demokrasilere son darbeyi indirdi². Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra radikal sağın yükselişi, toplumsal devrim ve işçi sınıfının iktidarı tehlikesine, özel olarak da

¹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "İtalyan Hukukundaki Eski ve Yeni İstikametler", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 9 / 3 – 4 (1944), s. 624.

² Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, İstanbul 2007, s. 162 – 63.

Leninizme tepki niteliğinde olmuştu. Bunların varlığı faşizmin gerekçesi olacaktı. Dolayısıyla bazı iddialara göre Hitler ve Mussolini'yi Lenin doğurmuştu³.

Griffin'in de tespiti ile, faşist rejimlerin "*hammaddeleri militarizm, ırkçılık, karizmatik liderlik ve popülist milliyetçilik*"ti. Bu unsurların bir araya gelmesi, hedef olarak yeni bir tür tek parti devleti kurması, öyle ya da böyle Birinci Dünya Savaşı'ndan ve Rus Devrimi'nden kaynaklanan sosyo-politik gerilimlerin yaşandığı konjonktürün, yani 20. yüzyılın ürünüydü.⁴

Bernard Shaw ise bu konjonktürü değerlendirirken şaşırtıcı bir şekilde diktatörlüğü haklı çıkaracak ve hatta Mussolini'yi deha sahibi bir kişi olarak tasvir edecek beyanatta bulunuyordu. Zigfrid adlı gazetecinin, "*Bir dâhinin diktatörlüğü mutavassıt bir adamın icra-yı hükümetine tercih edilmeli midir?*" sorusuna karşılık Shaw, bunun duruma bağlı olduğunu, Napolyon'un Mısır seferinden dönüşünde Fransa'yı ancak "*demokratik esasa müstenit bir diktatörlük*" kurtarabildiğini, dolayısıyla Dünya Savaşı sonrası İtalya'nın da böyle olduğunu söylüyordu. Mussolini olmasa da durumun düzeleceği hakkındaki liberallerin düşüncelerinin boş olduğunu, ki bu fikrin de "*her zaman sucuk yemeye alışmış olan İngiltere'de*" yayıldığını söyleyerek bir noktada Mussolini'yi haklı çıkarmaya çalışmıştı. Sosyalizm ve sendikalizmin ihtilalci ve anarşist hareketlerine karşı Mussolini'nin, "*bu ahır temizlemek mecburiyetindeyiz*" cümlesini aktaran Shaw, iddiasını sağlama almıştı. Mussolini'nin Roma yürüyüşünü, "*bir kilo tereyağı içine atılan ateşnak bir mermi*" şeklinde değerlendiren Shaw, bunun liberal muhaliflerin merkez karargahını deldiğini; hükümeti devirdikten sonra Faşist bir hükümet kurmak zorunda olduğunu söyledikten sonra, "*Zaman adamını bulmuştur. Bu işi ancak diktatörlük şeklinden başka bir suretle başaramazdı. Seçim ve geneloy (re'y-i amm) için vakit yoktu*" diyerek faşizm hareketini mantıken tasdik ediyordu. İddiasına esas olarak zaman ve şartları ileri süren Shaw, bunun geçici bir zamana has olduğunu, bütün diktatörlerin de dahi olmadığını⁵ ekleyerek hem Mussolini'yi bu görevi yapacak feraset ve kiyasette bir adam olarak göstermiş, hem de kendini bir noktada savunmuş oluyordu. Oysa Shaw'un bu mülakatı verdiği tarih, Mussolini'nin diktatörlüğünün bir ülkeyi toparlama devresini aşmıştı diyebiliriz; yani meşruiyetini yitirmişti.

Bütün diktatörlüklerin ortaya çıkmasında ekonomik bunalım rol oynarken diktatörlükler yapıları bakımından da benzerdi: Renkli gömlek, özel ordu, kitlelerin

³ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991 Aşırılıklar Çağı*, (çev. Yavuz Alagon), İstanbul 1993, s. 157.

⁴ Roger Griffin, *Faşizmin Doğası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 11.

⁵ "*Bernard Shaw ve Ahval-i Siyasiye*", *Cumhuriyet*, 6 Kanunısani 1929.

gözlerinin bağlanması, özel selamlar, mistik bir şekilde devletin yüceltilmesi. Ayrıca Faşizmin gerçek ve hayali düşmanları vardır, ki bunlar sansür, siyasal polis, jop, yasaların koruyuculuğunun sona ermesi gibi baskı araçlarıyla susturuluyordu. Bütün resmi binalarda sadık İtalyanlar için öğüt şuydu: “*İnan, savaş, söz dinle.*” Muhalefet ise, “*Faşist Aleyhtarı Suçlara Karşı Uyanık Bulunma Örgütü (OVRA)*” ile takip edilip sindiriliyordu.⁶ İtaat yönünü takviye adına olsa gerek, Mussolini din derslerini zorunlu kıldığı gibi okullarda Meryemana resimleri astırıyordu⁷. Doğal olarak diktatörler Meclisi sadece bir sembol olarak gördükleri gibi hukuku da kendilerine zırh yapacaklardır; bu ülkelerde sadece diktatörün hayatı garantidedir. Diğer herkes ya kerhen itaat eder ya da gerektiğinde, hayatından olur.

Tarık Zafer Tunaya’yanın anlamlı tahliline göre, totaliter bir ideoloji olan faşizmin ilk kuruluş ve uygulanışı İtalya’da oldu. Daha sonra Nasyonal – Sosyalizm adıyla Almanya’da yerleşti. İspanya’da Franco önderliğinde nasyonal sendikalist, Portekiz’de ise Olivera Salazar liderliğinde korporatist rejimler olarak ortaya çıktı. Hepsinde totaliterliği diktatör temsil ediyordu. İtalya’da “*Duce*”, Almanya’da “*Führer*”, İspanya’da “*Caudillo*”... Şef aynı zamanda devletin kendisiydi. Devlet üstün bir idealdi; en yüksek ahlakı ve erdemliliği şekillendiren bir varlıktı. Siyasal iktidarla kuvvetin karışımıydı ve hukuktan önceydi. Mutlak emredicilik yetkisine sahip tek varlıktı. Mussolini’nin sloganıyla, “*her şey devlet için, devletin dışında, devlete karşı hiçbir şey olamaz...*” Yani kişilerin devlet karşısında hiçbir anlamı, varlık iddiası, hak ve hürriyet isteği olamazdı. Kişi, milletin üyesiydi ve milli topluluğun yükselmesi için bir araçtı. “*Hak yoktur, ödev vardır.*” İtalyan faşizmi, hem liberal adını verdiği Batı demokrasisine hem de Marksizme karşıydı⁸. Ayrıca diktatörlerin kendilerinden başka birinin meşhur olmalarına da tahammülleri yoktu. Bir noktada mirasını devraldığı Danonçyo (Gabriele D’Annunzio) için Mussolini şunu demişti: “*Bu adam sinirime dokunuyor. Hemen taşra teşkilatına yazınız. Birkaç adam tutup Danançyo’ya adam akıllı sopa atsınlar (...)*”⁹.

İleride de belirteceğimiz üzere herhâlde diktatörlük konusunda en iyi ve isabetli tahlillerden birini sabık başbakanlardan Nitti yapacaktı. Ona göre, “*Diktatörlükler tezahür ettikleri memleketlerde harpten sonraki zamanın asabiyetinin neticeleridir.*

⁶ Crane Brinton – John B. Christopher – Robert L. Wolff, **1453’ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık**, (çev. Mete Tunçay), İstanbul 1982, c. 3, s. 477 – 78, 83.

⁷ Çetin Özek, **Direnen Faşizm – 1**, İzlem Yayınları (1966), s. 57.

⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul 1982, s. 198-99. Ayrıca ideolojik analiz için bkz. s. 591 – 618.

⁹ **Vatan**, 3 Kanunisanı 1925.

Fakat cebbar olan her şey müstemer değildir. (...) Diktatörlük bidayette daima kuvvetli bir cazibeye maliktir. Basit kimseler daima mucize-perestir. Daima müfritler inkılap, muhafazakârlar diktatörlük taraftarlarıdır. Bir diktatörlüğe bir nevi rıza ile girilir. Fakat diktatörlük yaşayabilmek için her muhalefeti, her hürriyeti ve her canlı kuvveti imha etmek mecburiyetindedir. Ve nihayet hatalar ve cinayetler içinde kendi kendini boğması zaruridir. Esas mesele büyük felaketlerden masun olarak harpsiz veya ihtilalsiz diktatörlükten kurtulmaktır. Diktatörlükler müthiş ve korkunç birer taun gibi intişar ettiler. Fakat inkırazları da tesislerindeki süratle meydana gelecektir. Hürriyetsiz refah ve sulh olamaz”¹⁰.

Faşizmin temelinde sosyal Darwinizme dayanan şiddet de vardı. Bu manada sosyal hayat eşit olmayan insanlar, halklar ve ırklar arasında devam eden bir çatışma haliydi. Bu çatışmalarda üstün olan diğerleri üzerinde hakimiyeti şiddetle sağlamalıydı. İkinci olarak bireyin tamamen reddedilip ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda devletin mutlak üstünlüğü kabul ediliyordu. Bu durum liderlerin ilahlaştırılmasını ortaya çıkarıyordu; liderler hatasızdı. Duçe her zaman haklıdır. Hitler’in ifadesinde yer alan “Akıl sizin bana gelmenizi engelliyor. Sadece inanç bana gelmenizi sağlıyor” cümlesi bunu en güzel şekilde izah eder. Mussolini ise Faşizmin kurucusu olarak bu sistemi tanımlayacaktı: “*Liberalizm bireyin yararına, devleti inkar ediyor; faşizm, devletin, bireyin gerçek realitesi olduğunu açıklıyor. (...) Devletin dışında, gruplar ve bireyler yoktur*”¹¹. Faşist Parti’nin sekreteri de bu minvalde, “*sevgi, bağlılık, disiplin, kendini feda edecek derecede sadakat... Sükunet içinde hizmet, tevazu içinde itaat...*” ifadeleriyle faşizmi en kısa şekilde özetliyordu¹².

Bahsettiğimiz faşizmin genel karakterleri yanında Alman ve İtalyan modeli faşizmlerde bazı farklılıklar da vardı. Örneğin “*devlet*”, İtalyan faşizmine göre kendi kendinin amacıdır. Biçimi ve özü aynı değerdedir. Nazizmde ise önemli olan öz’dür ve bu öz de halktır; halk ırki bir bütündür; devlet araçtır. Devletin görevi ise Cermen ırkının saflığını sağlamaktır. Oysa İtalyan faşizminde ırk teorisi baskın değildir¹³.

Hıfzı Veldet’in tespit ettiği gibi, “*Herhangi bir memlekette bir rejimin tamamen ortadan kalkması için yalnız rejim şeflerinin iktidarı terk etmesi, işaret, alâmet ve heykellerin kaldırılması, gazetelerin kapatılması veya yön değiştirmesi yetmez. Onun*

¹⁰ Francesco Saverio Nitti, “*Diktatörlüklerin İnkırazı*”, **Aydın Tarihi**, 10, (1 - 30 Eylül 1926), s. 1628 – 29.

¹¹ George Langlois, Jean Boismenu – Luc Lefebvre – Patrice Regimbald, **20. Yüzyıl Tarihi**, (çev. Ömer Turan), Nehir Yayıncılık, Ankara 2003 s. 162 – 64.

¹² **İlimler ve ideolojiler** (komisyon. Çev. Fahrettin Arslan), Umran Yayınları, Ankara 1981, s. 171.

¹³ T. Z. Tunaya, **Siyasal Kurumlar...**, s. 616.

nizamı ve temeli ve rejimin ideolojik prensiplerinin aynası ve koruyucusu olan büyük kanunlar yürürlükte kaldıkça tam bir rejim değişikliğinden bahsedilemez. Bu itibardır ki bütün rejim değişikliklerinde yeni rejimin ilk hücum ettiği, ele aldığı ve ortadan kaldırmak istediği şeylerden birisi de eski rejimin hukuki nizamı ve bunun müeyyidesi olan kanunlardır”. Dolayısıyla faşizmin 21 yıllık idaresi, eski İtalyan hukukunu birçok noktalarda baştan aşağı değiştirerek kendi ideolojisine uygun yeni bir hukuk düzeni kurdu¹⁴. Zaten faşizmin kanunlar silsilesi genel itibariyle 1925 ve 26’da, bu manada çıkarılacaktır.

Birbirinden zaman ve neden olarak kopuk görünse de, İtalyan milli birliğinin kuruluşu ve Birinci Dünya Savaşı İtalya milliyetçiliği için derin etki yarattı. Diğer bir ifadeyle İtalya için hayal kırıklığı olan Dünya Savaşı, Cavour ve Garibaldi gibi İtalyan milliyetçilerinin ruhunu yeniden diriltti; İtalya, bu iki kahramanı yeniden hatırladı.

XIX. yüzyıl başlarında kurulan gizli “*Carbonari Cemiyeti*” İtalyan birliği uğrunda mücadeleye başladı ve Savua Dükü’nün Sardunya Kralı unvanını almasından sonra İtalyan birliğine fiilen yol açıldı. Sardunya Kralı II. Victor Emmanuel ile onun bakanı Cavour’un siyasi ve vatansever Garibaldi’nin askeri faaliyetleri sayesinde İtalyan birliği kurdu (1860). Böylece 1870’te tek millet bir İtalyan Devleti Avrupa dengesinde yerini aldı¹⁵. Milli birliklerini geç kuran, milliyetçilik fikrinin doğurduğu en yaramaz iki çocuk Almanya ve İtalya, Avrupa başta olmak üzere dünya dengelerinde iki yeni unsur ve iki büyük savaşın başlamasında esas oldular.

Dolayısıyla bu iki yeni ulus, tarihte o zamana kadar görülmuş savaşlar arasında en şiddetli çarpışma ve en geniş alana yayılmış savaş olarak Birinci Dünya Savaşı’nı başlattılar. Her kıtadan insanlar bu savaşın içinde yer aldı ve o zamana kadar görülmuş savaşlardan daha masraflıydı. Motorlu araçların büyük rol oynadığı ilk savaştı¹⁶. Norman Davies’in ifade ettiği gibi, “*Yirminci yüzyıl Avrupasında, barbarların en barbarını bile afallatacak kadar babarlık gölgesi vardı*”¹⁷.

Bu savaşta, 1915 Londra ve 1917 St. Jean de Maurienne gizli antlaşmaları Adriyatik ve Doğu Akdeniz’de – saf değiştiren – İtalya’ya geniş ufuklar açmıştı. Fakat Paris Barış Konferansı’nın ilk günlerinden itibaren İtalya hayal kırıklıklarını zaferin meyvesi olarak toplamak zorunda kaldı. 1915 Londra Anlaşması’nı Başkan Wilson

¹⁴ H. V. Velidedeoğlu, “*İtalyan Hukukundaki ...*”, s. 620.

¹⁵ H. V. Velidedeoğlu, “*İtalyan Hukukundaki ...*”, s. 621.

¹⁶ J. M. Roberts, **Dünya Tarihi (18. Yüzyıl ve Sonrası)**, (çev. İdem Erman – Tansu Akgün), c. 2, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 870.

¹⁷ Norman Davies, **Avrupa Tarihi**, (Editör: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 943.

tanımadı. 1917 Anlaşmasını ise, Rusya tasdik etmediği için, İtalya'nın müttefikleri yürürlüğe koymadı. 1915 Anlaşması ile kendisine Alman sömürgelerinden pay vaat edildiği halde, sömürgelerin dağıtımında İtalya'ya hiçbir şey verilmedi.¹⁸ Oysa İtilaf Devletleri 1915 Londra Antlaşması ile Güney Tirol ve Dalmaçya kıyılarını vaat ederek İtalya'yı savaşa sokmuşlardı. Güney Tirol Avusturya – Alman hakimiyetinde ve Dalmaçya kıyıları da Slav olduğundan İtalya'nın istekleri selfdeterminasyon ilkesi ile çelişiyordu. Yine de Orlando ve Sonnino¹⁹ Güney Tirol'ü İtalya'ya verene kadar Paris Barış Konferansı'nı kilitlediler²⁰. Yani İtalya, dünya savaşından sadece maddi – manevi zararlarla çıkmış, somut hiçbir şey elde edememişti.

Savaşın sonunda yayınlanan “Wilson İlkeleri”yle umutlar ve vaatler çatışacaktı. Neticede İtalya ve Sırbistan'a birbirleriyle çelişen sözlerin verilmesi, Balkanlarda tutulması çok zor vaatlerin olması gibi beklentiler söz konusuydu. İtalyanların eski topraklara yeniden hakim olma (irredentist / yayılmacı milliyetçilik) duygusu, İngilizlerin Victoria Çağı'ndaki huzuru arayışları, Orta Avrupa devletlerinin ulusçu hevesleri²¹ gibi içkin hesaplar vardı.

Paris'teki konferansına hakim olan sadece beş devletti. Bunlar, Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya'ydı. Daha sonra dört devletin etkili olduğu Konseyde üç ünlü devlet adamı birbirine meydan okuyordu. İtalyan hukukçu Orlando ise bunlara göre silik kalmıştı²².

Konferansa şahsen katılan Başkan Wilson için, bütün mesele, milletlerarası ilişkilerde devamlı barışı sağlayacak ve koruyacak bir Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıydı. Oysa Fransa ve İngiltere, barışı düşünmekten çok, barış düzeninde kendi menfaatlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama endişesinde idiler. İtalya ise konferansta bir üvey evlat muamelesi gördü.²³ Ayrıca İtalya Başbakanı Vittorio Orlando “Dört Büyükler”in sonuncusunu temsil ediyordu. İtalyan görüşmeciler Paris'e, yeni bir dünya düzeni kurmak için değil ganimet toplamaya²⁴ gelseler de istediklerini

¹⁸ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...** s.171

¹⁹ Giorgio Sidney Sonnino (1847 – 1922), Pisa'da doğdu. 1860'larda diplomasi işlerine girdi, bakanlık ve 1906 ile 1910 – 11'de iki kere başbakanlık yaptı. 1919'da katıldığı Paris Barış Konferansında Başbakan Vittorio Orlando ile hayal kırıklığına uğradı. **Bkz.** (<https://www.firstworldwar.com/bio/sonnino.htm>. E. T. 10.02.2019).

²⁰ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 225.

²¹ C. Brinton – J. B. Christopher – R. L. Wolff, **1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ...**, c. 3, s. 442.

²² **Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi**, (yayın yönetmeni Nezihe Araz), Kaynak Kitapları, İstanbul 1975, c. 3, s. 838.

²³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, c. 1, Ankara 1993, s.145 – 46.

²⁴ H. Kissinger, **Diplomasi**, s. 225.

alamadılar; hatta üvey evlat muamelesi görmeleri ilerde onları Almanya'nın safına itecekti.

Türkiye'nin parçalanmasını esas alan Sevr Antlaşması hükümleri, aynı gün, yani 10 Ağustos 1920'de ve yine Sevr'de imzalanan “*Anadolu'ya Dair Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya Arasında Üç Taraflı Anlaşma*” adını taşıyan diğer bir diplomasi belgesiyle, daha da ağırlaştırılmıştı. Bu ikinci antlaşma, Sevr Antlaşması ile İngiltere'nin Orta Doğu'dan en büyük payı almasına karşılık, Fransa ve İtalya'da meydana gelen hoşnutsuzluğu gidermek için yapılmıştı. Buna göre Fransa ve İtalya'ya, Türk egemenliğine bırakılmış bulunan Anadolu topraklarında “*özel çıkar bölgeleri*” tanınmıştı. Gerçekte ise bu “*çıkara veya nüfuz bölgeleri*” deyimini, işgal gerçeğini saklamak için diplomasinin kullandığı bir formülden başka bir şey değildi²⁵. Görüldüğü gibi İtalya, Birinci Dünya Savaşı'nda istediğine nail olmuş, tatmin olmuş bir devlet değildi. Bu memnuniyetsizlik, faşizme bir gerekçe olacaktı. Zaten savaş öncesinde İtalya'da savaşa girip girmeme konusunda tartışmalar vardı.

İtalya'nın savaştan sonra faşist yönetim altına girmesinde, ekonomik çıkmaz, siyasal partilerin zayıflığı, huzursuz grupların etkinliği ve sol kanat içindeki bölünmeler de önemliydi. İtalya yaptığı harcamaların altından ancak müttefiklerin yardımıyla çıkabilirdi. İtalyan hükümeti kendini büyük bir borç, büyüyen bir dış ticaret açığı ve denetimsiz bir enflasyon içinde buldu. Üstelik savaş içinde halkın desteğini sağlamak için köylülere, işçilere iş ve ücret artışı vaat edilmişti. Bu söz yerine getirilmeyince grev ve toprak işgalleri birbirini izledi. İtalya'nın büyük bir Akdeniz ve Balkan ülkesi olmasını isteyen milliyetçi gruplar, İtalya'nın barış antlaşmalarında çok az şey aldığını, haksızlığa uğradığını öne sürdüler. Bu milliyetçi gruplar İtalya'da enerjik bir önder aramaya başladılar. Bu gruplar aradıkları gücü Faşizmde, önderliği ise Benito Mussolini'de bulacaklardı²⁶.

Normalde anarşist bir sosyalist olan Mussolini, sosyalist bir gazete olan “*Avanti*”nin de yöneticisiydi. Daha sonra kendi gazetesi “*Il Popolo d'Italia*”yı kurdu. Osmanlı Devleti'yle yapılan Trablusgarb Savaşı'nı eleştirdiği için hapsedilmişti. Mussolini, başlangıçta militarizme aşâğılık olarak bakan, monarşiyi eleştiren, Tanrı-tanıamaz, enternasyonalist devrimci, asker kaçağı ve ulusçuluk düşmanıydı. İtalyan

²⁵ Rifat Uçarol, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul 1995, s. 517 – 18.

²⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Ankara 2001, s.23-24; J. M. Roberts, **Dünya Tarihi**, s. 892.

bayrağı için, “bir gübre yığınının üzerine dikilmiş paçavra” demişti. Daha sonra bu tutumlarını terk ederek Faşistlerin lideri olacaktı²⁷.

Faşizm sözcüğünün kökeni, tomar ya da demet anlamına gelen İtalyanca fascio sözcüğüne dayanıyordu. Latince fascies, Roma’daki geçit törenleri sırasında devletin otoritesini ve birliğini temsil etmek üzere hâkimlerin önü sıra ve sıriklardan oluşan bir kılıf içinde taşınan bir baltanın adıydı. 1914’ten önce, Roma İmparatorluğu’na ait fascies sembolizmi genellikle “sol” tarafından sahipleniliyordu. Fransız Cumhuriyeti’nin sembolü olan Marianne²⁸, XIX. yüzyıl boyunca, aristokrat ve ruhban düşmanları karşısında Cumhuriyetçi dayanışmanın gücünü temsil eden bir fascies taşırken resmediliyordu. Washington’daki Lincoln Anıtı’nda (1922) ve 1932’de basılan çeyrek Amerikan dolarlık madeni paralarda yeniden ortaya çıktı. İtalyan devrimciler XIX. yüzyılın ikinci yarısında adanmış militanların dayanışmasını hatırlatmak için kullandılar. 1893 – 94’te Sicilya’da toprak sahiplerine karşı ayaklanan çiftçiler kendilerine “*Fasci Siciliani*” dediler. 1914’ün sonlarında bir grup sol milliyetçi – ki kısa bir süre sonra aralarına dışlanmış bir Sosyalist olan Benito Mussolini de katıldı– İtalya’yı müttefiklerin tarafında Birinci Dünya Savaşı’na sokmaya çalıştıklarında, ilan ettikleri seferberliğin tutkusunu ve dayanışma ruhunu doğru bir şekilde iletmek için bu ismi seçtiler²⁹.

Faşizm resmî olarak 23 Mart 1919 Pazar günü Milano’da doğdu. İçlerinde savaş gazileri, savaşı desteklemiş olan sendikalistler, Fütürist³⁰ entelektüeller, ayrıca bazı muhabirler gibi yüzden biraz kalabalık bir grup, bir toplantı salonunda sosyalizmle savaşmak için bir araya geldiler. İki ay sonra dolaşıma giren faşist program, “*milliyetçi sosyalizm*”den oluşuyordu. Mussolini, aldığı kırk yarayla övünüp duran eski bir asker

²⁷ Bkz. C. Brinton, **1453’ten Bugüne...**, s. 479.

²⁸ Marianne, Fransız ulusal cumhuriyetinin bir sembolü olup hem Özgürlük İlahesini tasvir eder, hem de akıl ve özgürlüğün bir simgesidir (<https://en.wikipedia.org/wiki/Marianne> E. T. 06.05.2018).

²⁹ Robert O. Paxton, **Faşizmin Anatomisi**, (çev. Hakan Atay – Hivren Demir Atay), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 15.

³⁰ Fütüristler (Gelecekçi), bilim adamları ve toplumsal bilimciler olup uzmanlık alanı olarak “*gelecek bilimi*” veya sistematik olarak olabilirlik ve öngörülerle meşguldürler (<https://en.wikipedia.org/wiki/Futurist> E. T. 06.05.2018). Fütüristler, İtalya’da Faşizmle işbirliği yaparak yolundan sapmış ve gözden düşmüştü. (Gérard Bensussan – Georges Labica (Çev: Volkan Yalçıntoklu), **Marksizm Sözlüğü**, Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 390). Andrew Vincent, Matteotti cinayetiyle bağlantılı olarak, planlı şiddetin sosyal şiire entelektüel cila sağladığını, George Sorel gibi yazarların felsefi vitalizmi (gereklilik) politik şiddetle ilişkilendirmede etkili olduğunu söylüyordu. Sanat ile şiddet arasındaki bu ilişkinin İtalyan fütüristlerine yansıdığından bahsederek birçok yetenekli sanatçının Matteotti cinayetinden önce Faşizme sürüklendiğini ekliyordu. Ona göre, “*Fütüristizm, akıl ve sistem karşısında doğrudan eylemi, yaşantıyı, içgüdüyü ve yaratıcılığı vurgulayan Faşizmle aynı kültürel matristen doğmuştur.*” “*Fütürist Manifesto*”nun yazarı Filippo Marinetti fütüristizmi Faşizmin sanatı olarak görmüş, böylece genç Faşistler şiddeti romantik, savaşçı, cesaret terimleriyle düşünmeye başlamışlardı. (Andrew Vincent, **Modern Politik İdeolojiler**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 240 – 42).

olduğundan politik geri dönüşünü gazilerin başında bir lider olarak yapabileceğini umuyordu. En sıkı takipçi gruplarından biri Arditi'den gelmişti. Cephe deneyiminin etkisiyle iyice katılmış seçkin komando birliklerinden oluşan bu grup kurtardıkları ülkeyi yönetme hakkına da sahip olduklarını düşünüyorlardı³¹.

Savaş sona erdiği zaman iç durum da karışmıştı. İtalya liberal demokrasisinin yanında sendikalizm, sosyalizm, komünizm gibi akımlar doğdu. Bu akımların etkisiyle işçiler kaynaşmaya başlamıştı. İç politikada istikrar kalmamıştı. 1919 – 1922 arasında iki defa seçim yapılmış ve dört hükümet değişmişti. Bu durum Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Partisi'nin (Partito Nazionale Fascista) işine yaradı. Faşist Partisi 1919 yılında Fascio di Combattimento olarak kurulmuş ve 1921 Kasımı'nda parti haline gelmişti. Komünizme olduğu kadar liberal demokrasiye de aynı derecede düşman, disiplin taraftarı, koyu milliyetçi bir partiydi. 1919 Kasım seçimlerinde bir tek milletvekili bile seçtirmeyen faşistler, 1921 seçimlerinde Parlamento'ya 35 milletvekili sokmaya muvaffak olmuşlardı. İtalya halkı, memleketin anarşik durumunda faşizmin disiplin ruhuna sarıldı. 1922 Ağustosunda işçilerin genel grevle ekonomiyi felce uğratmaları ve durumun karışması üzerine Faşist Partisi'nin Kara Gömleklileri Napoli'den Roma'ya bir yürüyüş yaparak hükümet darbesine hazırlanınca, Kral selameti, hükümeti kurma görevini Faşist Partisi'ne vermekte buldu³². Zaten hükümetin Faşistlere karşı tedbir alması boşunaydı; çünkü polisler, kralın akrabası Aosta Dükü, ulusçu partiler, ordu generalleri faşist sempatanıydı. Kral, artık faşistlere direnemeyeceğini anladığından – ki generaller de onlardandı – kendisine sunulan sıkıyönetim kararını bile onaylamamıştı³³.

16 Ekim'de Faşist Partisi Başkanı Mussolini, Milano'daki ofisinde arkadaşlarıyla özel bir toplantı düzenledi ve hükümeti ele geçirme planının uygulanması için kesin onayı verdi. Mussolini'nin dört savaş lordu, Emilio De Bono, Cesare De Vecchi, Italo Balbo, Michele Bianchi yapılacak siyasi darbeye partinin nasıl bir plan izleyeceğini belirledi. Yürüyüş istenilen sayıda kara gömlekleliyle başlamasa da kralın zayıflığı, Facta (Mussolini'den önceki son başbakan)'nın tereddüt göstermesi, kolaylıkla dağıtılabilecek faşist birliklerin neticede iktidara ulaşmasına sebep oldu. Öyle ki Salandra (1914 – 1916 arası İtalya Başbakanı)'ya bir koalisyon hükümeti kurdurma ve burada faşistlere önemli mevkiler verme teklifine rağmen Mussolini, Faşist

³¹ R. O. Paxton, *Faşizmin Anatomisi*, s. 16 – 17.

³² F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...* s.171-72. R. Uçarol, *20. Yüzyıl Siyasi...* s. 529; O. Sander, *Siyasi Tarih...* c. 2, s.25.

³³ C. Brinton, *1453'ten Bugüne...*, s. 480-81.

Partisi'nin başrolde olmasını, kendisinin Başbakan atanmasını ve Parlamento'nun müdahalesi olmaksızın bir yıl olağanüstü yetkilerle ülkeyi yönetmeyi ısrarla istedi³⁴.

30 Ekim 1922'de Mussolini Başbakanlığa getirildi. Mussolini'nin ilk işi, kısa bir sürede, muhalefeti ve demokratik müesseseleri ortadan kaldırarak, devleti Faşist Partisi'nde kişileştirmek oldu. Memleketin siyasal düzeni korporatif temsil esasına dayandırıldı³⁵.

Ardından Mussolini, kısa sürede İtalya'da birliği sağladı, muhalefeti ortadan kaldırdı, merkezi hükümeti güçlendirdi, ticareti canlandırdı ve birtakım toplumsal reformlara girişti. Amacı eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak ve İtalya'yı Avrupa'nın başat güçleri arasına sokmaktı. Mussolini'ye göre genişlemek isteyen her devlet için emperyalizm bir zorunluluktur. Mussolini Milletler Cemiyeti kararlarına karşı çıkarak Balkanlar ile Afrika'da genişleme yolunu tutacaktı. Ayrıca Mussolini, Akdeniz'de eski Roma İmparatorluğu'nu yaratmak istiyordu. Mussolini Akdeniz'e "bizim deniz (mare nostrum)" diyordu. "Mussolini eski mallara Roma İmparatorluğu damgasını vurarak piyasaya sürdü"³⁶.

Sonuç nevinden Max Gallo'nun da ifade ettiği gibi, "Faşizm bir manada reddedişin ideolojisidir; parlamenter ve liberal demokrasinin reddi; sosyalizmin Marksizmin reddi; sınıf mücadelelerinin reddi"³⁷. Faşizm ferdiyetçiliğe, liberalizme, demokrasiye, materyalizm ve sosyalizme düşman olarak dünyaya yeni bir renk verme ve dünya çapında bir inkılap olduğu iddiasındaydı; Mussolini bu durumu şöyle dillendiriyordu: "Her asrın bir mezhebi varsa bu asrın mezhebi de faşizm olduğunu gösteren binlerce işaret vardır. Faşizm bir hayat mezhebidir, çünkü bir iman doğurmuştur; bu iman ruhları fethetmiştir... Faşizm artık tek mil dünyada faaliyet sahasına çıkarken beşer ruhunun tarihinde bir devre temsil eden bütün mezheplerin alemşümlüğüne maliktir"³⁸. Diyebiliriz ki, faşizm yirminci asrın en feci hastalığı oldu.

³⁴ Howard M. Sachar, **Avrupa'nın Katli (1918 – 1942 Siyasi Bir Tarih)**, (çev. Erdem Gökyaran), YKY 2014, s. 43 – 44.

³⁵ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...** s.172.

³⁶ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...** s.172 – 73.

³⁷ **İlimler ve ideolojiler** s. 169.

³⁸ H. V. Velidedeoglu, "İtalyan Hukukundaki ...", s. 628.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAŞİZMİN DOĞUŞU

A- FAŞİZME DOĞRU

1-Faşizmin Zorunluluğu ve Mussolini

Mussolini’yi iktidara getiren hareket, İtalya’nın Dünya Savaşı bitiminden beri gelen kendi iç tarihinden soyutlanamazdı³⁹. Yunus Nadi’nin de ifade ettiği gibi, İtalya’da Faşizmden önce suikastlar yaygındı ve kalabalık tiyatroların ortasına bombalar atılıyor ve sokaklarda kanlı çarpışmalar görülüyordu. Halk, sabahleyin evden, akşama geri döneceğinden emin olmayarak çıkardı. İtalya’da faşistliği başlangıçta kabul ettirmiş olan ruh hali, bu karmaşa durumuydu⁴⁰. Gustav Le Bon’a göre ise, Mussolini İtalya’da idareyi aldığı zaman ülke “*uçurumun kenarında*”ydı; komünizm, sendikalizm, sosyalizm memleketi batıracaktı. Ancak Mussolini, düzeni tekrar kurmada başarılı oldu⁴¹. Dolayısıyla, Mussolini’ye destek verenler sanayiciler, gemi sahipleri, bankerler, arazi sahipleri, genelkurmay, soylular ve muhafazakâr unsurlar, 1919 – 1920 arasında aralıksız devam eden karmaşa ve kızıl birliklerin zulmünden bıkmış köylü ve işçi gruplarıydı⁴².

Mussolini’nin çocukluğundan beri ihtilal ve siyasi kışkırtıcılığa alışık olması, İtalya’da Sosyalist hareketin kaynama merkezi kabul edilen Romagne’de doğmuş olmasından ileri geliyordu. Mussolini önceden sosyalist ve cumhuriyetçiydi. Okulu bitirdikten sonra Mussolini İsviçre’de bir işçi olarak çalışmaya başladı ve eğitimine devam etti. Siyasi kışkırtıcılıktan da uzak durmadı. İsviçre’nin her kantonundan kovuldu, 1909’da bazı sebeplerden, sosyalist gazetesi yayınladığı Avusturya’dan da kovuldu. 1910’da Mussolini yayınladığı gazetede Trablusgarp Savaşı aleyhinde bulundu. Bu olaydan dolayı Mussolini bir sene hapsedildi ve hapisten “*daha fazla ihtilalci*” olarak çıktı. 1912’de Mussolini Avanti (İleri) adındaki sosyalist gazetesinin müdürlüğüne tayin edildi ve 1914’e kadar bu görevi yerine getirmeye devam etti. Bu arada Mussolini sosyalist bir siyaset adamı olarak tanındı⁴³.

³⁹ “*İtalya’da Faşizmin Neşv ü Neması, Mevki-i İktidara Suudu*”, **Ayın Tarihi**, 6, (1 – 30 Eylül 1341), s. 534.

⁴⁰ Yunus Nadi, “*Parlamentarizm Buhranı*”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926.

⁴¹ Gustav Le Bon, “*Diktatörlüğün Muhtelif Şekillerine Doğru Avrupa’nın Tekâmülü*”, (Çev: Namdar Rahmi), **Babalık**, 8 Haziran 1340.

⁴² “*Faşizmin Vaziyeti*”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 – 31 Ağustos 1926), s. 1511.

⁴³ **Tevhid-i Efkâr**, 5 Kanunisanı 1925.

Mussolini Fransa'da da sürgün hayatı yaşadktan sonra af sonucu sıkı bir Sosyalist olarak İtalya'ya geri döndü. Romagne'da ve Marcheslerde ortaya çıkan ve "Kızıl Hafta" diye bilinen Cumhuriyetçi sosyalist İhtilali'nin düzenleyici ve idarecileri arasında bulundu⁴⁴.

1914 senesinin Eylül'ünde bir gazete İtalya'nın savaşa katılmasını hanedanın, ordunun ve devletin nüfuzunu güçlendirmek için savaşın gerekliliğini yazıyordu. Mussolini Avanti gazetesinde cevap olarak buna karşı geldiğini belirten ifadelerde bulundu: "Biz bu sebeplerden dolaydır ki savaşı istemiyoruz. Çünkü biz bunun büsbütün aksi olan bir gaye için çalışıyoruz. Yani hanedanın, ordunun ve devletin nüfuzunu kırmak için çalışıyoruz". Daha sonra Popolo İtalyana (Il Popolo d'Italiano) gazetesinde, yüz seksen derece dönüş yaparak İtalya'nın müttefik devletler yanında savaşa katılmasını tavsiye etti. Sebepleri hoş karşılanmamış, bu durum Mussolini'nin Sosyalist Partisi'nden kovulmasını gerekli kılmıştı. Mussolini bu hakareti hiçbir zaman affetmemişti⁴⁵. Dolayısıyla Mussolini, Dünya Savaşı başlayınca Popolo d'İtalya gazetesinde savaş lehine yazılar yazdı ve hatta orduya katıldı (Onbaşı, Küçük Zabit rütbelerini alacak). Savaş sonrası aşırı derecede sosyalist düşmanı kesilmekle kalmayıp "fasci"lerin tertipleycisi ve reisi sıfatını da aldı⁴⁶.

Mussolini, neden Sosyalistlerden ayrıldığını ise şöyle izah ediyordu: "Gençlikte her şey beni Sosyalizme sevk ediyordu. Fakat yirmi beş sene evvelki Sosyalizm, bugünkünden çok farklı idi. Çömezdi, gençti, samimiydi, hararetliydi. Sosyalist oldum lakin fırka dâhilinde rüesanın farmasonlara olan temayül ile mücadele ederdim. Partinin asıl kendi benliğine avdetine çok çalıştım. Fakat 1913 senesine doğru her şeyin faydasız olduğunu anladım. Bu suretle Sosyalist Partisi'nden ayrıldım. İkinci sene de harbe müdahale olmuştur. Fırka rüesası harbin genç İtalya'nın vahdetini takviye için mühim bir amil olacağını derk ve tayin edememişlerdir. Bu yüzden 1914 sonbaharında o kadar azaba katlandığım firkadan ayrıldım. Fakat bu günlerin hayatımın en acı safhalarını teşkil ettiğini itiraf eylerim"⁴⁷.

İtalya'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra istikrarlı bir hükümet kurulamadı ve birçok cılız parti ortaya çıktı. Bu da İtalya'da bir anarşi ortamı doğurdu. Diğer taraftan "müfrit" sosyalistlerle milliyetçiler arasında kanlı çatışmalar yaşandı. Bu karmaşa arasında (1919) faşistler, İtalya'da düzen ve istikrar için öncelikle kendilerinin düzenli

⁴⁴ "İtalya'da Faşizmin...", **Aynı Tarihi**, s. 535.

⁴⁵ **Tevhid-i Efkar**, 5 Kanunisani 1925.

⁴⁶ "İtalya'da Faşizmin...", **Aynı Tarihi**, s. 540.

⁴⁷ **Akşam**, 23 Teşrinisani 1925.

bir teşkilata ve orduya sahip olmaları fikrini ileri sürdüler; çok büyük mücadeleye girdiler ve gittikçe kuvvetlendiler. Karmaşa, anarşi ve sefaletten bıkmış olan İtalyan halkı⁴⁸ bunun karşısında, çekirdeğini ortaokul ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu, yerli teşkilatla bölgesel olaylara karşı durmaya çabalıyordu. Bunların etrafına dükkan ve mağaza sahipleri, savaştan dönenler ve çoğunlukla burjuva sınıfı toplanıyor, ayrı ayrı hareket eden bu teşkilat, birlikte hareket eden işçi teşkilatına karşı her zaman zayıf kalıyordu. Bunun üzerine burjuva teşkilatının birliği Mussolini sayesinde gerçekleşti. Bu faşist cereyana hükümet de silahlanmalarına varıncaya kadar yardım etti. Mussolini bütün teşkilatı büyük kadrolara, burjuva zümresini işçi zümresi gibi bu merkezi teşkilata bağladıktan sonra meydana çıktı⁴⁹.

Birinci Dünya Savaşı konusunda halk ayrıca yorgunluktan ve istenilen sonuçların elde edilemediğinden şikâyetçiydi. Bu da komünist ve sosyalistlerin faaliyetlerini artırmasına uygun bir zemindi⁵⁰. Zaten İtalya, savaş prensibi konusunda iki kısma ayrılmıştı: Müdahale taraftarları ve tarafsızlık taraftarları. Barış görüşmeleri esnasında ve Antlaşma'dan sonra bu iki taraf İtalya'nın feda edildiği ve barışı kaybettikleri maddesinde birleşerek şikâyete başladı⁵¹. Birinci Dünya Savaşı'nda İtalya umduğunun yarısını bile bulamadı. İtalya Başbakanı Orlando, Paris'teki Barış Konferansı'nı terke mecbur kaldı. Feridun Fikri'nin belirttiği üzere, bütün ülke, bu siyasi başarısızlığın verdiği acı ile zehirlenmiş gibiydi; o zaman memlekette bulunan "gayr-i milli" bütün kuvvetler cesaretlendi, ümitlere kapıldı. Savaşı idare edenler hükümetten uzaklaştırıldı⁵².

Versay Antlaşması'nın ertesi günü halk zafer neşesindeyken İtalya'da büyük bir ekonomik buhran patladı. Fabrikalar ve imalathaneler iflas bayrağını çekti; bankalar kepenkleri kapattı. Oysa savaşa katılan milyonlarca halk ve işçi kitlesi savaştan sonra iş arıyordu. Milyonlar aradığı işi bulamadı; dolayısıyla halk gösterilere, ayaklanmalara kapıldı. Dalgalar halinde fabrikalara, imalathanelere el koyuyor, müsadere yapıyor ve idareler kuruyorlardı. Buna karşılık, birçok sermayedar, imalathanelerini terk ediyor, işçiyi serbest bırakıyordu. Bir buçuk senede İtalya, anarşiye büründü. Halk iki kısma ayrıldı: teşkilatlı işçi kitlesi ve teşkilatsız sermaye sahipleri zümresi. Neredeyse her şehirde ve her gün bu iki zümre arasında kanlı çatışmalar oluyor, karşılıklı hücumlarla

⁴⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Teşrinisani 1922.

⁴⁹ "İtalyan Buhranı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁵⁰ "Mussolini'nin Son Günleri", **Tevhid-i Efkâr**, 20 Haziran 1924.

⁵¹ "İtalya'da Faşizmin...", **Aynı Tarihi**, s. 536.

⁵² Feridun Fikri, "Faşizm mi?", **Yeniğün**, 22 Nisan 1923.

meydanlarda birkaç ölü bırakıyorlardı. Hükümetse, bütün bu olaylara karşı etkili tedbir almaktan mahrumdu⁵³.

Sanayi ve ticari buhran, grev, mali sıkıntılar gibi toplumsal ve ekonomik amiller de siyasi rekabeti alevlendirmekteydi; bu da Komünist propagandasını İtalya’da daha fazla harekete geçirdi. Bu şartlar ve anarşi arasında siyasi partiler birbirine girdiler; “*Milli Vahdet (Bloc National)*” oluşmadı. Parlamento ve ülke sağdan aşırı sola (münteha-yı yesara) kadar parti kırıntılarına dönmüştü: Muhafazakar, milliyetperver, sağ ve sol taraf liberalleri, demokrat liberaller, Ciyolitti (Giolitti) taraftarı demokratlar, Nitti taraftarı demokratlar, radikaller, cumhuriyetçiler, eski savaşçılar, yenilikçiler, ıslahatçı sosyalistler vs. artık İtalya bir “*labirent*” halini almıştı.

Faşizmin doğmasında etkili olan komünizm esasen, Orlando hükümetinin öncesinde başlamış ve gittikçe yayılmıştı. Buna karşı Orlando, panzehir olarak milliyetçiliği canlandırdı. Fakat bu, ters etki yarattı; işsizler, memnun olmayan gruplar, burjuvazi vs sosyalizmi bırakarak komünizme yöneldi. Bu hastalığa karşı Nitizm, bir “*aşı girişimi*” olarak Orlando’nun aksine başka bir çare sundu⁵⁴. Ancak Nitti Kabinesinin, milliyetçileri hırpalaması komünistleri daha da güçlendiriyordu. Savaş hatıraları, subayların askeri elbiseyle gezmeleri, madalyalarını takmaları, savaşmış olmaları vs. bir suç sayılıyordu. Fabrikalar işgal edilirken “*mülkiyet*”, bir kelime halinde kalıyordu. Kırsalda kitleler dolaşıyor, arazi sahipleri en küçük bir faaliyette bulunamıyordu. Barış Konferansı’ndaki başarısızlığın sebep olduğu bu durum, 1919 sonlarına doğru yapılan seçimlerde Sosyalistlerin güçlü çıkmalarını doğurdu. Milli fikirlere karşı da saldırı vardı ve ülke Komünizme doğru gidiyordu⁵⁵.

Nitti, ülkenin menfaatleriyle partilerin isteklerini uzlaştıramadı; başıboş bırakılan komünistlerle sosyalistlerin tahrikleri bir tepki doğurmakta gecikmedi. Başta, savaştaki büyük gayretlerine rağmen ülkenin kurtulamadığını, aksine sonu kötüye giden toplumsal bir çalkantıya tutulduğunu iddia eden birtakım “*eski fedai*”ler yeni bir teşkilat başlattı. “*Çizme*” manasına gelen “*faşyo*” (eski Roma alaylarına has bir alamet olan çizme ve fasolardan kinaye olarak toplayıcılar manasında) kelimesini kendilerine unvan kabul edip komünist ve sosyalistlerle sokak kavgalarına başladılar⁵⁶. Demet, deste anlamına da gelen Faşizm (fascio), önce 1917 Parlamentosunda savaş siyasetini devam ettirme adına kullanılmıştı. Ateşkesten sonra ise eski savaş alayları, Mussolini

⁵³ “*İtalyan Buhranı*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁵⁴ “*İtalya’da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 536.

⁵⁵ Feridun Fikri, “*Faşizm mi?*”, **Yenigün**, 22 Nisan 1923.

⁵⁶ “*Mussolini’nin Son Günleri*”, **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

henüz partinin başında değilken, “*harp demetleri*” (Fasci di Combattimento) olarak başladılar; böylece faşizmin ve partisinin temellerini attılar.⁵⁷

Nitti'nin hoşnutsuzluklar uyandırması, milli duyguları yaralaması milli bir hükümet isteğini doğurdu; yani Nitti, faşist tepkiyi kolaylaştırmış oldu⁵⁸. Özellikle bu dönemde sıkıntı yaratan Fiyüme (Fiume ya da Rijeka)⁵⁹ meselesi dış siyasetle ilgili bir meseleyken büyük bir iç mesele halini aldı. Vatanperverlikle coşan şair (Gabriele D'Annunzio), halkın milli hislerini heyecana getiriyordu. Danonçyo'nun bu girişimi “*bir diktatörün simasını resmetmekte*”, yani, yavaş yavaş Mussolini'den söz edilmekteydi. Bu girişim Garibaldi (İtalya'nın kurucusu) geleneğini yeniden dirilterek geçmişle halihazır arasına, ya da “*Kırmızı Gömlekliler*”le⁶⁰ “*Siyah Gömlekliler*” arasına bir köprü görevi gördü. Bu durum Nitti'nin sıkıntılarını artırdı⁶¹. Yine de Ciyolitti, Danonçyo'yu Fiyüme'den çıkarmayı başardı. Büyük bir ordunun “*Fiyüme İrredantizmi*” kahramanına karşı hareketi İtalyan milliyetçileri için intikam duygusu yarattı⁶². Tayms (Times) gazetesindeki bir makale bu düşünceyi destekler nitelikteydi. Makaleye göre Danonçyo'nun Fiyüme macerası İtalya halkında çarpıntılar doğurdu ve Mussolini'nin isyankâr kişiliğinde bir yankı buldu. Dolayısıyla Popolo d'İtalya, şairin en hararetli destekçi oldu. Rapollo Anlaşması'nı müteakip Danonçyo inzivaya çekilince Danonçyo'nun adamları İtalya'yı savaştan sonra düştüğü vartadan kurtaracak adam sıfatıyla Mussolini'nin etrafında toplanmaya başladı⁶³.

Mussolini, milli duyguyu kurtarmak komünizm karşısında İtalya'yı yaşatabilmek için gençliği ve aşağılanan milli unsurları yavaşça topladı. Küçük bir kuvvet olan faşist hareket milli şuurla titremeye başladı⁶⁴. Bir demircinin oğlu olan Mussolini'nin doğduğu şehir için söylenen şu sözler, adeta Mussolini'nin faşist kişiliğini yansıtıyordu: “*Romagne ahalisi azimli, hararetli ve müfrit efkar sahibi*

⁵⁷ “*İtalya'da Faşizmin ...*”, **Aynı Tarihi**, s. 539.

⁵⁸ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 537.

⁵⁹ Nitti, Paris'e giderek St. Germain'de, Dalmaçya kıyısındaki Fiume liman şehrinde vazgeçtiğine dair antlaşmayı kabul etti. Ancak bundan bir ay önce milliyetçi şair Gabriele D'Annunzio, terhis edilen iki bin kadar İtalyan askerini Fiume'ye götürmüştü. Ardından şair, burada “Carnaro Devleti”ni kurduğunu ve bu devletin “bir alçaklık okyanusunun ortasında parlayan bir ışıldak” ve kendisinin de kurduğu devletin “*İtalyan efendisi*” olduğunu ilan etti. Danonçyo'nun bu delice hareketlerine karşı Nitti, Fiume'yi ablukaya aldırdı. Danonçyo bölgeyi terk etse de Fiume meselesi İtalya için sıkıntı olmaya devam etti. Giolitti döneminde Rapollo Antlaşması ile buranın “İtalyan karakterine sahip” bağımsız bir şehir-devlet olduğu onaylandı. (Sachar, **Avrupa'nın Katli...** s. 229-30).

⁶⁰ “*Sicilya Fatih*” olarak adlandırılacak Giuseppe Garibaldi'ye bağlı gönüllü birlikler (<https://www.britannica.com/biography/Giuseppe-Garibaldi> E. T. 11.02.2019).

⁶¹ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 537.

⁶² “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 540.

⁶³ **Tevhid-i Efkar**, 5 Kanunisanı 1925.

⁶⁴ Feridun Fikri, “*Faşizm mi?*”, **Yenigün**, 22 Nisan 1923.

adamlar ad olunur. Mussolini, hemşehrilerinin bu şöhretini tekzip etmemiştir"⁶⁵. Mussolini, karakterine bakacak olursak, gerçekten kökünü asla inkar etmemiştir.

Mussolini İtalya'nın askerlikten ayrılan savaşçılarla geleceğini tespit edeceğini anlamış, bunların Sosyalist fikirlere boyun eğmeyeceklerine hükmetmişti. Artık Mussolini, siyasi rengini değiştirmekle beraber istediği ihtilale doğru kendisini ulaştırarak yola girmişti. Mussolini'nin İtalya'nın çekirdekten yetişme siyasilerden bıktıkları bir zamanda ortaya çıkmış olması onun için bir fırsattı; dolayısıyla Mussolini her parti, her sınıf halktan destek istedi ve istediğine ulaştı. Mussolini sosyalizmin İtalya'yı yorgun düşürdüğünü görerek şiddetli bir direnişle Bolşevikliğe öldürücü bir darbe indirdi. İtalyanların ruh hallerini de çözmüş olan Mussolini, bu hareketiyle iktidar yolunu açtı⁶⁶.

İdareyi devralan Ciyolitti⁶⁷ durumu kurtaramadı. Faşizm teşkilatı ülkede çok ilerlemiş, adeta bir ordu oluşturmuştu. Teşkilatın başında "birçok kalıba girmekten çekinmeyen" Mussolini bulunuyordu⁶⁸. Bu dönemde de Parlamento ve memleket karışmış, Komünistler "*Kızıl Yaprak*" bayraklarını dalgalandırmışlardı. Kızıl muhafızlar silahlı bir şekilde sanayi tesislerinin önünde nöbet tutar olmuş, birçok belediye dairesi kızıl bayraklarla donatılmış, köylerde araziler işgal edilmeye başlanmıştı. Grevler müzmin bir hal almıştı⁶⁹.

Ciyolitti'ye göre bu durumda anarşiye karşı halkın kendi nefsinin savunması caizdi. İşçi sınıfının Bolşevizmine karşı Ciyolitti'nin bu hareketinden Faşizm doğdu. Dolayısıyla, Yunus Nadi'ye göre, faşizmin babası Mussolini değil, belki bu cereyanın oluşumuna daha çok müsamaha gösteren Ciyolitti'ydi. Faşistlerin sosyalistlere karşı hareketleri başladığında, Ciyolitti: "*Çocuklar, fazla oluyorsak, şiddet sizin tarafınızdan dahi gelse yine na-makbûldür. Her şeyin bir haddi vardır, artık durun.*" dese de olaylar rayından çıkmıştı⁷⁰. Bunun üzerine komünistlerle mücadeleye çalışan Ciyolitti, Sosyalistleri bölüp parçalamak için Parlamentoyu feshetti. Ancak feshedilmiş Meclisin

⁶⁵ "*İtalya'da Faşizmin ...*", **Ayın Tarihi**, s. 539.

⁶⁶ "*Mussolini'nin Son Günleri*", **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

⁶⁷ Birinci Dünya Savaşı'ndan Mussolini'ye kadar İtalya'da Başbakanlık yapanlar: Antonio Salandra (1914 – 16), Paolo Boselli (1916 – 17), Vittorio Emanuele Orlando (1917 – 19), Francesco Saverio Nitti (1919 – 20), Giovanni Giolitti (1920 – 21; 5. kez), Ivanoe Bonomi (1921 – 22), Luigi Facta (1922), Benito Mussolini (1922–43). (<https://www.britannica.com/topic/list-of-prime-ministers-of-Italy-2067327> E. T. 16.00.2018).

⁶⁸ "*Mussolini'nin Son Günleri*", **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

⁶⁹ "*İtalya'da Faşizmin ...*", **Ayın Tarihi**, s. 538.

⁷⁰ Yunus Nadi, "*İtalyan İşleri*", **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1924.

oluşumunun esası olan seçim kanunu değiştirilmediğinden Meclis eski haliyle geri döndü⁷¹.

Görüldüğü gibi, Nitti ve Ciyolitti döneminde gerçekleşen eylemler, her geçen gün faşizmi güçlendiriyordu. Nitti'nin siyaseti faşizm yararına bir program ve taraftar kazandırmak suretiyle hizmet etmiş oldu. Daha sonraki hükümetler de boyun eğerek veya engelleyemediklerinden Faşizmin gelişimine uygun zemin oldular. Bu hükümetler faşizmin komünistlik ve Nitti aleyhine olan etkisine, Bolşevikleri tepeleyen milislerine saygılı olmuşlardı. İşler iyice ilerlediği zamanda da eski Parlamentocular faşizmi güçlendirmek gururunu kendilerine mal ettiler⁷².

2- İktidarın Faşistlere Terki

Askeri ve siyasi olarak güçlenen faşistler belli bir sayıya ulaştıktan sonra harekete geçti. Nerdeyse her gün faşistlerin silahlı kuvvetleri saldırganlara, komünist merkezlerine ya da grevlere karşı mücadele etmekteydi. Bir ara, hükümet komünistlerle faşistler arasında ateşkesi amaçlayan bir anlaşma ilan etti. Ancak, başarı, aşırı sol cephenin hezimetleriyle geldi; komünistler dağıldı. Sendikalar üzerinde propagandalarla etkili olan faşizm, sendika üyelerinden inanç değiştirmiş olanları da kendi tarafına çekti; hatta silahlarıyla katılanlar oldu. Böylece rakipleri karşısında çok güçlü bir ordu oluşturuldu. Faşizmin asıl zaferi sosyalistlerin genel grevini bastırdıkları Ağustos 1922'de oldu. Bu başarılar faşizmin iktidara doğru büyük hamlesini göstermekteydi. Hükümet kendi taraftarlarının bile gözünden düştü⁷³.

Mussolini, pek çok yerlerde cemiyetler oluşturdu. Ancak Kuzey ve merkezde güçlü olmalarına rağmen Güney bölgesi faşist hareketinin dışında kalıyordu. Bunun üzerine faşistler, kongrelerini Güneyi kazanmak için Napoli'de yaptılar; hatta Kapri Adası'na kadar indiler. Napoli'deki sosyalist teşkilatını kırmak için 30.000 üyeyi içeren 40 sendika oluşturdular. Artık faşist hareketi gerçekte bir tehlikenin yansımasıydı⁷⁴.

1922 Ekim'inde Napoli'de gerçekleşen faşist kongresi, "*perdenin kaldırılması*" veya "*ihtilalin tekrarı*" demektir. 50.000 silahlı kadrosunu Napoli'ye götürüp bunlara resmi geçit yaptıran Mussolini, San Karlo (San Carlo) Tiyatrosu'nda bütün İtalya'da derin yankılar yapacak nutuklar attı. Artık vaziyete hakim olduğunu anladı ve olayları zorlama kararını verdi. Bundan önce faşizmin aslen cumhuriyetçi

⁷¹ "*İtalya'da Faşizmin...*", **Aynı Tarihi**, s. 538.

⁷² "*İtalya'da Faşizmin...*", **Aynı Tarihi**, s. 540.

⁷³ "*İtalya'da Faşizmin...*", **Aynı Tarihi**, s. 541.

⁷⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Teşrinisani 1922.

olduğunu ilan etmişken bu sefer saltanat taraftarı olduğu yolunda açıklamada bulundu. Mussolini, milletvekili olduğundan artık bakanlığına bir engel kalmıyordu. Gerek kendisi gerek dostları için hazırlanan Ciyolitti kombinezonundan makamlar sunulsa da Mussolini bunlardan daha fazlasını istedi. Artık Mussoli'nin düzensiz ordusu seferber hale gelmeye uygundu.

Faşizmin zaferi ile Fakta (Luigi Facta) kabinesi istifasını verdi. Salandra'nın seçilmesi faşistler için büyük bir başarı oluşturmakta ve Mussolini'nin Parlamento'daki sağ tarafla ortak çalışmayı kabul edeceği beklenmekteydi. Oysa Mussolini, hükümeti sadece kendisi ve partisi için istiyordu. Sonunda Kral, Mussolini'ye Bakanlar Kurulu'nu verdi. Mussolini siyah bir gömlekle Roma'ya gelerek "*Krinal (Quirinal)*"de Krala sadakat arz etti⁷⁵. Muhaliflere göre, Mussolini İçişleri Bakanlığını asaleten, Dışişleri Bakanlığını ise vekaleten üzerine aldı. Krinal Sarayı'ndan çıktıktan sonra kalabalık tarafından alkışlanan Mussolini, halka dönerek: "*Birkaç saate kadar bir nezarete değil bir hükümete malik olacaksınız*" diye bağırdı⁷⁶. Yarım gün içinde hükümet oluşturuldu; ardından Mussolini Başbakan, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarına geçti. Bu esnada faşist milisler de Roma'ya ilerlemişlerdi. Bütün kapılara ve bütün köprülere dikenli teller ve savunma kazıkları konmuş, Venedik meydanı otomobil parkına çevrilmişti. Piyade ve süvari müfrezeler sokaklarda dolaşarak özel otomobillerin seyrini engelledi. İtalya'nın her yerinde geçerli olmak üzere ilan edilen sıkıyönetim "*Krallık Yasağı*"na dayanılarak geri alındı. Artık hükümet Faşistlerin elindeydi⁷⁷.

Türk basınında yer alan *Matin* gazetesi haberine göre, iktidarın Mussolini'ye terki, Krallık açısından bir perspektif çiziyordu; yani yüksek memur ve aristokrasinin itirazı, Kral ailesinin Duçe'ye karşı minnettarlığı sayesinde felce uğradı. Çünkü Victor Emanuel, Bolşevik tehlikesinden kurtarılmıştı. Şimdi iki tarafın geleceği birbirine bağlanmıştı; yani faşizm yıkıldığında hanedan da yıkılabilirdi⁷⁸.

Mussolini'nin kansız bir ihtilalle elde ettiği bu başarı şahsi kuvvetinden değil elbette şartlardan ileri geliyordu. Devlet adamları Bolşevikliğe karşı Mussolini'yi geçici bir kurtuluş yolu olarak kabul ettiler. Bu fikri tasdik etmeyenler de kuvvete boyun eğdiler. Gücünün ve diktatörlüğünün başladığına işaret olarak Mussolini, ilk söylevinde vekilleri hiçe saydığını ve istediği zaman aynı çil yavrusu gibi dağıtabileceğini ve kendilerinden hiçbir zaman güvenoyu istemeyeceğini söyledi; yani milli hakimiyet

⁷⁵ "*İtalya'da Faşizmin...*", *Aynı Tarihi*, s. 543 – 44.

⁷⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Teşrinisani 1922.

⁷⁷ "*İtalya'da Faşizmin...*", *Aynı Tarihi*, s. 544.

⁷⁸ *Hakimiyet-i Milliye*, 25 Nisan 1926.

kavramıyla alay etti⁷⁹. Mussolini, iktidarı devralınca Bakanlar Kurulunu ve Meclisi iptal etti. Resmi görevde ilk iş olarak çözülmek üzere olan İtalya'nın birliğini sağladı. Düzeni iadeyle grevlere son verdi; dış meseleleri İtalya'nın lehine olmak üzere halletmeyi başardı. Anarşiden, karmaşadan bıkmış, senelerden beri rahatlık yüzü görmemiş olan ahali diktatörü alkışlarla kabul ediyordu⁸⁰.

Bu hareket, klasik bir hükümet darbesi ya da İspanyol usulü bir pronunçiyamento (pronunciamiento: askeri darbe) değildi. Çünkü pronunçiyamentolar general veya generaller tarafından yapılıyordu. Oysa bu, kendi milislerine dayanan partinin yaptığı bir hareketti. Krallık hukuku görece olarak var olsa da bu darbe, yasallık kazanmış bir diktatörlüktü. Hükümet, “*Kabine Heyeti*” ismini almış ancak, bu hükümet, kendisiyle kaim olduğundan bir diktatörlüktü⁸¹.

Mussolini, kendi enaniyeti ile beraber faşizmin nasıl kazandığını resmederken, çocukluğunun diğer arkadaşlarından farklı geçtiğini, çok gençken sağlam ve siyasi mücadelelerden zevk alan bir tabiatta olduğunu belirtiyordu. Para ve makama tenezzül etmeyen Mussolini, her şeyi İtalya'nın iyiliği için yaptığını da ekliyordu: “*Adi servetlere karşı gösterdiğim alakasızlık galibiyete hizmet ettiğine kanaatim vardır. Ben parayı bir gaye değil bir vasıta telakki ederim*⁸². *Galibiyet tek gayeye vasıl olmaktır. Bu gaye ise İtalya'nın azimet ve refahından başka bir şey değildir.*”

Zaten Mussolini kendi ifadesiyle beş sene evvel “*faşizmin galebe edeceğini ve Roma üzerine yürüyebileceği*”ni anlamıştı, ki bunu da “*kuvvetli bir hiss-i deruni ile*” seçtiği yolda bulmuştu⁸³.

Mussolini, kendi zaferinden sonra Fransız İnkılabını reddedip küçümsedi. Kendince Fransız inkılabının devrinin bittiğini ve onun yerine evrensel yapıda Faşizmin geldiğini gururla serdediyordu: “*Biz dünyada yeni bir prensipiz. Biz avam saltanatının, servet saltanatının, framasonluğun, hastalığı 1789'un la-yemut prensiplerine mübteni olan her şeyin karşısına bir tezat olarak dikiliyoruz. 1789'da Fransa siyaset-pişvalığını eline aldı. 150 sene muhafaza etti. Fransız milletinin 1789'da yaptığını Faşist İtalya bugün yapıyor. Bütün dünyada pişvalığı eline alıyor. Dolayısıyla uhuvvetkar olmayan*

⁷⁹ “*Mussolini'nin Son Günleri*”, **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

⁸⁰ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aydın Tarihi**, s. 545-546.

⁸¹ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aydın Tarihi**, s. 546.

⁸² İlginçtir, Mussolini başbakanlıktan ayrı olarak Dışişleri, Kara, Deniz, Hava bakanlıklarını üzerine almış olmasına rağmen bunlara karşılık ayda 30 İngiliz lirası almakta, her gün saat 9'dan akşam 8'e kadar çalışmaktadır. Mussolini geçim sıkıntısıyla baş etmek için daha fazla çalışmakta, vekillik tahsisatı olmak üzere her sene 250 İngiliz lirası ve kurmuş olduğu Popolo d'İtalya gazetesinden her ay 30 İngiliz lirası almaktadır (**Vakit**, 1 Teşrinisani 1926).

⁸³ **Akşam**, 23 Teşrinisani 1925.

bütün o uhuvvet alemini, muttasıf olmayan bütün o müsavat alemini, keyfi bir hevesten başka bir şey olmayan bütün hürriyet alemini aleyhimizde birleşmekte görüyoruz”⁸⁴.

Sonuç olarak faşistleri iktidara taşıyan unsurlar suistimallerin, eşitsizliğin, bütün zorbarların yok edileceği ve sükunetin tekrar kurulacağı ümidiydi; hatta halk, 1920 – 22 seneleri arasında terör estiren maceraperestlerden yakalarını kurtaracaklardı. Oysa beklenenler olmadı ve halk kendini yeni bir olay karşısında buldu. Merkezi hükümetin “çeteleri” eşitsizliği, kötülüğü teşvik ediyordu. Mussolini’nin yandaşlarının hepsinin bu işte parmağı olmuş ve hatta bizzat Mussolini “kirlenmişti”. Faşistliğe mensup olanlara her istediğini yapma hakkı verilmesine karşın diğerlerine hiçbir hak bahşedilmiyordu⁸⁵.

Faşizm, başarısını başlangıçta kısmen taraftarlarının cumhuriyetçiliğe olan yönelimlerine borçluydu. Oysa Mussolini, darbeden bir ay önce monarşi ile birleşmek için cumhuriyetçilere sırtını çevirdi. Partiden çıkarılanlar arasında birçok cumhuriyetçi vardı. Ayrıca Kuzey İtalya’da ve Adalarda gerçek faşizm yoktu. Roma’nın bile faşist olduğu kesin değildi⁸⁶.

B- FAŞİZM İKTİDARDA

1-İlk İcraatlar

Faşistler, hükümeti devraldıktan sonra “*Faşist Harekatı Komitesi*”, bütün İtalya’da “*Faşist Askeri Teşkilatı*”nın feshini emrederek idareyi faşistlerden oluşan hükümete teslim etti. 30 Ekim’de (1922) faşistlerle komünistler arasında kanlı çarpışmalar meydana geldi; bunun sonucunda sekiz kişi ölürken birçok kişi de yaralandı⁸⁷. Mussolini, basın mensuplarına yeni kabinenin dış siyasetinin, “*metin olmakla beraber katı (dürüst) olmayacağını ve müttefiklerine karşı istikamet dahilinde hissiyat ve barışçılıktan mülhem*” bulunacağını bildirdi. Gazeteler, Mussolini’nin Papalık makamının kayıtsızlığını dinlemeyerek iç savaşa meydan vermediğini ve bütün parti mensuplarına müracaat ettiğini kaydediyordu. Faşist milisler Roma sokaklarında bir resmigeçit yapıp hükümet dairesi ile sarayın önünden geçti. Bu yürüyüş bittikten sonra faşistler özel trenlerle geldikleri bölgelere gönderildi. Siyah gömleği ile Kralın

⁸⁴ **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926.

Ertesi gün çıkan İtalyan gazetelerinde bu son haberler yayınlanmamıştır (**Cumhuriyet**, 19 Nisan 1926).

⁸⁵ “*İtalya’da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kıvveti*”, **Ayın Tarihi**, 3, (1 – 30 Haziran 1340), s. 248.

⁸⁶ **Akşam**, 18 Şubat 1924.

⁸⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Teşrinisani 1922; **Tevhid-i Efkâr**, 3 Teşrinisani 1922.

huzuruna çıkan Mussolini ve kabinesi krallık önünde resmi yemin töreniyle göreve başladı⁸⁸.

Mussolini, taraftarlarını düzenli asker haline dönüştürmüş ve bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde denildiği gibi kendilerini “*Tanrı ve vatanın iradesine ve Meclis-i vükela reisinin şahsen taht-ı emrine*” koymuşlardı. Halkın ekseriyeti Mussolini için artık bir dayanaktı. İtalya Devleti'nin yeni şeklini daha iyi anlamlandırmak için Mussolini, “*Faşist Devleti*” ismini verdi. Mussolini hükümet başkanı oldu ve Kral tarafından bir kabine oluşturması görevi kendisine verildi. Hükümdara sadakati içeren anayasaya uygun yemini Kral huzurunda yerine getirdiği için Mussolini'nin diktatörlüğü meşru vaziyete girmiş oldu. Böylece faşistlik anayasaya uygun hale geldi. Meclis üyelerinden çoğu, toplantı salonunu “*bir Siyah Gömlekliler ordugahı*” haline koymanın kendi elinde olduğunu Meclise hatırlatan Mussolini'ye karşı güvensizlik oyu vermeye cesaret edemedi. Yani Mussolini, Meclisin idamını istemişti; Meclis de kendi kendini, korkudan, mahkum etti ve bu hüküm bir “*idam ilanı*”na dönüşmüş oldu⁸⁹.

Meclis, Mussolini'ye “*Krallık emirnameleri*” yoluyla kendisine idari tedbirler alabilmesini mümkün kılan – ki zaten kendisi istiyordu – mutlak yetkiyi verdi⁹⁰. İdari ve mali alanda olacak bu yetki 90 muhalif oya karşılık 275 oyla verildi⁹¹. Muhaliflerin umudu, Mussolini'nin daha baştan itibaren sendeleyeceği ve çıktığı kadar çabuk bir şekilde çökeceğiydi. İhtilalden önceki kongrede çizilmiş faşizmin programına göre, en acil iş eski kabinelerin gücünden mahrum bıraktıkları devleti tekrar bu güce ulaştırmaktı. Dolayısıyla Mussolini hükümete, yürütme gücünün başkanı olduğu izlenimini vermeğe çalıştı. Kendisinin mutlak bir itaat örneği vermediği, fakat hükümeti devraldıktan sonra muhalefet ve taraftarlarından itaat görmeyi açık bir şekilde istedi⁹².

Mussolini yeni kabinesinin ilk toplantısını 3 Kasım'da (1922) yaptı. Başbakan, iç ve dış politika hakkında konuşma yaptıktan sonra Meclis, yaklaşan Lozan Konferansı için hazırlık yapmak üzere Başbakanı hareketinde serbest bıraktı. Önemli olmayan daire ve bakanlıkların kaldırılması ve hükümet tarafından idare edilen genel hizmetlerin özel şirketlere ihale edilmesi kararlaştırıldı. Açıklamada bulunan Mussolini, İtalya'nın iç durumunun hızlı bir şekilde huzura kavuştuğunu belirtti⁹³.

⁸⁸ **Tevhid-i Efkar**, 3 Teşrinisani 1922.

⁸⁹ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 547.

⁹⁰ “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 548.

⁹¹ **Tevhid-i Efkar**, 28 Teşrinisani 1922.

⁹² “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aynı Tarihi**, s. 548.

⁹³ **Akşam**, 4 Kasım 1922; **Renin**, 4 Teşrinisani 1922.

Mussolini, Amerika ve Doğu'da bulunan İtalyanlara gönderdiği bir tebliğle seslenerek kendilerine daha büyük ve kuvvetli bir vatanın destek olacağına dair güvence verdi ve bunları vatanın yüceltilmesinde birlikte çalışmaya davet etti. Ayrıca bütün dış temsilcilere bir genelge göndererek hükümetin izni olmadan hiçbir görüşme ve genel beyanlarda bulunmalarını öğütledi. Gazetelerden biri, Mussolini'nin yüksek bir siyasi liyakat eseri gösterdiğini ve Faşist Partisi'nin bugünkü durumun uzmanı olduğunu yazıyordu⁹⁴.

Birkaç gün sonra Mussolini, yine benzer bir şekilde, iç ve dış siyasetten beklentileri hakkında İtalyanlara hitaben diyordu ki: *“Silahlarımızın zaferini kutlarken bütün millet itidalini korumalı ve çetin zorluklar zamanını insaflı bir şekilde takdir etmelidir. Hükümet, hükümet etmektedir ve edecektir. Bütün çalışmalar iç barış ve huzuru sağlamaya, dışarda milletin saygınlık ve gücünü artırmaya sarf edilecektir. Ancak çalışma ve gayret, düzen ve itaat, uyum ve sağlamlık sayesinde vatan buhrana kesin bir şekilde galip gelecek ve yeni bir refah ve huzur devresine doğru ilerleyecektir”*⁹⁵.

Mussolini, barış siyaseti olan dış siyasetten bahsederken dostluğun ve hukukun karşılıklı olması gerektiğine dair mesaj verdi; Birinci Dünya Savaşı'ndaki ortaklarına karşı da, adeta aldatılmışlık duygusuyla, sertliğini ve ciddiyetini gösterdi: *“Biz milli hakimiyet ve yetki siyaseti takip etmek istiyoruz. Manasız bir “muhibb'ül-gayr” siyaseti veya diğerlerine tamamen teslim olmak siyaseti takip edemeyiz. Bugünkü İtalya kuvvetlidir ve dışarıda bu kuvveti teslim etmeye başlamıştır. Bu kuvveti ne büyütmeli ne de küçük görmelidir. Her şey İtalya'nın varlığına bağlanacaktır. Bizden ameli bir tarzda dostluk izharı arzusunda bulunanlar aynı yönde hareket etmelidir. Faşist İtalya siyasi, ekonomik, ahlaki sebeplerden dolayı anlaşmaları parçalamak arzusunda değildir. Savaş müttefiklerini terk etmek istemiyoruz. Fakat İtalya müttefiklerinden İtalya'nın bütün hukukunu incelemelerini tam bir emniyetle istiyor. Kelimenin bütün hakiki manası ile henüz bir uzlaşma mevcut olup olmadığı soru halindedir.”*

Dış siyaset hakkında bazı mevzuları da açıklığa kavuşturan Mussolini, daha sonra karakteri olacak yapıyla uyuşmayan yumuşak cümleleri de ekledi: *“İtalya'nın takip edeceği siyaset, millete faydalı olmak, anlaşmalara riayet etmektir. Özetle siyasetimiz, “açık” bir siyasettir. Maceracı veya emperyalist bir siyaset takip edilemez.*

⁹⁴ **Vakit**, 8 Teşrinisani 1922.

⁹⁵ **Vakit**, 8 Teşrinisani 1922.

İntihar siyaseti takip etmek istemiyoruz.”⁹⁶ Mussolini, bir konuşmasında da iç siyasetin yönlerini üç kelimeyle özetliyordu: “Ekonomi, çalışma ve inzibat”⁹⁷.

Mussolini, Parlamentoda programını okurken Meclisi sağlam bir şekilde tutabileceğini söylediği zaman sosyalistler tarafından küçük bir protesto hareketiyle karşılaştı, ancak bu hareket hemen bastırıldı. Mussolini, “*Meclisin çoğunluğuna ihtiyacım yoktur*” dediğinde, yine sosyalistler tarafından şiddetle alkışlandı. Son yıllarda görülen kabine buhranlarının makam kapma işine dönüştüğünden serzenişle bahseden Mussolini, bu manada kabinelerin “*korkak bir postacı*”yı temsil ettiği benzetmesinde bulunuyordu. Özgür düşüncelilerin fikirlerini ciddiye almayan – ki yaptıkları ihtilalin öyle gerektirdiğine inanarak – Mussolini, ihtilali milletin ilerlemesinin bir vasıtası olarak gösteriyordu. Silahlı milisleriyle her şeyi yapabileceği halde yine kendisinin demokratik yolu tercih ettiğini belirtip Parlamenteoya inceden gözdağı da veriyordu.

Mussolini gericiliğin girişimlerine muhalefet ederek bu şekilde mücadeleden çekinmemeye ve Parlamenter devletin “*yorgun damarlarına*” “*savaşın çocuğu (zade-i harp)*” olan ve zaferle yücelen faşist cereyanını aşlamayı başaran Kralı hararetle övdükten sonra, sözde, önceki yönetimlerin pasifliğinden demvuruyordu: “*Benden program isteniyor. Şimdiye kadar İtalya’da eksik olan programlar değil, onları uygulamaya muktedir azimlerdir. Mevcut hükümet bu azmi temsil etmektedir*”⁹⁸. Meclisteki hitabından da anlaşılacağı üzere Mussolini daha iktidarın ilk günlerinden, faşistlere istinatla, “*ihtiyacım olmayan bir Meclis çoğunluğu*” gibi aşağılayıcı ifadelerle Meclisi düşman ve hedef seçiyordu. Bu tarz konuşmasıyla Mussolini, gitgide güçlenecek olan faşizmin adeta ruhunu yansıtan, kendinden emin ve başkasını asla kabul etmeyen mantıktaki ideolojisini, hatta faşizmin ve kendinin genel karakterini

⁹⁶ **Vakit**, 18 Teşrinisani 1922; **Akşam**, 18 Teşrinisani 1922.

⁹⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Teşrinisani 1922; **Vakit**, 18 Teşrinisani 1922; **Akşam**, 18 Teşrinisani 1922; **Tevhid-i Efkâr**, 18 Teşrinisani 1922.

⁹⁸ “*Bugün yaptığım şey size karşı bir nezaket eseridir ve buna karşılık sizden hiçbir şükran istemiyorum. Zira kaç seneden beri kabine buhranları Meclis tarafından birtakım manevralar ve tuzaklarla hallediliyor ve kabine buhranı makam kapmaya vesile oluyordu. Kabine korkak bir postacıyı temsil ediyordu. Hür düşünceliler istedikleri gibi mülahazalara dalabilir. Fakat ihtilalin kendisine has hukuku olduğunu ilave etmek isterim. Bütün dünyaya ilan ederim ki, buraya Siyah Gömlekliler tarafından yapılan ihtilalden en yüksek seviyede faydalanmayı temin etmek ve onu milletin ilerleme ve dengesinin gelişimini sağlamak adına kullanmak üzere geldim. Kendime bazı sınırlar tayin ettim. Kendi kendime dedim ki, en iyi akıl ve kıyaset zaferden sonrasını terk etmeyendir. Mükemmel şekilde silahlı, her şeye hazır, dindar bir surette ifaya hazır 300.000 genç ile Faşizm hareketini küçümseyenleri veya tahrip edenleri cezalandırabilirim. Meclisi kapayarak münhasıran Faşistlerden mürekkep bir kabine oluşturabilirim. Fakat hiç olmazsa başlangıçta öyle yapmak istemedim. Bir koalisyon (temerküz) kabinesi oluşturdumsa ihtiyacım olmayan bir Meclis çoğunluğunu sağlamak için yaptım. Ancak partilerin üstünde, milleti tehlikeden kurtarmak isteyenlerin hepsini toplamak maksadıyla böyle hareket ettim”.* (**Hakimiyet-i Milliye**, 19 Teşrinisani 1922; **Vakit**, 18 Teşrinisani 1922; **Akşam**, 18 Teşrinisani 1922; **Tevhid-i Efkâr**, 18 Teşrinisani 1922; **Yeniğün**, 19 Teşrinisani 1922).

ortaya koyuyordu. Tevhid-i Efkar gazetesi, haklı olarak bu konuda, “*Meclise Kafa Tutan Başvekil*” şeklinde bir yan başlık koymuştu.

Mussolini'nin bu nutku, değişik basın tarafından takdirle karşılandı. Mussolini'ye açıklık ve metaneti noktasında, İtalya'nın iç ve dış siyasetini tespitinden dolayı övgüler yağdırıldı. Tribuna (Gazeta Tribuna), Mussolini “*fiilen hükümet ettiği*”ni ispat ile Faşist programını uygulamada hiçbir engel tanımayacağına karar verdiğini, İtalya'nın kuvvetli bir hükümete ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Koriyera d'İtalya ise, Mussolini'nin dış siyasette birinci derecede bir rol oynayacak ve uluslararası meselelere müdahale ederek barışçıl amaçlardan sapmamakla beraber İtalya'nın hukukunu metanetle koruyacağını bildiriyordu. Fransız basını da aynı şekilde bu cesur konuşmayı takdir etmiş, doğrudan milli vicdana hitap ettiğini, halkın Mussolini'yi bir “*kurtarıcı (münci)*” saydığını ve adaletle yöneteceğinden şüphe etmediğini yazmıştı. Matin (Le Matin) gazetesi, İtalya Başbakanının tarihte nadir görülmüş bir programa istinat ettiğini belirtiyordu. İngiliz basınında da yankılanan konuşma takdirle karşılanmış ve Tayms gazetesi, “*Faşistlik son derece kuvvetli bir maniveladır. Mussolini de çok basiret sahibi bir adamdır. Fırsatlardan istifade etmeyi bilen bu adamın İtalya milleti tarafından destek görmekte olan politikasının galebe çalacağına şüphe yoktur*”⁹⁹ demişti.

Mussolini dünya siyasetinde etkin bir faktör olabilirdi. Nihayetinde, “*İtalya'ya yeni bir haşmet ve yeni bir kuvvet vermek azm ü imanıyla*” iktidara gelen Mussolini bütün İtalya milletini “*bir parmakla*” istediği yöne çevirecek kuvvete sahipti. Dolayısıyla Mussolini'nin konumu ve şahsiyeti uluslararası bir önem kazanmaktaydı. Bu durum dünya basınına da yansımış durumdaydı. Artık “*İtalya*” tabiri yerine basında “*Mussolini*” ismiyle başlayan başmakaleler yazılır oldu¹⁰⁰.

Mussolini, otoritesini yavaş yavaş kabul ettirmeye çalışırken daha iktidarının üzerinden bir buçuk yıl geçmeden faşistlere karşı bir ayaklanma hazırlığından bahsedilmeye başlandı. Mussolini aleyhindeki muhalefet gittikçe kuvvet kazanıyordu. Hükümet darbelerine alışmış olan faşistler, tedbiren ülkedeki kuvvetleri hazır bulundurmaktaydı. Diktatör ise, Meclisin içinde ve dışında güç kazanan muhalefeti susturup halkın nazarını başka bir yöne çevirmek emelindeydi¹⁰¹.

⁹⁹ **Vakit**, 19 Teşrinisani 1922.

¹⁰⁰ “*İtalya'nın Yeni Diktatörü Dünyanın da Yeni Napolyonudur*”, **Ayın Tarihi**, 1, (1 – 30 Eylül 1339), s. 59.

¹⁰¹ **Tevhid-i Efkar**, 21 Kanunisani 1924.

İKİNCİ BÖLÜM

MANTIK, KANUN VE TEŞKİLATLANMA AÇISINDAN FAŞİZM

Faşizmin temel yapısını diktatörlükle tarif etmeye çalıştığımızdan öncelikli olarak bazı kavramların mana ve mantığını kısaca görmekte fayda olacaktır. Çalıştığımız dönem (1922 – 26) henüz faşizmin yumurtadan çıkma evresi olduğu için totalitarizm kavramı ortada yoktur. Gazeteler genel itibariyle Roma Cumhuriyeti'nde görülen diktatör ya da diktatörlük tabirlerini kullanmaktadır. Bu noktada öncelikli olarak diktatörlüğü tanımlamak gerekiyor.

Diktatörlük, antik çağda devletin bunalım dönemlerinde olağanüstü hal tedbiri olarak düşünülüyordu. Roma Cumhuriyeti, terime gerçek manasını veren, askeri krizler esnasında diktatör tayin etme yoluna gidiyordu. Yunanlılarda da yurttaşların birliği bozulduğu zamanlarda bazı kimselere yüksek kanun koyuculuk gücü veriliyordu. Modern dönemlerde ise diktatörlük, devletin bir kişi ya da grup tarafından mutlak denetim altında bulunduğu yönetim şekli olmuştur. Bu manada diktatörlüklerde yönetici veya yöneticileri eylemlerinden dolayı sorguya çekecek yasa ve adalet bulunmayacaktır. Ayrıca diktatörlüklerde otoritenin gücü üzerinde sınırlamanın olmaması; otoritenin sınırlı bir grubun yararına kullanılması; halkın korku yüzünden itaatkar bulunması ve terör uygulamaları gibi özelliklere rastlanacaktır¹⁰².

İkinci kavram olarak totalitarizm faşizmin neresindedir? Siyaset bilimcileri totalitarizmi, devletin toplumun bütünü üzerinde tek başına egemen olduğu siyasi sistemler olgusunu tanımlamak için kullanmışlardır. İlk kullanımını faşizme kadar götürürler. Soğuk Savaş döneminde ise Nazizm ve komünizmin ortak paydası olarak sunulmuştur¹⁰³. Kelime, bireylerin varlığına hiçbir alan bırakmayan devletin mutlak karakterini ifade eder. Bu kelime siyasal alanın tek partide olduğu, devletin her türlü kuvvet ve ikna araçlarını elinde tuttuğu, polisiye ve ideolojik terörün önplana çıktığı rejim şeklidir¹⁰⁴. Terime ilk defa Oxford English Dictionary 1928'de yer vermiştir. Terimin ilk kullanımı diktatörlük, despotizm ve tiranlık gibi şemaların ötesine geçme çabasının ürünüdür. Amaç komünizm ve faşizm gibi ideolojik kutuplaşmanın ötesinde sağ ve sol rejimlerin ortak paydalarını bulmaktır. Hannah Arendt, çözümlemesiyle bu

¹⁰² **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, c. 1, Risale Yayınları, İstanbul 1990, s. 346.

¹⁰³ . G. Bensussan – G. Labica, **Marksizm Sözlüğü**, s. 997. Faşizm ve komünizmin ortak değerleri ve yöntemleri adına çalışma için **bkz.** A. James Gregor, **Janus'un Yüzleri (Yirminci Yüzyılda Marksizm ve Faşizm)** (çev. Deniz ÖKTEM), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2003.

¹⁰⁴ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, c. 4, s. 139.

kelimeye “*bütüncül terör*” manasını yüklemiştir¹⁰⁵. Raymond Aron’un tahliline göre ise tekelci partiye bir ideoloji¹⁰⁶ güç verir. Partinin mutlak iktidar tanıdığı ideoloji, devletin resmi gerçeği olur. Devlet de kuvvet ve ikna vasıtalarını tekeline alır (haberleşme vasıtaları, radyo, televizyonu devlet ve onu temsil edenler yönetir). Sonuç olarak ya parti tekeli, ya ekonomik hayatın devletleştirilmesi ya da ideolojik terör totalitarizmi tanımlar¹⁰⁷. Tunaya’nın iki kavramı birleştirerek yaptığı değerlendirmesine göre de faşizm, “*totaliter bir diktatörlük*” ya da “*aşırı sağ bir diktatörlüktür*”¹⁰⁸.

A- FAŞİZM’İN DOĞASI

1- Karakter Olarak Faşizm

Tahlillerimize göre, milliyetçilik esasına dayanan faşizm, temelde emredici ve kişi kültürüne sahipti. Sıkı bir şekilde bağlanmış demet çubuklar ve ortadaki balta, gerçek anlamda faşizmin temsiliydi. Bir lider ve ona ölümüne sadık disiplinler milisler, ancak bu kadar anlamlı bir sembolle resmedilebilirdi. Neticede lider, kendinden olanları dizayn ve şekillendirme sorumluluğuyla hareket ettiği gibi milisler de o ideolojinin selameti idi. Dolayısıyla bütünlük esastı; her kopuş, sistemin parça parça ölümü demektir. Faşizmde, sadece faşistler vatan için olabilirdi; diğerleri haindi. O halde ya herkes bu demetin bir parçası olacaktı ya da ölümle vatani terk etmek şıklarından birini tercih edecekti.

Bu manada Mussolini beşinci suikasttan kurtulduğunda, faşizmin gücünü gösterme adına bir hitapta bulunurken – Mussolini’ye göre şuurlu olarak – faşizme teslim olanlar için “*İtalyan ismine layık olan her ferdin dini bugün faşizmdi*”¹⁰⁹. Öyleki Direktuvarlara (Milli Kurul) yaptığı konuşmasında, “*Parti aşağıdan yukarıya*

¹⁰⁵ **Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi** (çev. Bülent Peker – Nevzat Kıracı), c. 2, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 382 – 383.

¹⁰⁶ “*İdeoloji*” terimi 1796’da Destutt de Tracy tarafından icat edilmiştir. İdeoloji kavramı Marx tarafından – ki kendisi çok sık kullanmıştır – yeniden ele alınıp tanımlanmıştır (Maurice Duverger, **Politikaya Giriş** (çev. Samih Tiryakioglu), Varlık Yayınları, İstanbul 1971, s. 96).

¹⁰⁷ Raymond Aron, **Demokrasi ve Totalitarizm** (çev. Vahdi Hatay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 284 – 285.

¹⁰⁸ T. Z. Tunaya, **Siyasal Kurumlar...**, s. 592.

¹⁰⁹ “*Bu tezahürat, manası itibarıyla sabık tezahüratın kat kat fevkindedir. Bugün müsella olan bir millet Faşizme şuurlu bir heyecanla kendini teslim ediyor. Bütün millet beni her tarafta takibe hazırdır. Faşizm idaresinin beşinci senesi başlıyor. Faşizm bu müddet zarfında vüsat ve nüfuz itibarıyla çok kazanmıştır. İtalyan ismine layık olan her ferdin dini bugün Faşizmdir. Kara Gömlekliler! Tüfeklerinizi havaya kaldırınız. Bütün cihan bu süngü ormanını görsün ve karar vermiş, dövüşmeye azmetmiş kalplerimizin ıstırahatını duysun*”. (**Vakit**, 7 Teşrinisani 1926).

ve yukarıdan aşağıya milleti faşistleştirmeye mecburdur”¹¹⁰ demek suretiyle her ne şekilde olursa olsun bu kemendi herkesin boynuna atacağını gösteriyordu.

Bir Macar gazetesinde yazar, “Mussolini bugün bir elinde elifba okuyan çocuğun elini, diğer elinde Krallık esasını tutuyor. O, emirnameleriyle hiçbir diktatörün yapamadığı cihetle ailelerin en mahrem hayatına nüfuz ediyor”¹¹¹ tahlilinde bulunarak devletle Mussolini’yi özdeşleştirmiş ve kişi kültürünün artık büyüyecek olgunluğa ulaştığını belirtmişti.

Akşam gazetesindeki ifadeyle yola çıkacak olursak, bazı teşkilat ve kurumlar sadece ortaya çıktıkları memleketlerin malıdır. Bunlar o memleketin kendine has şartlarından, o milletin özelliklerinden doğmuştur. Dolayısıyla ihracat eşyası gibi başka memleketlere sevk edilemez. Faşizm, Birinci Dünya Savaşı sonuçlarının İtalya’da ortaya çıkardığı “gayr-i memnunlar”dan oluşan bir kitleden doğmuştu¹¹². Her milli hareket bir ihtiyaçtan doğduğu gibi faşizm hareketi de İtalya’nın milli cereyanı olarak ortaya çıktı. Bazı tehditlerin doğurduğu tepki, milli olduğu için, ülkeye göre değişecekti. O halde faşizm hareketinin başka yüzlerde yapılacak kopyası sahte bir taklit demektir¹¹³.

Tabiki Mussolini'nin düşünce yapısına etki eden kişiler, kendi ifadesine göre, Niçe (Nietzche), Wilyım Ceymıs (William James) ve Corc (Jorj) Sorel’dir. Ama en etkili olarak Corc Sorel’i öne çıkarıyordu. Yirmi yaşında Niçe’yle ilgilenen Mussolini, “anti demokratizm”i ondan almıştı. Wilyım Ceymıs’ın “pragmatizm”i siyasi hayatına etki etmişti: “Bir harekete, meslekî esasından ziyade netayici ile hükmedilir.” Faşizmin zaferini, mücadele ve yaşama azmini ise Ceymıs’tan öğrendiğini söylemişti: “İhtilal kaideleri üzerindeki haşin nazariyeleri ile bu sendikalizm üstadı, faşizmin kudreti, disiplini üzerinde kati surette tesir icra etmiştir.” Ayrıca salonunda Sezar’ın heykelini bulduran Mussolini, “Sezar, benim idealim ve benim üstadımdır. Dünyanın en büyük adamı Sezardır”¹¹⁴ demek suretiyle, karakterinin oluşumuna etki eden kişileri eskilere kadar götürüyordu. Doktriner bir temelle faşizmi başlatmayan Mussolini'nin fikir yapısını tahlilde, belki bu ifadelerinden yola çıkılarak bir kanaat edinilebilir.

Milliyetçilik fikrini temellendirme açısından siyaset ve ekonomi uzmanı Feridun Fikri ise bir yazısında milliyetçilik kavramından bahsederken ilginç tahlillerde

¹¹⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926; **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926.

¹¹¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

¹¹² **Akşam**, 6 Teşrinievvel 1927.

¹¹³ “İtalya’da Faşizmin...”, **Aynı Tarihi**, s. 545 – 546. Bu arada, savaştan sonraki şartlar arasında Faşizm istibdadı, salgın bir hastalık şeklinde Latin ülkelerini dolaşmıştı. İtalya’dan İspanya’ya, oradan güney Amerika’ya atlanmış Şili’de kök tutmuştu (**Vatan**, 2 Şubat 1925).

¹¹⁴ **Akşam**, 23 Teşrinisani 1925.

bulunarak ilk defa “milliyet” fikrini açık, berrak bir şekilde ortaya koyanın Mansini olduğunu söylüyordu; yani Mussolini’den önce yine bir İtalyanla milliyetçilik başlıyordu: “Demek oluyor ki bu milliyet fikri belli ve açık bir sosyal kural olarak İtalya’da doğdu ve büyüdü. İtalya’nın o zamanki siyasi bölünmüşlüğü karışıklığın hayret verici bir tecellisi idi. Milliyet fikri güneş gibi doğdu. Bütün karışıklığı sarstı, halka yeni bir şuur verdi. İtalya halkı anladı ki kendileri bir millettir, İtalyandır, o zaman ayaklandılar ve koca bir devlet oldular. İddia ederim ki, ilmi anlayışa göre İtalyan inkılabından evvel bir millet yoktu.” cümlesiyle iddialarına devam eden yazar, Mansini’ye kadar devlet kavramının arazi ve tarihi bölünmeye bağlı bulunduğunu, Mansini ve İtalya İnkılabının bağımsızlığı tamamlamasıyla siyasetin “milliyet ilmi”ni kazandığını¹¹⁵ söylüyordu.

Mehmet Ali Tevfik ise, İtalya’daki milliyetçilik serüvenine değinerek Kavurd ve Garibaldi gibi liderlerin öncülüğünde başlayan İtalyan birliğinin, genç İtalya – Mussolini ve Danançyo’nun büyük İtalyasını kastederek – tarafından milli gurur ve heyecanla geniş ölçüde sağlanmaya devam ettiğini söylüyordu. Yazara göre, bazı görüntüler faşizmi yeni bir şey gibi gösterebilirdi; ancak Mussolini liderliğindeki Kara Gömlekliler, elli beş seneden beri gelen İtalyan milletini yaratmaya çalışanların sadık takipçileriydiler. İtalya “façyo”dan ibaret değildi; Diktatör’ün en parlak zamanında Yarımada’nın mamur ve aydın kısmında çoğunluk, seçimde Faşizmi reddetmişti. Fakat Kara Gömlekliler İtalya’da en çok katliamı olan, gayesi uğrunda ölmeye ve öldürmeye azmetmiş olan tek hizipti.

Mehmet Ali Tevfik, İtalya’nın rehberleri ve iktidar sahipleri değişebilir ve değişecektir; ancak o memlekette değişmeyecek bir şey vardır ki o da şimdi faşyonun oluşturduğu azılı milliyetçilik cereyanıdır, diyordu. “Keşif ve tahminde bulunarak temin edebilirim ki eğer tarih beklenilmeyen bir istikamet almazsa coşkun ve taşkın milliyet hissi İtalya’yı önüne geçilemeyen bir seri ve kuvvetli sıra ile – tıpkı Bismark’ın Prusyasında olduğu gibi – şu iki hataya götürecektir: Militarizm ve Emperyalizm”¹¹⁶. Görüldüğü üzere Mehmet Ali Tevfik tahmininde haklı çıkacak, gerçekten İtalya bir askeri ve sömürge devleti olma yolunda ilerleyecekti.

Vatan gazetesinin değerlendirmesine göre ise Mussolini, Fransız imparatoru XIV. Lui (Louis) mantığıyla, “Devlet demek, ben demektir” düsturunu, “Faşizm demek

¹¹⁵ Feridun Fikri, “Türk Milliyetperverliğine Bir Nazar”, **Tanin**, 21 Mart 1923. “Milliyet” kavramının milletlere göre oluşumu için **bkz.** M. Nermi, “Milletler ve Milli Fikirler”, **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Temmuz 1926.

¹¹⁶ Mehmet Ali Tevfik, “İtalya’nın Değişmeyen Siması”, **Tevhid-i Efkâr**, 28 Haziran 1924.

ben demektir”, “*Faşistlikle ben aynı ruhun idare ettiği iki vücuttan ibarettir*” şeklinde sergiliyordu. Mussolini, faşizmi bir buhran olarak görenlere inanılmaması, cereyan eden olayların adi, şahsi meselelerden ibaret olduğunu ve faşizmin bunlarla hiçbir alakası olmadığını söylüyordu¹¹⁷. Kendi ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, faşizm ve kendisi özdeşti; çünkü onu bir ideoloji olarak yaratan kendisiydi.

Viyanalı'da çıkan Rayşpost (Reichpost) gazetesi muhabiri, Mussolini'den faşizmi tarif etmesini rica edince Mussolini, millet – devlet kavramlarının ayniyetini, halkın, ideolojiye bağlılığını ifade eden şu cevabı veriyordu: “*Bana faşizmin tarifini soruyorsunuz. Fakat yalnız İtalya'nın değil, bütün dünyanın tarihinde ehemmiyeti pek büyük olan böyle bir hareketi, bir formülün cetveli dahilinde ifade etmek kabil değildir. Biz İtalyanlar için Faşizm millet olan halk, devlet olan millet, inkişafını tatmin etmek çarelerini arayan devlet demektir. İtalya'yı kati mesaisinden alıkoymak için vaki olan münferit teşebbüsler kamilen akim kalmıştır. İtalyan milleti tamamen sıkı bir surette hükümetin yanında ahz-ı mevki etmiştir*”¹¹⁸. Mussolini, Ceneve'de (Cenova) de “*İtalya faşisttir ve faşist kalacaktır, çünkü benim arzum budur, çünkü milyonlarca İtalyan'ın arzusu budur*”¹¹⁹ diyerek halkla faşizmin bütünleştiğini ve ideolojisindeki sebatını bir kez daha gösteriyordu.

Yine bu anlamda milli şuuru diri tutma vasıtası olarak Mussolini, “*Faşizm, millet tarihinin devamının kıskanç muhafızdır*” demişti. Faşizm, toplumsal hayatı daha fazla takviye etmek ve şahıslara sorumluluk duygusu aşılama sebepleri olacak her şeyi araştırıyordu¹²⁰.

¹¹⁷ “*Bütün İtalyan faşistlerine kemal-i meserretle şunu ilan ederim ki, beni faşistlikten ayırmaya yönelik olan bütün gayretler boşunadır. Size bunu söyleyenler sizinle dehşetli surette istihza etmektedirler. Dört senelik esaslı mevcudiyetten sonra lüzumu kadar vuzuh ile anlaşıldı ki, faşistlikle ben aynı ruhun idare ettiği iki vücuttan ibarettir. Ben Faşistliği terk etmek arzusunda değilim, çünkü onu ben yarattım, ben takviye ettim ve ben elimde tutuyorum. Bana yaltaklık etmek isteyen eski politikacılar beyhude vakit kaybediyorlar (izae-i vakt). Sizi temin ederim, aziz dostlarım, bu suretle çalışan ufak tefek planlar bende en acı inkisar-ı hayale uğrayacaklardır. Vakıta ben bir amele neslini müdafaa ediyorum, fakat fikren bu kabil faydasız sözleri tenkide tenezzül etmeyecek kadar aristokratım. Artık biz bundan sonra geriye bakamaz, bilakis bundan sonra hep ileriye yürüyeceğiz. İtalya'nın mukadderatı bunu böyle icap ediyor.*” (Vatan, 8 Haziran 1923).

¹¹⁸ **Akşam**, 5 Kanunisanı 1927. “*Benden Faşizmin tarifini istiyorsunuz. Fakat, yalnız İtalya tarihi nokta-i nazarından değil bütün cihan tarihi için ehemmiyeti büyük olan bu nev' bir hareketi bir düsturun hududuna sığdırmak mümkün değildir. Biz İtalyanlar için faşizm demek, millet haline gelen kavim, devlet haline giren millet ve yeryüzünde kendi inkişaf-ı zaruretlerini arayan devlet demektir. Bkz. Cumhuriyet*, 5 Kanunisanı 1927.

¹¹⁹ **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Mayıs 1926.

¹²⁰ Robert Laforer Kabe (çev.), “*Mösyö Mussolini'nin Siyaset-i Maliyesi*”, **Aydın Tarihi**, 3, (1 – 31 Mart 1340), s. 59.

Yine Mussolini'ye göre faşizm yanlış anlaşılmıştı. Faşizm yeni, tecrübe edilmemiş olmasına rağmen “*hükümet şekillerinin en mükemmeli*”ydi, buna dayanak olarak da toplum sınıflarının dayanışmasını esas almıştı¹²¹.

Mussolini faşizmin nasıl doğduğunu izah ederken, “*Bu yalnız benim fikir ve kaleminden çıkmış değildir. Faşistlik sadece 1919 Mart'ında Milan'da küçük bir salondaki toplantı ile oluşmamıştır. Irkımızın daimi ve derin bir ihtiyacından doğmuş ve bizim tehdit altında bulunduğumuz hissedilmiştir.*”¹²² diyordu.

İtalyanlar arasındaki şiddetli tepki ile faşistlik kişiliğini kazandı ve diğer partilerde büyük dönüşümler gerçekleşti. Ahali Fırkası denilen Katolik Partisinde Sturzo'nun (Luigi Sturzo) halk cumhuriyeti yaratma girişimi başarısız oldu. Liberal Partisi de Bologna'daki son konferansında Ahali Fırkası gibi sağa doğru bir inkılap sundu. Sosyalist Partisi parçalandı. Bu şekilde faşistlerin dahil olacağı bir hükümet oluşturulması ve istedikleri gibi “*vatanperverane*” bir siyaset takip edilmesinin önü açıldı¹²³.

Daha sonra Büyük Faşist Meclisi bir bildirge yayınladı. Bu bildirgede, Venedik Sarayı'nın tarihi salonlarında faşistlerin yaptığı gibi bir meclis yapılmadığı kaydediliyordu. Tebliğde, faşist hükümetinin istikrarı sağlamak için siyah gömleklili 500 bin kişilik bir ordu oluşturulduğundan bahsedilerek adeta sindirici gücünü rakiplerine gösteriyordu. Bildirgenin devamında, muhaliflerin faşistlerin mücadelesini yavaşlatmaması, “*Sicilya Papazı*” ve partisi ile sosyalistlerin, bazı demokrat ve liberal hiziplerin faşistlerin düşmanı sayılması gerektiği noktasında uyarılar vardı. Dolayısıyla bu haller uyanık bulunmaları gerektiğini bildiriyor, böylece faşistlerin düşmanlarının hangi çevrelerden oluştuğu gösteriliyordu.

Bildirgenin son kısmı ise, Mussolini'yi yüceltme ve ona itaatin artık farz olduğu şeklinde bitiyordu: “*1919 senesinden bugüne kadar sizi idare eden reisiniz tam bir azim ve metanetle kumanda mevkiinde bulunuyor. Ne riyakarlık ne de şiddet ve korku kendisini çetin vazifesini ifa etmekten men edemez. Kendisine itaat ettik ve*

¹²¹ “*Faşizm henüz herkes tarafından layıkıyla anlaşılmamıştır. Faşizm ekseriya sathi nazarane tenkidat ile yanlış muhakeme edilmektedir. Faşizm hükümetin en mükemmel ve asri şeklidir. Çünkü faşizmin kökleri milletin faal ve çalışkan kitlelerine pek derin surette nüfuz etmiştir. Hiçbir millet faşizmin mana ve ehemmiyetini İngiltere imparatorluğunu teşkil eden kuvvetli heyet-i ittihadîyeler kadar iyi anlamak vaziyetinde değildir. Çünkü bu heyet-i ittihadîyeler faal ve çalışkan halkın muhtelif sunufu arasındaki mesai ve anlaşma esasına müstenit olarak teşekkül etmiştir. Faşizmin adalet, servet, sulh ve müsalemet, intizam ve inzibat maksatlarını takip etmekte olduğunu tekrar ederim.*” (Cumhuriyet, 16 Teşrinisani 1926; Hakimiyet-i Milliye, 16 Teşrinisani 1926; Vakit, 16 Teşrinisani 1926).

¹²² Hakimiyet-i Milliye, 8 Teşrinisani 1922

¹²³ Hakimiyet-i Milliye, 8 Teşrinisani 1922

ediyoruz. Ancak vatanın yücelmesi en büyük emelini oluşturduğu cihetle kendisine hayatımız pahasına da olsa itaat edeceğiz”¹²⁴.

Bu manada Meclis Başkanı Fazerton, Mussolini'nin ikinci suikastı atlatması münasebetiyle, “Onu bize Tanrı verdi, ona dokunanın vay haline!” şeklindeki Napolyon'un sözüyle Duçe kültürünün inançsal bağını göstermeye başladı. Yine Mussolini'nin hayatını ülkenin hayatı ve kaderi olarak, “İtalya sizin çok yaşamanıza muhtaçtır. (...) Yüce Tanrı'ya İtalya'yı, Duçesinin hayatını himaye etmesi (...)”¹²⁵ gibi ifadelerle resmediyordu. Bu cümleden olmak üzere Papa, Mussolini'nin beşinci suikasttan kurtulduğunu haber alınca, “Musolini'nin Tanrı'nın himayesi tahtında olduğuna bu bir delildir”¹²⁶ demekle olayı biraz daha seviyece yükseltmiş ve Mussolini'yi semavi himayede bir kutsal şahsiyet olarak göstermişti.

İl Curnale d'İtalya gazetesi ise, Mussolini'ye yapılan suikast üzerine, benzer şekilde Mussolini'yi İtalya'nın kaderine hakim, İtalya'nın varlığıyla bütünleşmiş kutsal ve dokunulmaz kişi olarak niteliyordu: “Yüce Tanrı İtalya'yı himaye ediyor, (...) milli bir hareketin başkomutanı Benito Mussolini'nin mukaddes şahsına... (...) Mussolini'ye dokunulamaz. (...) O, milletin irade ve şuurunda yaşamaktadır. O, İtalya'ya ve İtalya'nın kaderine lazımdır”¹²⁷.

Birinci Dünya Savaşından sonra İtalya, anayasa ve sosyal yapısını düzene koymaya çalışırken Adalet Bakanı Alfred Rokko (Alfredo Rocco) – ki ifadelerine bakılırsa faşizmin teorisyenlerinden olduğu anlaşılacaktır – Mussolini'nin bile düşünemediği derecede, Hegelci¹²⁸ bir mantıkla faşizmin gerçek ruhunu ortaya koydu. Rokko, iyi bir tahlil denemesi olarak, “Faşizmin devlet telakkisi on dokuzuncu ve yirminci asırlarda hakim olan ananevi devlet telakkisinden tamamen başka ve hatta yalnız başka değil onun tamamen zıddıdır” sözüyle faşizmi, emsali görülmemiş bir sistem şeklinde sunuyordu. Rokko, geleneksel devletin, kişiler arasındaki iyi ilişkilere, uzlaşmalara nezaret etmekten başka bir vazifesinin olmadığını söylüyordu. Oysa

¹²⁴ **Tanin**, 23 Ağustos 1923. Bildirge için **bkz. (B.1)**.

¹²⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1926.

¹²⁶ **Vakit**, 7 Teşrinisani 1926.

¹²⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1926.

¹²⁸ Zaten Alfredo Rocco, Machiavelli'yi faşizmin kurucu babası saymıştır. Ona göre faşizm sadece doktrinlerini değil eylemlerini de Machiavelli'den öğrenmiştir (A. Vincent, **Modern Politik İdeolojiler**, s. 223). Bu manada, Velidedeoğlu'nun Hegel'den aktardığı şu fikirler benzerliği gösterecektir: “Gerçek bütündür; fertler teferruattır”; “Fertler feda edilir; hattâ cihan tarihine mal olmuş dâhi şefler genel hayatın âletlerinden başka bir şey değildir”; “Devlet fertlere karşı en yüksek haklara maliktir”; “Devlet, bir milletin bütün hayat tezahürlerini kendisinde toplayan münferit bir tamlık (Totalität) teşkil eder”; Mebusların ve hattâ halkın kendi iyiliğine yarayan şeyi anladığını farzetmek yanlıştır; çok defa halk ne İstedini asla bilmez”. (Velidedeoğlu, “İtalyan Hukukundaki...”, s. 629). Karşılaştırma için **Bkz. (B.2)**.

“Liberalizm mesleği için devlet aleyhine olsa bile ferdin hürriyeti asıldır”. Demokrasilerin uç noktasının da anlamsız bir eşitlik ve bundan doğan halk hakimiyeti olduğunu vurguluyordu. Sosyalizmi de üretimi millileştirmek ve ürünleri işçi sınıfına hasretmek suretiyle bir ekonomik adalet takip ettiği yönüyle eleştiren Rokko, faşizmin farkını, daha doğrusu devletin fertlerin üstünde bambaşka bir kavram olduğunu aşağıdaki cümleleriyle ortaya koyuyordu. *“Faşizme göre cemiyet, muayyen bir zamanda yaşayan fertlerin heyet-i mecmuasından mürekkep bir teşekkül olmaktan ziyade onlardan fazla, onlardan ayrı bir şeydir. (...) Fertler, cemiyetin geçici unsurlarından ibaret olup doğarlar, büyürler, ölürler... (...) Bu sebepten faşizme göre fert cemiyetin gayesi değil, bir vasıtasıdır. (...) Bu telakkinin neticesi şu olur ki, faşizm için en esaslı mesele ferdin hukuku değil, ferdin vazifeleri ile tekabül eden devletin hakkıdır”.* Fertlere, görevin haktan daha önemli olduğunu, halk için hizmet gibi faziletleri teşvik etmesi dolayısıyla faşizme büyük bir ahlak kıymeti sunmaktaydı. Yine de *“müreffeh bir cemiyet, müreffeh fertler yetiştirir”* ifadesiyle fertleri körü körüne hizmet ve itaat eden birer vasıta olmaktan çıkarmaktaydı.

Devlet kavramı, faşizmde bambaşka bir hal aldığından Rokko, liberal devlet anlayışının nihai olarak anarşiyi doğuracağını, Faşizmin ise aksine milli hayatı yüce gayelere doğru hareket ettirmekle liberalizmin tersi bir durum arzedeceğini iddia ediyordu.

Faşist devletin başlıca iki büyük dayanağı vardı. Rokko’ya göre, Meclis cephesinde yürütme gücünün takviyesi acil bir durumdu. Nisbi temsil devletin birliğini bozmuştu. Mebusan Meclisi *“ekalliyetlerin”* bütününden oluşan bir kitle olunca kabine de içinde *“ekalliyetlerin”* temsil edildiği heterojen bir heyete dönüşüyordu. *“Bittabii böyle bir heyet ne devamlı bir ideali, bir iradeyi, ne de herkesçe muta’ olması lazım gelen bir kudret ve nüfuzu temsil edebilirdi. Hükümet yekdiğeri ile hal-i ihtilafta olan birçok siyasi fikirlerin ifadesi olamaz. O, ancak yegane bir fikr-i siyasinin, yegane bir devlet mefhumunun ifadesi olmalıdır.”* cümleleri demokrasinin nasıl tehlikeli bir şey olduğunu gösterirken aynı zamanda faşizmin de *“hükümet reisinin şahsiyetinde”* itaati ve birliği temin eden asıl unsur olduğunu ortaya koyuyordu. Hatta hükümetle kabine, bundan öte Başbakanla bakanlar bile kendi içinde bambaşka konumdadır, devlet reisi asıl, diğerleri sadece bastondu: *“Hükümetin siyasi ve umumi faaliyetinde kabinenin mesuliyeti müşterekesi yoktur. Kabine azaları ancak nezaretlerin teknik işlerinde serbest olup hususat-ı sairede tamamen kabine reisinin sevk ve idaresine tabidirler. Bu suretle kabine reisi evvelce olduğu gibi (Primus inter pares – müsaviler arasında*

birinci) değil hükümetin hakiki reisi olmuştur. Devletin siyaset-i umumiyesini tedvir eden artık bir kollaj – Heyet – değil Başvekidir. Meclis-i nüzzar, Başvekil için bir muavin ve müşavir vaziyetindedir”. Dolayısıyla Faşist hükümet, Parlamenter bir hükümet değildi. “Çünkü Parlamento bugünkü vaziyetinde milletin bütün kuvvetlerini temsil edemediği halde, hükümet memleketin tam ve kamil bir ifadesini teşkil etmektedir”¹²⁹.

Dayli Ekspres (Daily Express)’le yapılan mülakatta Mussolini, Avrupa’nın medeniyet alemindeki üstünlüğünü ifade ederken Faşizmin de bu medeniyetteki yerine işaret ediyordu: “Benim nazik felsefeli olan Faşizmden gayet memnunum. Faşizmden şimdiye kadar gördüğüm neticelerden ve istikbal için vaad etmekte olduğu semerattan memnunum. İstikbalde felsefi, fenni, sınai bütün hareketlerin menşei Avrupa olacaktır. Meydanda bir aşığın terdiyesine delalet edecek bir alamet yoktur. Avrupa infisah edebilmek için daha birçok asırlar geçecektir. Bazı yaygaracıların gürültü çıkarmalarına rağmen Avrupa’nın korkacağı bir şey yoktur. Eğer Avrupa inhitata uğrarsa, İtalya aralarında en zayıf ülke addedilebilir. Halbuki İtalya pek genç ve cevvaldir, ilerlemesine hiçbir şey mani olamayacaktır”¹³⁰.

Faşist iktidarının dördüncü senesinde Duçe, toplantı için Roma’nın ölümsüz büyüklüğünün timsali olan Kolize meydanını seçtiğini söylemiş ve genç faşistlerin şahsında yarının ordusunu selamlamıştı. Daha sonra Mussolini, faşizmin “her zamandan çok kuvvetli ve azimkar” bulunduğunu ve parolanın “devam / daima ileri!” kelimesi olduğunu söyledi. Duçe, faşizmin icraatını överek faşizmin halkçı olmadığı hakkındaki karıştıların iddiasını reddederek, “Faşizm hakiki halk idaresini tesis etmiştir.” cümlesiyle sistemini savundu. Duçe, faşistlere hitaben bir beyanname yayınladı. Burada, faşizmin 4 senelik tarihçesini yaparak adli, ekonomik, mali, sosyal ve inkılapla ilgili sahalarda hükümetin icraatını saymakta ve icraatın sadece Faşizm idaresinin değil, bütün İtalya’nın dayanağı olan “faşist süngülerinin ahenk denizinin” Batı sayesinde ikmal edileceğini belirtmekteydi¹³¹.

Mussolini, bu nutukta bir nevi diktatörlüğünü ilan etmişti¹³². “Usul-ü İdare” adı verilen faşist sistemin öncesi ve sonrasını tasvir eden Mussolini’ye göre, yeni “idare usulü” yani faşizm “dahilen kuvvet, haricen nüfuz açısından müthiş bir vaziyette bulunuyor. İdare usulünün bütün kuvvetleri, hükümetten partiye; milisten sendikalara,

¹²⁹ Zeki Mesud, “Faşizmin Devlet Telakkisi”, **Hayat Mecmuası**, S. 39, Ankara, 25 Ağustos 1927, s. 6-8.

¹³⁰ **Akşam**, 25 Ağustos 1925.

¹³¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Teşrinievvel 1926.

¹³² **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926. **Bkz. (B.3)**.

genç kuvvetlerden kültürel kuvvetlere kadar, bir şaşaa devresindedir”. Faşist idare usulünün birçok alanda ve özellikle ekonomide yaptığı açılımlarla korkak “demo-liberal devlet” defnedilmiştir, deniliyordu. Akabinde, “Eğer inkılaptan murat adamların yerine şiddetli surette diğer adamların ikamesi ve yeni kurumların kurulması ise, medeniyet cereyanına etkili olmaya mahsus geniş, derin bir inkılabın mahiyet ve geniş şümüllü faşizmi kim inkar edebilir? Korporatif Devlet, faşist inkılabının tipik tekvini ve meşru gururudur. Cezri teceddüdata muttasıl olan bütün müşkülât bertaraf edilecektir. Yalnız faşizm iledir ki İtalyan milleti, demo-liberallerin kaba yalanları ötesinden ve üstünden devletin kısm-ı mütemmimi olmuştur” ifadeleriyle bu inkılap yönetiminin faziletleri, liberalizmin kötülüğü ve kadrolaşma sıralanıyordu.¹³³

Vakit gazetesinde bir eleştiride Mussolini'nin, dördüncü sene için “ateşin nutuklar” atması olayı, Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman imparatoru II. Wilhelm'in, endişeyle takip edilen nutuklarına benzetiliyordu (Kayser, kendisinin Allah'tan addedildiğine kani olması hasebiyle dünyayı ıslah meselesinde aklına geleni söylemeyi bir vecibe sayıyormuş). Mussolini ile Wilhelm'in nutukları arasında farkı tespit eden yazar, Mussolini'nin ilhamını Tanrı'dan değil vatanperverlikten ve faşizmden aldığını söylüyordu. Yazar, Mussolini'nin faşizmi yönlendirdiği “ileri” kelimesinin maddi mi yoksa manevi mi olduğunun anlaşılamazlığını söylerken manevi ilerleme noktasında her millet gibi İtalya'nın da durmaksızın ileri gitmesi lazım geldiğini belirtiyordu; ki bu insanlık ve medeniyet adına iyiydi. Eğer bundan maddi genişleme (ittisa') kastediliyorsa bununla İtalya ile menfaatleri çarpışması muhtemel olan hükümetlerin hepsini kuşkulandırmaktan uzak kalamayacağını vurguluyordu¹³⁴.

Mussolini, eğitimi dahi kendine has üslup ve tarzıyla faşizme uydurmaya çalışmıştı. Faşistlerin reisi olarak kadınların öğretmenliklerine tahammül gösteremiyor, eğitimi eril bir eylem olarak sunuyordu. Öyle ki erkek çocukların eğitimini, bazı kendince esaslara ve hamasi duygulara istinaden, tamamen kadınlardan iskat ediyordu: “Kadın muallimler siyasi, ruhi, askeri ve iktisadi sahalarda erkeklerin canlı mesaisini kavrayacak bir mahiyeti haiz değildir. (...) Kadın muallimler tarihi cansız ve renksiz bir surette okuturlar. Hakiki faşist muallimler Sezar'ı mazinin karanlığına karışmış bir sima-yı tarihi olarak değil, belki canlı, yaşayıcı bir menba-ı ilham olarak öğreneceklerdir. İtalyanların göğsünde eski azametlerinin ihyası için fevkalade tevahhuş ve gayret uyandıracaklardır.

¹³³ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926.

¹³⁴ **Vakit**, 1 Teşrinisani 1926.

(...)Eğer çocuk erkek ise devlet bu çocuğun erkek rapt u zaptı olan canlı bir mektepte perver-i şebab olmasını, beden en dinç, ruhen sağlam bir kadın hassasiyetinden hali ve masun olmasını emreder. (...) Cihan, şefkat tavsiye değil erkeklik cevvaliyeti öğreten mektepten yetişen bir millete hürmet eder”¹³⁵.

Faşizm esas itibariyle bir diktatörlük olduğundan bu konuda eski Başbakanlardan Nitti'nin, belki faşizmin oluşumuna bilemeyerek de olsa katkıda bulunduğu, belki bizzat bu sistemin içinde yaşayıp bunu soluduğu için, çok yerinde

¹³⁵ “Bundan sonra İtalya mekatib-i aliyesinde kadınların talim ve terbiyede bulunmalarına müsaade edilmeyecektir. Bilhassa muallimlere erkek çocukların talim ve terbiyesi katiyen tevdi edilmeyecektir. Faşistlerin maarif-i aliyesi, yalnız talebenin kafasına kuru malumat doldurmak değildir. Faşist usul-ü maarifi, genç çocuğun zihnine canlı ruhlar sokmak gayesine matuftur. Yani çocuk büyüdüğü zaman tam manasıyla adam ve erkek olması matluptur.

Birçok senelerden beri kadın muallimler mektep dershanelerini istila etmiştir. Bunun birinci sebebi iktisat ve tasarruftur. İtalya'da muallim maaşları az olduğundan erkekler bu mesleğe pek rağbet göstermiyorlar. Bu sebepten İtalya'da gençlik, kadınların ayağı altında büyümektedir.

Kadın muallimler siyasi, ruhi, askeri ve iktisadi sahalarda erkeklerin canlı mesaisini kavramayacak bir mahiyeti haiz değildir. (...) Kadın muallimler tarihi cansız ve renksiz bir surette okuturlar.

Hakiki Faşist muallimler “Sezar”ı mazinin karanlığında karışmış bir sima-yı tarihi olarak değil, belki canlı, yaşayıcı bir menba-ı ilham olarak öğreneceklerdir. İtalyanların göğsünde eski azametlerinin ihyası için fevkalade tevahhuş ve gayret uyandıracaklardır.

Çocuk, erkek olsun kız olsun, batn-ı müstakbelin tohumudur. Peder ve valideler bu kıymettar tohumun vasisidir.

Lakin tohumun nasıl zer', nasıl inbat ve terbiye edileceğini tayin etmek hususunda hakim-i mutlak hükümdür.

Devlet, çocuğun harsî, ruhi ve bedenî neşv ü nemasını emr ve hükmetmek salahiyetinde şerik kabul etmez. Eğer çocuk erkek ise devlet bu çocuğun erkek rapt u zaptı olan canlı bir mektepte perver-i şebab olmasını, beden en dinç, ruhen sağlam bir kadın hassasiyetinden hali ve masun olmasını emreder.

Devlet, kız çocuğunun kadınlığa mahsus mezayayı haiz ve şefkat ve ismet ile münhal kadın olarak yetişmesini emreder. Faşizmin hayat-ı aile projesine nazaran her ferdin vazifesi vardır. Fakat bu vezâifin temini devlete aittir.

Faşizm canlı ve atak halk kitlelerinden fevkel-beşer adamlar çıkarmağa müsait siyaset ve iktisat ve ruhaniyet havası vücuda getirmek istiyor. Binaenaleyh, kadın muallimler yerlerini erkek muallimlere terk etmelidirler. Cihan, şefkat tesviye değil erkeklik cevvaliyeti öğreten mektepten yetişen bir millete hürmet eder”. (Akşam, 5 Şubat 1927).

Başka bir yerde ise, Mussolini'nin kızı kendine benzetiliyordu: “İtalyan Başvekilinin kızı veçhen olmaktan ziyade manen kendisine benziyor. (...) Sinyorita Edda cüret ve cesaret itibariyle hakikaten babasının kızıdır. Mumaileyh geçen sene Polonya'da denize düşen bir çocuğu ölümden kurtarmış ve tahlisiye madalyası ile taltif edilmişti. Başvekilin kerimesi yalnız yüzücülükte değil, suvarilikte de mahirdir. Her gün en azgın atlara binerek Roma civarında gezmeler yapar, Faşistler de reislerinin kızıyla iftihar ederler”.

İngiliz gazeteleri, Sinyorita Edda'nın babasına yüzden de benzediğini yazıyorlardı. Bu kadının babası gibi metanet ifade eden bir ağzı, büyük bir burnu ve kuvvetli gözleri varmış.

Cumhuriyet gazetesi, verilen resimde böyle bariz bir benzerlik olmadığını, ancak Matmazelin babasının kadınlar hakkındaki fikrine tamamen uygun olduğunu ifade ediyordu.

Mussolini'nin kadınlar hakkındaki fikri ise şudur: “Kadınlar için, şişmanlık müstekreh bir şeydir. Büyük bir güzelliğe malik de olsa bir kadın vücudunun üzerinde löp löp et bulunmasına asla tahammül edemem. 20 yaşına kadar İtalyan kızları hakikaten çok güzel oluyorlar. Fakat ondan sonra gıdalarına ehemmiyet vermiyorlar. Çok makarna yiyorlar şişmanlıyorlar”.

Cumhuriyet gazetesi, Mussolini'nin İtalya'da makarna yenilmesini men ettiği iddiasını ele alarak “Galiba İtalyan diktatörü İtalyan kadınlarının 20 yaşından sonra şişmanlamalarını men etmek için bu memnuiyeti vaz etmiş olacak. Mumaileyhin aynı zamanda “faşistlerin seri hareketi” bütün İtalyanlar'ın çevik ve atik olmalarını icap ettirir. Dediğine bakılırsa, İtalya'daki makarna memnuiyetine inanmak lazım gelecek”. diyerek işi biraz alaya almıştı. (Cumhuriyet, 19 Kanun-i sani 1926).

tespitleri vardı. Ona göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce diktatörlükler yoktu. Her tarafta çağdaş siyasi hayatın esası olan hürriyet üzerine kurulu idare vardı. Krallık idaresi olsa da bir partinin veya bir şahsın veya bir kişiye bağlı partinin körü körüne hakimiyeti esasını taşıyan bir siyaset mümkün görünmüyordu.

Nitti'ye göre cumhuriyet diktatörlükle izah edilemezken hükümdarlıkta bu, manasız ve mantık dışıydı. Çünkü hükümdarlık şahsiyeti kaybolmaktaydı; yani varlığıyla yokluğu birdi. Nitti, tecrübesiyle diktatörlüklerin akıbetini baştan söylemişti; ya ihtilal ya da savaş. “O, ekseriya niçin olduğunu bilmeden harbe girer. Onun için lekesiz nihayet bulmak için yegane vasıta harptir”¹³⁶.

Nitti, faşizmin hiçbir zaman “hakka müstenit” ve yasal bir hükümet olmadığını, düşünüldüğünden daha önce kendi hataları sonucunda “inkiraz bulacağı”nı, söylüyordu. Nitti hem diktatörlüğün felaketini göstererek hem de sonunun kendi hatalarıyla ve aniden olacağını söyleyerek ikili bir duyguyla şunları vurguluyordu: “Diktatörlükler tezahür ettikleri memleketlerde harpten sonraki zamanın asabiyetinin neticeleridir. Fakat cebbar olan her şey müstemer değildir. (...) Diktatörlük bidayette daima kuvvetli bir cazibeye maliktir. Basit kimseler daima mucize-perestir. Daima müfritler inkılap, muhafazakârlar diktatörlük taraftarlarıdır. Bir diktatörlüğe bir nevi rıza ile girilir. Fakat diktatörlük yaşayabilmek için her muhalefeti, her hürriyeti ve her canlı kuvveti imha etmek mecburiyetindedir. Ve nihayet hatalar ve cinayetler içinde kendi kendini boğması zaruridir. Esas mesele büyük felaketlerden masun olarak harpsiz veya ihtilalsiz diktatörlükten kurtulmaktır. Diktatörlükler müthiş ve korkunç birer taun gibi intişar ettiler. Fakat inkırazları da tesislerindeki süratle meydana gelecektir. Hürriyetsiz refah ve sulh olamaz”¹³⁷.

Nitti bu eleştiriyi yaparken sürgündeydi. Bunun sebebini başka bir İtalyan'ın faşizmi değerlendirmesinde görmek mümkündür, ki esasta diktatörlükte zincir tanımayan beyinlere ve gerçeği gören gözlere yer yoktu: “Muhakeme yürütmeye ve her şeyi açık görmeye çalışan bir muharrir vatansız diye tavsif ve teşhir olunur. Sosyalistlerimiz bile vatanperverliği pek ziyade kıskanmaya başladılar. İtalyan milletinin hürriyet aşkından öldüğüne yemin etmeyenin vay haline!” Yazar buna karşı gelerek muhaliflerin “vatansız veya düşmana satılmış” olamayacağını ve hatta hangi

¹³⁶ Francesco Saverio Nitti, “Diktatörlüklerin İnkırazı”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 - 30 Eylül 1926), s. 1627.

“(…) Bu diktatörlükler muhalefeti imha ile halkın maruz kalacağı bütün felaketlerin mesul-ü yeganesi olduğunu müteakip dahilen inhilal etmeye başlar ve davayı kaybettiğini duyduğu anda harbe tevessül ederler. O, ekseriya niçin olduğunu bilmeden harbe girer. Onun için lekesiz nihayet bulmak için yegane vasıta harptir.”

¹³⁷ F. S. Nitti, “Diktatörlüklerin İnkırazı”, **Ayın Tarihi**, s. 1628 – 29.

siyasi fırkaya mensup olursa olsun bütün İtalyan siyasilerinin vatanperver olduğunu söylüyordu. Son olarak yazar, “Faşizm, bir adamın veya bir partinin hatası değildir; bir milletin tecrübesidir”¹³⁸ diyerek bu yaşanan hareketliliği bir zümre eylemi olmaktan da çıkarıyordu.

Türk basınında yankı bulan *Matin* gazetesi muhabirinin, faşizmin İtalya’da nasıl hüküm sürdüğüne dair tespitlerinde İtalya’nın gerçekliğini görmek mümkündü. İfadelerden de anlaşılacağı üzere, yazar, faşizmin gücünü, oluşturduğu yeni dünyayı takdirle, faşizmin “toplumsal uzviyeti” istila ve bütün milletin faaliyetine nüfuz etmiş olduğunu, hiçbir menfaat ve halkın hiçbir sınıfı faşizm tarafından zarara uğramadığını iddia ediyordu. Ama en anlamlı ve doğru tahliline göre, “*Makine yalnız bir kişinin idaresi altında işliyor ve hedef milli dahilinde icra edilmek şartıyla her çaba eserini veriyordu*”. Dolayısıyla diktatörlük, milli birliğin ve çabanın esasıydı.

Mussolini, maddi ve manevi faydalar sağlayarak orduyu da kazanınca kendi ifadesiyle, “*hazırlıklar son bulmuş, kıtalar hazır olmakla, perdenin çoktan beri beklenen bir pıyesi üzerine açılması saati gelmiş bulunuyor (du)*”¹³⁹.

Dolayısıyla tek kişi olgusu, “*İtalya hükümeti demek Sinyor Mussolini ve yalnız Sinyor Mussolini İtalya demektir*” mantığını ortaya çıkardı. Hatta Türk basınında çıkan eleştiriye nazaran, Avrupa hükümetlerinin hiçbirinde – Rişliyo (Richelieu)¹⁴⁰ zamanından beri – hiç kimse Mussolini’nin İtalya’da sahip olduğu kadar sınırsız bir yetki ve iktidara sahip olmamıştı. Hatta, kendisi daha çok Napolyon’a benzetilmesine rağmen, Napolyon’un imparator olmasından önceki dönemine nispetle daha fazla yetkiye sahipti. En azından Napolyon, iki danışmana sahipken Mussolini sadece kendi “*içtihat ve kuvvetiyle*” hükmetmekteydi¹⁴¹.

Vekil Cozippe (Guiseppe) Pottay, Mussolini’yi çağdaşlarından farklı, eski dönem kahramanları gibi resmeden makalesinde, Mussolini’nin siyasi eylemlerinde karakteristik hareketlerin olduğundan bahsediyordu. Ona göre, Mussolini’nin hareketleri taklit ve mukayese edilemezdi. “*Hareketlerin doğal olanları, yapaya çalan tarihi karşılaştırmalara tahammül edemezler; Mussolini’nin olağanüstülüğü kendini büsbütün gösterir*”. Eski mizaçta olan Mussolini kendi zamanında büsbütün kendine has ve

¹³⁸ Giuseppe Prezzolini (çev.), “*Faşizmin Galebesi*”, **Ayın Tarihi**, 3, (1- 31 Mayıs 1341), s. 144.

¹³⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

¹⁴⁰ Kardinal Richelieu, Fransa’da başbakanlık yapmış (1624 – 42), “raison d’état” denilen devletin iyiliği ve ilerlemesi için her türlü aracı meşru kılan kavramın yaratıcısı, modern devlet sisteminin babası sayılmıştır (Kissinger, **Diplomasi**, s. 50).

¹⁴¹ “*İtalya’nın Yeni Diktatörü Dünyanın da Yeni Napolyonudur*”, **Ayın Tarihi**, 1, (1 – 30 Eylül 1339), s. 59.

çağdaşlıkla dolu bir şuurla yaşamaktaydı. “Bazen onun yapıcı iradesi çok samimi olur, yüzü alevlenerek eskilerin örnek olan eserlerinin hatırasını uyandırır. Büyük kumandanların ve büyük kanun koyucuların isimleri onu kutsamak için hatırlamaktaydı. Kendisinde yapay, uydurma ve vahiy hiçbir şey yoktu. (...) Onun eli hiçbir zaman örnekler çizmeyi fakat yollar çizer. Hedefler gösterir, sınırlar işaret eder”¹⁴².

Türk basınında değer gören, Mussolini’yi ruh ve karakter açısından tasvir eden Times gazetesinin bir yazısı, sonuç olarak, Faşizmin manasını keşfetme açısından önemliydi. Çünkü, faşizm Mussolini’nin karakteriyle aynı şeydi. Times’ın belirttiği gibi Mussolini’nin ruh hali ve karakteri zıtlıklarla doluydu. Buna rağmen basit insanların yapamayacağı hatalar yapmıştı. Gazeteye nazaran, Mussolini kendi görüşüne katılan devlet adamlarına en kötü hakaretleri reva görmekle beraber kendisine fikren muhalif olanların yardımını kabul etmiş, fakat saldırgan beyanatıyla bunların da yardımını zayıfletmişti. Mussolini, saat sarkacı gibi, bir gün taraftarlarına barışı ve düzeni tenbihlerken ertesi gün Kara Gömleklileri ateşleyecek beyanatta bulunuyordu.

Hitapta usta olan Mussolini İtalyanları tanır ve bunu üretim gücü için kullanır; ancak bütün faziletleri kendi şahsında görür ve İtalyan halkının kötülüklerini düşmanlarına yüklerdi. Bir ihtilalci olan Mussolini, kuvvet ve şiddete inanmıştı; milliyet kelimesinin nazarında bir manası yoktu. Yine de şiddetin her zaman fayda vermediğini bilirdi.¹⁴³

Mussolini, artık her şeyi yapabileceği gibi herkesi de çok rahat harcayabilirdi. Nitekim diktatörlüğü adına cumhuriyetçileri, milisleri, bujuvaziye ve hatta kendi partisinin elemanlarını bile birer vasıta olarak algılamıştı. Türk basınına akseden Avrupa basınındaki ifadelerde de değinildiği gibi, Mussolini, İtalya’da “*milletin arzusuna rağmen icara-yı saltanat etmekte*”ydi ve egemenliğini, elindeki silahlı kuvvete ve kendini bir noktada borçlu hissettiği burjuvazi sınıfının desteğine dayamaktaydı. Mussolini, saltanatın devamını sağlamakla görevli, hükümet hesabına silahlanan ve para alan üç yüz bin Faşistin şefiydi. Mussolini’nin düşüncelerinin yayın organı olan Popolo d’İtalya’ya göre bile gerçek bir Faşizm yoktu. Faşizm, milliyetçiliği kendine meslek edinmiş, sömürgeciliği eline almış ve içerde esas hürriyetleri kaldırmıştı. Akşam gazetesinin isabetli değerlendirmesiyle, faşizm, bütün araçlarıyla

¹⁴² Cozippe (Guiseppe) Pottay (çev.), “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, **Ayın Tarihi**, 12, (1 – 31 Ocak 1927), s. 1947 – 48.

¹⁴³ **Tevhid-i Efkar**, 5 Kanunisanı 1925.

memleketi kendi menfaatlerine göre işleyen geniş bir siyasi kabinenin yerel şubelerini özel bir şekilde toplayan cinsi ve türü kendine has bir grup bileşimiymişti. Bunların kendilerine sağladığı menfaatlerle bağlantılı silahlı ve sadık adamları vardı. En iyi memurluklar onların elindeydi. Her arzularını kolayca tatmin ediyorlardı. Muhalefetten şüphe ettiklerini istedikleri gibi baskı altına alıyorlardı. İçlerinden bazıları her yeri haraca kesmişti. Partinin görünen birliği altında şahsi birçok olaylar vardı. Her tarafta yerel diktatörlük için adaylar türüyordu. Her tarafta karışıklık ve çözülmüş açıklıklara rastlanıyordu. Oysa Mussolini, itiraf ettiği gibi, sadece iktidarda kalmak istiyordu. Yine de parti adamları arasındaki anlaşmazlıklar Mussolini'nin işine yaramaktaydı; yani hiçbiri, çekişmelerinden dolayı, kendi iktidarına geçemezdi. İtiraz edenleri veya muhalifleri susturmak için Mussolini partinin tasfiyesine karar verdi, ki bu da Mussolini'den ayrı bir memnuniyetsizler sınıfı doğurdu¹⁴⁴.

Sonuç olarak Makyavelist siyasetin doğduğu İtalya, çağdaş manada Mussolinizmi de yaratmıştı. Zaten Faşist aydınların Mussolini'yi, haklı bir gururla Makyaval'e benzetmeleri buna apaçık örnektir: *“Mussolini politikanın, yani belirli bir amaç için ahlak mefhumlarını bir tarafa bırakarak insanları idare ve istihdam etmenin ne demek olduğunu anlamış olan harikulade bir adamdır. İnsanları alır, para verir, kullanır ve sonra atar. Kendi menfaatine çalışan insanlardan bilahare isterse yüz çevirir.*

Millet için bu başkadır. Milletten her şeyi istedi, istediklerine nail oldu, fakat bir şey vermedi. İtalyan kitlelerinin tasarruflarını rabt u zapt etti, milyonlarca İtalyan yerine bir Tanrı koydu. Mussolini bu neticeye vasıl olmak için şayan-ı hayret bir maharet gösterdi. Hususi hayatında o kadar sade olan Başvekil, hariçte bildiğiniz gibi adeta vahşi ve ateşli bir adamdır”¹⁴⁵.

2- Faşizm'in Güç Odakları

Tahlillerimiz üzere, Faşizmin istinat ettiği üç sacayağı vardı: Halk, Hanedan ve Milisler. Hanedan, kurtuluş ve devamının vesilesi olarak Mussolini'yi görüyordu; halk da aynı şekilde anarşist ortamdan selamete ermeyi Mussolini'ye bağlıyordu. Diğer bir vechе, Faşizmin halk için var olduğu felsefeydi. Milislerse bu zamana kadar yaptıkları mücadelenin ve akıttıkları kanın bedeli olarak edindikleri nüfuz ve ayrıcalıkları kaybetmeme adına Mussolini'ye muhtaçtılar.

¹⁴⁴ Akşam, 18 Şubat 1924.

¹⁴⁵ Akşam, 28 Haziran 1924.

Bu anlamda Mussolini'nin uç fikirlerini İtalyan gençliği hararetle kabul etmekte, kendisini samimi bir şekilde alkışlamaktaydı. Faşizme muhalefete cesaret edenler azdı. Matin muhabirinin şahit olduğu manzaralar İtalyan gençliğinde ortaya çıkan ruh halini ve kutsamayı örnekleme açısından yeterliydi: *“Evet, suikasti müteakip Mussolini'nin kanı yere akarak biriktiği yerde diz çöken ve mendillerini dindarane bir huşu ile Duçe'nin kanı ile ıslatan bir Romalı Darülfünun müdavimleri gördüm. Bütün halk, endişeye mahal yokken Mussolini'nin sıhhati için endişenaktır.”* Ayrıca duvarlar Mussolini'ye itaat, hürmet ve muhabbeti ifade eden levhalarla donatılmıştı. Dolayısıyla *“Mussolini elini bir kaldırsa bir ordu kendisini takip edecektir”*¹⁴⁶.

Mussolini üslubu ve mantığı gereği halkı tahrik edici hitaplarda bulunurken bir yerde, hırslı emeller beslemediğini, hiçbir baş kesmediğini, hükümdarlığa, hatta kilise ve anayasaya hürmet ettiğini iddia ediyordu. Ancak Mussolini, *“Filhakika kızıl bayraklar keşide ederek tezahürat yapmak, mitingler akdetmek, polise karşı durmak isteyenler vardır. Fakat bu hürriyeti hiçbir zaman vermeyeceğim.”* demek suretiyle iktidarda bulunuşunun gayesini bir noktada izah ediyor ve halkın duygularını okşuyordu.

Milan şehrinin altın madalyasını kabul eden Mussolini, İtalya'nın mevcut sınırlarının mukaddes olduğunu, Faşizmin millete emrettiği inzibatın siyasi, ekonomik ve manevi sebeplerden dolayı zaruri olduğunu beyanla, *“Geçen asır, İtalya için bir istiklal asrı olmuştu, yirminci asır İtalya'nın şevket ve satvet asrı olacaktır”*¹⁴⁷ diyerekten halkın desteğini daha da artırıcı müjdelerde bulunuyordu.

Faşizmin yayın organı İl Popolo d'İtalya gazetesi, Romalıların uyanış devri olarak lanse etmeye çalıştığı faşizm inkılabı için, *“Romalı Ruhü”* başlıklı makalesinde, ki başlık Mussolini'nin Bologna'da belediye tiyatrosunda söylediği söylevden mülhemdi, Mussolini'yi takdirle, *“İtalyan faşisti İtalya'nın hakkı için bir muharipten başka bir şey olmamalıdır!”* diyerek klasik Faşizm zihniyetiyle İtalyanların beyinlerini etkilemeye, eski Roma ile faşizm arasındaki boşluğu eleştirerek *“Romalı ruhu”*nu ve militar disiplini İtalyanlara aşılamaya çalışıyordu.

Devamında ise, *“Roma, bilhassa fikir sahasında kavaid-i hikemiyenin heyet-i mecmuasıdır. Fikir siyasetinin kaide-i hikemiyesidir. Fikr-i hükümetin kaide-i hikemiyesidir. Milis askeri fikrinin kaide-i hikemiyesidir. Bu, Roma'nın zihniydi. Onun nazarında istemek bir zihindir. Bu dahi bir kaide-i hikemiyedir. Tahrip ve ihdasın azim*

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 19 Nisan 1926.

¹⁴⁷ Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1925.

bir isteğidir". (...) ¹⁴⁸ cümleleri ile de milislerle beraber birçok şeyin felsefi tabanını Romalı ruhu dediği faşizme bağlamıştı. Aynı faşist gazete, başka bir yerde “*Kanında yeni bir zaferin titreyişlerini (ra’şalarını)*” hisseden ve “*serdar-ı devletçi, halk adamı ve ideal yönünden aristokrat bir adam tarafından sevk ve idare edilen bir gençlikle kuvvetli olan faşizm*”in, iflas tehlikesinde olan devleti kurtardığını, okullara Latin fikir ve ruhuyla Romalı geleneği ¹⁴⁹ verdiğini söyleyerek faşizmin lider ve tabanını aynı Romalı ruhuyla tasvir etmekteydi.

Mussolini, faşizmin yedinci yıldönümü dolayısıyla verdiği demeçte, yedi senelik mücadelenin hasılatını vermeye başladığını, içerde önemli meseleler halletmiş olan hükümetin etrafında bütün şubelerin muhaliflerinin dağıtılmış olduğunu ve milletin gittikçe artan taraftarlığından bahsediyor, sürekli birlik ve gayret ilkesinin devamını da Siyah Gömleklilerinden istiyordu ¹⁵⁰. Aynı zamanda bu nutukta, bazı memleketlerdeki Parlamento kavgalarını eleştirerek gevezelikle, gürültüyle iş görülmeyeceğini söylüyordu. İtalya’nın “*satvet ve azameti*”nden söz etikten sonra faşistlere, kaderin sunduğu fırsatı değerlendirerek zafer kazanacaklarını müjdeliyordu: “*Ne kadar serseri olduklarını anlıyorum ve size hak veriyorum. Fakat emin olunuz ki, gerdune-i tali’ önümüzden geçerken onu yakalayacağız*” ¹⁵¹.

Mussolini Kici Sarayı’nda, geçirdiği üçüncü suikastin ertesi günü, direktuar üyelerine hitaben verdiği söylevde hem Partinin hiyerarşisini, hem resmi olmayan görevlerini, hem de özellikle “*faşistleştirme*” noktasında yapmaları gerekeni emredici bir vaziyette sunuyordu. Demagoji (avam-firib) yapanlara karşı mücadeleyi ve faşistler içerisinde ihtilaf çıkaranları temizlemeyi emrediyordu ¹⁵².

¹⁴⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Nisan 1926.

¹⁴⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1926.

¹⁵⁰ Mussolini’nin nutku: “(...) *Dışarıda İtalya söyleniyor ve korkuluyor. Bu her yerde gayr-i kabil-i tabir bir surette kökünü sökmüş olduğumuz eski siyasi kuvvetlerin acizane red ve tezip manevralarına rağmen hürmet görmektedir.*

Siyah Gömlekliler! Yedi senelik mücadele şan ve şerefimizin alametini teşkil ediyor. Fakat karşı durulacak en büyük bir yorgunluk daha vardır. Parola hala değişmemiştir. Bizi bekleyen vazifeler, her zamanki gibi, arkadaşların serbest uhuvvetini; amir ve fertlerin şuurlu demir inzibatını ve herkes için fedakarlık ruhunu müstelzindir. Milleti inhitattan kurtarmış olmak parlak bir liyakattir. Şimdilik diktatörlüğün namağlup temsilcileri altında durmaksızın, İtalyan halkının maddi ve manevi kuvvetini hazırlamak lazımdır.

Siyah Gömlekliler! Her vasıtaya, her engele karşı mefkurelerimizi hakikate kalp edeceğiz. Bu mefkureler yeni muharebeler işareti bekleyen büyük bir ordu gibi bugün kadroya girmiş kitlelerinizden ihtişam ve azamete yükselecek olan yeminde mündemiçtir.

Herkes karşı muzaffer Faşist inkılabı namına!” (**Hakimiyet-i Milliye**, 12 Nisan 1926).

¹⁵¹ **Akşam**, 7 Nisan 1926.

¹⁵² **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926; **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926. Mussolini’nin hitabı için **bkz. (B.4)**. Ayrıca, Mussolini’nin istekleri için **bkz.** Eloise Ellery, (çev.) “*Mussolini’nin Suikasttan Kurtulması*”, **Aynı Tarihi**, 8, (1 – 30 Haziran 1926), s. 1344.

Ayrıca en iyi itaat örneği ve disiplin noktasında da yapılacakları belirleyen Mussolini, “Faşistlerin, hem faşist ve hem vatandaş sıfatıyla iki defa inzibat altına girmeleri iktiza eder.” “...top patladığı zaman bu hakikatte aks-i endaz olan vatanın sesidir. O vakit şapkayı çıkarmak ve hazır ol vaziyetinde durmak lazımdır”¹⁵³ demek suretiyle faşizmin tabanının inci taneleri gibi sürekli inzibat içerisinde olmalarını istemektedir.

Ayın Tarihi’nde, “Bir Ayın Dünya Şuunu” başlığıyla yapılan aylık değerlendirmede ise İtalya’daki gelişmelere yer verilmişti. “Faşist partisi mevki-i iktidarı ancak devletin hüküm ve nüfuzunu takviye için eline almıştır. Binaenaleyh bizzat Faşistlerin en vahim bir tarzda nüfuz-u hükümeti ihlal etmelerine katiiyen müsamaha etmek mümkün değildir.”¹⁵⁴ diye başlayan Mussolini’nin sözlerinde, sözümona, faşistlerin de halkın geri kalanıyla eşit olduğundan bahsedilirken aslında Faşizmin gücünün nasıl bir itaatkar tabana dayandığı ve faşist kadrolaşma gözler önüne serilmektedir.

İl Popolo d’İtalya gazetesi faşizmin kadrosunu açıklayan makalesinde, İtalya’da Faşizmin büyüklük ve gururunu okşamak için, Parti Milli Direktuarının (Milli Kurul) açıklamasına göre üye sayısının 750.000’i bulduğunu söylüyordu. Direktuar, “Bir ordu, bir askere alma muamelesi için özel hiçbir propaganda yapılmamıştır,” diyerek bu cereyana halkın gönüllü katıldığını kaydediyordu. Bu durumun Faşizmin temellerini sağlamlaştırdığını söyleyen Direktuar, seferber hale konulmuş bu ordunun yanında “Öncüler (Piştarlar) ve Balilla”¹⁵⁵ gibi yedeklerinden de bahsediyordu. İdare, sendikalar, basın, bürokrasi vs faşizm tarafından istila edilmişti¹⁵⁶. Daha acı ve acımasız

¹⁵³ **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926. **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926.

¹⁵⁴ “Faşist partisi mevki-i iktidarı ancak devletin hüküm ve nüfuzunu takviye için eline almıştır. Binaenaleyh bizzat faşistlerin en vahim bir tarzda nüfuz-u hükümeti ihlal etmelerine katiiyen müsamaha etmek mümkün değildir. Şurası iyice hatırda kalmalıdır ki, faşist merkezleri rüesası gibi mahalli faşist rüesası da hükümetin mümessili olabilmek salahiyetini katiiyen haiz değildirler. Bu rüesa hiçbir hadisede asıl hükümet memurini üzerinde icra-yı nüfuz etmeyeceklerdir.

Eğer kendilerinde hükümet memuriyeti salahiyet ve kabiliyeti görenler varsa bana müracaat etsinler ki, kendilerini layık oldukları mevkie tayin edeyim. Bu adamlar mahalle kafelerinde hüküm ve nüfuz satacaklarına resmi yemeklerinde iş görsünler. Faşist Partisi mensubunu kendilerinin bir nevi imtiyaz sahipleri olduğunu bundan sonra zerre kadar zannetmemelidirler. Bunların hukuk ve imtiyazı herhangi bir İtalya’nın hukuk ve imtiyazından hiçbir vechile fazla değildir. Bütün faşistler hükümet-i mahalliyeyi ve belediye idarelerini tanımalı ve onların evamirine itaat etmelidir..” (“Mussolini ve Büyük Faşist Meclisi”, **Ayın Tarihi**, 1, Ankara, (1 – 30 Teşrinievvel 1339), s. 297).

¹⁵⁵ Avusturya ile Cenova Cumhuriyeti arasında mücadele (1746) devam ederken Balilla adlı bir çocuğun halkı cesarete getirmesi ve bu çocuğa atfen gençlik teşkilatına Balilla isminin verilmesi konusunda **bkz.** Nüşet Haşim Sinanoğlu, **Faşizm ve Onun Devlet Sistemi**, İstanbul 1933, s. 327 – 30.

¹⁵⁶ “Bugün bile birçokları kararlarını vererek kapıların önünde yığıyorlar. Ne zamanki bir milletin binası taraftarları milyona varan bir partide mündemictir, onun temelleri gayet sağlamdır. Seferber hale konulmuş bu ordunun yanında yedekleri vardır: Öncüler ve Balilla. Sendika cemiyetleri ve idare usulünün emin bekçisi olan Siyah Gömlekliilerin gönüllü milis kayıt ve kabulüne son vermesi iyidir.

olan ise Balilla alayının eğitimiydi; kan manzarasına alışmaları için okul çocukları mezbahalara götürülüyordu. Hatta Ballila denilen faşist eğitim kurumları, bomba ve bıçakları şirin gösteren şarkılarla öğrencilere sokaklarda resmigeçit yaptırıyordu. Faşizme sıcak bakmayanların kanaatleri değiştiriliyor ve faşist görüşünü kabule zorlanıyorlardı. Bu gibi olumsuzlukların bir gün sona ereceğini düşünen iyi niyetli ve sessiz yüksek zümre bile gizli polisler tarafından sıkı takip altına alınıyordu¹⁵⁷.

Faşizmin dördüncü senesi dolayısıyla dört senelik icraatları takdir eden Mussolini, henüz başlangıçta olduklarına vurguyla parti, milis, sendikalar için emir parolası olarak şunları emretti: “*İnzibat, vıfak, siyasi ve ahlaki tecellüt kanunları değiştirdikten sonra örf ve adetleri değiştirmek lazımdır*”¹⁵⁸.

Macar gazetelerinden Peşter Loyd (Pester Lloyd) gazetesi ise, faşizmin dördüncü senesi kutlamalarını anlatırken gerçekte faşizmin, dolayısıyla Mussolini'nin genel karakterini ortaya koymaktaydı. Çünkü, 28 Ekim'de bütün parti ve doğrudan doğruya parti ile bağlantılı teşkilatta bulunanlar vs 20 milyon kişi seferber edilecekti. “*Bunu Duçe emrediyor*”du. Genelkurmay emri düzenlemekle görevlendirildi. Ekimin sonunda neredeyse bütün İtalyan erkekleri siyah gömleği giyecek, ihtiyarlar bile “*gençliğin neşeli şerefine*” katılacaktı. Yazara göre “*...emir emirdir. Faşizm demek askerlik demektir. Şiddetli disiplin, itaat cezaları her çeşit direnişi engellemektedir*”.

Sarf ettiği cümlelerle faşizmi bir faşistten daha fazla takdir eden yazara göre, İtalyanların faşizm vasıtasıyla bir blok içinde birleştirilmesi gerçekleşecekti. “*Böyle bir teşkilat, yalnız askeri bir esas, Mussolini gibi eğilmez bir başkomutanın idaresi altında vücuda gelebilirdi.*” Yazara nazaran istenilse de faşist olunamaz, faşist olarak doğulur. Balilla sınıfında çocuklar ordusunda bulunmak, gençlik devresinde “*pişdarlar zümresi*”ne katılmak ve buradan asıl mücadele sırasına yani “*Harp Faşisti*” grubuna girmek lazımdı.

Faşizm ameli hayatta dahi millet gibi hareket eder. İdare usulü, sendikalar, basın, bürokrasi faşizm tarafından istila edilmiştir. İtalyanların fikir birliği budur: önemsiz bir dereceye indirilmiş zayıf rakipler “hal-i harabiyetteki” zamanlarının bekçileri gibi kabul edilebilir.

Faşizm manevi buhranların tehlike devresini yenmiştir. Yeni siyasetin tarzı ve ahengi sıkıntı tohumu ekicilerinin yüzlerini kızartıyor. Gayret ve kuvvetimiz verimli bir şekilde teşrik-i mesai ve genişlememize temayül ediyor. İdarecilerin gittikçe azalması ve vilayetteki durumların azalmasıyla kongreleri arasında kesin bir sistemasyona doğru yürümeleri iyi bir işaretir. Faşizmin, gelecek seçimle seçilen yerel unsurlar tarafından idare edildiği gün esas sağlam olacaktır.

Ancak bu bir varsayımdır. Bariz hakikat yalnız bir tanedir; İtalyan faşizminin açık ve gayr-i kabil-i tahrip kudret ve kıfayetidir. Ve yarının savaşları için bu zaruret, bir temenni, geçici teminatıdır.” (Hakimiyet-i Milliye, 2 Mayıs 1926).

¹⁵⁷ “*Faşizmin Vaziyeti*”, **Ayın Tarihi**, 10, (1 – 31 Ağustos 1926), s. 1513; **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1926.

¹⁵⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926.

Gazete, bundan sonra faşizmin genel karakterini, teşkilatını ve geleceğini tahlil eden cümlelere başlayarak faşizme dahil olmayan şahsiyetler, vatan ve faşizme hizmet etmiş olsa bile, nadiren faşist madalyası alırlar, diyordu. Buna göre “*Harp Faşizmi*”ne kayıt muamelesi kapanmıştı. Saflarında 1.180 kadın grubu olduğu da görülen bu teşkilatta, kadınlar özellikle sıhhiye ve hasta bakıcılık sahasında faal bulunmaktaydı¹⁵⁹.

“*Küçük Balilla*” ve “*Pikola İtalyana (Piccole Italiane)*” kız çocukları karargahlarında 269.366 Siyah Gömleli’den bahsediliyordu. Kıtaların esasını, bir ayrıcalık olarak, Krallık ordusuna katılan milisler teşkil etmekteydi. Ancak bu da kağıt üzerinde böyleydi; gerçekte Duçe’nin “*hassa kıtaları*”ydı.

Mussolini’nin ordu emrinde katı bir itaat ve hükümet – millet anlayışı belirtilirken hükümet idaresini savunmayı da vatanla özdeşleştiriyordu: “*(...) parolamız şudur: hiçbir şarta bağlı olmayan bir mutavaatla itaat. Bugün vatan demek olan hükümet idaresinin savunmasına her an ve her yerde hazır bulunmak. Siyah Ordunun başkumandanı Krallık ordusu, donanması ve hava kuvvetlerinin de doğal amiridir. Her şeyin Bakanı, Krallık bakanlarını da Faşist toplantısına davet eder. Partinin nerede son bulunduğu ve milletin nerede başladığı artık ayırt edilemez*”.

Yazar devamında bu durumun kendi çağı için mantığını sorgulamakta, faşizmin siyasi – sosyal – ekonomik güçleri kendi kontrolü etrafında nasıl döndürdüğünü, bir noktada araçlarla faşizm şuurunu aştığını felsefi mantıkla izah etmekte ve isabetli teşhislerde bulunmaktaydı. Dolayısıyla Mussolini’nin, silahlı tabanıyla ayakta kalamayacağını anladığını, bunun için merkezi otorite çerçevesinde “*merkezil çekim*” ve “*merkezkaç*” düzeniyle sistemini kurduğunu açıklamaktaydı¹⁶⁰. Tabi bunun için, daha doğrusu propaganda esaslı, her tarafta faşist yurtları, tiyatroları,

¹⁵⁹ İtalya’da tuhaf bir kanun olarak, vatan savunmasında kadınların da asker olacağı belirtiliyordu (**Tevhid-i Efkar**, 26 Teşrinievvel 1924).

¹⁶⁰ Yazarın değerlendirmesi: “*(...) Mussolini şüphesiz bazı doğal kanunları idrak etmektedir. Mussolini süngüler üzerinde daimi surette oturulamayacağını hissetmeyecek kadar nasipsiz değildir. Bu sebeple o, sistemini bütün kuvvetlerin Faşist merkez noktasına yönelik ve azim bulunmaları manasında “ila-l-merkeziye (merkezil çekim)” üzerine ve bununla beraber en çağdaş şehirlerin inşa tarzı üzere bunların birer daire etrafında birbirinden uzaklaşmış şeklinde de “ani-l-merkeziye (merkezkaç)” esasını üzerine bina etmiştir. Yerinden oynatılmayan harp Faşisti aslı etrafında, faşist sanayi çevresi bunun etrafında toplanması vesaire çevrilmektedir. Her tarafta faşist yurtları, tiyatroları, sinemaları, mektepleri, yüksekökol kurumları vücuda gelmektedir. Güney çocuklarında en sıkı teşkilat sahasında birdenbire parlayan bir istidat, bu Prusya ruhu hayrete değerdir. Bizi en fazla hayrete düşüren durum ise büyük “Jestler” ve Romen “Feraj”ını mevki-i fiile koyma yolunda Spartalılara has idaredir. Mesela son ekin günlerinde gösterilerinden men edilmiştir. Örneğin birkaç sınırlı sayıda asker söz söyleyecektir. Hiçbir çatışma ve kazaya meydan verilmemesi hususunda bunlar şahısları ile sorumludur. Buna özellikle kadın ve çocuk gruplarında özen gösterilmektedir.*” (**Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926).

sinemaları, mektepleri, yüksekokul kurumları da oluşturulmaktaydı. Yazar bu durumu “Prusya ruhu” olarak nitelemektedir¹⁶¹.

Faşizmin esas dayanağı, Mussolini'nin komutasındaki silahlı milislerdi. Roma üzerine yürüyen ve iktidarı ele geçiren siyah gömleklilerin askeri teşkilatı için çıkarılan emirname 1 Şubat 1923 tarihliydi.

Milisler, gönüllü ve fedakarca 24 saat içinde toplanabiliyordu. Milli kurtuluşun “uyanık bekçisi” faşist milisi, kanunlara uyulması gereken her yerde hazırды. Milisin siyasi görevi, Faşizm kuvvetlerinin düzenini temsil etmektir. Hükümet başkanı, öncü birlikleri denilen “Avangurđya (avangurđia)” ve “Balilla”ların kumanda ve askeri eğitimini milis subaylarına vermişti. Askeri açıdan milis, ordunun tamamlayıcı unsuruydu; gençliği silaha hazırlar, onun askeri ve savaşçı ruhunu canlı tutardı.

Milisin nizamında, ülke 16 parçaya ayrılmıştı. Her bölge, parti generaline denk olan bir genel Kaymakam tarafından idare edilmekteydi. Askere alma usulü gönüllü olup 17 – 50 arasındaki kimseler milise girebilirdi. Ayrıca Krallık ordusu için belirlenmiş indirimli tarifeler ve ayrıcalıklar milisi de kapsıyordu¹⁶².

Mussolini, bir konuşmasında “Milis teşkilatının ilgasını talep boşunadır. Şimdiye kadar milis pek müfit hizmet göstermiş ve bundan sonra da gösterecektir. Milis, Krala sadakat yemini vermiştir” cümlesiyle en büyük istinatgahının asla yok edilmeyeceğini ve muhaliflerin kafalarından bunu silmelerini ihtar ediyordu. Mussolini, Faşizmin galebesinin boş bir hayal olmadığını, bedeli ödenmiş bu zaferin asla pes etmeyeceğini de vurguluyordu¹⁶³.

Milis teşkilatının beşinci senesinde Mussolini, emniyet ve asayişini sağlayan teşkilatın vatana hizmetini sıralarken, milislerin büyük bir silahlı güce dönüşmesini

¹⁶¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

¹⁶² **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Şubat 1927. **Bkz. (B.5)**.

¹⁶³ “Emperyalizm hayal ve rüyasında bulunanlara ihtar ediyorum ki, hanedan-ı kraliyeye herkesten daha sadık ve merbut bulunan ben, eğer bir mevki-i azamet ihraz etmek hayali peşinde olsaydım bunu kuvveden fiile çıkarmak için kafi derecede kuvvete malik idim.

Fakat ben bu gibi amal, ihtirasattan beriyim. Ben hiç baş kesmedim ve hiçbir zaman darbeyi hükümet tasavvurun da bulunmadım. İtalya'da hükümdarlığa daima hürmet edilmiştir. Biz ihtilali ordunun haricinde tertip ettik, kilise ve Kanun-i Esasiye karşı da hürmetkar kaldım. Hakikati halde ben bir ittihat hükümeti yaptım.

Filhakika kızıl bayraklar keşide ederek tezahürat yapmak, mitingler akdetmek, polise karşı durmak isteyenler vardır. Fakat bu hürriyeti hiçbir zaman vermeyeceğim.

Milis teşkilatının ilgasını talep boşunadır. Şimdiye kadar milis pek müfit hizmet göstermiş ve bundan sonra da gösterecektir. Milis, Krala sadakat yemini vermiştir.

Bir milletin vasatı seviyede ve fakat sabit ve müstekar ricalden bir hükümete nail olması, kendileri alim olup fakat devam ve istikrardan mahrum ve Parlamento içtimalarının keyfi arzularına tabii bir hükümete nail olmaktan daha mühimdir.

Faşizm, Parlamentosunun bu ruznamesi ile mevki iktidara gelmiş olmayıp belki yollarda ve İtalya'nın her tarafında birçok maktül vererek bunu ihraz etmiştir.” (**Cumhuriyet**, 10 Teşrinievvel 1924).

gururla andı. Bunların varlığını da faşist aleyhtarlarının bertaraf edilmesi esasına bağlıyordu. Milislerin askeri terbiye görmelerini ordu ve donanma için “*mükemmel bir insan malzemesi*” olarak sayıyordu. Her halukarda faşizmin korkunç yüzünü gösteren Mussolini, krala hitaben yazılmış mektubunda da Krala bağlılık ve milislerin ordunun bir parçası olduğu izlenimini veriyordu¹⁶⁴.

Bir faşist hükümet dergisi, milislerle ilgili bazı iddialara cevap vermeye çalışırken Faşist hükümetçe yapılan devlet kademelerindeki tasfiye olayını, ihraç edilenlerin yetersiz ve üretken olmadıkları gibi yetenek sahibi ve çalışkan arkadaşlarını bile yozlaşmaya sürüklediği iddiasıyla aklıyordu. Hatta düzenli ordunun fert ve maaş bakımından gönüllülerden aşağı tutulduğu iddiasına karşı da cevaben diyordu ki, az bir kısmı hariç diğerleri ücretsizdi ve daha fazla maaş almayacakları yazılı olarak şarta bağlanmıştı. Bunlar sadece buldukları mahalden başka bir yerde görev aldıklarında maaş almaktaydılar. Gönüllülerin biati Krala değil Mussolini’ye olduğu iddiasını da kabul etmemekteydi. Bunu cerhetmek için “*Gönüllüler dahi Krala karşı yemin eder*” şeklindeki 4 Ağustos 1924 tarihli Kral iradesini göstermekteydi. Daha ilginç olanı, iddialara göre demiryolu hizmetlilerinin azaltılması ve yerlerine silahlı faşist muhafızlarının yerleştirilmesiydi. Yazar, faşist muhafızların var olan hizmetlilere dahil olduğunu ve düzeni iade etmek, “*eski idarelerde önüne geçilemeyen hırsızlıklara engel olmak*”¹⁶⁵ görevlerinde bulunduğunu iddia ediyordu.

B- EKONOMİ, DEMOKRASİ VE YAPTIRIM ALANINDA FAŞİZM

1- Faşizmin Demokrasiye Bakışı

Elbette diktatörlüklerin en büyük düşmanı Parlamento olacaktı. Dolayısıyla Mussolini nisbi temsili reddetmemekle beraber yürürlüğün kendisini hükümette daha büyük bir makama getirdiğini düşündüğü vekillik tarzına (usul-u niyabiye / régime répresantatif) karşı durdu. Bizzat gerekli gördüğü zaman uygulanmak üzere yeni yasal seçimler için düzenleme yaptı. Kilise ve Papalık makamıyla karşılıklı uyum içinde oldu. Ancak Mussolini, hürriyete faşist hükümetine görevini yapması için uygun olacağı bir düzen veya itaatten daha fazla değer vermeyeceğini gizlemedi¹⁶⁶.

Komünizmin doğuşunu romantik bir hava ile izah eden bir makale Avrupa’nın, Bolşevizme karşı savunmacı bir tavır takındığını, bu duruma tepki olarak faşizmin neşet

¹⁶⁴ Akşam, 2 Şubat 1928.

¹⁶⁵ “Faşizmin Vaziyeti”, *Ayın Tarihi*, s. 1511-12. *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1926.

¹⁶⁶ “İtalya’da Faşizmin...”, *Ayın Tarihi*, s. 549.

ettiğini söylemekteydi. Makaleye nazaran, Bolşevizmin, dünyanın ve insanlığın geleceğini altüst edeceği zannına karşılık bunu def etmek için harekete geçildi. İtalya'daki faşizm de bu savunmacı – korunmacı (müdafaa ve tahaffuz) fikrin özel bir şekliydi. Ancak “*Bolşeviklikten korkan medeni alem şimdi de faşizmin keyfi ve mutlak hükümete meyletmesi*” ile endişelenmeğe başlamıştı. Öyleki Loyd Corc (Lloyd George), “*Parlamento veya halk idarelerinin devr-i tefessüh ve sükutu hulul ettiği, ahalinin bile artık diktatörlerle idare edilmek istediği*”¹⁶⁷ şeklinde bir cümleyle durumun vahametini dile getirmişti. İspanya'da General Pirimo dö Rivera (Primo de Rivera), Mussolini'nin ulaştığı zafere gıpta ediyordu; ancak bu zafer kendilerinden uzaktı¹⁶⁸.

Parlamento usulünün, parti tartışmaları arasında memleketin gerçek menfaatlerini unutturduğunu ileri süren bazı Avrupa devletleri, bunun yerine demokrat bir diktatörlük usulü getirdiler. Avrupa'daki Parlamentarizm buhranı, bazı milletlerin bu düşüncelerinden ileri geliyordu. İtalya'da Mussolini, İspanya'da General Primo di Rivera, Yunanistan'da Pangolos diktatör oldu. Rusya, amele sınıfının diktatörlüğünü kurdu. Fransa'da parti kavgaları arasında istikrarlı bir hükümet oluşturulamadığında “*ah bir diktatör!*” diye sesler yükseliyordu. Bunun için Grey'e, General Foş (Ferdinand Foch)'a¹⁶⁹ tekliflerde bulunuldu. Doğal olarak son devrin diktatörleri, Parlamento usullerinden şikayetçiydi. Demokrasi idarelerinin mekanizmalarında bir bozukluk vardı. Milletler bu türden “*kuvvetli adam*” aramakla meşguldüler¹⁷⁰.

Mussolini, diktatörlük tabirine şiddetle karşı gelerek bir nefis savunması yaptı; vatan ve idealleri uğruna mücadele etmekle “*müstebit*” olma arasında alakayı sorguluyordu. Hükümetin çizdiği yolu takip eden milyonlarca Faşist varken bunun asla “*istibdat*” olamayacağını, aksine bu milyonlara işaretle, “*Eğer dünyada bir demokrasi vücut bulmuş ise, bu hakiki demokrasi işte budur, umdelerimizdir. (...) Fakat daima korkan, biraz cesaret geldiği zaman korkuya düşen korkaklar demokrasi sahibi değildir. Kudret, kuvvet, hakimiyet... Faşizm, çağdaş demokrasiyi işte bu düşünce ve istidat altında idrak ediyor...*”¹⁷¹ diyerek kendince demokrasi yolunda gittiğini ispata çabalıyordu.

Kral, 28 Ekim 1922'de Mussolini'yi davet edip kabine görevini ona verdiğinde Mussolini teorilerini hemen uygulamaya koydu. Mussolini, “*Ancak bir ameliye-i*

¹⁶⁷ “*İtalya'da Neler Oluyor? ...*”, **Ayn Tarihi**, s. 246 – 47.

¹⁶⁸ “*Muvaffakiyetsizliğe Düşen Olan Diktatörlük*”, **Ayn Tarihi**, 4, (1 – 31 Temmuz 1340), s. 39.

¹⁶⁹ Foş'un Fransa ordusundaki görev ve başarıları için **bkz.** (https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/foch_ferdinand E. T. 10.06.2018).

¹⁷⁰ **Akşam**, 21 Ağustos 1927.

¹⁷¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

cerrahiye'nin memleketi kurtarabileceğine" kanaat getirmişti. Dolayısıyla Parlamentodan gerçek manada vazgeçme ve uzaklaşma isteğinde tereddüt yaşamadı. Kendi tuhaf tabirince "*Parlamento'nun bir müddet için feragatini görmekten münfail olmayacak olan*" vatandaşların maksatlarına bu şekilde ulaşacakları düşüncesinde bulunuyordu. 25 Kasım'da Meclis, yasal bir hükümet diktatörlüğüne dönüştü. Faşizmin zaferi böylece onaylanmış oluyordu¹⁷².

Mussolini, iktidarının birinci senesi dolmadan Meclis'te Parlamenter sistemin gereksizliğini anlattı. Faşistlerin iktidarda kalacağını söyleyerek Parlamento toplantısında seçim ve ıslahat projesi aleyhinde bulunan bütün konuşmacılara cevaben büyük bir söylevde bulundu. "*Hürriyet nedir? Mutlak bir hürriyet yoktur, fakat hürriyetler vardır.*" diye başlayan Mussolini, özellikle sosyalistlere karşı hürriyetin olmadığı Rusya örneğini vererek Faşizmin hürriyete zarar verdiği hakkındaki ithamı reddediyordu¹⁷³. Mussolini, başlangıçta, Meclisi ilga etmek niyetinde olduğunu da yalanlamış, çünkü onu ne şekilde "*istihlaf etmek*" mümkün olacağını bilmediğini söylemişti¹⁷⁴.

Yunus Nadi'ye göre, "*Mussolini diktatör, Mussolini faşistliğe dayanıp başka kuvvet tanımaz; Mussolini, "Devlet, o benim" diyen adamdı. Ancak Mussolini'yi bu şartlar içerisinde iktidara yönelten kuvvet de doğal gidişatın sonucu değildi. Yunus Nadi, İtalya'da, komünizmin manasını çok iyi anlamayan ve Rus inkılabı ile sarhoş olan işçi sınıfının şiddet hareketlerinden bahsettikten sonra bu gidişe karşı bir çare olarak iki türlü seçenek sunuyordu:*

1. Hükümet kuvveti...
2. Halkın ve kısmen burjuvazinin bu karmaşa ve ihtilalden nefret eden vaziyeti, ki hükümet de beraber olduğu halde etkin bir rol oynayabilirdi.

¹⁷² Kabe, "*Mösyö Mussolini...*", **Ayın Tarihi**, s. 56.

¹⁷³ "*Hürriyet nedir? Mutlak bir hürriyet yoktur, fakat hürriyetler vardır. Sosyalistler mesai hürriyetinden başlayarak serbestiyi inkar ettiler. Ve her erbab-ı mesaiye karşı tahkiramiz bir kelime icat etmişlerdir.*" Sonra Sosyalistlere hitaben, "*Rusya'da içtima hürriyeti var mı?*" sorusunu sormuştu. Bütün Meclis hayır diye cevap verdi. Mussolini devam ederek: "*Rusya'da matbuat hürriyeti var mı? Bizim istifade ettiğimiz hürriyetler var mı? (Meclis hayır diye cevap verdi). Ben halk arasında yaşamayı seviyorum. Fakat halk benden asla hürriyet istemedi. Veya hürriyetin yokluğu (fikdan-ı hürriyet) ıstıraplarından şikayet etmedi. Mesina'da halk sığınmak için ev istedi, hariçte yaşayan bazı ecnebi muhacirlerdir ki hürriyetin fikdanından şikayet ediyorlar. Bu mehafilde reis-i hükümetin her gün aldığı müteaddit raporlardan ve aşağı sunuftaki bütün sefaletlerin ne suretle teşrih edildiğinden bahsedilemez (çok şiddetli alkışlar). Hükümet kanunlara itaat ettiren bir jandarma olmasından herkesin memnun olduğunu iddia etmemelidir". (Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1923; **Tevhid-i Efkâr**, 17 Temmuz 1923).*

¹⁷⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1923; **Tevhid-i Efkâr**, 17 Temmuz 1923. Mussolini Meclisi, her ne kadar, lağvetmeyeğini söylese de önceden bütün partileri lağvetti. Mussolini diktatörlükte aldı yürüdü. Mussolini kabineye Şubat itibarıyla özellikle askeri teşkilat, Faşist, nasyonalist, liberal vs siyasi partilerin ilga edildiğini bildirmişti (**Tevhid-i Efkâr**, 3 Şubat 1923).

Sonuçta, Yunus Nadi'nin kastettiği hükümet kuvveti galip gelerek faşistlerin hükümete el koymaları doğal karşılandı. Artık İtalya'da yeni bir devir başlamıştı; ortaya faşist bir Meclis çıkageldi¹⁷⁵.

Mussolini, Parlamentarizmin veya en azından bu idarenin kötülükleri dediği şeylerin ve demokrasi ilkesinin amansız düşmanı olmasına rağmen Parlamantonun kapatılmasını müteakip genel seçimlerde yirmi beş arkadaşıyla birlikte Meclise girdi¹⁷⁶. Türk basınındaki eleştiriye göre Mussolini, Bakanlar Kurulunu, Meclisi kovdu, hükümeti eline aldı ve bir diktatör sıfatıyla İtalya'yı idare etmeye başladı. Resmi faaliyetinin başlangıcında İtalya'nın birliğini, düzeni sağladı, grevlere son verdi, dış meseleleri İtalya'nın lehine olmak üzere halletmeyi başardı. Anarşiden, karmaşadan bıkmış olan halk, diktatörü alkışladı. Ancak İtalya'yı içinden kemiren asıl illet, toplumsal ve ekonomikti. Buna çare bulunmadıkça, yara kapanmış gibi görünse de batında kangren yapıp bir gün bütün vücudu tehlikeye atacaktı. Mussolini'nin zaafı bu noktadaydı. Mussolini'nin muhalifleri bu zaaftan faydalanıyorlardı. Mussolini bu itiraz ve tenkitleri susturmak için önce Parlamenter manevralara müracaat etti; Parlamento'dan hemen sınırsız yetkiler alarak Parlamento'yu dağıttı; onun adına hareket etti. Son Parlamento'yu dağıtırken Mussolini, muhaliflere hitap ederek diyordu ki: *“Muhalefetiniz boşuna ve abestir. Milli idare bütün kuvvetiyle tezahür etti. Onun karşısında boyun eymekliğiniz elzemdir. Bana doğru gelerseniz, hükümette mevkiniz bile olur. Gelmediğiniz halde veyl sizlere!”* Bu sözler diktatörün zihniyetini tamamen izah ediyordu. Bu durum birçok Avrupalı düşünürü milli hakimiyetin kaynağı ve esası hakkında uzun tartışmalar yapmaya yöneltti. Ancak İtalya'da muhalifler sustular¹⁷⁷.

Foreign Affairs dergisindeki Fransa Başbakanı Eduvart Heryot (Édouard Herriot)'un mülakatından yapılan alıntıya göre İtalya'da diktatörlüğü doğuran Faşist tepki, İtalya'daki anarşist Komünizmin *“mudhak (soytarı) efratına”* karşı, bir karşı darbeydi. İtalya büyük devletlerden biri olmak hakkının kendisinden men edilmesi dolayısıyla haklı olarak gücenmişti. *“İtalya'da demokrasi ruhu kaybolmamış fakat bir müddet için uykuya dalmıştı”*¹⁷⁸. Herriot, iyimser bir ifadeyle demokrasiye sahip çıkırsa da gelişen olaylar aksi yönde sonuçlar doğuracaktı.

¹⁷⁵ Yunus Nadi, *“İtalyan İşleri”*, Cumhuriyet, 20 Haziran 1924.

¹⁷⁶ *“İtalya'da Faşizmin...”*, **Aydın Tarihi**, s. 540.

¹⁷⁷ *“İtalyan Buhranı”*, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

¹⁷⁸ *“Liberal Fransa'nın Programı”*, **Aydın Tarihi**, 4, Ankara 1340, s. 28.

Oysa Gustav Le Bon'un da dediği gibi *“Diktatörlüğün nüfuz ve sultası her nevi murakabelerden tecrit edildikçe onun hataları bir milleti gayr-i kabil-i tesir felaketselere sürükleyebilir(di)”*¹⁷⁹.

Zeki Mesud'a göre ise, Faşist devletin başlıca iki büyük mesnedi şunlardı:

1. Yürütme kuvvetinin üstünlüğü ve takviyesi.
2. Devletin bütün milli kuvvetler üzerinde kontrolü.

Dolayısıyla Zeki Mesud'a nazaran Parlamento cephesinde yürütme gücünün takviyesi acil bir durumdu. Nispi temsil, devletin birliğini bozmuştu. Parlamento azınlıklardan oluşunca kabine de azınlıkların temsil edildiği heterojen bir yapıya dönüşüyordu. *“Doğal olarak böyle bir heyet ne devamlı bir ideali, bir iradeyi, ne de herkesçe muta olması lazım gelen bir kudret ve nüfuzu temsil edebilirdi. Hükümet birbiriyle çekişme halinde olan birçok siyasi fikirlerin ifadesi olamazdı. O, ancak tek bir siyasi fikrin, tek bir devlet kavramının ifadesi olmalıydı.”* Zeki Mesud'un demeye çalıştığı Faşizmin başarısı için elzem olan unsurlar, ister istemez uygulamaya konuldu.

Devlet hükümette olması gereken birliği, Başbakanın kişiliğinde sağlamıştı. Hükümetin siyasi ve genel faaliyetinde, kabinenin ortak sorumluluğu yoktu. Kabine üyeleri bakanlıkların teknik işlerinde serbest olup diğer konularda tamamen Başkana tabiydiler. Bu suretle kabine reisi (Primus inter pares: müsaviler arasında birinci) hükümetin gerçek başı oluyordu. Devletin genel siyasetini çeviren artık bir *“kollaj”* – heyet – değil Başbakandı. Bakanlar, Başbakan için bir yardımcı ve müşavir vaziyetindeydi. Dolayısıyla faşist hükümet, Parlamenter bir hükümet değildi. Çünkü Parlamento bu durumda milletin bütün kuvvetlerini temsil edemediği halde, hükümet memleketin tam ve kamil bir ifadesini oluşturmaktaydı.

Parlamenter Hükümet toplumsal hayatın karmaşık olmadığı zamanlarda sınırlı seçim usulü ile iktidara gelen burjuvazi azınlıklarına dayandıkça mahzurlu değildi. Ancak toplumsal sınıfların çoğalmasa ve aralarında çatışma doğmasıyla sosyal hayatın muğlaklık kazanması ve genelay usulünün kabulü durumu değiştirdi. Artık Parlamento ülkede bütün kuvvetleri temsil etmekten çok nispi bir cemiyeti ifade ediyordu. Bu şekilde oluşan Meclislerde, demagogların kötü nüfuzlarına uygun ölçümler (mesahalar) oluşturduğundan bunun devamına göz yummak mümkün olamazdı. Neticede Parlamento'nun üstünlüğüne son vermek lazımdı. Faşizm bunu da başardı¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Gustav Le Bon, *“Diktatörlüğün Muhtelif Şekillerine Doğru...”*, **Babalık**, 8 Haziran 1340.

¹⁸⁰ Zeki Mesud, *“Faşizmin Devlet Telakkisi”*, s. 6 – 8.

İfadelerden de anlaşıldığı üzere Zeki Mesud, İtalya açısından Parlamento'yu gereksiz ve Faşizmi mantıklı bir yönetim şekli olarak tasvir etmekteydi.

İngiltere eski Başbakanı Loyd Corc, faşizmi, kuvvetini aşırı milliyetçilikten alan demokrasi karşıtı bir gericilik saymakta ve Bolşevizm ile faşizm arasında benzerlik kurmaktaydı. Deyli Telegraf gazetesine verdiği bir demeçte, *“Esas ruh nokta-i nazarından gerek Bolşeviklik ve gerek faşistlik Parlamento ahval-i idaresine karşı tabir-i diğerle tarz-ı hükümetin halk idaresi mahiyetindeki şekli aleyhine bir ihtilaldir”*¹⁸¹ diyerek bu iki ideolojinin demokrasiye aykırılığını vurgulamıştı.

Aynı şekilde Loyd Corc, demokrasiye karşı güvensizliğin ortaya çıkmasıyla ilgili, *“Bunun sebebi de mevcut ve hakim menafie ve refaha bir tehdidi tazammun ettiği, halk avazesine karşı akılsızca imtiyazat vermekte olduğu, hükümetin metin bir surette idare edilmesi lazım geldiği zamanlarda şunu bunu gücendirmek korkusuyla gevşek davrandığı zannedilmesinden ileri geliyor.”* cümleleriyle İtalya'yı izah etmişti.

Aynı Loyd Corc, faşizmin lideri Mussolini'nin kendisine önder olarak Sezar'ı görse de son devrin ilk ve en büyük faşistin Kromvel olduğunu söylemekteydi. Ayrıca faşistliğin son senelerde İtalya'da değil Rusya'da uyandığını ve en büyük faşistin de Mussolini değil Lenin olduğunu eklemekteydi. *“Bir halk hükümetinde halk seçimi yerine ilk defa kuvveti koyan Lenin'dir”*¹⁸² diyerek bunun mantığını göstermekteydi.

Loyd Corc ağır bir dille her iki diktatörlüğü boğuyordu. Onun açısından Sovyet usulü seçim, sahtekarlıktı; bunlara karşı olanların Meclise girme şansı yoktu. Lenin, demokrasiye inanmadığı için bu tarz hükümet tecrübeleri beşiğinde boğuyordu. Emekçiler, reislerinin talebi ile her şeylerini feda ediyorlardı. İtalya'daki faşistliği yaşatan da bu ruhtu ve bu ruh var oldukça Rusya'da Bolşeviklik, İtalya'da Faşistlik hakim olacaktı. Bu idare ve düşünüş tarzları demokrasiye muarızdı; iki lider de Parlamento usulünü aşağılıyordu.

İki ideolojinin maksatları başka olsa da usulleri aynıydı. Mussolini'nin, son yapılan seçimlerde 400 kişilik milletvekili arasına sadece 36 taraftarı girebilmişti. Dolayısıyla Mussolini Parlamento idare tarzında ciddi bir grubu temsil etmiyordu. *“Demokrasi Mussolini'ye ruy-i iltifat göstermiyordu”*¹⁸³.

Loyd Corc'un görüşlerini eleştiren bir yazar, Bolşevizmin faşistliğe temel olacağı iddiasını çürütmeye çalışmaktaydı; dolayısıyla faşizmin ilk amacı Komünist

¹⁸¹ “Yavaş Yavaş Dünyayı Saran Yeni Bir Cereyan”, **Aydın Tarihi**, 1, Ankara (1 – 30 Teşrinievvel 1339), s. 209.

¹⁸² “Yavaş Yavaş Dünyayı...”, **Aydın Tarihi**, s.209 – 210.

¹⁸³ “Yavaş Yavaş Dünyayı...”, **Aydın Tarihi**, s.210 – 11.

ihtilali engellemekti. Bu manada faşistler asayişini sağlamış, şahsi mülkü korumuş ve sosyal yapı aleyhine kurulan bir düzeni paramparça etmişlerdi. Bunların “siyasi kokuşmuşluk” yerine bir düzen ve asayiş getirmeleri, vatanın geleceği için büyük bir güven doğurmuştu. Yazar, bu neticeleri meydana getiren hareketin “demokrasiye karşı bir irtica” olduğuna hükmediyordu. Çünkü Rusya’da halk Bolşevik yönetimine karşıyken İtalya’da Faşist hareketiyle birlikte hareket ediyordu. Son olarak da, “Bizim fikrimize göre Loyd Corc’un fark ve bahsettiği aks-i amel, bizzat demokrasiye karşı değil, demokrasinin siyaset mekanizmasında hasıl olan bozukluk ve çürüklüğüne karşıdır”¹⁸⁴ diyerek Parlatenter hareketin darbe yemesini mevcut gidişatın sonucu olduğuna bağlamaktaydı.

Loyd Corc’a göre Mussolini, Kromvel gibiydi. Yani Mussolini hakkındaki iyimser tespitine göre, “Taraftarlarının yaptıkları fedakarlık olmasaydı İtalya şimdi merkezi devletlerin bir tabii haline düşecekti. İtalya’nın istiklal ve hürriyetini onun fikrinde olan insanların şecaati muhafaza etti”. Dolayısıyla faşistler, kurtardıkları İtalya’nın nasıl idare olunacağı meselesinde en itibarlı olmalıydı; Uğrunda savaştıkları ve 600 bin arkadaşlarını feda ettikleri memleketin artık zayıf ve kabiliyetsiz kabineler tarafından idare olunmasına izin verilemezdi.

Mussolini, kendi tabirince eceli dolmuş Parlamento’ya karşı tutumunu, şu cümlelerle açık bir şekilde dile getiriyordu: “Fırkamız Parlamento’yu istihkar ve istihfaf etmekle itham olunuyor; fakat iş böyle değildir. Zaten Parlamento, sendikacılığın ve gazete manevracılığın aldığı pare ile hemen son nefesine gelmişti. Yakında memlekete vereceğimiz yeni intihab kanunuyla memleket yeniden hayat bulabilir”¹⁸⁵.

Necmettin Sadak kendi değerlendirmesinde belirttiği üzere, Mussolini Ateşkesten sonra karmaşaya karşı beliren memnuniyetsizliğe dayanarak ve komünistlerin tehdit ettiği sermayedar sınıflardan kuvvet alarak başarılı oldu; ancak bu başarıya güvenerek gerçek bir diktatörlük yarattı. Halka demokrasi, hürriyet gibi kavramların boş lakırdılar olduğunu açıkça söyleyerek ve kuvvetine güvenerek İtalya’yı bilinmezlere sürüklemeye başladı. Necmettin Sadak, demokrasiden ümitte Mussolini’nin dayandığı silahlı kuvvetler, yaratmak istediği idare şeklinin doğal

¹⁸⁴“Façızmin Menşei”, **Ayın Tarihi**, 1, (1 – 30 Teşrinisani 1339), s. 47 – 48.

¹⁸⁵ “Yavaş Yavaş Dünyayı...”, **Ayın Tarihi**, s.211 – 212.

olmadığını, medeni ve ilerlemiş bir İtalya'nın diktatörlüğe razı olmayacağını iddia ediyordu¹⁸⁶.

Bütün bu olumsuz eleştirilere, faşistliğin hürriyet aleyhinde hareket etmekle suçlanmasına karşı Mussolini bir savunma yapmıştı. Sekiz saat mesai hakkındaki kanunları onayladığını, genel oya riayet ve kadınlara idari işlerde oy vermek hakkını bahsettiğini ve istisnai hiçbir kanun çıkarmadığını, bununla beraber faşist ihtilalinin kendisini savunmasının doğal olduğunu hatırlattıktan sonra demişti ki: *“Faşistlik, herkes emrivaki kabul ettiği zaman hamiyet kesp edecektir. Ne zaman faşistlerin manevi tazyikine nihayet verilecek? Bu, Meclis-i Mebusanın hatt-ı hareketine vabestedir”*¹⁸⁷.

Mussolini faşistliğin kendi kendine ayakta durabilecek kadar kuvvetli olduğunu söylüyordu. Akabinde *“Maderzad hukukumu bir tabak çorbaya satamam ve İtalyan siyaset aleminin tortularıyla teşrik-i mesai edemem; eğer bizimle teşrik-i mesai edilmek isteniliyorsa bu, tam yürekte ve tenkitsiz olmalıdır! Ve diğer cihetten halkı da inkar etmiyorum; onların bir “mırıldanmak hakkı (Jus murmurandi)” olduğunu da inkar etmiyorum, fakat bunu mübalağa ile telakki etmemelidir!”*¹⁸⁸ diyecekti. Bu cümlelerle Mussolini, faşistlerin dışındakileri, özellikle eski siyasileri ve halkın irade hakkını gayet küçümsemiş, bir noktada faşizme biatı isterken kendi iktidarlarının da her halükarda güçlü olduğunu vurgulamış oluyordu.

Yine Mussolini, başka bir konuşmasında, faşizmin ortak tanımayacağını, güç paylaşımını asla kabul etmeyeceğini belirtme neviden Ahali Partisi ile açık ve beraber çalışmadıklarını bildirerek aslında bunun için ihtilal yaptıklarını söylüyordu: *“Siyasette kesinlikle uzlaşmada kaçınma (itilafgüriz) olmalıdır. Küçük pazarlıkları sevmem. Ahali Partisi tarafından teklif edilen birlikte çalışma Malthus 'ca¹⁸⁹ bir iştir. Faşistlik hükümet kuvvetini elinde bulundurmakta ve bulunduracaktır. İşte söz konusu olan ihtilal budur. İktidarda kalmaya kati suretle azmettik”*. Bu sözler olağanüstü bir etki yaratmıştı.

Son olarak Mussolini ihtar ve demokrasi adına umut karışımı bir hitapla konuşmasını bitirmişti: *“Memlekete Parlamento'nun kendisinden uzak bulunmadığı*

¹⁸⁶ Necmettin Sadak, *“İtalya Hadiseleri”*, Akşam, 19 Haziran 1924.

¹⁸⁷ **Tevhid-i Efkar**, 17 Temmuz 1924.

¹⁸⁸ *“Yavaş Yavaş Dünyayı...”*, **Ayın Tarihi**, s.212.

¹⁸⁹ Malthuscu anlayışa göre, nüfus geometrik dizi biçiminde artarken (2, 4, 8, 16, 32 ...) gıda aritmetik dizi şeklinde artar (1, 2, 3, 4, 5 ...). Bu artış da çalışan sınıflar için olumsuzdur ve eşitsizliği meşrulaştırır. Bunun için cinsel perhiz ahlaki görülüyordu. Malthus'un fikirleri Marx ve Engels'i tedirgin etmiş, hatta Engels, Malthusçuluğu “burjuvazinin proleteryaaya karşı en şiddetli savaş ilanı” olarak görmüştü (G. Bensussan – G. Labica, **Marksizm Sözlüğü**, s. 631). Başka bir ifade ile de nüfus geometrik oranda artarken (2, 4, 8, 16, 32...) gıda maddeleri aritmetik oranda azalmaktadır (2, 4, 6, 8, 10...). (M. Duverger, **Politikaya Giriş**, s. 51).

hissini telkin ediniz. Şu sırada Parlamento ile memleket itilaf edebilir. Fakat yarın vakit geçmiş bulunacaktır. Birtakım gruplar teşkilini düşünmeyiniz. Ancak ve ancak vicdanlarınızı ve milletin arzularını dinleyiniz". Gazete, bu ifadeleri şimdiye kadar Mussolini'nin irat ettiği nutukların en parlağı olarak nitelendirmişti. Bu konuşma, aşırı sol görüş müstesna olduğu halde sürekli alkışlarla karşılanmış ve Parlamentoda faşistler "Şebab ve Baharın Güzelliği" şarkısını söylemişlerdi¹⁹⁰.

Deyli Ekspres'le yapılan mülakatta Mussolini, hürriyetin bir bedel istediğini ve filozofların fantezisi olduğunu ifade ederek şöyle demişti: "Hürriyet mi? Hürriyet denilen şey var mıdır? Medeniyet, hürriyet-i şahsiyenin makusudur. Medeniyetin kavaidinden istifade etmek isteyenler mukabilinde hürriyet-i şahsiye parası vermeğe mecburudurlar. Libertan, "hürriyet!" diye bağıırken hükümet mekanizmasının esasatına tecahül göstermiş olurlar! Kitle kitleyi idare edemez, kemiyet kemiyete hükümet edemez; tekrar ediyorum hürriyet denilen şey olamaz. Hürriyet ancak kabiliyet ameliyesi olmayan, felsefelerini göklerde arayan feylesofların muhayyilesinde mevcuttur"¹⁹¹.

Akşam gazetesi yazarıyla yapılan mülakatta da Mussolini Deyli Ekspres'teki düşüncelerini savumaya devam ederken buna Türkiye'yi de katıyordu. Demokrasi hakkındaki özel düşüncelerinde, Parlamentarist demokrasi usullerinin zengin milletler için lüks olduğu, ancak fakir milletlerde bunun olamayacağı iddiasında bulunuyordu. Mussolini bu düşüncesini izah ederken meseleyi Türkiye'ye de bağlayarak kendince, ülkesiyle Türkiye'nin kader birliğini de ifade ediyordu: "Fakir milletlerin kanunu, iş kanunu, işte disiplin kanunudur. Son derece vasi ve zengin bir memleketin vatandaşı olsaydım, serbest umumi intihabattan, ezeli siyaset mebahiselerinden ve nihayeti gelmeyen politika münakaşalarından büyük bir zevk alırdım. Fakat bu, İtalya için "bugünün işi" değildir. Öyle bir zan ve tahminde bulunmaya ictisar ediyorum ki Türkiye'de de böyledir; orada da hayat kanunu, bizde olduğu gibi, ancak sa'y kanunu olabilir"¹⁹².

Lokarno (Locarno) ile Avrupa'da yeni bir düzen kurulmaya çalışıldığı esnada, Mussolini, hem demokrasiyi kendince lağvediyor, hem de bağımsız bir şekilde siyasi veya hukuki herhangi bir kayıt altında olmayacağını beyan ediyordu. Bunu tekid içi

¹⁹⁰ **Tevhid-i Efkar**, 17 Temmuz 1924.

¹⁹¹ **Akşam**, 25 Ağustos 1925.

¹⁹² **Akşam**, 30 Haziran 1926; **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1926.

Napolyon hakkında takdirde bulunarak, “*Meşveretle idare-i hükümet usulü mürur-u hitama ermiştir. Hukuki bir reis, müstakil ve gayr-i mukayyed olmalıdır*”¹⁹³ diyordu.

Aynı manada Parlamento usulünü adeta felçli gibi sayan Mussolini, “*Milletin refah ve saadeti için bir kangren kitlesi teşkil eden Parlamentarizm artık olmuyor. İsmine muhakkak layık olan zimam-dar, mutlak bir salahiyet ve iktidarı haiz olmalıdır*”¹⁹⁴ diyerekten mutlak otoritesini haklı bir zemine oturtmaya çalışmıştır.

Yunus Nadi, bir eleştirisinde demokrasinin şekillerinden bahsederken Mussolini'nin Parlamento düşmanlığına da değinmişti. Ona göre Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda ortaya çıkan “*Parlamentarizm buhranı*” İtalya'da çok barizdi. Yunus Nadi, “*Parlamentarizm çürük ise Marksizm korkunç idi*” dedikten sonra faşizmin doğuşunu Marksizme bir tepki olarak gösteriyordu ve bu durumun diğer bazı ülkelerde Parlamentolu Parlamentosuz diktatörlükler yarattığını belirtiyordu. “*İşte İtalya bu usulün en vazih misalini teşkil ediyor. Bu usul bir fırkanın ve bir şahsın hakimiyeti esasına müstenittir. İtalya'da Meclis-i Mebusan (Parlamento / Millet Meclisi) da vardır, Meclis-i Ayan (Senato) da... Fakat burada bunların fevkinde olarak faşistlik vardır. Yani Mussolini'nin Fırkası ile kendisi veya kendisiyle Fırkası...*” sözüyle diktatörlüğün karakterini özetliyordu.

Yunus Nadi, faşistliğin ortaya çıkışı, iktidara gelişi ve sebepleri göz önünde tutulduğunda bir millet için böyle bir idarenin başarılı ve uygun olduğu zaman da oluyor demektedir. “*Anladık, Parlamentoculuk çürük, adeta münfesih. Fakat buna mukabil diktatörlük mutlaka bir selamet noktası mı?*” Cevap olarak da, bunu kabul etmeyen düşünce ve teorilerin de zayıf olmadığını söylüyordu. “*Netice şu oluyor ki bu iddia ile onun aksi olan iddia bugün bütün Avrupa'yı “Parlamentarizm” konusu üzerinde büyük bir buhran karşısında bulundurmaktadır. Dava sakat değildir. Bizce Avrupa'nın hayatı itibariyle bu buhran daha büyük sarsıntıların ancak bir başlangıcı sayılabilir.*” Son olarak Yunus Nadi, “*Büyük büyük ihtilaller yaptık, eski akideleri hercümerç ederek yeni dünyalar yarattık ve böylece terakkiden istilaya atlayarak gittik, gittik, bir de döndük arkamıza baktık ki henüz bir arpa boyu yol gitmişiz! diyeceği geliyor*”¹⁹⁵ sözleriyle faşizmin bir düzen getirmeyeceğini, yıkım olacağını söyleyerek meseleyi kapatmaktaydı.

¹⁹³ Akşam, 27 Kanunisanı 1926.

¹⁹⁴ Akşam, 4 Şubat 1926.

¹⁹⁵ Yunus Nadi, “*Parlamentarizm Buhranı*”, Cumhuriyet, 10 Nisan 1926.

1926'da faşizmin yıldönümünün bütün İtalya'da kutlanması münasebetiyle Mussolini, Parlamentarizme yine hücumla İtalyanların geleneksel hatalarını düzeltmekte olduğunu söylemişti¹⁹⁶.

Mussolini İtalyasının yeni seçim yöntemini eleştiren yazısında Necmettin Sadak, Rusya ve İtalya'da ortaya çıkan diktatörlüklerin belki zaman sonra, sonuçları itibarıyla, takdir edilebilir yönetimler olarak görülebileceğini iddia etmekteydi. Mussolini'nin Parlamento düşmanı bir diktatör olduğunu söyleyen Necmettin Sadak, değerlendirmesinde Mussolini'nin "*Parlamentarizm buhranının bir nevi anarşiden ileri geldiğine*" inandığı için bu anarşiyi yok etme adına bazı girişimlerde bulunduğunu belirtiyordu. Mutad demokrasi usulleri dışında kendince yöntemler geliştiren Mussolini, özellikle seçim kanunuyla yeni Parlamenti oluşturacaktı. Buna göre, İtalyan Meclisi dört yüz vekilden oluşacak ve vekil adaylarını partiler belirlemeyecekti. Onun yerine sendikalar, cemiyetler, kendi aralarından seçeceklerdi. Bu adaylar Faşist Partisi Genel Meclisine sunulacak ve dört yüz kişiden mürekkep tek bir aday listesi halinde İtalya halkının oyuna sunulacaktı. Bütün İtalya bir seçim bölgesi sayılmakta ve vekillere tek tek değil bütün Mebusan Meclisine toptan oy verilecekti. Ya bütün liste, genel seçmenlerin oylarının yarısının bir fazlasıyla seçilecek ya da bütün liste reddedilecekti.

Necmettin Sadak yeni seçim usulüyle Parlamenti'nin sanayi, ticari, iktisadi sendikalar ve genel menfaatlerin hizmetinde olacağını iddia ediyordu. Böylece Meclis adayları partilerden değil meslek cemiyetlerinden oluşacaktı. Son tahlilde yazara göre, eğer ülkede mevcut bütün esnaf cemiyetleri, sanayi, ticari, zirai sendikalar, partiler gibi mükemmel bir tasnif ve oluşum halinde değilseler bu tarz seçim anarşiye sebep olur¹⁹⁷.

Mussolini faşizmin hedeflerini belirtirken burada özellikle muhalefeti yok edişinden, ki yeni Parlamenti'nin memleket faydası için muhalefetten yoksun olması gerektiğini düşünüyordu, devlet yönetimine herkesin değil devlete katkısı olanların katılabileceğinden bahsediyordu. Gazeteci, Mussoliniye, "*İtalya hukuken Meşrutî, Krallî bir devlettir. Faşist ameli programı "Taç"ın istikrarını ihtiva ediyor mu?"* şeklinde faşist devletin açık manasını sorunca Mussolini Krallıkla faşist idare usulünün uyumlu olduğunu söyleyecekti¹⁹⁸.

¹⁹⁶ **Akşam**, 30 Mart 1926.

¹⁹⁷ "*Bu namzetler Faşist Partisi Meclis-i Umumisine tevdi olunacak ve dört yüz kişiden mürekkep tek bir namzet listesi halinde İtalya milletinin reyine arz edilecektir. Bütün İtalya bir intihap dairesi addedilmekte ve mebuslara ferdan ferdan değil bütün mebusan Meclisine bir küll halinde rey verilmektedir. Ya bütün liste, umum müntehiblerin reylerinin nısfının bir fazlasıyla intihap edilecek, yahut bütün liste reddedilecektir.*" (Necmettin Sadak, "*Mühim Bir Tecrübe*", **Akşam**, 5 Mart 1928).

¹⁹⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Kanunievvel 1926.

Lorup Novel dergisinden çevrilen bir makale de muhalefet mevzusuna geniş yer vermiş ve şartların değerlendirilmesiyle makul çözümlemede bulunmuştu. Makale yazarı, faşizmin muhalefet gücüyle düşmeyeceğini söyleyerek haklı bir şekilde faşizmin muhalefete galip gelmesini, genellikle siyasi düşünürlerin sevgi ve nefret duygularına kapılmalarına bağlıyordu. Çünkü çoğunlukla tehlikeleri gizleyen prensipler söyleniyor veya tehlike nefretle karşılanıyordu¹⁹⁹. Herhalükarda gerçek ortaya konulamıyor, bir nevi faşizme hizmet ediliyordu.

Muhalefetin diğer bir zaafi koalisyon (temerküz) manzumesi olmasıydı. Oysa faşizm, tek bir adam ve birlik halinde hareketle mücadele veriyordu. Daha da aydınlatıcı ifadeyle muhalefetin sadece olumsuz bir programı vardı, ki bu, İtalyanlar için bir hareket noktası olamazdı. Muhalefet manzumesi, akideleri birbirine ters unsurlardan oluşuyordu. Temel noktalardan ve birbirinden çok fazla uzak olan (sosyalist ve Katolikler gibi) halk partileri vardı. Muhalefet, program anlaşmazlıkları, başların ayrılığı ve uyuşmazlıklarla bölünmüştü.

Pirezolini, eleştirilerine devam ederken muhalefetin zayıflığının ve faşizmin gücünün farklı açılarını da gösteriyordu: Mussolinizm daima canlıydı; çünkü Mussolini kuvvetli bir şahsiyetti. Onun hareket tarzından nefret edilebilir; ancak mutlak gücünü, irade gücünü, yeteneğini, basiretini inkar etmek bir aptallıktı. Gençliğin heyecanını tahrik edebilen bir adamda ciddiyet, samimiyet, cömertlik ve yüce gönüllülükten birer parça bulunmak icap eder. Mussolini, halk kitlelerini, Meclisi büyülemeyi ve bütün İtalya'yı avucu içine almayı herkesten iyi bilir.

Faşizmi güçlendiren unsurlar adına diğer bir eleştiri yazara göre muhalefetin mücadelesini fikir hürriyetine bina ettirmesi idi. Bu ise İtalyan milletini ilgilendirmezdi. Basın hürriyeti sadece öğretmenlerden, avukatlardan oluşan yüz bin kişilik bir düşünürler zümresini alakadar ediyordu. Herkesi en çok alakadar eden şahsi hürriyetti²⁰⁰. Görüldüğü üzere yazar, Mussolini'nin neredeyse her kesimi etkileyen bir yapıya sahip olduğunu söylerken muhalefetin ise sadece küçük bir kısmı alakadar eden, dolayısıyla ihtiyaçlardan ve halktan uzak olan "*fikir hürriyeti*" ile uğraşmasını onların yenilgi sebebi sayıyordu.

Başka bir yorumla yazar, faşizmi bir İtalyan hareketi saysa da dünya halk hareketlerine uygun olduğunu da savunuyordu. Çünkü Parlamenterizmin her yerde

¹⁹⁹ G. Prezzolini, "Faşizmin Galebesi", s.141.

²⁰⁰ G. Prezzolini, "Faşizmin Galebesi", s. 142.

hataları aynıydı. Faşizm, senelerden beri beklenen yenileşmeyi gerçekleştirdi. Maliyecilikte ve eğitimde etkileri görüldü. Zekaya ve kültüre çok büyük önem verildi.

Yine ilginç bir tahlille yazar, saldırgan saldırıya maruz kalandan daha şanslı olur diyerek bu sayede faşizmin, sendikaların tanınması ve Mecliste temsil edilmesi meselesinde tartışma yaratmaya cesaret ettiğini söylüyordu. Muhalefetin Meclisi terk etmesi bir inkılap hareketiydi. Ancak muhalefet, bu inkılabı yapamadı; çünkü hükümet partisinin silahlandığı bir memlekette silahsız bulunuyordu. Oysa muhalefetin Meclisi terk etmesi bir hataydı. Yazarın işaret ettiği veçhile, “*Bir davada hazır bulunmayanlar daima haksız çıkarlar.*”

Muhalefetin diğer bir hatası faşizme karşı eski formül ve yaşlı adamlar çıkarmasıydı. Oysaki tarihte geriye dönmek imkanı yoktu. Muhalefetin güvendiği adam Ciyolitti idi ki, sekseni aşmıştı. Kendisini hak ve hürriyetin rehberi gösterse de bizzat kendisi diktatörlük yapmıştı²⁰¹.

Parlamento ve demokrasi rafa kaldırılırken Mussolini bir taraftan da bakanlıkları tek başına üstleniyordu. Yani Kabine işi de kendine hastı. Bu manada Mussolini'nin, beş Bakanlığı üzerine alması²⁰² eleştirileri de beraberinde getirdi. Özellikle Türk basınında bu konuda alaycı – iğneleyici tenkitler yapılıyordu. Zaten daha işbaşına geldiğinde bazı bakanlıkları üstlenmiş olan Mussolini, şimdi de “*Bahriye Bakanlığı*”nı üzerine alarak, Harbiye ve Hava kuvvetleri Bakanı olduğu için, üç askeri Bakanlığı üzerine almış oldu²⁰³. Beşinci Bakanlığı da üzerine alması olayı, Cumhuriyet gazetesinde “*Beş başlı bir vekil*” şeklinde alaycı bir üslupla ele alındı: “*Mussolini yaman adam vesselam!*” *Sadece bir Başbakanlık çok ağır bir yük iken Mussolini birkaç Bakanlığı, hem de en önemli bakanlıkları birden üzerine aldı*”.

Gazete iğnelemeye devam ederek bu mesuliyetin bazı faydaları da olduğunu yine alaycı bir üslupla ele alıyordu: Öncelikle Kabinesi için ayrı ayrı 5 bakan bulmak mecburiyetinden kurtuluyor. İkinci olarak 5 bakan arasında doğacak düşünce ihtilafının önüne geçmiş oluyor. Üçüncü olarak, Bakanlar Kurulundaki müzakereler esnasında 5 bakanın uzun uzadıya söz söylemelerine gerek kalmıyor ve müzakereler kısa sürede sona ererek zaman kaybedilmemiş oluyordu²⁰⁴.

²⁰¹ G. Prezzolini, “*Faşizmin Galebesi*”, s. 143.

²⁰² *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1925.

²⁰³ *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Mayıs 1925.

²⁰⁴ *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1925; *Vakit*, 13 Mayıs 1925. “Tek ayakla ağır sıklet kaldırma şampiyonu”: Mussolini'nin tek başına üstlendiği bakanlıkları gösteren karikatür için **bkz. Vakit**, 19 Mayıs 1925.

Altıncı bir bakanlık olarak Bakanlar Kurulu bir “*Hava İşleri Bakanlığı*” kurmuş ve bu bakanlık vekaletinin Mussolini’ye verilmesini Kral’a teklif etmişti. Cumhuriyet gazetesi yine işi alaycı bir şekilde eleştirerek Mussolini 6 makamı parmağının ucunda oynatıyor demektedir. “*Başka memleketlerde bir nezaret bir adamı üzmeğe, yormaya, yıpratmaya, hatta ihtiyarlatmaya kafi iken Mussolini bir parmağının ucunda altı nezareti birden eviriyor, çeviriyor, oynatıyor ve yorulmak, üzülmeğe, yıpranmak şöyle dursun bilakis geçenlerde söylediği gibi, yeni bir nezaret (Ziraat nezareti) daha ihdas edip onu da deruhte etmeyi düşünüyor...*”²⁰⁵. Kısacası Mussolini, fiilen olduğu gibi resmen de İtalya’yı tek başına idare ediyordu.

Mussolini Spor Bakanlığı diyebileceğimiz “*Beden Terbiyesi Bakanlığı*”nı da üstlenince Cumhuriyet gazetesi şaka köşesinden, Mussolini’yi Herkül’e benzeterek, Mussolini’nin “*tehlikeli ve azgın bir sosyalist*” olduğu için İtalya’dan sınır dışı edilmesinden başlayarak el attığı bütün uğraşlarla dalga geçiyordu. “*O zaman Lozan’da kasap çıraklığı etmek suretiyle hayatını kazanmaya mecbur olan şimdiki İtalyan hükümrani, sonra gazeteci oldu. Tiyatro işiyle de uğraştı. Sosyalistlikten vazgeçti. Aşırı milliyetperver oldu. Faşizmin reisi oldu. Sonra Başbakan oldu; birçok bakanlığı üstlendi; Ziraat nazırı oldu, İtalyan diktatörü oldu. Şimdi de Beden Terbiyesi Bakanı oluyor. Belki bizim unuttuğumuz, bilmediğimiz daha birkaç şeyler de olmuştur*”²⁰⁶.

2- Sendikal Kooperatif Devleti

Devleti bir bütün olarak tekeline almak isteyen Mussolini, ekonomi kurumlarını kendi haline bırakamazdı. Hele hele faşizm komünizme bir tepki olarak doğmuşken bu alanı asla doğal seyrine terk edemezdi.

Bağımsız sendikalara ve sınıf çatışmasına yol açacak kuruluşlara karşı faşizm, korporasyonlar düzeniyle ekonomiyi sıkı bir denetim altına almaya çalışacaktı. İlk olarak sendikaları ve işçi kuruluşlarını yok ettikten sonra bütün üretim – tüketim ilişkileri korporasyonlar siteminde biçimlenecektir. Bu manada korporasyonların kuruluşu 3 Nisan 1926 tarihli bir kanunla başlayacaktır²⁰⁷. Kanun çerçevesinde işverenler iş yerlerini kapatamazken işçiler de grev yapamayacaklardı. Ayrıca her

²⁰⁵ Cumhuriyet, 27 Ağustos 1925.

²⁰⁶ Cumhuriyet, 21 Kanunisanı 1926.

²⁰⁷ Ç. Özek, **Direnen Faşizm**, s. 127.

kategori için sadece bir sendika, bir federasyon ve bir konfederasyon bulunacak, ikincileri kabul edilemeyecekti²⁰⁸.

Mussolini, ekonomi meselesinde elbette ilk muhatap olarak işçileri alacaktı. Nitekim Sosyalistlere bir hitabında işçi kitlesi ile temasta bulunmanın kendisi için gurur vesilesi olduğunu ve bunlardan hükümette temsilci bulunmasını arzu ettiğini ve kendilerine en nazik bakanlıklardan birini vermeye hazır bulunduğunu söyledi. Fakat işçilerin her şeyi yıkmasının da doğru olamayacağını, çünkü sonra tahrip edilen şeyleri yeniden yapmak ihtiyacının hasıl olacağını, buna Rusya'da tesadüf edildiğini, orada ordu lağvedildiği halde daha sonra eski generalleri çağırma lüzum görüldüğünü belirtmişti. Ardından Başbakan, gazetelerle bir şey yapılamayacağını söyledikten sonra şiddetli bir dille: “*Hürriyet ve serbesti lazım. Pekala fakat tatil-i faaliyet değil. Memnu olan yollardan geçilmez.*” demişti²⁰⁹.

Kabe'a göre, Mussolini'yle yandaşları “*ihyakar bir ihtilal*” karşısında bulunulduğunu memlekete göstermekte sabırsızlanıyorlardı. Faşizmin faaliyetleri arasından hiç biri devletin mali işleri kadar dikkatleri çekmedi. Zaten mali işleri halletmeden ülkenin emniyet ve itibarını geri kazanmak da mümkün değildi.

Mussolini, daha baştan kendini bekleyen sıkıntıları gizlemiyordu. “*Büyük bir memlekette birkaç ay zarfında cezrî (radikal) bir tahavvül husulü mümkün olmadığını*” ilk önce Maliye Bakanı Stefani ortaya koydu. Stefani, “*Benden programlar istiyorlar; halbuki kararnamele muvacehesinde bulunacaklardır*” diyordu.

Yazar, yeni hükümet maliye işlerinde, “*umur ve muamelatinin*” tamamında olduğu gibi, “*umumi mahaller için*” büyük bir realizm (Hakikiyyun mesleki) ilkesini takip etmekte olduğunda ısrarcıydı. Mussolini faşist bir dergide gerçeklikle ilgili olarak, “*Yalnız bir defa şurası malum olsun ki Faşizm ne tasvir tanır ne sanem*”²¹⁰ demişti.

Mussolini, teorisyenlerle “*şüpheler (reyb) ve tereddüt aleyhinde bulunup mutlak ve eksiksiz inanmayı kabul eden bir felsefi düşünceye*” kapılmış adamları bıktırmak için kendi mizacına göre sert bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada faşist felsefeye uygun olarak Mussolini, şahısların hukukunu değil milli menfaati önplana çıkarıyor, hükümetin başarısını da şahsi girişimlerle toplumun en önemli ihtiyaçlarını uzlaştırmaktan ibaret görüyordu. Bu düşünceler, faşizmin ekonomik ve mali konularda

²⁰⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. N. H. Sinanoğlu, **Faşizm ve Onun Devlet Sistemi**, s. 230 – 297.

²⁰⁹ **Tevhid-i Efkar**, 17 Temmuz 1924.

²¹⁰ R. L. Kabe, “*Mösyö Mussolini'nin...*”, **Aym Tarihi**, s. 56-57.

birleştigi görüş açılarını olabildiğince açıklamaktaydı²¹¹. Bu durumda her şeyde olduğu gibi ekonomide de “milli menfaat” için şahıslar feda edilebilirdi.

Uluslararası Ticaret Odası'nın ikinci kongresinde (19 Mart 1923) Mussolini yatırımcıların önünü açtı. Hükümetin iktisadi ve özellikle tekelciliğe sahip olduğu, ama “haklarında kafi derecede evsafi haiz olmayan işlerden ferağat etmesi lazım geldiği cezme ü itikatindeyim.” diyordu. Devamında “azami serbesti ve hareketi teşebbüs-ü şahsiyeye terk”²¹² ifadesiyle tekelciliğe tamamen son vermese de nispeten gevşek ve komünist sendikal hareketten farklılığı ortaya koyuyordu.

Maliye Bakanı De Stefani, hükümetin fikir ve görüşlerini izah etmiş ve Mecliste duyurmuştu (25 Kasım 1922): “Mali meseleyi, milletin iktisadi olan kendi doğallığı dışında algılamak hatasında ısrar edilmesini anlamıyoruz. Açıkça söyleyelim; sermayeye, yolsuzluk (itısaf) esasına dayanan bir maliye çılgınca bir maliyedir. Tekrar bankalara mevduat oluşumuna bir kaynak ve ekonomik faaliyete fayda sağlayan anamal değerine vergi koyacak yerde tüketim ürünlerine vergi koymak daha uygundur. (...) Özel sermaye teşkili mücadelesi işçinin döşüne yükleniyor”²¹³.

Stefani daha sonra, “Hükümet, bila-vasıta maliyecilik yapmayı, bil-vasıta maliyecilik yapmaya tercih ediyor” şeklinde eleştiride bulunmuştu. Mussolini de ekonomik doktrininin işçi sınıfında doğuracağı endişeleri izale için şöyle demişti: “Proleterya için kaybedecek bir şey yoktur; o, devletin bütçesini kurtaran ve iflasın önünü alan bir siyaset-i maliyeden çok müstefid olacaktır”. Faşist hükümeti, İtalya'nın ekonomik gelişiminin büyük oranda, milli bir ortak çalışmaya bağlı bulunduğunu hakkıyla göz önüne almış ve bundan dolayı başlangıçta bilhassa faydalı bir yöntem sunarak yabancı mevduatını kolaylaştıracağını bildirmişti. Stefani, “Faşist hükümeti

²¹¹ Musolini'nin sözleri: “Gerçekten faşizm, bir duygunun başkasına açıklanmasından çok fikir ve tasavvurun tam mantıklı bir bileşimidir; taraftarları nazarında mutlak ve sürekli bir kuvvete sahip gerçekler yoktur. Çeşitli anlayış ve düşünce sahipleri vardır ki bunlardan bazıları olayları göz önüne alırlar, bazıları da ancak az çok hayali deliller üzerine fikir bina ederler; bu iki zümre arasında hakiki hükümet adamı tereddüt edemez. Kurumsallaşmış toplum içinde düşünülmesi gereken tek görüş, şahısların hukuku değil milli menfaattir; hükümetin başarısı, şahsi girişimleri toplumun en önemli ihtiyaçları ile uzlaştırmaktan ibarettir. Hükümete ait sadeleştirilmiş ve pratik bir görev ve kuvvet sayesinde bu neticeye ulaşılacaktır.” (R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 57).

²¹² “Hükümet-i cedidenin ittiba etmek istediği iktisadi kaide ve usuller sadedir. Hükümetin iktisadi ve bahusus inhisar mahiyetini haiz olup haklarında kafi derecede evsafi haiz olmayan işlerden ferağat etmesi lazım geldiği cezme ü itikatindeyim. Harpten sonra zuhur eden buhrandan ahaliyi süratle tahlis etme azm ü niyetinde bulunan bir hükümetin azami serbesti ve hareketi teşebbüs-ü şahsiyeye terk eylesen icap ettiği zannındayım; hükümet, şüphesiz sol cenah fırkalarının ekseriyetini hoşnut edebilecek ve fakat, bittecrübe sabit olduğu üzere, binnetice milletin menafine ve inkişafına tamamen iras-ı zarar eyleyecek olan müdahaleyi ve mevani-i tazammun eden kavanini tanzimden feragat etmelidir.” (R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 58).

²¹³ R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 58.

“tasarruf hakkı”nın bahçesine girişini engellemek ve İtalya’yı “sermayeler için bir vaha” yapmak istiyordu.” demektedir²¹⁴.

Kabe’in yerinde tespitiyle, Hükümet ile idare arasındaki sıkı uyumla bir dereceye kadar idari bir yerel yönetim kurulması ve merkezi güç ve kuvveti yerel dairelere bağlayan mertebelerin ve derecelerin kaldırılması düşünülüyordu. Fakat harcamalar yalnız devletin bütçesine yüklenmemeli; üst memurların belediye daireleri ve eyaletler üzerindeki teftiş hakkı ve denetimini de kabul edilmeliydi. Sözün özü “mahalli dairelerin güç ve kuvvetini artırmakta” tereddüt edilmemeliydi.

Mali alanda uygulanan yöntemler ve vergilendirmede Mussolini, miras (muhallefat) konusunda eski gelenekleri devam ettirmek istediğiydi. Hatta Mussolini, diğer konularda olduğu gibi bu meselede de kendisini devam ettirici konumunda gösterip eski Roma’yı misal alıyordu. Bu manada, bir aileye ait mal ve emlak bu ailenin “yed-i tasarrufu ve temellükünden çıkmadıkça” başkasına devredilemez. Yani “servet, kedisine merbut bulunduğu maskat-ı re’s (doğduğu yer) ve kabir gibi gayr-i menkuldür: intikal eden insandır” ve bir mülk kişiye değil aileye aittir. Mussolini Roma tarzı bu uygulama ile aileyi, sosyal teşkilatın esası olarak görmek istediğini doğrulamıştı. Böylesi bir durum taşınmaz mülkün yararına olarak verginin eşitçe konulmasını ve dağıtılmasını, tarımın ve menkul sermayenin oluşmasını teşvikte bir araçtı²¹⁵.

Türk basınına akseden İl Cornale d’İtalya Gazetesinin, “Grev Parlamenterizmi İflas Ettirecek mi?” başlıklı makalesinde İngiltere’deki işçi sınıfı ve sosyalizm hareketinin eleştirisi yapıyordu. Makale, yeniçağın sosyal ve siyasi sebeplerle işçiler partisi doğururken eski yöntemlerle artık işlerin dönmediğini; eski ve yenilerin dayanışmasından yeni bir idare usulü yaratmak lazım geldiğini belirtiyordu. Bu usul, İtalya’ydı. Yazara göre, faşist idare usulü, herkesin dayanışmasını, birleşmesini sağlayıp onları düzen ve devletin hakimiyeti altında idare etmekteydi. Yeniçağlarda liberal ve demokrat idareyle burjuvazinin iktidarı ve ardından “yoksulların terfiyle” sosyalizmin iktidarı görülmüştü. Yine yazar bu iddiasının başarı örneğini İtalya’da görerek liberalizmin demokrasi ve sosyalizmi yenip onların iyi yönlerini aldıktan sonra bütün yenileşmelere tekabül edebilen idare usulü, İtalyan’dır ve faşisttir, diyordu.

Yazarın inancına göre, Avrupa sosyalizmi öldürücü cereyanını vermişti. İngiltere’de Laborizm (Emekçilik), Rusya’da Bolşevizm adıyla bilinen bu sosyalizm, Avrupa’da kendisine “tıfli İsevi unsurların ve tıfli demagojik unsurların” da katılmış

²¹⁴ R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 59.

²¹⁵ R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 60-61.

olduğu tarihi bir kuvvet olmuştu. Bu demagoji, Rus Bolşevizmiyle azgınlaşarak İtalya'yı yıkımın kenarına sürüklemişti. Yazar, büyük milletler, kendi yollarını kendi şartlarına göre, faşizmle bu sorunu çözmüş İtalya gibi bulacağını iddia ediyordu. Sonuç olarak yazar, Sosyalizme bir tepki olarak faşizmi yeniden takdir ederek “faşizm idare usulü”nü Avrupa için bir örnek gösteriyordu²¹⁶.

Benzer bir yorumla, faşizmin ekonomik hayattaki rolü üzerine İl Popolo d'İtalya gazetesinde eleştirel bir makalede sosyalizm ve faşizm arasındaki fark, daha doğrusu faşizmin meşruiyeti ele alınırken sosyalizm, demokrasi ve halkçılık fikirlerinin, yakın ve uzak programlarında hezimete uğradıkları iddia ediliyordu. Yazara göre, liberalizm son bulmuştu. Parlamento müşterek hayatın genel görünümünü kapsayamazdı. Toplum meselesi partiler demagojisinin üzerinde serbestçe fikir sunduğu bir merci konusu olduğu iddiasını işleyen yazara göre, sosyalizm temayülât farkını nazara almaksızın, kendi “toplum meselesi”nde sınıfları birbirine karşı sevk etmeye, insanlar arasında kin ve nefreti derinleştirmeye itiyordu. Daha sonra üretim ve değişim vasıtalarının sosyalizasyonunu mümkün kılıp karmaşaya sürükleyerek milleti unutuyordu. Bu teori karşısında, “ameli sarrafçılık”, sosyalizmi daha iğrenç bir hale getirdi. Demokrasi, iyi niyetlerinde duraksamış ve Parlamento kendi içinde tükenmişti. Oysa yazar, bunlara karşı faşizmin ne kadar haklı ve ne kadar büyük bir zafer kazandığını Mussolini'nin yüce şahsı ve faşizmin ruhuyla anlatıyordu²¹⁷.

Avrupa'yı meşgul eden meselelerden biri Sendikalar Kanunu oldu. Bu mesele, İtalya'da genel üretimin artırılması ve üretimin İtalya milli menfaatlerine yayılması ve son zamanlarda sanayi ülkelerinde yayılan iş bırakımı olaylarına İtalya'da engel olmak için “Sendikalar Kanunu”nun hedeflediği amacı elde edip edemeyeceğiydi.

Bu kanun gereğince İtalya'da, başında Benito Mussolini'nin bulunduğu, ki başka hiçbir ülkede Bakanlığı olmayan teşkilattı, “Minsteri on Korparistiye” yani Cemiyetler Bakanlığı kurulacaktı. Bu Bakanlığın 9 şubesi olup şubenin altısı

²¹⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1926.

²¹⁷ “Faşizm bütün bu idealler dışında onları yenmek suretiyle boğmuştu. Kanında yeni bir zaferin titreyişlerini (ra'şalarını), elyafını eski bir büyüklük kuvvetlerini hisseden ve “serdar-ı devletçi”, halk adamı ve ideal yönünden aristokrat bir adam tarafından sevk ve idare edilen bir gençlikle kuvvetli olan Faşizm, İtalya ve hayli zamanda dünya için – çağdaş hayatta – milletin aynı unsurları arasındaki ilişkileri yenileyecek bir düzine sistem ve kuruluşlar yaratmak üzere. Güç ve savaş yeterliliğimiz genel meselesini halletmiş olmak ve iflas tehlikesinde olan devleti kurtarmış bulunmak, okullara açık Latin fikir ve ruhumuzla parlak Romalı geleneğimize uygun bir hedef vermek en güzel güney illerimizin dirilmesini istemek Faşizm isteklerine ilave edilecek büyük bir şeydir. Kuvvet ve hükümet, menfaat ve vazife siyaseti budur. (...)” (**Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1926).

müstahdem çalıştıranlarla, bizzat müstahdemle ve üçü, serbest kazanç sahipleri ile uğraşacaktı.

Hangi meslek ve sanattan olursa olsun mutlaka hükümetin onayını haiz bir “Assosyasyon (birlik, dernek)” cemiyeti ve bu cemiyetlerden büyük bir konfederasyon oluşturulacaktı. Bu konfederasyonların başkanlığında, Cemiyet Bakanlığının denetimi altında bir Ekonomi Yüce Meclisi bulunacaktı²¹⁸. Diğer bir ifadeyle her konfederasyon serbest iradeler arasından hükümetin siyasi, idari ve fenni heyetlerindeki “silsile-i meratip” ve temsilciliklerini kuracaktı. Konfederasyonun üretim kuvvetlerini tanzim eden ve uyumlu hale getiren hükümet idaresinin bir uzvu olan Merkezi Birlik dairesi vardı. Bu, üretim kuvvetlerinin hükümete katılmasını içeren Faşizmin orijinal siyasi kavramının en bariz örneğiydi²¹⁹.

Bu şekilde oluşan cemiyetler işçi ücretleri hususunda üzerinde anlaşmazlığa düştükleri zaman veya imza edilen sözleşmeleri kabul edemedikleri takdirde mesele, kısmen uzmanlardan ve kısmen de hükümet tarafından tayin edilmiş kişilerden mürekkep “işçi mahkeme”lerine gönderilecekti. Bu işçi mahkemelerinin kararı kanun kuvvetini haizdi²²⁰. Bu Bakanlığın belediye, işçi sendikaları, sermaye ve emek arasındaki ihtilafların giderilmesiyle ilgilenmesinin başka bir nedeni ise belediyelerin hükümet tarafından atanan memurlarca idare edilmesiydi. Bu belediyelerin sermaye ve çalışma işlerini iptal konusunda yetkileri vardı. İşçiler, sendika kurarak haklarını savunmakta serbesttiler. Fakat sendikaların kuvvetlerini kötüye kullanmama, ülkenin üretimini aksatmamaları, toplumsal ve siyasi düzeni bozmamaları için kuvvetli tedbirler alınmıştı. Bir taraftan işçinin grev ilan etmesi yasaklandığı gibi diğer taraftan sermayedarların işçiyi işlerinden çıkarmak hakkı yoktu. Yani, Bakanlığın işçi sendikaları ve iş sahiplerini denetlemesindeki esas, sendikaların memleketteki genel üretimi zaafa uğratacağı endişesiydi²²¹.

Bu teşkilat ve ıslahatı inceleyen İngiltere basını İtalyanların “Fransa inkılabından sonra silahsız asude bir inkılap” olarak adlandırdıkları Faşist inkılabının ortaya çıkaracağı neticeler hakkında iyimser bulunmamaktaydı²²².

Oysa İl Popolo d’İtalya gazetesine göre, Kabinenin cemiyetlerle alakalı kanunların uygulanmasına dair nizamnameyi onaylaması devletin faşist imarının en

²¹⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Temmuz 1926; **Vakit**, 16 Ağustos 1926.

²¹⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1926.

²²⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Temmuz 1926; **Vakit**, 16 Ağustos 1926.

²²¹ **Vakit**, 16 Ağustos 1926.

²²² **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Temmuz 1926; **Vakit**, 16 Ağustos 1926.

yüksek ve en parlak merhalesiydi. Ekonomi ve siyaset, üretim ve servet dağıtımı arasında mantıklı bir ilişki vardı; yani hakim devlet prensibi belirlenmişti. Her vatandaş, üretici ve işçi sınıfı kanun dairesinde himaye edilecekti²²³. Aynı şekilde Mussolini, kendisi tarafından hazırlanan “İşçi Birliği Bakanlığı” ile sosyal devlet yaratma noktasında şunları diyordu: “Bugün, İtalya’nın ve ihtimal ki dünyanın sosyal hayatında tarihi bir gündür”²²⁴.

Faşistler korporasyonları oluşturup sermayedarlar ve işçiler de dahil olmak üzere ülkede mevcut bütün sınıfları bu teşkilata girmeye mecbur etmişti. Ülkenin toplumsal sınıfları böylece faşist olmuştu²²⁵.

Matin gazetesi yazarına göre, Mussolini’nin dünyada büyük bir konum işgal etmek inanç ve ihtiyacında olan itaatkar bir milleti elleri arasında tutması, sendika müdürleri saldırganlaştığında Faşist cemiyetlerine dönüştürülerek gerçekleşti. Bütün memleket bu cemiyetlere – korporasyona – dahildi²²⁶.

Zeki Mesud da faşizmi değerlendirirken faşizmin, devlet hakimiyetinin dirilmesi uğrunda almış olduğu en sağlam tedbirin gerek siyasi ve gerek sosyal açılardan büyük bir öneme sahip olan sendikalara ait kanun olduğunu iddia ediyordu. Bu çağda sosyal hayatın en muğlak bir meselesi; sendikaların devlet kadrosu içine alınarak tanınması ve iş ortaklık sözleşmesine ait hususların hukuken tanzimi ve iş mahkemesinin oluşturulmasıyla kesin şekline ulaşmıştı. Söz konusu kanun eski sınıf mücadelesi yerine sınıf dayanışmasını getirmişti. Faşist devlet, liberal devlet gibi milletin ekonomik hayatını yaralayan sınıf mücadelelerine lakayıt kalmamış ve bütün milli kuvvetleri sevk ve idare etmek suretiyle kendine ait olan bir hakimiyeti tamamiyle kullanmıştı.

Bir noktada faşizmi tasdik eden Zeki Mesud, bu doğrultuda şunları ileri sürüyordu: “Bütün insanlık tarihi devlet tarafından temsil edilen “nizam ve inzibat” prensibi ile fertler veya onlardan oluşan gruplar tarafından temsil edilen çözümlenme prensibinin mücadeleleri ile doludur. Cemiyetler de doğan, yaşayan ve ölen birer uzviyettirler. Tanzim prensibi galip geldiği müddetçe bu sosyal uzviyet gelişir. Çözümlenme (inhilal) prensibi galip gelince çöküş ve yıkılma (inhibit ve inkıraz) başlar. Faşizm, liberalizmin açtığı çözümlenme devresine nihayet vermek ve devlet nüfuzunu takviye etmek

²²³ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1926.

²²⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Temmuz 1926.

²²⁵ **Vakit**, 25 Temmuz 1926.

²²⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

suretiyle yeni bir devrin başlangıcını oluşturur. Faşizmin zaferi sosyal hayat ve nizamın zaferi demektir.”

Zeki Mesud’a göre Ranke başta olmak üzere Machtstaat, Paul Ernst, Edgar Şiyan, Valter Fogul gibi birçok Alman filozoflar zaten bu tarz yönetimi savunmuşlardı. Tek fark Mussolini’nin bunu uygulamaya koymasıydı²²⁷.

Mussolini ise sendika konusunda çağın en büyük meselesini – komünizmi kastederek – halletmiş olduğunu iddia ediyordu: “*Sendikal kooperatif devletini oluşturduk. 13 federasyon milyonlar ve milyonlar üreticiyi kabul etmektedir. Tarihte bundan daha geniş esaslı bir devlet henüz gelmedi. Cemiyetler Bakanlığı’nın oluşturulması, İtalyan hayat, yeni bir vakiadır. Bu çağ sosyal cemiyetinin en çetin meselelerinden birini istihfaf ve halletmiş olmak faşist inkılabının yıkılmaz, sarsılmaz meziyetlerinden biridir ve her zaman bu suretle kalacaktır*”²²⁸.

Türk basınındaki değerlendirmeye göre İtalya’da herkes Mussolini idaresinden memnun değildi; acımasız siyaset duruma hakimdi. Mussolini’nin taraftarları çoktu. Mussolini İtalyanların “*dillerini bağlamış, fakat kollarını çözmüş*” ve onları çalıştırıyordu. Bu da ülkede işsiz sayısını çok azaltmıştı. Hükümet özellikle sanayicileri ve kapitalistleri himaye ediyor; bütün girişimlerini kolaylaştırıyordu. İşçi sınıfı da ihmal edilmediğinden İtalyan özgürlük yanlılarında azalma oldu; bu da ülkede bir telaş yarattı²²⁹.

Mussolini, ekonomide tasarruf ve ekonomiye katkı amacıyla, genel hizmet dairelerine memur alımını belli bir dönem için yasaklayan bir proje hazırladı²³⁰. Kabul edilen geçici bir kanunla da kurum sahiplerine günlük çalışma süresini bir saat artırma izni verildi. Ayrıca bu kanunla tüketime de sınırlama getirildi²³¹.

İtalya Bakanlar Kurulu 30 Haziran tarihli Resmi Ceride ile 10 maddelik yeni bir kararname yayınladı²³². Bu kararnameyle, Faşist Partisi tarafından uygulanması

²²⁷ Zeki Mesud, “*Faşizmin Devlet Telakkisi*”, s. 8.

²²⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926.

²²⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Temmuz 1926.

²³⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Temmuz 1926.

²³¹ Kanunun maddeleri için **bkz: Hakimiyet-i Milliye**, 9 Temmuz 1926.

²³² Kararname:

1. Bütün sanayi, ticaret ve ziraat erbabına işçilerin ve memurların mesai saatlerini dokuza çıkarmak
2. Bar, kahvehane, hastane vesair eğlence yerleri açılması
3. 1927 Haziranın 30’una kadar genel hizmete müteallik binalarla ekonomik halk evleri müstesna olmak üzere bütün lüks binalar inşaatına başlanmasının yasaklanması
4. Şarap üreticileri alkol üretimine mecburdur
5. Kasımın birinci gününden itibaren otomobillerde benzinle karışık olarak alkol üretimi
6. Espresso kahve makinelerinden yıllık olarak 300 lired vergi alınacak
7. Günlük gazeteler en fazla 6 sayfa olarak yayınlanacak ve sayfaların hacimleri büyütülemeyecek

teklif edilen bazı ekonomik tedbirler ve Mussolini'nin ekonomik dengeyi sağlaması amaçlanmaktaydı, ki Mussolini bunda başarılı oldu. Hatta bütçede 2 milyar kadar bir fazlalıktan sonra lirenin değişim değerini artırmaya yönelik çalışmalar başlatmıştı.

Zaten bütün Avrupa'da ve özelde İtalya'da büyük bir ekonomik buhran vardı. İthalatın ihracata oranı artmıştı. Bunun sebebi, toprak ürünlerinin yağmurlar, dolular yüzünden geniş ölçüde harap olması, dolayısıyla fazla ithalat yapmaya mecbur kalınmasıydı. İtalya, son senelerde bilinen şartlar ve Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla sermayeleri nasyonalize edilmiş fabrikalarıyla geçiniyordu. Hammaddeyi dışarıdan alıp bunları mamül madde halinde Türkiye'ye ve Balkanlar'a satıyordu. Bunda, parasının düşüklüğü ve işçi ücretlerinin azlığı başlıca sebeplerdi. Faşist rejimin neden İtalyan sermayedarları tarafından istenildiği bununla çok iyi anlaşılıyordu²³³.

Daily Mail muhabiri, İngiltere Avam Kamarası'nın 12 ay süren bir münakaşa ve harcanan 20 milyon sterlin ile elde edemediği "feyz ve ikbali" İtalya'nın muhtasar bir kararname ile sağlamaya muvaffak olduğunu kaydetmiş ve Başbakan'dan bu neticeleri nasıl elde ettiğini sormuştu. Mussolini cevabında²³⁴, "Evvvela hedefi sarıh surette görerek sonra da bila-vasıta ona ulaşarak," demişti. Mussolini, ticaretin istatistiğini

8. Bu kararnameye riayet etmeyenlerden 500 lireden 10 bin lirete kadar nakdi ceza alınacak

9. Bu kararnameyi Başbakanın ve alakadar bakanların icraya memurdur.

²³³ **Vakit**, 25 Temmuz 1926.

²³⁴ Mussolini'nin cevabının tam metni: "Ticaretimizin vasıl olduğu rakamları tetkik ettim; başkan olarak gördük ki ithalatımız daha fazladır; halbuki bu, milletin iktisadi menafii noktasından iyi değildir. Tecrübeli müşavirlerle istişare ederek ihtiyacatın ilk listesini yaptım ki, bu şimdi millete ilan edilmiş bulunuyor. Bazı fertler veya bazı sınıflar fedakarlık yapabilirler; fakat bütün bir millet zahmet çekeceğine bunların zahmet çekmesi daha iyidir. Bir fırtına esnasında, eğer kaptan, geminin hafiflemesi için yolcuların eşyalarını denize atmaya karar verirse, yolcular bu hareketi protesto etmezler; zira bilirler ki yapılan fedakarlık umumun ve binaenaleyh aynı zamanda onların menfaatindedir.

Eminim ki İtalyan hayat-ı iktisadiyesine vaz ettiğim bu yeni tedbirler, değil yalnız muhalefete uğramadan, hatta heyecan ve memnuniyetle kabul edilecektir. Biliyorum ki eğer İtalyanları 9 saat yerine 10 saat çalışmaya davet etseydim razı olurlardı. Onlar, bu nizamın hükümetin bir keyif ve heves eseri değil milli bir zaruret mahsulü olduğunu ve benim günde 14 yahut 18 saat çalışmak suretiyle onlara bir misal teşkil ettiğimi biliyorlar. Mesai saatlerinin bir saat artması keyfiyetini istişare ettiğimiz vakit korporasyon reisi İtalyan işçisinin, mukabilinde hiçbir şey beklemeden bir saat fazla çalışmaya amade olduklarını temin etmiştir.

Biz hesap ediyoruz ki memleketin sanayiini feyz ve ikbale mazhar etmek bizim menafiiimiz iktizasındandır. Harici rekabete maruz bulunan mesela yalnız mensucat sanayii, mutattan bir saat fazla çalışmaya mecbur tutulacaktır. Diğer sanayi, zannediyorum ki bir saat fazlanın tazminatı, sanayi ve amele teşkilatları arasında tespit edilecektir. Bunda müşkülât olmayacaktır; çünkü bu iki teşkilatın ikisi de Faşisttir; bunlar biliyorlar ki Faşist hükümeti iki taraftan birinin diğeri aleyhinde istifade etmesine mani olacaktır.

İtalya'nın iktisadi feyzini azami imkan noktasına kadar inkişaf ettirmeye karar verdim. Frankın sükutu İtalyan lirenin mübadele kıymeti üzerine bertaraf edilemez bir tesir yapmıştır. Biz birçok mevadd-ı iptidaiye ithal etmeye muhtacız; ancak ben bunu asgari miktara indirmeye çalışıyorum. Aldığım ve daha alacağım tedbirler, sosyalist rejimi yahut Parlamento münakaşaları içinde kabul edilmiş olamaz.

Biz İtalya'da o şeyleri yapmışızdır ki, Bolşevikler yapmaya azmetmişler, fakat muvaffak olamamışlardır; biz ise bilakis ona hizmet ediyoruz; nasıl ki umumun iyiliği için milletin teknil varidat ve servet menbalarına hizmet etmekteyiz". (**Vakit**, 25 Temmuz 1926).

incelediğini, ithalatın fazla olduğunu keşfettiğini söylüyordu. Deneyimli müşavirlerle, ihtiyaç listesi çıkardığını ekliyordu. “*Bazı fertler veya bazı sınıflar*”ın, bütün bir milletin zahmet çekmesi yerine, fedakarlık yapmalarının iyi olacağını belirtiyordu. Bu da esasta mesai saatlerinin değişimiyle alakalıydı²³⁵. Böylece Mussolini, çözümün anahtarını sunmuş oluyordu.

Mussolini, “*Her faşist, kendini seferber addetmek zorundadır*” diyerek ekonomi savaşını başlattı. İlk endişe para ve ticaret buhranıydı. Mussolini’nin faşistlere çektiği telgrafta ekonomik mücadelenin rejim ve faşist ihtilali için büyük bir öneme sahip olduğu, her toplantıda Siyah Gömleklilere anlatılması gerektiği bildirildi. Her faşistin kendini fiilen ve hükmen seferber saymasının kaçınılmaz olduğu bilinecekti. “*Herkes susmalıdır. Her faşist, çalışkanlığı ve nizama riayeti ile, gösterilmesi lazım gelen fedakarlıklar ne olursa olsun, zaferin kesin bulunduğu bir burhan olmalıdır. Hükümet, dümeni titremez bir elle tutuyor ve durmadan çalışıyor. Bütün faşistler ona uymalıdır. Dünyaya irademizin, sebatımızın ve kuvvetimizin yeni ve müthiş bir ispatını daha sunmalıyız.*” Mussolini’nin bu sözlerini bildiren Parti Sekreteri, nutukların önemli olmadığını, her gün gayret ve feragat gösterilmesi gerektiğini ekliyordu. İtalyan milleti, “*ne maddi kuvvetlerin, ne de uluslararası servet kuvvetlerinin esiri olacaktır. (...) Yolunuzda, Faşizm aleyhinde karma karışık sözler söyleyerek giden haşerata, yılanlara rastlarsanız; bunların vatan haini olduğu ve kendilerine o şekilde muamele lazım geldiğini hatırlayın. “Şayet”ler, “fakat”lar, “mamañih”ler, “belki”lerle düşünen sahte aydınlara inanmayın. Bunlar her muharebenin kaçaklarıdır*”²³⁶. Sekreterin belirttiği gibi milli bir ekonomi yaratılırken bunu kendi mantıklarınca değişik argümanlarla kabullenmeyenler de olacaktı.

Benzer şekilde Mussolini, ekonomik seferberliği teşvikte “*kooperatif devlet*” olan İtalya’da, çalışan ve üretenlerin dışındakilere siyasi hak bile verilemeyeceğini ifade ediyordu. Akabinde cümlelerine muhalefetsiz ve çalışkan bir İtalya yaratma babında ifadelerle devam ediyordu: “*Siz bugün İtalya’da saatte 100 kilometre mesafe kat edildiğinin farkına varmışsınızdır. Bu hızla İtalyan milletinin çalışkanlığı, fazileti ve faşist heyecan ve metaneti sayesinde az zaman zarfında büyük şeyler yapacağız. Bugün kırk derecelik bir humma ile yaşıyoruz. Sizi temin ederim ki kırk birinci derecede*

²³⁵ **Vakit**, 25 Temmuz 1926.

²³⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Ağustos 1926.

ulaşacağız. Yolumuza hiçbir şey engel olmuyor. Muhalefet yok olmuş olup onun yapabileceği en iyi şey ise Faşist devletini sakın bir şekilde çalışmaya bırakmaktır”²³⁷.

Faşist Partisi Sekreteri Turati, Mussolini'nin başkanlığı altında toplanan Büyük Faşist Meclisinde, faşizmin geçirdiği değişim ve yaptığı büyük işlerden bahsetmişti. Parti, bunun için, dört maddeyle, şahıslara düşen faşizm ruhuyla hareketi gerekli sayıyordu²³⁸.

Bir İngiliz dergisinde İtalyan bir mektup sahibi, faşizmin İtalya'ya sömürge ve imparatorluk şaşaalrı getirmek yerine yarının zorluk, mahrumiyet ve endişelerini getirdiğini iddia ediyordu. Mektup yazarı bu gelişmelerin nasıl bir korku ve sıkıntı doğurduğunu, özellikle paranın dengesi açısından, şu cümleleriyle ifade ediyordu: “*Bunun en nihai ve na-kabil içtinab neticesi olan liranın tevazununu idrak edemiyorlar. Aynı zamanda bu tevazunun İtalyan teşebbüsat-ı sanayiesinden pek çoğunun tasfiyesini icap edeceğini murat ettiğini ve bunun da iflaslar, işsizlik ve siyasi hoşnutsuzluklar*

²³⁷ “Bizim gayemiz kooperatif bir devlettir. Bir adam sırf 21 yaşına geldi diye ona seçim hakkı vermeyi abes sayıyorum. Devletin idare ve tedvirine ancak çalışanlar, üretenler, kişisel eserlerinin hasilatı ile devlete herhangi bir katkı sağlayanlar katılmalıdır. Muhalefetsiz bir kooperatif idaresi yaratmak istiyoruz. Hiçbir siyasi muhalefete muhtaç olmadığımız gibi onu istemiyoruz da. Bununla beraber namuslu bir eleştiriyi kabul ediyorum, çünkü ne ben, ne de çalışma arkadaşlarım kendimizi hatasız (layuhı) sayıyoruz. Programımızın kamu idaresinin bütün şubelerine ebedi bir fayda getirecek şekilde icrası için en az 10 sene yani bir nesil zamanı lazımdır. Siz bugün İtalya'da saatte 100 kilometre mesafe kat edildiğinin farkına varmışsınızdır. Bu hızla İtalyan milletinin çalışkanlığı, fazileti ve faşist heyecan ve metaneti sayesinde az zaman zarfında büyük şeyler yapacağız. Bugün kırk derecelik bir humma ile yaşıyoruz. Sizi temin ederim ki kırk birinci derecede ulaşacağız. Yolumuza hiçbir şey engel olmuyor. Muhalefet yok olmuş olup onun yapabileceği en iyi şey ise faşist devletini sakın bir şekilde çalışmaya bırakmaktır.”

(...) “Şimdiki Kraliyet şekli faşist idare usulüyle tamamen uyumludur. (...) Bizim inkılabımız genel hedefler açısından Rus inkılabına benzerdir. Fakat diğer bir şekil altında? Hayır...

İnkılabı, Roma usulü üzerine yaptık ve yapmakta devam ediyoruz. Bazen Rusya'nın aksine olarak, taça, kiliseye ve özel sermayeye saygı duyuyoruz. Sermaye ve işi ahenkli kılmaya muvaffak olduk.

(...) Tahammül edilmesi mümkün olmayan muhalefeti kırdık ve ona artık müsaade etmeyeceğiz. Bu işi asgari bir şiddetle yaptık. (...).” (Hakimiyet-i Milliye, 15 Kanunievvel 1926).

²³⁸ “Hükümet ve halk kitleleri partisi olan faşizm asırlardan sonra, milletin hayatına taalluk eden meseleleri açıklığa kavuşturmuş olan inkılap fikrini İtalyan milletinin şuurunda her zaman daha çok canlandıran büyük sorumluluğu hissetmek mecburiyetindedir. Tek çeşit bir temayül ve zihniyet tehadapına sıkıştırılmayan bu meseleler ırkımız kudretinin sebeplerini, manevi, maddi ve müstahsil bütün kuvvetlerindeki gelişme arasından onun genişleme iradesini kuşatmaktadır. Eski huzur ve menfaat fikirleri tarihin hakikatleri tarafından bertaraf edildikten sonra partilerin onayladığı şey milletin ekonomik kıymet ve kuvvetlerinin fedakarlık ve şuurlu savunması arasında faşizmin ortaya çıkardığı sağlam şuurun bütün fesat ve dalaletlere karşı açık ve sebatlı bir mücadelesidir.

1. Halihazırın siyasi ve manevi sorumlulukları önünde her adaptasyon, istirahat ve istiğrak ve alçaklık zihniyetine karşı partinin dahilinde ve partinin haricinde en sert ve şiddetli cesareti göstermektir. Bu konuda partinin menfaati, mukayyet fertleri arasında yeniden en şiddetli iç tetkik neticesinde maziden yadigar kalan her zihniyet veya bünye aleyhinde en kesin mücadeleyi amirdir.
2. Milletin yüksek emellerinin nazar-ı itibare alınmasıyla faaliyet ve kuvvetlerin en sağlam ve şuurlu disiplini.
3. İlmi, manevi ve maddi çeşitli kuvvetlerin gelişim ve bileşim ve tanzimi.
4. İşin çetin disiplinlerinde ve hayatın sert tamamıyetinde birinci olmak ayrıcalığının fertlerine bahşedilmesi”. (Hakimiyet-i Milliye, 4 Temmuz 1926).

husule getireceğinden dahi korkmaktadırlar. Hükümetle onun reisi, hükümet Faşist Partisi için olan bu tehlikeyi ref ve izale etmek için her şeyi ve herhangi bir şeyi yapacaktır. Bugün İtalya'nın başı üstünde asılı duran muhavvif (korkutucu) tehlike işte budur”²³⁹.

Mussolini, başlattığı ekonomik mücadeleye rağmen israfa büyük boyutlara ulaşmıştı. Sadece Trablus seyahati için kendisine eşlik edecek gemilerin, Ciyolotti'nin 1911'de Türkiye'ye savaş ilan ettiği zamandaki toplam gemiden daha fazla olduğu örnek olarak gösterilmekteydi. Türk basınındaki eleştiride çok ince görüşler vardı. Buna göre Mussolini, Cenova ziyaretinde sırf sokaklardan inerek gitmesin diye karşıdan karşıya çok sayıda köprüler inşa edilmişti. Yabancı basınına nüfuz ve dışarıda faşist harekâtına destek ve propaganda için milyonlarca harcama yapılmıştı. Bu kadar lüzumsuz harcamaya rağmen işçiler 9 saat çalışılacak ve 9. saat ücretsiz olacaktı; işçi sınıfı bunu kabule mecburdu, çünkü hükümet sendikalizmine göre işçi sınıfı esirdi.²⁴⁰

3- Faşizmin Otoritesi, Sindirme (Terhib) Siyaseti

İtalya'da insanların birbirleriyle konuşması, rahat nefes alması sıkıntıydı. Bu ortamda bulunan bir ülkede özgürlükten, demokrasi ya da seçim sisteminden bahsetmek bile abesle iştiğal oluyordu. Bir vekilin de tabiriyle, İtalya'da seksen bin faşist, düzeni sağlamak bahanesiyle sopalı-bıçaklı devir yaşatmışlardı. Hafiyeler, fasılasız araştırma yapıyorlardı. Son seçimlerin yüzde sekseni tehdit ve korku salarak temin edilmişti. *“Daha on gün evveline kadar Roma sokaklarında herkes söz söylemekten, şarkı söylemekten ve gülmekten çekiniyordu. Herkes komşusundan endişe ediyordu*”²⁴¹.

Kotidien (Quotidiani) gazetesinin eleştirisinde yer aldığı gibi, tren yollarında, kahvelerde, otellerde hiç bu kadar hafiyelik görülmemişti. Eğer bir cumhuriyetçiyle bir sosyalist kahveye gidip de biraz dedikodu etmek isterlerse hemen faşist hafiyeleri kahvehanenin sahibini sıkıştırıp bir daha bu adamları kabul etmemesini kendisine bildirirlerdi²⁴².

İtalya iç meseleleri, Duçe'nin dünyaya göstermek istediği derecede barışçı değildi. Birkaç bakanlığı üstlenmesi, birçok müsteşarın istifaya mecbur olması Diktatör'ün, etrafına devlet adamı toplamak için ne kadar zorluklara düştüğünü açıkça gösteriyordu. Mussolini nutukları ve vaatleriyle halkı kendisine çekerek silahlı bir

²³⁹ “Faşizmin Vaziyeti”, **Ayın Tarihi**, s. 1514. **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1926.

²⁴⁰ “Faşizmin Vaziyeti”, **Ayın Tarihi**, s. 1515. **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1926.

²⁴¹ **Tevhid-i Efkar**, 8 Temmuz 1924.

²⁴² **Tevhid-i Efkar**, 1 Şubat 1925.

çoğunluğu yakalarken aksine aydın kitleyi susturmak için basın aleyhinde her gün zorlayıcı kararlar almaya mecbur kalıyordu. En küçük muhalefete karşı en şiddetli kanunları uyguluyordu²⁴³.

Baskı rejiminin faşizm açısından mantığını ve ilkelerini en iyi ifade eden elbette Rokkoy'du. Ona göre ülkede, Parlatentonun temsil edemediği birtakım siyasi, iktisadi ve ahlaki kuvvetler vardı. Bunlar, ki en tehlikelisi ve önemlisi basındı; devletin kontrolü dışında kurumsallaşıyordu ve geliyordu. Faşist devlet bunlar üzerinde de nüfuz ve kontrolünü kurmuştu. *“Faşizme göre kontrolden azade bir matbuat devlet içinde devlet teşkil eder. Gayri mesul bir kuvvetin devlet nüfuzu haricinde icrayı faaliyet etmesi haddizatında devlet mefhumu ile kabili telif değildir”*. Dolayısıyla Faşizmin devlet anlayışında genel emniyet kanunu, liberal devletin zıttına bastırıcı ve cezalandırıcı tedbirlerden önce yasaklayıcı tedbirler alınırđı: *“Basiret ve ihtiyat, faşizmin evsafı mümeyyizesindedir”*²⁴⁴.

Mussolini, ilk etapta, basın hakkında hazırlanmış olan ancak yürürlüğe konulmasına cesaret edilemeyen bir kararname yayınladı. Faşist yazarların eski idarenin eksiklerini ve kötülüklerini ispata çalıştıkları bu kararname ile basın boğulmak isteniyordu. Mussolini hükümete karşı her türlü eleştiriyi yasaklıyordu. Bunun yayınlanması hemen muhalefete sebebiyet verdi. Bu karar sadece kardeş Arnolđo Mussolini tarafından idare edilen Popolo d'İtalya ile İçişleri Bakanının fikirlerini yaydığı *“İdea Nasyonele”* gazeteleri tarafından tasvip edildi. Tehdide rağmen diğere gazeteler bu karara saldırdı. Ciyolitti'nin gazetesi, en basit şekilde eğitim görmüş bir İtalyalının bile basının susturulması konusunda utanç duyacağını belirtiyordu. Birçok gazetenin itiraz ve dilekleri ile beraber Milli Basın Birliğı bu kararname ile kurulan teftiş komisyonuna katılımdan gazetecileri men ediyordu²⁴⁵.

Mussolini ezici bir kanunla basının özgürlüğüne set çekti. Dolayısıyla gerek gazetelerde görülen yayın, gerek ajanslara verilen talimat hep Mussolini'nin amaç ve fikirlerinin birer aynasıydı. Bu da ülke işlerinin gül gibi, memleketin huzur ve sükun içinde olduğı zannını vermekteydi²⁴⁶. *“Ne söylenmeliyse bunu Duçe söyleyecektir.”* Dolayısıyla bir noktadan sonra, sadece muhalefet basını değil bütün gazetecilik sınırlandırıldı. Mussolini özellikle yerel faşist gazetelerin parçalanması noktasında *“Sadece bir irade mevcutken basılı görüşlere ne lüzum var?”* diyordu. Bunun için her

²⁴³ **Vakit**, 7 Teşrinisani 1926.

²⁴⁴ Zeki Mesud, *“Faşizmin Devlet Telakkisi”*, s. 6-8.

²⁴⁵ *“Muvaffakiyetsizliğe Düşar...”*, **Ayın Tarihi**, s. 39.

²⁴⁶ *“Mussolini'nin Son Günleri”*, **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

şeyi kısa ve askerce bir üslupla ortaya koyan “*Kolyodordino*” adıyla emirler risalesi yayınlanmaktaydı. “*Böylece İtalya’da hareket edebilecek her şey bila-ihiyar veya zaruri olarak Duçe’nin ayakları altında bulunuyor(du)*”²⁴⁷.

Mussolini’nin baskı ve korkutma siyasetine gazetelerin kapatılması, yayınların kontrol altına alınması gibi hareketleri örnek olarak verebilsek de diyebiliriz ki gerçek manada bu eylemlerin somutlaşması Cemiyetler Kanunu’yla başlamıştı. Bu da Matteotti cinayetinden sonra “*Mussolinizm*”in ortaya çıkışı demektir. Bu kanun çerçevesinde bundan sonra toplanmak, cemiyet kurmak hususundaki hukuk sınırlandırıldı ve cemiyetler bütün üyelerini hükümete bildirmeye mecbur kılındı. Buna karşı harekette bulunanlara karşı ağır cezalar getirildi. İtalya’da Faşistliğe karşı gelen cemiyetler zaten kapatılmıştı²⁴⁸.

Mussolini’nin cemiyetlerle ilgili çıkardığı yeni kanun, ayrıca farmasonları hedef almaktaydı. Faşistler, Cemiyetler Kanunu’nun Vatikan ile Mussolini arasında iyi ilişkiler kurulmasına yardım edeceğini ummaktaydılar. Çünkü Papalığın farmasonlara ne kadar düşman olduğu belliydi. Faşistler, bu darbe ile Papanın vakıflar üzerindeki gücünden de faydalanmayı hesap etmekte ve Papayı kazanmaya çalışmaktaydı. Katoliklerin yayın organı olan *Koriyera della Sera* ise bu konuda, Katolik kilisesi gibi dünya çapında bir güç olan kurumun bir hükümetle kader ortaklığı yapması mümkün müdür? sorusunu sorarak bunun Papalığa karşı bir saygısızlık olduğunu dillendirmişti²⁴⁹. Ancak dini güçlerin faşizme desteği, lağvedilen farmasonluğa karşı kilise kazanılmıştı. Roma’daki sarayları iade edilen Cizvitler; manastırlarını alan Fransiskenler ve diğerleri diktatör için kuvvetli müttefikler yerine geçtiler. Yine de Papa, “*tahkimname*” ile ikna edilemese de Katolik kuvvetlerinin genel heyeti, idare usulü ile beraberdi²⁵⁰.

Mussolini bir toplantıda farmasonluk aleyhinde konuşmalar yapmış ve bu gizli cemiyetin tamamen kapatılmasını teklif etmişse de kabul edilmemişti. Bunun üzerine daha ılımlı kararlar alındı: 1. Hiçbir Faşist, mason olmayacaktı. 2. Mason olan her faşist masonluktan hemen ayrılacaktı. 3. Her faşist, masonların tertip ve hareketlerinden hükümeti haberdar edecekti.

²⁴⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

²⁴⁸ **Tevhid-i Efkar**, 19 Kanunisani 1925.

²⁴⁹ **Vatan**, 21 Kanunisani 1925; **Tevhid-i Efkar**, 19 Kanunisani 1925.

²⁵⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

Mussolini, söylevinde farmasonluğun faşistliğe fikir, akide ve teori bakımından tamamen muhalif olduğunu, farmasonluğun ancak çağın ihtilal zamanında o zamanki hükümetlere karşı faydalı olduğu halde artık hiçbir faydası kalmadığını belirtmişti²⁵¹.

Vekillerden Podredo adında biri, gizli cemiyetler hakkında bir kanun layihası sundu. Bu cemiyetlerin faaliyetinin yasaklanmasını ve bu gibi cemiyetlere dahil olan mülki ve askeri memurların görevlerinden ihraç edilmeleri teklifinde bulundu²⁵².

Mussolini'nin savaş açtığı farmasonlar ve gizli cemiyetler hakkında kanun layihasının görüşülmesi sırasında çoğunluk oranı sağlanamadı. Hükümet ve Faşist Parti başkanları, oy verme esnasında kaybolan 31 vekilin parti inzibatına aykırı hareketlerinden dolayı haklarında gereken tedbirleri alacaktı. Muhalif basın, oy esnasında faşist vekillerden bazılarının Mecliste hazır bulunmamasının tesadüf olmadığını, çünkü Mussolini'nin, adı geçen layihayı cumartesi gecesi Meclisten geçirmeyi düşündüğünü iddia ediyordu. Burada Mussolini sosyalist bulunduğu zamandan beri farmasonlara karşı nefret duygusu beslediğini beyan ederek demişti ki: *“En büyük makamları işgal eden memurların sık sık farmason localarını ziyaret ederek devlet işlerini faş etmeleri ve localardan talimat almaları büyük bir münasebetsizliktir. Farmasonların nüfuzu altında hakimler, profesörler, ordu ve donanma subayları bulunduğu şüphesizdir.”* Mussolini şiddetli bir ifadeyle buna müsaade edilmeyeceğini ve son verilmesi lazım geldiğini kaydetmişti. *“Farmasonlar her zaman faşizme hücum etmiştir. Biz de bundan dolayı nefsi müdafaa meşru hakkına istinaden düşmanlarımıza karşı mukabil hücumda bulunuyoruz”*²⁵³. diyerek mücadelesine haklılık kazandırıyor.

Mussolini, memurları da hedef alıyordu; bu manada devlet için vazife ve sadakat duygusunu bütün memurlara ihtar etmek,²⁵⁴ diğer bir tabirle memurlardan faşizmin düsturlarını kabul etmelerini istiyordu.

Bununla paralel olarak İtalyan diktatörü yarım milyon memur ve bunların temsilcileriyle savaş haline girdi. Mussolini uç faşistlerle, siyasi fikirleri hükümet partisinin prensiplerinden farklı olan bütün memurların devletten ihracı hakkındaki kanun layihasının Meclis tarafından kabul edilmesini talep edecekti. Muhalif tarafta

²⁵¹ “Faşistler ve Farmasonlar”, **Sebilürreşad**, 24, (14 Ağustos 1924), s.224.

²⁵² **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1926.

²⁵³ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Mayıs 1926; **Vakit**, 19 Mayıs 1926. Mussolini'nin farmasonlara karşı açtığı savaşı karikatürize eden bir resim için **bkz. Vakit**, 21 Mayıs 1925.

²⁵⁴ “Bir memur, devletin makasid-ı ahlakiye ve siyasiyesinin icrasına bilcümle kuvve-i akliyesini sarf etmek niyetiyle bütün hayatça tabii olarak memuriyete dahil olur. Mesele bir sadakat meselesinden ibarettir. Yalnız hizmetinde bulunan milletin devre-i tarihiyesini nazar-ı dikkate alarak idarenin mefkurevi ve siyasi temayülâtına tevfikân emrar-ı hayat ve hareket eden kimse buna mutavaat eyler.” (R. L. Kabe, “Mösyö Mussolini ...”, s. 60).

Ciyolitti, Salandra ve Orlando yapılması istenen hareketin engizisyon devri gibi bir tedbir olduğunu iddia ettiler. Faşist Parti'nin genel sekreteri, “*Mussolini'nin sağ eli*” Farinaci Lukas da yeni kanun gereği devlet idaresi ve hükümet şubelerinin faşistleştirilmesi için hükümete lazım olan araçlardan bahsedeceğini beyan etmişti. Eski Başbakanların itirazı da özellikle bu noktaya yönelik bulunmaktaydı²⁵⁵.

Sindirme operasyonunda diğer bir gelişme Ceza Kanunu ve idamın geri gelmesiydi. İtalya'da “*liberalizmin bir abidesi*” sayılan ve o zamanda hala geçerli olan 30 Temmuz 1889 tarihli ceza kanunu ile idam cezası kaldırılmıştı (“*Faşist Hukuk-u Cezası*” makalesinin dipnotunda belirtildiği üzere büyük devletlerden sadece İtalya idam cezasını kaldırmıştı). Faşistler iktidarı devraldıktan sonra hakimiyetlerini kurmak için 25 Kasım 1925 tarihli kanunla devlet ve düka aleyhine işlenen cinayetler için idam cezası getirdi. 24 Aralık 1925'te İtalya Parlamentosu yeni bir ceza kanunu layihası düzenleme adına krallık hükümetine tam yetki verdi. Rokko başkanlığında bir heyet layiha taslağı hazırladı ve hukuk fakültelerinden de oylar istedi. Bu layihayı, “*kurun-u vustaya sükut*” adıyla değerlendiren bir Alman hukuk uzmanı ortaçağ zihniyeine dönüşle ilgili bazı tespitlerde bulunuyordu: Bütün medeni devletler idam cezasını sadece çok büyük vatan hainliği ve cinayetler için verirken İtalya, devletin bağımsızlığına ve birliğine; kralın, kraliçenin, hükümet vekilinin, veliahdın özgürlük, sağlık ve hayatına; hükümet başkanına saldırı suçlarını idam cezasıyla karşılamaktaydı. Layiha, aynı şekilde savaş zamanında veya savaş tehlikesi olması halinde – savaş olmasa da – savaş zamanı sayarak o cezaları verecekti. Örneğin vatana ihanet olarak düşmana silahla yardım; devlete ait sırlara ihanet etmek; gizli kalması lazım gelen haberleri vatan savunmasını tehlikeye düşürecek ve düşmanlara yarayacak surette ifşa; devlete ait sırlar ile askeri ve siyasi casusluklardan şahsi menfaat sağlamaya çalışmak; gizli kalması lazım havadisleri araştırma ve açığa çıkarmak; barışı bozmak amacıyla casusluk yapmak; silahlı bir ayaklanmayı idare ve tahrik etmek gibi... 6 Aralık 1926'daki bir kanunla ise Faşist düşmanı olmakla “maznun” kişilerin polis gözetimi altına alınabilecekleri ve her türlü kanunun korumasından “idareten nefy” olunabilecekleri ilan edildi²⁵⁶.

²⁵⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Haziran 1926.

²⁵⁶ Alaeddin, “*Faşist Hukuk-u Cezası*”, **Ceride-i Adliye**, 30 Eylül 1928, s. 4518-4520. İspanya'da diktatörlüğü devirmek için bir ihtilal denemesi yapılmıştı. Bu kaynamalar üzerine hükümet San Sebastiyen'da yayınladığı bir genelge ile, “İspanya'daki diktatörlüğü bertaraf etmek ve devirmek için tertibatta bulunan herhangi şahıs ihanet-i vataniyede bulunmuş addiyle bu filinin şiddetle cezasını görmektedir. Bu gibi eşhasın emval ve emlakı müsadere edilecek ve kendileri hukuk-u medeniyeden iskât

Tasfiye mahkemeleri de acımasızdı. Bir kere “*Atilla'nın kanı hederdir. Ve o, bu andan itibaren vatan düşmanıdır*”²⁵⁷ diye tespitite bulunan bir Macar gazetesi, Mussolini'nin yaptığı sindirme operasyonunun, faşizmin ruhuna uygunluğunu gösteriyordu.

Mussolini, Meclise idam cezasını kabul ettirdiği zaman bütün faşist vekiller Meclise kara gömlekleriyle geldi. Salandra'nın sağ, Ciyoliti'nin sol taraf liberal partisi de Mecliste bulunuyordu. Turati, Meclis'ten muhalefet oluşturan vekillerin vekillik hakkının düşürülmesini talep eden bir takrir verdi. Daha sonra “*Selamet-i Hükümet Kanunu*” adı verilen kanun Rokko tarafından teklif edildi. Her iki teklif kabul edildi²⁵⁸.

Belirsiz bir zaman için dağılmış olan Meclisten, son kanun gereğince, tasfiyesi gereken vekil sayısı 128'di. Vakit gazetesinin yerinde tespitiyle, Fransa İnkılabında bile bu kadar vekilin birden vekillik hakkı alınmamıştı.²⁵⁹ Böylece Faşist karşıtlarının toplantı yeri yeni kanun hükümlerine uygun olarak kapatılmış; bazı liberal vekiller müstesna olmak üzere muhalif vekillerin Meclisten uzaklaştırılması onaylanmıştı²⁶⁰.

Gustav Le Bon, İspanya ve İtalya'nın diktatörlükle idare edildiğini söyledikten sonra, Mussolini'nin kanun eylemlerini müdafaya soyunarak, Parlamentonun dışında hükümet başkanının kanun koyabilmesine müsait bulunduğu “*kanuni kararlar*” alma gibi usuller, değişik göstergelerle Fransa'da bile görüldüğünü söylemekteydi. Ona göre bu, denetimsiz kanun koymayı ve hatta diktatörlüğün biraz daha gizlenmiş şeklini oluşturuyordu²⁶¹.

İtalya'da yeni kanunlar çerçevesinde Kral, dolayısıyla Senato ve Başbakanın yetkileri artırılmaya çalışılırken Parlamentonun etkisi nispeten azaltılıyordu. Buna göre, İtalya anayasasında yapılacak yeni ıslahatla Kral, Senato üyelerini tayin etme hakkını koruyacak ve Senato, maliye dahil, her türlü kanunu Parlamentoyla birlikte teklif etme hakkına sahip olacaktı. Senato ile Parlamento arasında ihtilaf olduğunda hükümet her iki Meclisin genelinin oy çokluğunu isteyebilecekti. Parlamento 200 üyeden oluşup bunların genel oyun yarısı (nişf-1 ara-yı umumiye) ile diğer yarısı patronlar ve işçilerden oluşan Çalışma Odalarının temsilcileri tarafından seçilecekti²⁶². Başbakanın yetki ve

olunacakları gibi memleketten de ihraç edileceklerdir” şeklinde İtalya'dakine benzer ağır yaptırımlar uygulanmıştır (Akşam, 5 Teşrinievvel 1927).

²⁵⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

²⁵⁸ **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926. **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Teşrinisani 1926; **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisani 1926.

²⁵⁹ **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926.

²⁶⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Teşrinisani 1926; **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisani 1926.

²⁶¹ **Babalık**, 8 Haziran 1340.

²⁶² **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1925.

görevleri hakkında yayınlanan 9 maddelik kanun (24 Aralık 1925) ise Başbakanın konumunu güçlendirecek nitelikteydi. Örneğin hiçbir tasarı (layiha) Başbakanın onayı olmaksızın iki Meclisten birinin “*Ruznamesi*”ne konulamazdı (md. 6). Başbakana, sözlü veya fiili hakaret olursa, hakaret eden şahıs altı aydan otuz aya kadar hapis ya da beş yüzden üç bin liraya kadar nakdi cezaya mahkum ediliyordu (md. 9)²⁶³.

Faşizmin otoritesinin diğer bir kolu yerel idarelerdi. Faşist podesta (vali) yahut idari diktatörler tarafından henüz kontrol edilmeyen bütün belediyelerde seçimler ertelendi ve hatta daha büyük belediyelere bile diktatörler tayini düşünülüyordu. Ki zaten karara göre belediye seçimlerinde halkın fikirlerini ifade etmesine engel olunacaktı²⁶⁴. *Matin* gazetesi yazarı da benzer bir görüşte bulunarak, İtalya eyalet mücadeleleri ile dolu bir memleket olduğunu ve onu birleştirmek için belediyelerin idaresine hakim olmak lazım geldiğini söylüyordu. Yazar, Mussolini’nin büyük şehirlere valiler tayin edip yakın zamanda İtalya’nın 8.000 nahiyesinden her birine hakim olacağını iddia ediyordu. Dolayısıyla Belediye, Meclis yerine gelinceye kadar, üyeleri cemiyetler, yani faşistler tarafından gösterilecek listeler içinden seçilecekti. “*Entrika ve gevezelik mabedi Parlamentoya gelince, yakın bir zevale mahkum*”du²⁶⁵. Sonuçta gazetenin yorumları, faşist yönetiminin, valilere verdiği yetki genişliği kanunu ve İtalya’nın bütün nahiyelerine podestalar ataması ile kesin bir darbe indirilerek gerçekleşti²⁶⁶.

Faşizm, bölgelerdeki otorite ve kontrolünü artırma adına bazı girişimlerde bulundu. Bu manada Faşist Büyük Meclisi ikinci toplantısını yaparak “*Faşist Partisinin İhtüzüğü*” projesini kabul etti. Buna göre, “*Eyalet Faşist İttihatları*” eyalet parti sekreterlerini tayin için eyalet kongrelerini düzenleyecekti. Bu sekreterlerin atamalarının yasallığı Mussolini’nin onayına bağlıydı. Eyalet sekreterleri Roma’da toplantı yapacak ve partinin milli meclisini oluşturacaklar, ki bu Meclis her üç ayda bir toplanacaktı. Bu toplantıların amacı ise çeşitli eyaletlerin siyasi, ekonomik durumu ve düşünceleri hakkında Direktuar komitesine bilgi vermektir. Böylece Direktuar bölge halkının ihtiyaç ve isteklerine uygun emirnameler yayınlama şansı bulacaktı. Milli Meclis bir liste oluşturacak ve Mussolini bu liste içinden bir sene boyunca görev

²⁶³ “*İtalya’da Yeni Kanunlar Silsilesinden*”, *Ayın Tarihi*, 10, (1 – 30 Eylül 1926), s. 1061 – 62.

²⁶⁴ “*Faşizmin Vaziyeti*”, *Ayın Tarihi*, s. 1515. **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1926

²⁶⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

²⁶⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926.

yapacak beş üyeyi seçecekti. Bu Meclis, partinin hem yürütme hem de idari gücü olacaktı²⁶⁷.

Faşist Milli Partisi'nin yeni içtüzüğünde ise faşizmin, milletin hizmetinde bulunan bir milis ve hedefinin ise İtalyan milletinin büyüklüğünü kuvveden fiile ulaştırmak olduğu belirtiliyordu. İtalyan şuurunun uyanması, milletin iradesini boğanları mağlup etmek, İtalyan milletinin gücünü savunmak ve onu geliştirmek için kendisini daima savaş halinde sayıyordu. Bu tüzük, faşizmi sadece belli program etrafında toplanmış bir İtalyanlar cemaati olarak görmeyip aynı zamanda milletle millet aleyhtarlığı arasındaki mücadeleden kuvvet almış yeni İtalyanların “*muharip*” sıfatıyla görev yaptıkları bir iman meselesi saymıştı.

İçtüzük talimatının birinci bendesinde, “*Faşizm, vilayet federasyonları suretinde tecemmü etmiş muharebe faşyolarından müteşekkil olan Faşist Milli Fırka suretinde bir siyasi teşekküldür. Faşist Milli Fırkası Duçe'nin yüksek sevk ve idaresi altında ve Büyük Faşist Meclisi tarafından verilen talimat mucibince icra-yı hareket eder.*” diyerek asıl yönetici unsuru tanımlamıştı.

Kayıt ve Yemin kısmında, Faşyo, parti hayatının esas organı görülmüş ve “*bayrağının etrafına akıl, namus ve cesaret itibariyle en emin İtalyanları toplamaya mecburdur.*” hükmü yer almıştı. Devamında ise, “*Bütün manevi, iktisadi, içtimai faaliyetler faşyonun fülüyle tanzim olunur. O suretle ki faşizmin hayatında her kargaşalık ve her ziddiyet bütün diğer uzviyetlere aks eder ve böyle bir mesuliyetin sıkletini her nefer bir fert olmak itibariyle de hissetmelidir.*” denilerek cemiyetin her bir ferdinin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi istenilmekteydi.

Yeni kayıt yaptıranlar, katip önünde Duçe'nin kutsallığını kabulle mutlak itaat formülüne göre yemin edecekti: “*Duçe'nin emirlerini bila-itiraz takip ve faşist inkılabı davasını bütün kuvvetlerimle ve icabında kanımla hizmet edeceğime yemin ederim.*”

Ceza kısmından sonra gelen “*Umumi Ahkam*”da ise görev alacakların vasıfları ve men edildiği işler sıralanıyordu. Bu manada, partiye en az iki senelik bağlılığı bulunmayan hiçbir faşistin il yönetim memurluklarına giremeyeceği, il yöneticilerinden hiçbirinin genel şirket ve yerel dairelere tabi ekonomik teşkilatlarda sürekli görev alamayacakları belirtiliyordu²⁶⁸.

²⁶⁷ Akşam, 18 Teşrinievvel 1923.

²⁶⁸ “*Faşist Milli Fırkasının Yeni Nizamname-i Dahiliyesi Metni*”, **Ayn Tarihi**, 10, Ankara (1 – 31 Teşrinievvel 1926), s. 1641-44. **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Kanunievvel 1926. **Bkz. (B.6)**.

İtalya'da, iktidarı güçlendiren ve muhalefetten arındıran kanunlar yapılırken çok şiddetli sindirme (terhib) ve terör estirme (tedhiş) devri de başlıyordu. Bunun temel sebebi ya da bahanesi Mussolini'ye karşı düzenlenen suikastlardı. Bunun için Mussolini, İçişleri Bakanlığını da üzerine alarak kabinenin yarısını kendisi temsil eder oldu. Mussolini'nin işleri idarede tek destekçisi Büyük Faşist Meclisiydi. Faşist Meclisi toplantılarında suikastla onu takip eden olayları dikkate alarak sıkı tedbirlerle bu olayların tekrarını engellemeye karar verdi. Meclis, Duçe'nin hayatını tehdit edecek mahiyetteki gösterileri de yasakladı ve muhaliflerin sindirilmesi için olağanüstü tedbirler almayı kabul etti²⁶⁹. İtalya hükümetinin ülkede huzuru kurmak için aldığı bu tedbirler beş sene geçerli olacaktı²⁷⁰. Maddelerden de anlaşılacağı üzere Faşizme inanmak ve boyun eğmek dışında hiçbir seçenek kalmıyordu.

Bakanlar Kurulunun, İçişleri Bakanının teklifi ve kabulü ile uygulamaya koyduğu, sıkıyönetim diyebileceğimiz, kararları çok boğucuydu. Yabancı memleketlere giden bütün şahısların pasaportlarının 9 Kasım'dan itibaren yeniden vize edilmesi, idare usulüne aykırı bütün yayınların kapatılması, her faşist idaresi nezdinde bir siyasi teftiş ve inceleme hizmetinin oluşturulması gibi sıkı tedbirler vardı. Devletin himayesiyle alakalı tedbirlerde, yine idare usulüne muarız ve muhalif bütün parti ve cemiyetler ile teşkilatın feshi, ki bunlar başka isim altında devam ederlerse buraya kayıtlı olanların her türlü memurluktan men edilmesi yer alıyordu. Özellikle devletin iç işleri hakkında devletin dışarıda itibar ve nüfuzunu azaltacak yalan haber yapanların veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunanların kamu hizmetinden sürekli men edilmesi karara bağlanmışken bu ihtimaller dahilinde gıyaben verilmiş olan mahkumiyet de vatandaşlıktan çıkarılmasını ve mallarının müsaderesini gerekli kılacak şekilde düzenlenmişti. Bu durum koca veya eş ile çocuklarını bağlamasa da suç işlendikten sonra ve o sene yapılan mal satışı ve devri, devlete karşı bir hile farz edilerek aynı mallar müsadere ve hacze tabi olacağı hükme bağlanmıştı²⁷¹.

Bazı yabancı gazeteler, pasaportlara dair sonradan alınan tedbirler hakkındaki tedbirlerin İtalya'ya gelecek olan yabancılara İtalyan makamlarınca verilen vizeleri hedef aldığını, dolayısıyla doğrudan doğruya yabancılara aleyhine yönelik olduğunu yazmaktaydı. İstefani, bu yayının yalan olduğu kadar İtalya'ya gelmek istemeyen

²⁶⁹ “*İtalya'da Terhib Devri*”, **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926.

²⁷⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Teşrinisani 1926; “*İtalya'da Terhib Devri*”, **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926.

Toplanan İtalya Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanının teklifi üzerine kabulü ile uygulamaya koyduğu kararlar için **bkz. (B.7)**.

²⁷¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Teşrinisani 1926. Maddeler için **bkz. “İtalya'da Terhib Devri”, Vakit**, 11 Teşrinisani 1926. **Bkz. (B.7)**.

yabancılara engel olmak için uydurulmuş “*bedhahane*” bir manevradan ibaret olduğunu söylüyordu. Ayrıca, “*İtalya hükümeti tarafından alınan son tedbirler sırf yabancı memleketlere giden İtalyan tebasına ait olup kesinlikle ecnebilere şamil değildir. Belgeleri tamam olan her yabancı eskisi gibi serbest İtalya'ya gelip oturabilir,*”²⁷² diyerek gazetelerin iddialarını reddediyordu.

Matin gazetesi ise, bu tedbirlerden muhalif basının lağvedilmesini, işten el çektirilen gazeteciler hakkında olağanüstü hoşgörülü olan (!) İtalyan kanunun icraatı düzenleyip hafiflettiğini iddia ediyordu. İdare usulüne hücum etmek isteyenler başka ülkelere gitseler de “*faşist milletin kılıcı*” onları takip ediyordu. Yazara göre, onların mallarını zapt etmek ve – en büyük mücazat – vatandaşlıktan çıkarılmak için bir “*Kral İradesi*” yeterliydi. Gazetenin belirttiği gibi, “*İtalya'da yayın yapmakta devam eden gazeteler, sütunların yarısında Duçe'nin meziyetlerinin kutsandığı bir dua mecmuası izlenimi veriyor*”du²⁷³.

Faşist idaresi bu şekilde İtalya'yı istediği idareye ulaştıracağı ümidindeydi. Ayrıca idam cezası kanunu da çok şiddetliydi. Dipnotta verilen kanun maddelerinde görüleceği gibi idamlar – ki savaş zamanı ordu hukukuna göre işleyen özel mahkemelerdi – mahkeme üyeleri bir general ve beş milis subayından oluşan “*Divan-ı Harp*” huzurunda yapılacaktı²⁷⁴.

Bu tedbirler uygulamaya geçirilerek hemen bir Savaş Divanı oluşturuldu. Faşist teşkilata muhalif sayılan kuruluşların hemen hepsi kapatıldı. Özetle İtalya'da “*terhib (sindirme)*” devri şiddetini göstermeye başladı. Fransız ve İngiliz basının hücumuna karşı Faşistler, bu gazetelerin İtalya'ya girmesini yasakladı²⁷⁵.

Yeni Genel Emniyet Kanunu gereğince kurulan faşist idare tarzına düşman olanların belli bölgelere sürülmesine yetkili eyalet komisyonları da çalışmalarına devam etti. Sürgün edilenler, İçişleri Bakanı Müsteşarının başkanlığı altındaki merkez komisyonuna verilen dilekçelerin incelenmesi sonrasında düzeltilebileceği gibi bazı şartlar içerisinde sürgün edilenlerin tahliyesi için İçişleri Bakanına verilen yetki ile de değiştirilemeyecekti. Başbakan, faşizme muhalefette buldukları için sürgün edilmiş olanların nafakalarının ücret bazında günlük olarak düşürülmesini emretti²⁷⁶.

²⁷² **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Teşrinisani 1926; **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisani 1926. Ayrıca basınla alakalı maddeler için bkz. “*İtalya'da Terhib Devri*”, **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926.

²⁷³ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

²⁷⁴ “*İtalya'da Terhib Devri*”, **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926. **Bkz. (B.7)**.

²⁷⁵ **Vakit**, 11 Teşrinisani 1926

²⁷⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Kanunievvel 1926. Ayrıca idam cezasının geri gelmesi ile ilgili bkz: **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Teşrinievvel 1926.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAŞİST İTALYA İMPARATORLUĞU: EMPERO İTALYANO

A- İTALYA EMPERYALİZMİNİN TEMEL MANTIĞI

Faşistlerin hareket düsturu, aynı zamanda İtalya'nın milli gelişmesiydi. Dış politika, bu anlayışın dışında bir şey olamazdı. Temel sorun bu ruh halini canlı tutmaktı. Dolayısıyla Mussolini, İtalyan gençliğinden başlayarak bu noktada savaştı bir nesil terbiyesini başardı. Aşağıda da görüleceği üzere yeni İtalya, militaristti.

Dünya Savaşı sonunda İtalya'nın müttefikleri Orta Asya'dan Okyanus'a kadar sömürgecilik programları hazırladılar. İtalya'ya, sömürge siyaseti başlangıcı olmak üzere Barış Konferansı'na sunulmak için bir sömürge programı düzenlemesi yetkisi verildi. İtalya Milliyetçi Partisi ile İtalya Sömürge Enstitüsü, Coğrafya Cemiyeti, Doğu Enstitüsü, Dante Aliniyari, Sömürge Ziraat Enstitüsü ile diğer cemiyetler toplanarak bir program düzenleyerek Barış Konferansı'na sunması için İtalya hükümetine verdiler. İtalya hükümeti, İtalya'nın asgari sömürge ihtiyaçlarını içeren bu programı Barış Konferansı'na sundu. Ancak program tamamen reddedildi²⁷⁷.

Dolayısıyla İtalya galip tarafta olmasına rağmen Avrupa'nın yeni siyasi düzeninden memnun olmadı. Yenilenlerin topraklarından ayrılan mandaların dağıtımında İtalya'ya pay verilmedi. “İtalya'ya umumi tasfiye-i hesabat neticesinde isabet eden en büyük hisse sükut-u hayal oluştu”²⁷⁸. Aslında diğer devletler, sömürgeciliğe İtalya'nın girmesini engelleyecek şekilde hareket etti. Alman sömürgeleri, İtalya tamamen dışarıda bırakılarak, diğer devletler arasında paylaşıldı. Bu da barışa değil savaşa sebebi²⁷⁹. Mussolini bir yerde: “Bir daha böyle bir şey mevzu bahis olursa herkesten evvel İtalya tahrik (ıtma') olmadıkça ve ikna edilmedikçe hiçbir mesele halledilmiş olamaz.” diyordu²⁸⁰.

Mussolini iktidara geldikten sonra, kuvvetli bir dış siyasetin güçlü ve tek vücut bir millete dayalı takip edilebileceğini anlayarak önce içeriği düzenlemekle işe başladı. Üç dört sene içinde İtalyan milli hayatına yeni bir atak kazandırmayı başardı²⁸¹.

Mussolini ülkenin savunulmasına ve yeniden oluşturduğu orduya karşı özel bir önem gösterdi. Milli duyguları takviyeye, zafer kavramını canlandırmaya ve barış

²⁷⁷ Hovard R. Marraro (çev.), “İtalyan İmparatorluk Programı”, **Ayın Tarihi**, 9, (1 – 30 Haziran 1926) s.1428.

²⁷⁸ **Akşam**, 24 Mart 1924.

²⁷⁹ H. R. Marraro, “İtalyan İmparatorluk Programı”, s.1430.

²⁸⁰ Yunus Nadi, “İtalya Siyaseti”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1926.

²⁸¹ Zeki Mesud, “Faşist İtalya Emperyalist mi?”, **Hayat Mecmuası**, S. 23, Ankara, 5 Mayıs 1927, s. 14.

anlaşmalarının mümkün olduğu kadar ürünlerini toplamaya gayret etti; gelecek için İtalya'ya yeni bir dış siyaset oluşturdu²⁸².

Bu konuda milli menfaat icabı Mussolini, “*Hal-i inhitatta bulunan demokrasinin hedefini teşkil eden*” askeri masraflara dokunmayacağını belirtmişti, ki cümleden de anlaşılacağı üzere sonu gelen demokrasinin askeri zümreye düşmanlığını da vurguluyordu. Oysa Mussolini, aksine sanayiye, ordu ve denizciliğe ait kredileri artırma mecburiyetini gizlememişti. Yani İtalya'nın “*kesb-i şevket ve azamet etmesi*” noktasında çırpınanlar, bu manada vasıtalara başvuracaktı²⁸³.

1925'te İtalyan Faşistlerinin İtalya'yı Roma İmparatorluğuna dönüştürme sözleri yankılanmaktaydı. Mantık olarak diktatörler sürekli bir şey söylemek veya yapmak mecburiyetindedirler; bu da halkı sürekli meşgul edip heyecanda tutup memleketin iç meselelerini düşünmelerine imkan vermemek içindi. Mussolini kendisini bir “*Roma İmparatoru*” şeklinde algılayordu. Londra'da bir gazete bu fantaziye çatarak, “*İtalya kendisini ne tesmiye ederse etsin cihanın umurunda değil; İtalya isterse kendisini kainat tesmiye etsin!*”²⁸⁴ diyordu. Bir İtalyanın dediği söz, mevcut psikolojiyi yansıtmaya adanmış oldukça anlamlıydı: “*İtalya'nın haricinde bulunup da İtalya'yı anlamak imkan haricindedir; çünkü İtalya'nın dahili, bir vatanperverlik tımarhanesi halindedir*”²⁸⁵.

Hatta Mussolini, Kral Victor Emmanuel ile mutabık olarak 1926 senesi içinde İtalya Krallığını İmparatorluğa dönüştürme niyetinde samimileşmişti. Ancak Sandey Tayms'a (Sunday Times) göre, Mussolini'nin bu tasavvuru Papalık çevresinde tepkiyle karşılanacaktı. İlginç bir ihtimali de dillendiren gazete, “*İmparator*” sözlük manasıyla “*serdar*” demektir; Siyah Gömleklilerin serdarı imparator ünvanını elinde esir tuttuğu hükümdarına mı verecek, yoksa kendine mi tevcih edecekti, şeklinde sorguda bulunuyordu²⁸⁶.

Bütün bu ifadelere ve gelişmelere rağmen yine de Mussolini, bir Paris gazetesine verdiği demeçte Fransızların “*Empero İtalyano*” kelimesinin manasını yanlış yorumladıklarını belirterek izahat getirmişti, ki herhâlde bu da Mussolini'nin nevi şahsına münhasırdı: “*Empero kelimesi arazi fethi ve istilasını hedeflemez. Fakat bir kelime sade bir fikri, bir kuvveti göstermek ister. Biz her şeyden önce iktisadi gelişmeye*

²⁸² “*İtalya'da Faşizmin...*”, **Aydın Tarihi**, s. 549.

²⁸³ R. L. Kabe, “*Mösyö Mussolini ...*”, s. 60.

²⁸⁴ “*Roma İmparatorluğu (Yirminci Asrın Rub-u Evveli)*”, **Aydın Tarihi**, 7, (1 – 31 Kanunievvel 1341), s.933.

²⁸⁵ “*Roma İmparatorluğu...*”, **Aydın Tarihi**, s.934.

²⁸⁶ **Cumhuriyet**, 25 Kanun-i evvel 1925.

ve genişlemeye alaka gösteriyoruz”²⁸⁷. O halde Mussolini, eski Roma toprakları, yani Akdeniz havzasını askeri ve siyasi istilaya tabi tutmadan bir imparatorluk yaratacaktı.

Mussolini'nin, elinde önemli bir silahlı kuvvet bulundurmasını değerlendiren bir Paris gazetesi (Kotidyen) tedirgin bir şekilde, Mussolini İtalyasının Avrupa barışı için gittikçe tehlike haline girdiğini söylüyordu. Mussolini adına yemin eden Siyah Gömlekliler çocuk sirklerinde de görülmeye başlanmıştı. İtalyan militaristlerinin sayısı üç yüz bin civarındaydı. Askeri disiplin eski Almanya'yı geride bıraktı²⁸⁸. Yine başka bir Türk gazetesinde yankı bulan Kotidiyen gazetesindeki “*İtalya Avrupa'nın Barışı İçin Bir Tehlikedir*” başlıklı makalede faşizmin militarizme evrilmesi ve “*faşizmin yegane ameli prensibinin militarizm*” olduğu belirtiliyordu. Öyleki, “*Mussolini İtalya'yı asker yapmak üzeredir.*” denildikten sonra bu noktada 6 – 8 yaşlarındaki çocukların sırtına siyah mintan giydirildiği, ellerine küçük bayraklar verilerek yollarda resmigeçit yapmaları öğretildiği aktarılıyordu. 180 Lejyon oluşturan milislerin vazifesi, gençliğe askeri terbiye vermektir. Bu, Prusya sistemindeki militarizm demektir²⁸⁹. Mussolini, İtalya'nın gelecek ümidi olarak adlandırdığı bu Balilla Alayına, Kolonya meydanında Faşist İşçi Sendikaları temsilcileriyle bir resmigeçit yaptırmıştı²⁹⁰.

Mehmet Ali Tevfik de İtalya'daki militarist hareketi değerlendirerek İtalya'da iktidar değişse bile değişmeyecek tek şeyin “*faşyonun oluşturduğu azıllı milliyetçilik cereyanı*” olduğunu vurguluyordu. Bu gelişmelerin de Bismark'ın Prusyasına götüreceğini ekliyordu: Militarizm ve Emperyalizm²⁹¹.

İtalya'da yüzbinlere varan işsiz ve açlar banklara boş bir şekilde oturarak iş ve ekmek beklerken “*beri tarafta ise burjuvazi sınıfına mensup gençlerden oluşan lostrin potinli, siyah gömlekliler, pomadalı faşist milislerinin her gün musika önlerinde şımarık tavırlarla sokaklarda asker oyunu oynar gibi sahte bir çalaki ile seyranları herkese ağır gelmeye başlamıştı*”. Mesele bu işsiz, aç sürülerini besleyecek topraklar bulmaktır. Mussolini İtalya'ya yeniden toprak kazandırmak için fırsat bekliyordu²⁹².

Mussolini kendisinin barış yanlısı olduğunu, güya dünyanın geri kalanının savaşçı olduğunu vurgulamaya çalışmıştı: “*İtalya sulh arzu ediyor. Ben bizzat Lokarno'ya gittim. Tekrar gitmeğe hazırım. Fakat ufukta beynelmilel sulh ve müsalemet*

²⁸⁷ **Akşam**, 4 Şubat 1926.

²⁸⁸ **Akşam**, 24 Mart 1924.

²⁸⁹ **Tevhid-i Efkar**, 23 Mart 1924.

²⁹⁰ Bu amacını Mussolini şu cümlelerle ifade ediyordu: “*Bereket-i tenasüle malik olduğumuz gibi bu bereket-i tenasülde devam etmek istiyoruz. Millet araziye susamıştır; itimat ve vesait-i münesebe ile bu arazinin istihsaline çalışmalıyız.*” (E. Ellery, “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, s. 1344).

²⁹¹ Mehmet Ali Tevfik, “*İtalya'nın Değişmeyen Siması*”, **Tevhid-i Efkar**, 28 Haziran 1924.

²⁹² **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924. Ayrıca **bkz: Hakimiyet-i Milliye**, 6 Haziran 1924.

parladığı şu sırada şunu da kaydetmeliyim ki semalarda tayyareler şayan-ı hayret bir derecede çoğalmakta ve öldürücü gemiler enginlerde görünmektedir”²⁹³. Mussolini, son senelerde İtalya'nın gençleşmiş olduğuna işaretle İtalya'yı yirmi yaşında bir delikanlıya benzetmişti. Ardından, kendi emperyalist siyasetini meşru gösterme babında yine devletlerin ikiyüzlü barışseverliğiyle hala savaş hazırlığında olduğunu ima eden sözler sarfediyor ve kendi bencil liderliğini taraftarlarına, örnek almaları noktasında nasihatta bulunuyordu²⁹⁴.

Mussolini, İtalya'nın emperyalist olduğunu iddia edenlere karşı ise tuhaf bir gerekçe ortaya atıp kitaplarla yüksek ilmi incelemelere inanan bir adam olduğunu söyledikten sonra bunların insana ve milletlere genişleme ve yükselme hırsı verdiğini iddia ediyordu. “*Fakat İtalya milletinin emperyalistliği İtalya milletinin maddi ve özellikle manevi onur ve şerefının icabındandır. (...)*” diyen Mussolini, İtalya'nın barışçıl olduğunu iddia ettikten sonra “*Fakat barışsever olmak silahtan soyutlanmış bir durumda bulunmak demek değildir. (...) Bütün milletler silahlarını aynı zamanda bırakmazlarsa İtalya da silahtan tecerrüt etmez. Çünkü intihar etmek niyetinde değildir. Hürriyetini ve istiklalini feda etmez.*”²⁹⁵ demek suretiyle sömürgeciliğini dolambaçlı yollardan kabul ediyordu.

Zaten Mussolini bazı konuşmalarında, “*Dünya harplere hazırlanıyor. Sulhu ve hal-i emniyeti ancak silah temin edebilir!*”²⁹⁶; “*Tüm dünyada sulh ve itilaf avazeleri tanin-endaz olduğu halde havalarda harp tayyarelerinin dolaşmakta olduğunu, denizlerin zırhlılar ve tahtelbahirlerle malamal bulunduğu*”nu söylemekle aslında “*İtalya'nın selameti İtalyan süngülerinin ucuna istinat etmektedir*”²⁹⁷ mantığını işletmeye çalışıyordu. Her halükarda Mussolini'nin barışçılığı, her şeyde olduğu gibi, samimi olmayan sözlerindeydi.

İtalya'nın genişlemesi ya da yok olmasıyla ilgili, Türk basınında geniş yer tutan, Nöye Fraye Pres (Neue Freie Presse) gazetesine verdiği beyanatta Mussolini,

²⁹³ **Akşam**, 4 Şubat 1926.

²⁹⁴ “*Milletler arasındaki mücadele, müraiyane bir sulhperverliğe rağmen günden güne daha haşin bir şekil almaktadır. Her millet kendi hodbinliğinden etrafına surlar çevirmekte ve artık yalancı uhuvvet beynelfelek gecesiyle yeni bir fecre bırakmaktadır. Halihazırda manevi ve iktisadi mahiyette olan bu mücadelede dışlarımızı sıkmak, bila-ıñfial ve hatta en mazlum zamanlarda bile ye'se kapılmaksızın mücadele etmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Daima rehberin, size bu lakırdıları söyleyen bizzat kendi kuvvetine ve her şeyin fevkinde milletin derin kuvvetlerini itimat eylediğinden dolayı asla şüpheye kapılmayan, titremeyen rehberin misalini göz önüne getiriniz.*” (**Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Mayıs 1926).

²⁹⁵ **Vakit**, 31 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1926. **Bkz. (B.8).**

²⁹⁶ **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1926.

²⁹⁷ **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1926.

emperyalist politikasının zaruretini, nüfus artışının doğuracağı sıkıntıları “*Ya tevsi etmek yahut infilak etmek mecburiyetindeyiz. Kendimi sulh ve müsalemet taraftarlarının beşeri mefkureciliğine inanmağa mezun hissediyorum.*” şeklinde dile getiriyordu. Aynı şekilde Mussolini, barış ve huzur teorilerini “*şairane ve hayalperverane*” bulup sabırla amaçlarına ulaşacaklarını da söylüyordu²⁹⁸.

Görüldüğü üzere, her seferinde güya barışı arzuladığını ifade eden Mussolini, her ne hikmetse, sürekli, savaşı meşrulaştıran sözlerini barışın arasına sıkıştırıyordu. Faşizmin asıl maksadına ait Amerikalı bir gazeteci ile olan mülakatında, garip izahlarla alışıldık şekilde barışı savunurken savaşın da kaçınılmazlığını ve onsuz olunamayacağını belirten cümleler sıralamaktaydı. Mussolini savaşın hiçbir zaman sona ermeyeceğini söylüyordu. Gazetecinin, silahlanmanın savaş sebebi olduğu ve İtalya'nın da bu noktadaki hazırlıklarının eleştirisi doğurduğu sorusu üzerine Mussolini alay edencesinde gülerken savaşın, sadece askeri manasıyla değil birçok alanda yapılan çalışmayla alakalı olduğunu belirten bir cevap veriyordu²⁹⁹.

Türkiye adına Akşam gazetesi muhabiriyle yapılan bir görüşmede Mussolini, “*İtalyan nüfus meselesinde programınız nedir?*” sorusuna karşılık sömürge mantığını, İtalya ve Afrika'daki sömürge topraklarından faydalanma, diğer ülkelere göç ve temel maddeler için anlaşmalar yapma olarak dört esasa izah ediyordu³⁰⁰.

²⁹⁸ “*Hiç de şairane olmayan beynelmilel vaziyeti hesaba katmağa mecburuz. Bundan maksadım İtalya'nın komşu devletlerden birine taarruz edeceğini söylemek değildir. Memleketin büyümesi, bir tekamül meselesidir. İngilizler gibi biz de sabırlı olacağız. Hiçbir şey alelacele meydana gelmez. İtalya, tarihin gizli ve mantiki kuvvetiyle genişleyecektir.*”

Biz, inkişaf hususundaki fitri temayüllerimizi teshil etmeliyiz. Eminim ki bu inkişaf ve tevsi', sulhperverane olacaktır.” (Akşam, 6 Şubat 1927).

²⁹⁹ Gazeteci, “*Zat-ı asilanelerini bedbin görüyorum. Lakin Mösyö Biryen...*” sözü üzerine gazetecinin sözünü keserek, “*Şuurlu bedbinlik, şuursuz nikbinliğe nispetle çok eder. Cihanın bir daha harp görmeyeceği yolundaki güzel ve parlak fakat aynı zamanda tehlikeli bir akideye iştirak etmiyorum. Cahil bir kabileden beri beşeriyetin içine sokulan harbin mahiyet-i asliyesi şimdiye kadar bir lahza izah edilememiştir. Fakat “Renan”ın dediği gibi harp, terakkiyat-ı beşeriye için bir men'-i teşviktir. Harbin men ve izalesi mümkün değildir. Harb-i umumi bitmekle harp bitmemiştir. Belarusya ile Lehistan arasında ve daha sonra Türkiye ile Yunanistan arasında harp oldu. Harp bir kasırgaya benzer. Her an patlak verebilir*”.

Gazetecinin, “*Bazıları harbin tezyid-i teslihattan ileri geldiğini iddia etmektedir. Bilhassa İtalya'nın son zamanlarda askeri ve bahri ve hava kuvvetleri tezyid etmesi, aleyhinizde pek çok tenkidata sebep oluyor*”.

Mussolini cevabı: “*Harp için hazırlanmakta bir şeamet yoktur. Asıl şeamet sulhperverliğin bazı safahatındadır. Bir milletin veya bir ferdin yaşamak azmi haddizatında harp, mücadele hazırlığından başka bir şey değildir. Demir yollarında, elektriğin kuvve-i harbiye olarak istimali ve bir memlekette yolların ve köprülerin ıslah ve teksiri bir nevi harbe hazırlığıdır. Eğer hakiki harp hazırlığı yapılmamak lazım gelirse birçok iktisadi, içtimai ve harsi mevcudatın kaldırılması icap eder. Harbi men etmek, herkes için vazifedir, lakin bu vazife fevkalade dehaya, fevkalade seciyeye muhtaçtır. Beşer her şeyi yapar zannında bulunan sulhperverlerin elinden gelecek şey değildir.*” (Akşam, 7 Şubat 1927).

³⁰⁰

1. *Memleket dahilinde müstemleke. İtalya'da nüfusu lüzumundan fazla ziyadeleşmiş arazi olduğu gibi, bilakis, hal-i hazırdaki nüfusundan çok fazla nüfusu bel' edecek yerlerimiz de vardır. Bu imkandan istifade için birçok tasfiye erva ve ilh... ameliyata ihtiyaç mes etmektedir.*

“Beşinci nokta da ilhak edilecek yeni müstemlekeler elde etmek midir?” sorusuna ise, “Bu noktaya cevap olarak bir istifham işareti koyunuz! Zira bu, istikbale ait, henüz esrar ile dolu bir sahadır. Şunu da nazar-ı dikkatinize vaz etmek isterim ki bu noktaların heyet-i umumiyesinin tahakuku bizzarure senelere bağlı, uzun müddet zarfında icra edilecek bir program teşkil eder”³⁰¹ diyordu. Dolayısıyla Mussolini henüz gerçekleşmemiş olsa da bunu çok muhtemel bir olasılık şeklinde kaçamak bir cevapla geçiştiriyordu.

Mussolini bir söylevinde, Almanya'nın büyük bir ekonomik intikama hazırlanmakta olduğunu izah ettikten sonra: “İtalya hayat ve mevcudiyetini ve istiklaline müteallik mesail-i hariciye ile karşı karşıya bulunurken her türlü hüküm ve ehemmiyetten ari mesail-i dahiliye içinde boğulup kalabilir mi?”³⁰² demekle İtalya'nın dış siyasete yönelmesi ve İtalyanların uyanık olmaları gerektiğini belirtiyordu.

İtalya, kuzey kısmı ve Po Nehri çevresi hariç ekseriyet itibariyle fakir ve sürekli artan bir nüfusa sahipti. Mussolini'ye göre İtalyanlar kaplarına sığacak durumda değillerdi; kabından taşan güçlerin dağılma ve parçalanması halinde ana kuvvet zaafa düşecekti. Bunun için onları belli yerlerde toplamak gerekti. Ancak sömürgecilikte geç kalınmıştı. Faşizm önceki siyasilerin kaybettikleri fırsatları telafi etme çarelerini aramaya başladı. Bir taraftan İtalyan ruhuna, zihnine hayat verirken diğer taraftan askeri teşkilat ve hazırlıkları okul çocuklarına kadar yaydı. Büyük devletler için en uygun faaliyet alanı her zaman durumu istikrar bulmamış olan zayıf devletlerdi. Dolayısıyla faşist İtalya, Arnavutluk'a ve bu yolla Balkanlara sızma yolları aradı³⁰³. Zaten ilginçtir ki, Mussolini ilk defa diktatörlüğünü, bir İtalyan askeri heyetinin Arnavutluk'ta öldürüldüğü sırada kullandı; uluslararası kuralları çiğnedi ve hemen donanmasını Korfu'ya gönderdi. Bu hareket diğer ülkelerce kınandı³⁰⁴.

Başka bir söylevde Mussolini genişleme siyasetinin gerekçelerini izah etmişti: “İtalya'da fazla doğum var, buna 3 çare bulunabilir. Birincisi Meclis, doğumu sınırlandırır ki bu caiz değildir. İkincisi fazla nüfusu yerleştirecek yeni bölgeler

2. Libya, Somali vs gibi deniz aşırı arazimizde müstemleke. Bu sahada mevzu bahis araziye kabil-i istifade hale koymak lazımdır.

3. Avrupa ve Amerika'da zengin memleketelere doğru muhaceret. Fakat bu muhaceret, şimdiye kadar olduğu gibi, karma karışık değil bir intizam ve inzibat dahilinde vukubulmalıdır.

Muhtaç olduğumuz mevadd-ı ibtidaiyeyi elde etmek için diğer devletlerle itilaflar. (Cumhuriyet, 30 Haziran 1926; Akşam, 30 Haziran 1926; Vakit, 30 Haziran 1926).

³⁰¹ Cumhuriyet, 30 Haziran 1926; Akşam, 30 Haziran 1926; Vakit, 30 Haziran 1926.

³⁰² Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1924.

³⁰³ Zeki Mesud, “Faşist İtalya Emperyalist mi?”, s. 14.

³⁰⁴ Akşam, 19 Haziran 1924.

bulmaktır. Üçüncüsü savaştır". Ancak Diktatör, ikinci ve üçüncü çarelerden hangisini tercih ettiğini söylememiştir³⁰⁵. İtalya, bu sorunu nispeten diğer bölgelere nüfusunu sevk ederek halletmeye çalışsa da bu da yeterli değildi. Nitekim Mussolini göç meselesinden bahsetmiş ve istatistiklere göre İtalyan milletinin senede ortalama 406 bin kişi arttığını, İtalyan nüfusunun bugün 41 milyon içerde ve 8 milyon dışarda olduğunu söylemişti. Bunun üzerine mevcut ahali ile toprak arasında orantısızlığı halletmek için iki çare öne sürmüştü. Birincisi milli arazinin son santimetresine kadar yararlanmak, ikincisi göç meselesini halletmekti³⁰⁶.

İçişleri Bakanı Federzoni'nin tedirginliği de bu manadaydı. Kendi yayın organı olan "*İdea Nasyonele*"de, İtalya'nın zaruri ihtiyaçları için savaş ve istilayı zorunlu kılan ifadeler kullanıyordu. Federzoni, yeteri kadar buğday bile bulamadıklarını, dolayısıyla İtalya'ya lazım olan şeyleri gidip dışarıdan aramaya mecbur olduklarını söylemişti. Ancak dışarıda aradıkları şeyleri İtalyanlara satmaya çekindiklerini de eklemiştir.

Bu gelişmelerin Türk basınındaki yankısına göre mesele bundan ibaret değildi. İtalyanların Akdeniz'de dünyanın diğer kısımlarıyla olan ticareti, nakliye yolları Akdeniz'deydi. Ancak bu denizin kapıları, sahillerin önemli tarafları başkalarındaydı³⁰⁷. Bu, İtalya'nın hürriyeti adına savaş ve Avrupa dışında genişleme demekti.

Akdeniz'in İtalya için hayati önemini aynı gerekçelerle değerlendiren Marraro, İtalya genişlemesinin Akdeniz'de başlayacağını da ekliyordu. Dolayısıyla İtalya'nın, Avrupa dengesini hedefleyen Lokarno Misakı'nı imzalayıp Akdeniz statüsünü devam ettirme adına sömürge dünyasının haritasını tespit eden 1924 Cenevre Protokolü'nü imzalamamasına şaşılmalıdır,³⁰⁸ diyordu.

İtalya'da gazeteciler sadece "*İtalyan İmparatorluğu*" konusunda yazı yazma serbestliğine sahipti, ki bu da faşist gazetelerde olabilirdi. Bu imparatorluğun en büyük güzergahı doğal olarak Akdeniz'di. Dolayısıyla Mussolini, İtalya'nın Akdeniz'e hakim olma yetkisinde olduğunu ve faşist hükümetinin bu gerçekten gafil olmaması için gereken icraattan geri durulmayacağını söylemişti. Mussolini'nin Doğu Akdeniz'e

³⁰⁵ **Vatan**, 23 Teşrinievvel 1924.

³⁰⁶ **Vatan**, 15 Kanunievvel 1925.

³⁰⁷ Federzoni'nin söylevi: "*İtalya'nın vaziyeti o kadar açıktır ki, bunu ancak körler görmeyebilirler. (...) Bugün bile bize karşı gelen bir arazi sahası üzerinde yarın nasıl geçinebileceğimiz pek şüpheli bulunmaktadır. Gerek çeşitli sanayi, gerek savaş sanayisi için en gerekli olan hammaddelere sahip değiliz. (...) Bu şekilde kendimize lazım olan hammaddeyi elde edeceğiz. Ancak bize arazi vermek, bizi genişletmek için dünyada kim vardır ki kendi nüfus ve hakimiyetini fedaya razı olsun? Kim vardır ki sanayimizin terakkisi için bize birkaç maden ocağı hediye etsin? Hiç kimse... O halde bu araziye, bu temel maddeleri elde etmek için er geç onları zapt eylemek lazım gelmektedir*". (**Tevhid-i Efkar**, 22 Kanunisanı 1925).

³⁰⁸ H. R. Marraro, "*İtalyan İmparatorluk Programı*", s.1428 – 1429.

egemen olacak imparatorluğun ilk imparatoru olma hayaline İtalyanlar inanmaktaydı. Bu da Mussolini için etkili bir güçtü.

Mussolini, iç işlerinin gittikçe istikrar kazandığını ve maddi yönden zorlukların ortadan kalktığını, şeref ve mevkiini yüksek bulunduracak olan İtalya'nın uluslararası önemi haiz bir meselenin giderilmesine alakasızlık göstermeyeceğini söyleyerek dünya siyasetine karışmaya başlayacaktı. Bunun için dış siyaset hakkında; *“İtalya hükümeti Şark Meselesinde İtalya'nın hukuk ve menafîini temin hususunda her şeyi yapmıştır. Şark sulhunu endişesiz bekleyebiliriz. Alman Hükümetinin takındığı hatt-ı hareket şayan-ı teessüftür. Tamirat meselesinin tesviyesi için müttefikler tarafından müşterek bir hareket icrası lazımdır. Rusya'da Katolik ruhanilerine karşı yapılan suikastler de badi-i teessüftür”*³⁰⁹ diyerek uluslararası alanda yavaş yavaş sesini duyurup üç meseleye karşı düşüncelerini dile getiriyordu.

Mussolini sayesinde İtalyan donanması ve hava kuvvetleri önemli gelişme kaydetti. *“Cobaland”*a su ulaştırılması için yapılan inşaat, Trablus ve Bingazi’de düzenin kurulması için çalışmalar yapan Mussolini, kendi partisi vekillerine, *“Siz de vazifenizi ifa ediniz. Hepimiz İtalya'yı düşünelim”*³¹⁰ demek suretiyle bir noktada hem icraatlarını sergiliyor hem de muhalefetin desteğini kazanmaya çalışıyordu.

Mussolini, davet edildiği Napoli’de bir hitapta bulunurken kendisini övüyor, yaptıklarını ve yapacaklarını sıralıyordu. *“Milletin efendisi değil hadimi”* olduğunu, vatanın en acizi sıfatıyla vicdanen müsterih olduğunu, son iki sene zarfında İtalyan milletine elinden gelen hizmeti esirgemediğini, *“Fiyüme”* şehrinin ilhakı ile başlayan postanın *“Rodos”*un işgali ile nihayete erdiğini belirtiyordu³¹¹.

Fransız Sosyalist Jorj Sorel, 1912’de, Mussolini hakkında, *“Mussolinimiz öyle adi bir Sosyalist değildir. Bana inanınız ki, onu bir gün mukaddes bir taburun başında kılıcıyla İtalyan bandırasını selamlarken göreceğiz!”* diyordu. Sorel haklı çıktı; Mussolini *“namus ve itibarı iade edilen”* İtalyan bandırasını kılıcıyla selamladı. Ardından Mussolini, İtalya’yı İngiltere ve Fransa’ya eşit güç ve yetki sahibi olacak mertebeye çıkarmağa karar kıldı³¹². Faşizm ve İtalyan basını, Avrupa politikasında en fazla Fransa’yla sorunluydu. Barışın felaketlerini tamamen Fransa'nın üzerine atarak Mussolini’yi *“Tanrı katında bir intikam alıcı (min-kibel-ir-Rahman bir müntakimdir)”*

³⁰⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Nisan 1923.

³¹⁰ **Cumhuriyet**, 14 Teşrinisani 1924.

³¹¹ **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1924.

³¹² *“İtalya'nın Yeni Diktatörü...”*, **Ayın Tarihi**, s.60.

olarak görmekteydiler³¹³. Zaten İtalyanlar İtalya'nın olağanüstü geleceğini Benito Mussolini'nin şahsında cisimleşmiş olarak algılamaktaydılar³¹⁴.

Mussolini bulunduğu bir hitapta, muhalif liderlerden birinin hitabındaki yanlış görüşleri reddederek iç ve dış siyasete ait bazı faaliyetleri sıraladıktan sonra İtalya'nın yalnız kaldığını iddia edenleri suçlamıştı. Mussolini, özerklik siyaseti ile çözümez bağlarla bağlı siyaset şıklarından biri tercih edilmelidir, demişti. İtalyasız uluslararası bir hareketin olamayacağını, barışsever bir siyaset takip ettiklerini, en önemlisi ülkede düzen ve barış olmadıkça dış siyaset yapılamayacağını sıralıyordu. Sözü'n kısası Başbakan, klasik diktatör edasıyla kendilerinden olmayanları dışlayarak hatta düşman ilan ederek *“Bizimle olmayan bizim aleyhimizdedir... İleri gitmeli, İtalya'yı daima daha ziyade büyütmeli ve faşistliği kusursuz (la-yuhti) bir hale getirmelidir”*³¹⁵ demişti.

İtalya'nın dış politikadaki üslup ve tutum değişikliği Türk basınına ciddi manada yansdı. Bu değişimin temel göstergesi İtalyan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kontarini'nin istifasıydı. Hakimiyet-i Milliye'nin değerlendirmesi isabetli olduğundan bu tespitleri aşağıya alıyoruz: Kontarini sorunu Trol'deki Almanca konuşan azınlık meselesinde ortaya çıkmışa benziyordu. Muhtemelen Kontarini, Mussolini tarafından hitap edilecek olan nutkun materyalini hazırlamış, ancak Mussolini ve yardımcıları bunu beğenmemişler ve şiddet yolunu tutmuşlardı. Zaten şiddete dayalı diplomasi usullerinden kaçınan Kontarini, Brener (Yukarı Adıç) geçidine dair Mussolini'nin ihtar ettiği sertlikten çok fazla alınmıştı. İtalya Dışişleri Bakanlığında ve diplomasi heyetindeki faşist unsurlarla faşist olmayan unsurlar, İtalya merkezi Tuna konusunda, Balkanlarda ve Doğu'da nüfuzunu artıracak tedbirler hakkında çeşitli içtihatlarla sahip bulunmaktaydı. Roma hükümetinin Yugoslavya ve Yunanistan ile yapmak istediği bir düzine siyasi sözleşmenin başarısızlığa uğraması da bir ihtimal bu fikir ihtilafından kaynaklanmıştı.

Kontarini ile Ciyolitti okuluna mensup diplomatların içtihadına göre, Faşistlerin bu uzlaşmayı gerçekleştirilebilmek için gösterdikleri aceleci tavır ve tehlike, Paris, Prag, Belgrat'ta birtakım şüpheler uyandırmıştı.

Kontarini yerine gelen genç diplomat, Avusturya vekillerinden biri faşistlik eleştirisinde bulununca buna karşılık çok şiddetli sözler söylemiştir. Zaten İtalya ile Almanya arasında güney Tirol üzerindeki çekişme, şimdiye kadar faşist olmayan

³¹³ **Tevhid-i Efkar**, 23 Mart 1924.

³¹⁴ *“İtalya'nın Yeni Diktatörü...”*, **Aynı Tarihi**, s.61.

³¹⁵ **Tevhid-i Efkar**, 27 Mart 1924.

unsurlardan ihraç edilmemiş tek şube olan Dışişleri Bakanlığının da faşistlere devri için değerlendirilebilecek bir bahane olmuştu. İtalya Dışişleri Bakanlığının özellikle yüksek memurları çoğunlukla Ciyolitti ekolünden yetişmiş olup bunlardan büyük kısmı Alman ve Fransız aşığı olmakla beraber hepsi çok kuvvetli Türk aşığı bulunmaktaydı. Bu Türk sevdası ise başlıca “*Genç Türk ve İtalyanlar Büyük Doğu*” fikrinden gelip evvelce mevcut siyasi ilişkilerin mirasıdır.

Şimdi ise Mussolini'nin İtalya için Anadolu'da mahreçler, menfezler bulmak doğal arzusunu hissederken elbette Türkiye'de maksadına hizmet edemeyecek siyasi temsilciler ve elçiler bulundurması beklenilemezdi. Dolayısıyla, Türkiye dostluğuyla tanınmış diplomatların ya istifa etmeleri veya başka görevlere geçirilmesi icap ederdi. Mussolini, ister Berlin'de ister Pekin'de bulunsun, İtalyan menfaatlerini tam bir istek ve metanetle savunacak ve koruyacak kişileri elçi olarak kullanacaktı.

Yine de diplomasi memurlarında reform ve kısıtlamaya gidilmesi biraz adildi; çünkü Duçe'nin iç işlerini tanzimle uğraşması ve faşist partisinde yüksek diplomat bulunmaması bunda etkili olmuştu. Fakat İtalya yarımadasının dış siyasetinin faşist ruhunun emellerinden olan sömürgeci siyasetle uyum ve ona göre yönlendirilecek zaman artık gelmiş bulunuyordu³¹⁶.

Sonuç olarak Pottay'ın ifadesiyle sömürgeyle alakalı siyaset, “*ya siyasetçi aydınının delice müjdelemesi, ya alemlerin fenni uzmanlığı veya kahraman alemdarların destansı bir macerası oldu*”. Sömürgecilikte temel amil karşılıklı menfaat ilişkiydi; bu da sömürgeci siyasetin çağdaş fikir ve tasavvurunu hareket ettiriyordu. Yazar, sömürgeci imparatorluğun oluşmasında İtalya adına bütün ümitlerin Mussolini'de olduğunu haykırıyordu. Hatta övgülerini inci gerdanlığına dizmeye devam ederek, “*Mussolini fethedilmesi sert, güç, çetin olan şeyler hakkında bir aşk beslemektedir. Onun büyüklük iradesi sözler halinde kaybolmuyor. Fakat meselelere doğru tevcih-i hareket ediyor,*” demektedir³¹⁷.

İmparatorluğa giden yolda garip bir görüş açısı da faşist bir gazeteden geldi; gazete iç savaşı, imparatorluğun bir alameti sayıyordu. İl Popolo, demokrat ve liberallerin iç savaş endişelerini eleştirirken, bu iki grubun savaşı büyük bir felaket gibi kabul ettiğini, antrparantez olarak onların zaten daima zayıf kalpli olduklarını hatırlattıktan sonra bütün büyük memleketlerin imparatorluğa atılacakları esnada iç savaşlara maruz kaldıklarını iddia ediyordu. Buna tarihten örnekler serdederek

³¹⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Nisan 1926.

³¹⁷ C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, Şubat, s. 2053 – 54.

Cumhuriyetin son iki asrının iç savaşları Roma imparatorluk kuvvetinin doğmasına refakat etmiş ve onu kuvvetlendirmiştir, diyordu. İç savaş, iki defa Fransa’da ve İngiltere’de imparatorluk doğurduğunu ekliyordu. *“İtalyan faşizmi iç savaşında müthiş bir ittisa kuvvetinin toplanarak feyz aldığı ve şuur kazandığı açıktır. Şimdiden sonra şuna şüphe yoktur ki, bizim liberallik itikadına o kadar gözyaşı döktüren iç savaşın imparatorluk İtalyasının çıkması mukadderdir. Fakat İtalyanların fikir ve ruhunda Duçe’nin gelmesini hazır tutmalıdır. Kendimize bir Romalı ruhu yapmalıyız. Roma her şeyden evvel kuvvet demektir”*³¹⁸ diyerek İtalya’nın imparatorluk yolunda olduğunu aslında yaşanan iç savaşla tahmin etmekteydi. Kısacası iç savaşın meşruluğunu zorluyordu.

1- Mussolini'nin Trablusgarp Seyahati

İlk defa bir İtalyan Başbakanının, sömürge bölgeleri için, Afrika’ya gittiği olay Trablusgarp seyahatiydi. Bu vesileyle uluslararası alanda İtalya’nın, İtalya birliği için, bütün dünyaya büyük bir devlet olduğu hissi verilecekti. Milli noktada, kişisel ve “mevkii hissiyatın fevkine” milli düşünceler koyarak Faşist Partisi içindeki basit mücadele ruhunu bertaraf edip onun yerine “*sömürgeci bir şuur*” koyacaktı. Hatta göç için bir çıkış noktası, kapitalistlere yatırımları için bir alan, İtalyan menfaatlerini yüceltme gibi amaçlar güdülüyordu.³¹⁹ Türk basınına yansıyan bilgilere göre, Mussolini'nin Trablusgarp'ta geçirdiği ilk gün “İtalya sömürge imparatorluğunun birinci günü” olarak adlandırılmıştı³²⁰.

Kralı kendine bağlamış görünen Mussolini, burada Araplara Krallarına sadık kalmalarını tavsiye etmişti. Aynı zamanda Trablusgarp Faşistlerine de “*kendi seyahatinin İtalyan milleti şevketinin bir şekl-i teyidisi mahiyetinde kabul ve telakki edilmesi lüzumunu*” tebliğ etmiş; eski Roma sömürgesinin İtalya hükümeti altına geri dönmesinden bahsetmişti³²¹. Bu konuda Akşam gazetesi, “*Umumi Sulhtan Sekiz Sene Sonra... “Milletler sulh ve sükun içinde!”*”³²² şeklinde bir başlık, alaycı bir yazı ve karikatürle İtalya başta olmak üzere, emperyalist siyaset ve Afrika’nın durumunu eleştiriyordu.

³¹⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Nisan 1926.

³¹⁹ E. Ellery, “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, s. 1343 – 44.

³²⁰ Mussolini Trablusgarp'ta askerlere hitap ederken onların düzene riayet etmeleri gerektiğini şu maksatlarla dile getiriyordu: “*Çünkü size ihtiyaç olacak zamanın ne vakit geleceğini kimse bilemez. Tarih hiçkimseyi beklemez*”. (E. Ellery, “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, s. 1344).

³²¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Nisan 1926.

³²² **Akşam**, 17 Mayıs 1926.

Trablusgarp'a giden Mussolini en büyük camiyi namaz esnasında ziyaret etmişti. Daha sonra akşamleyin İtalyan askerlerinin olduğu birimde bulunan Mussolini burada tezahüratla – ve komik bir durumla da diyebiliriz – karşılandı. Bu sırada askeri projektörler orada bulunan kalabalık Arapların üzerine yönlendirildi ve bu projektörlere renkli camların geçirilmiş olması hasebiyle Arapların beyaz elbiseleri yeşil ve kırmızı renge dönüşüyordu. Bunun üzerine Araplar, “*Bu işte Allah'ın parmağı var!*”³²³ diyerek cehaletlerini, belki sömürülmeyi haksettiklerini haykırıyorlardı.

Mussolini çiftçilere hitaben, her zamanki gibi, nüfus artışının sebep olduğu endişelerle sürekli çalışmayı emrediyordu. “*Trablus toprağını zengin ve münbit bir hale getireceğiz, (...) fakat erbab-ı mesainin arkasında kendilerini tecavüz ve tehdide karşı himayeye İtalya'nın hazır bulunduğunu ve kesb-i kuvvet etmekte olan imparatorluğun menafii icap ettiği takdirde kılıç ve tüfeklerin ileriye atılmaya amade bulunmakta olduklarını*” söylemekle de Trablus'taki çiftçilerinin emniyetini temin ediyordu³²⁴.

Sömürge günü olan 21 Nisan için büyük hazırlıklar yapılmaktaydı. Sömürge Bakanı başkanlığında özel bir komisyon bu hazırlıklarla meşgul oluyordu. Amaç İtalyan gençliğinde ve halkında sömürge arzusunu uyandırmaktı. İtalya Eğitim Bakanlığı bütün liselerde Kuzey Afrika'nın tarih ve coğrafyasına ait resimli dersler verilmesini emretmişti³²⁵. Bu günün seçilmesi de tesadüf değildi; 21 Nisan, Roma'nın kuruluşuydu. Aynı zamanda sınıfların çatışmasını doğuran 1 Mayıs kutlamaları yerine “*sınıfların iştiraki*” düşüncesini kuvvetlendirmek için bu gün seçildi³²⁶.

Trablusgarp seyahati dolayısıyla Mussolini bir nutkunda “*Kılıcın temiz ve parlak tutulması*”na işaret etmişti. Deyli Ekspres (Daily Express), Mussolini'nin Jul Sezar rolünü oynamak istediğine dair yeni bir resmini yayınlayarak “*uluslararası ufuk siyasi bulutlarla kararıyor,*”³²⁷ diyordu.

Bir vekil ise “*müstemleke günü*”nde İtalya'nın sömürge imparatorluğu olma yolunda ilerlemesini vatanperverlikle de özdeşleştirerek bu adımı, “*İtalyanlar arasında müsta'merde tesis ve müsta'merde tavattun fikrinin tekrar uyanması*” adına bir zaruret olarak lanse ediyordu.

İl Popolo d'İtalya gazetesi İtalya'ya karşı yabancı basının ümitsiz yorumlarına tepki vererek hiçbir zaman İtalya'nın Avrupa'da bugünkü kadar barışın emin bir unsuru

³²³ Cumhuriyet, 20 Nisan 1926.

³²⁴ Cumhuriyet, 18 Nisan 1926.

³²⁵ Hakimiyet-i Milliye, 21 Nisan 1926.

³²⁶ E. Ellery, “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, s. 1345.

³²⁷ Akşam, 25 Nisan 1926.

olmadığını söylüyordu. Gazete İtalya'nın hayati isteklerinin münakaşa edilmesinin hoşlarına gittiğini de belirterek “*Muhtaç olduğumuz şeyleri aleme bildirmek mecburiyetindeyiz. Bedhah ecnebi basınının bütün fesatları ve ifratları arasında bile meşru hukukumuzun dünya halkında da doğrulanmaktan uzak kalmayacağı şüphesizdir*” diyordu.

Yazara göre İtalya arazi fethetmek peşinde değildi; sadece halkının hayat ve istikbalini sağlamak istiyordu. İtalyan meselesinin Avrupalı mesele olduğunu belirterek birlikte çalışılması gerektiğini savunuyordu³²⁸. Dolayısıyla Lokarno (Locarno) Ruhu ve Cemiyet-i Akvam zihniyetiyle İtalyan meselesi halledilmeliydi³²⁹. Benzer şekilde Yunus Nadi de tahlilde bulunarak Mussolini'nin sömürge taksimindeki memnuniyetsizliğini ve çözüm önerisini şu ifadelerle gösteriyordu: “*Dünya fena taksim edilmiştir. İtalya'ya bir şey vermemişlerdir. Bu, haksız bir muamele olduğu kadar faşist İtalya'nın izzet-i nefesine de giran gelen bir vaziyettir. İtalyan nüfusu elbet bir kuvvetin mümessilidir, dünya İtalyan meselesini düşünmek ve İtalya'yı ehemmiyetle hesaba katmak mecburiyetindedir*”³³⁰.

Yunus Nadi, İtalyan Başbakanının Trablusgarp'a gidişi ve dönüşünü eski Romalıların triyümf (triumph) alaylarına benzeterек dünyaya meydan okuduğunu söylüyordu. Yunus Nadi İtalya'nın dünyadan beklediği mevkiyi izah ederken Roma'da her kulisten, her ağızdan çıkan tek formül olarak “*İtalya kendine layık mevki istiyor*” sözünü aktarıyordu. Zaten Mussolini'nin selefleri de aynı düşüncededeydi. Bunların tek farkı mevki meselesini Birinci Dünya Savaşı esnasında yapılan hizmetlerin karşılığı olarak saymalarıydı. Mussolini bunu bir tık daha yukarı çıkararak, “*Kuvvetli, inzibath ve icabında onu zapt etmeye hazır bir millete ait olan bir mevki*” diyordu.

Mussolini'nin, bir “*Roma denizi olan Akdeniz yine Roma denizi olmalıdır ve olacaktır*”, “*fena ve haksız taksim edilmiş olan dünyada İtalya da hakkını almalıdır ve alacaktır*”, “*İtalya'nın istikbali su üzerindedir*”, “*İtalyan milletinin hayatiyetinden mütevellit kuvvet ve şevketi kendisini tanıttıracaktır*” gibi sözlerinden, değil Avrupa'daki milletler, Amerika'daki insanlar bile kuşkulandı. Bu örneklerden hareketle Yunus Nadi, o halde İtalya'nın: “*Kime ne dedik ki bize karşı asabiyet gösteriyorlar?*” demeye hakkı yoktur, diyordu. Yunus Nadi'ye göre, Mussolini

³²⁸ Bu amacını Mussolini şu cümlelerle ifade ediyordu: “*Bereket-i tenasüle malik olduğumuz gibi bu bereket-i tenasülde devam etmek istiyoruz. Millet araziye susamıştır; itimat ve vesait-i münasebe ile bu arazinin istihsaline çalışmalıyız*”. (E. Ellery, “*Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması*”, s. 1344).

³²⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1926.

³³⁰ Yunus Nadi, “*İtalya Siyaseti*”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1926.

sözlerinde önemli olmayı gerekli görmüş ve bununla hedeflediği gayeyi temin de etmişti. Hatta Mussolini, İtalyan Muhacirleri Cemiyetinin sunduğu ziraat ürünlerinden kendisine sunulan numuneler üzerinde beğenide bulunduktan sonra: “*Bunları İtalya'ya götüreceğim, onların Trablusgarp'ta neler istihsal olunabileceği hakkında sağlam fikirler edinmelerine delalet etmiş bulunacağım*” diyerek İtalyan halkını böylece Trablusgarp'a yönlendirmiş olacaktı³³¹.

Kirent Histori risalesinde Kolombiya Üniversitesi Diller profesörü Hovard R. Marraro'ya göre, Mussolini'nin, bir İtalya imparatorluğu hakkındaki beyanatında kimin için hazırlandığı bilinmese de İtalya'nın deniz ve hava kuvvetlerindeki genişlemesi dikkatlice izlendi. Mussolini'nin bir çeşit Avrupa mücadelesi ortaya koyarak bu mücadelelerden faydalanma yolunu hedeflediği kanaati ortaya atılıyordu. Hatta Mussolini'nin İtalya ile Türkiye'yi harbe sokacak ve bu savaşta Yunanistan'la Yugoslavya'nın yardımı ve hiç değilse bunların iyimser tarafsızlıklarını sağlayacak zamanı beklediği ileri sürülmekteydi. Yazara göre, bu söylemlerden ürkmüş olan Türkiye 120.000 kişiye ulaşan 6 sınıf yedeklerini silah altına davet etti; Türk basını, “*uluslararası ilişkide hakim olan ancak kuvvettir ve şimdi ise Türk ordusu herhangi bir Avrupa ordusuna eşittir*” manasında görüşte bulunduğunu aktarıyordu³³².

Deyli Ekspres de benzer şekilde bir haberle Yunanistan'a silah ve mühimmat yetiştirmek için İtalya fabrikalarının hummalı bir faaliyetle çalıştığını haber veriyordu. İtalya – Yunanistan Misakı İtalya tarafından inkar ve tekzip edilse de Yunanistan ile İtalya arasında bir dış borç sözleşmesi vardı, ki bu istikraz İtalya'dan silah ve mühimmat alınmasına tahsis edilmişti³³³.

Yunus Nadi, Yugoslavya basınına da yansıyan bu duyumlar üzerine yazdığı makalede Mussolini'yi ihtimaller üzerinden topa tutmuştu. Zagreb'teki Novosti gazetesinde İtalyan emelleri hakkındaki bir yazıdan yola çıkan Yunus Nadi, Girit'te hapis bulunan Yunan diktatörü Bangolos'un – görünürde yalanlanan – beyanlarının boş olmadığını hatırlatarak bu İtalyan tasavvurunun İngiliz yardımına mazhar olduğunu söylemekteydi.

Yunus Nadi, gazetenin iddiasının genel bir harbin olacağı yönünde olduğunu söyleyip eleştirisinin dozunu artırarak “*Dünyada ihtimal dışında pek az şey bulunur*” gerçek bir sebep gerekmezsiniz bir devletten diğerine karşı patlayacak bir silahın

³³¹ Yunus Nadi, “*İtalya Siyaseti*”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1926.

³³² H. R. Marraro, “*İtalyan İmparatorluk Programı*”, s.1429.

³³³ **Akşam**, 25 Nisan 1926.

yeniden insanlar arasında genel bir karışıklığı doğurmayacağı ihtimali bile çok azdır, diyerek bir noktada Mussolini tehlikesine karşı endişelerini dile getiriyordu.

Duygusal bir havaya kapılan Yunus Nadi, “*Anadolu bir kayadır ki oraya her çarpan baş mutlaka mutlaka kırılacaktır*”³³⁴ ifadeleriyle savaştan savaşa girmiş bir milletin neler yapabileceğini belirterek ve buradan güç alarak gayet hamasi bir dil kullanmıştı.

İtalya diktatörünün Afrika seyahati bahanesiyle büyük bir gösteri yapması, bütün dünyaya karşı İtalya'nın Akdeniz'deki iddialarını keskin bir şekilde izhar eden bir gösteriş olacaktı³³⁵. Mussolini'nin Trablusgarp'a varış saati ise, emniyet tedbiri olarak gizli tutuluyordu³³⁶.

Mussolini, “*karşı konulamaz mukadderatın*” İtalya'yı Afrika'ya doğru sevk etmekte bulunduğunu ve seyahatinin “*İtalyan milletinin şevketinin bir tecellisi*” olduğunu söylüyordu. “*İtalyan müstemlekatını tezyit edeceğiz*” sözüyle açıkça istilacı ifadede bulunması bu seyahatin önemini bir kat daha artırdı. Fransız Tan gazetesi başmakalesinde bu seyahate değinerek bunu İtalya sömürgeciliğinin başlangıcı sayıyordu.

³³⁴ Yunus Nadi'nin makalesinden özet: Mussolini'nin göz göre göre İtalya'yı belki içinden kolay kolay çıkılmaz bir badireye sürükleyeceğine inanmamakla beraber bütün bu duyuların manevi sorumluluğunun özellikle İtalya olacağını bile gizleyemeyiz. Siyah Gömleklilerin başında Roma üzerine yürüdüğünden beri Mussolini Avrupa'da kendi başına bir mesele oluşturdu. Mesele başlangıçta sadece İtalya'yı alakadar eden iç yansıması ile işgal ediyordu. Daha sonra sorun önemli şekillerle dışarıya yansıdı. İtalya'ya siyah gömlek giydiren Mussolini kendi memleketindeki bütün demokrasi teşkilatını ayaklarının altına aldığı gibi daha sonraki muğlak açıklamaları ile dünyayı, o sanki İtalyan Adasının ucuna takılmış bir futbol topuymuş gibi, istediği zaman tekmeyi vurur vurmaz yerinden fırlatacağını ve tam bir isabetle gol yapabileceğini açık ve yüksek söylemekten geri durmamaktaydı. İtalya kendi içinde dilediği gibi hareket edebilir. Fakat Almanya'ya, Fransa'ya hakaret eden, yarın Yugoslavya'yı vs tehdit eden fiil ve sözlerin İtalyaca bir gün hesabını ağır ödemek lazım geleceğinden hakkıyla korkulsa yeridir. Eğer bu kabına sığmayan siyaset böyle gidecek olursa şimdi fertleri siyah gömlek giyen İtalya'nın bir gün baştan başa siyahlara boğulmuş yaşlı bir şekil ve durum alması ihtimal dışında değildir.

Ciddi ve gerçek sebeplere dayanmadan savaşa gitmeyi düşünmek bu çağda cinnetlerin gerçekten en büyüğünü oluşturur. Savaş, milletin fertlerine herhangi renkte elbise giydirmekle başa çıkarılacak bir karnaval değildir. “*Hücum eden milletlerin kuvvet ve kudreti ve askerlikçe kesreti ne kadar fazla olursa olsun meşru surette müdafaa olunan kutsi bir hakkın azameti önünde onların hepsi berbat ve perişan olup gitmeye mahkumdurlar*”. Bu gerçeğin yüksek manasını anlamak için Sezar'ın tarihini karıştırmaya gerek yoktur, en yakın tarih içinde bizim karalı – denizli koca bir düşmanlık dünyasına karşı başarı ve galibiyetle savunduğumuz Çanakkale hengamesini düşünmek yeterlidir. Son bağımsızlık savaşımız ise bütün dünyaya bu yolda en büyük ibret dersi oluşturacak özellikte yüce bir maceradır ve bugün Anadolu öyledir ki, orada onun kenarında ve hariminde artık yalnız bir Yunan ordusu değil, ondan daha büyük devletlerden hatta birden fazlasının orduları mahv ve yok olabilir. “*Kimseye tecavüz etmeyi hatırlarından geçirmemiş Türkler müdafaaalarının müthiş ve kahhar tilsimini keşfetmişlerdir. En ufak şek ve tereddüde düşmeksizin dünyaya ilan edebiliriz ki Anadolu artık, hatta hepsi bir araya gelse, bütün bir Garp dünyasına karşı na-mağluptur. Anadolu bir kayadır ki oraya her çarpan baş mutlaka mutlaka kırılacaktır*”. (Yunus Nadi, “*Yugoslavya'daki Şayialar*”, **Cumhuriyet**, 16 Teşrinisani 1926).

³³⁵ **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1926.

³³⁶ **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1926.

Faşist bir gazete ise Akdeniz'i Roma mirası olarak İtalyan sömürgesi gösteriyordu. "15 harp gemisi, ecdadımız tarafından "bizim" tesmiye edilen ve muhtelif ve uzak, fakat cümlesinin na-kabil zeval-i Roma damgasıyla işaretlenmiş araziye müntehi olan denizi baştan başa kat edecektir. Bu cengaverane halk yeni İtalya'nın "Duçe"sini teşyi eyleyecektir. O İtalya ki, kendi hakkından nebaan eden irade ile fena tevzi edilmiş dünyadaki mevkiini talep etmektedir". Gazeteden çıkarılan manaya göre sömürge meselesi İtalya'nın önüne konulmuştu ve Mussolini bu meseleyi birinci sıraya getirmişti. Seyahat yeni bir başlangıçtı ve ne gibi neticelere doğru evrileceği konusu uluslararası siyasetin doğuracağı şartlara bağlıydı. Mussolini de yeni bir prensibi kabul ettirmek, bir milleti ve bir ihtilali tarihe geçirtmek azmindeydi.

Seyahati, şovenizm ve emperyalizm mantığıyla gören Daily Express muhabiri Mussolini'nin seyahatinin İtalyanların hayallerini alevlendirdiği, toprakları genişletme arzusu yarattığı düşüncesindeydi. "İtalya'nın her tarafını şovenizm ve emperyalizm dalgasının istila eylememesi çaresizdir. Buna mani olacak bir şey yoktur"³³⁷.

Chicago Tribün bu seyahati değerlendirmesinde, asırlardan beri ilk defa bir İtalyan hükümet adamının resmi sıfatla Afrika toprağına ayak bastığını söylüyordu. Gazete, bu seyahatin İtalya kıtasının kapsayamayacağı derecede milyonlarca artan İtalyan nüfusuna yeni vatan bulmak için gürültü çıkaran ve yeni bir uyanışa mazhar olan İtalya'nın girmekte olduğu yeni dramın ilk perdesi olduğu iddiasındaydı. Bu dramın Afrika'da İtalya'nın hakimiyetini ve büyük bir sömürge imparatorluğunun kurulmasını sağlayacağı ümit adiliyordu. "Gençleşmiş İtalyan milletinin lideri olan Mussolini Trablus ahalisi tarafından yapılan saf Trablus altınından kılıcı kullanacaktı"³³⁸.

Yunus Nadi, bu seyahatin Avrupa'daki yankısını, Mussolini İtalya'da ve bütün dünya nazarında yavaş yavaş olduğundan fazlaya çıkmış ve çıkarılmış bir zattı, şeklinde betimliyordu. Yunus Nadi Mussolini'yi tasvire devam ederek özetle şunları sıralıyordu: Kendisine icat edilmiş olan "Duçe – Dük" ünvanı kendisine işaret oldu; anlaşılan Mussolini'ye diktatörlük bile kafi değildi. Duçe unvanından astığı astık kestiği kestik bir hükümrân – hükümdar manası istiare olunmak istenilmekteydi. Heyecanlı bir hatip olan Mussolini İtalya'nın bugün ve geleceği hesabına sözün akışına kapıldığı zaman

³³⁷ Cumhuriyet, 13 Nisan 1926.

³³⁸ Cumhuriyet, 16 Nisan 1926; Hakimiyet-i Milliye, 13 Nisan 1926. "Bu altın kılıç yalnız askeri emperyalizmin remz ve nişanı değil, aynı zamanda İtalya'nın kendisine ait telakki ettiği hukuk uğrunda dövüşmeye amade olduğunu ve bu silahın Mussolini'ye tevdiine itimat edilebileceğini bütün cihana isbat edecek bir nişane teşkil ediyor". (Akşam, 14 Nisan 1926).

Roma İmparatorluğunu ve Roma imparatorlarını hayal ediyor ve o eski zamanları parlak istikbal renkleri ile boyayarak canlandırıyor.

Yunus Nadi'ye göre Mussolini'nin bu seyahatine Trablusgarp seyahati demek doğru değildi; seyahatin adı Kuzey Afrika seyahati veya "*Bahr-i sefid Cevalanı*" olmalıydı. Yunus Nadi ilginç bir tespit de bulunarak seyahatin başlangıç noktasının "*Ostiya*" limanı olmasına ayrıca dikkat çekiyordu. Çünkü bu liman Roma'nın içinden geçen Tiber Nehri'nin kollarından olup zamanında Roma imparatorlarının ve daha sonra güçlü olduğu zamanda kilisenin istinatgahıydı³³⁹.

Trablusgarp seyahati bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yankılanmıştı. Mussolini şahsen Türkiye'yi hedefleyen bir kelime dahi söylememişti. Zaten Yunus Nadi'ye göre Mussolini İtalyasının bir millet halinde yenileşme ve ilerleme yolunda yürüyen Türkiye'ye karşı silahlı ihtilafı öne sürecek kadar ihtiras beslemesi mantıklı değildi. Yunus Nadi buna gerekçe olarak, hükümetlerin en uzak ihtimalleri düşünen tedbir ve basiretleri böyle bir ihtimali yok ediyordu. "*Türkiye müstemleke ittihaz olunabilecek bir aşiret diyarı değildir. Türkiye hakkında öyle sakim bir düşünce Mussolini'nin şimdiye kadar İtalya'ya nafi olmuş olduğundan şüphe olmayan siyaset ve feraseti ile telif olunamaz*".

Yunus Nadi, Mussolini'nin Türkiye'ye karşı olası bir düşmanlık beslemesini kabul etmese de olması halinde Türk milletinin nasıl bir tepki vereceğini, yine bir edebiyatçı edasıyla hamasi duyguları da katarak cevap veriyordu: "*Bütün dünyanın makduh görmekte ittifak edeceği öyle bir fikre karşı Türkiye'de her Türk elbette yerden göğe kadar haklı olarak bir değil, bin Mussolini gibi kükreyecek ve haykıracaktır*"³⁴⁰.

Cumhuriyet gazetesi, Roma İmparatorluğu'nu diriltme hülyası peşinde koşan Mussolini'ye "*bu "tevs-i arazi" gayesini takip ederken Türkiye topraklarına göz dikmemesini içten tavsiye ederiz. Çünkü biz de topraklarımızı sonuna kadar müdafaaya azmetmiş bir milletiz*"³⁴¹ diyerek uyarıda bulunuyordu.

Bir Fransız gazetesi, Mussolini'nin Trablusgarp seyahatini "*Operet turnesi*"ne benzetiyordu. Cumhuriyet gazetesinin tehdidine benzer şekilde, eleştirisinde bu seyahatin kime karşı yapıldığı bilinmese de, özellikle Duçe'nin "*bila-pervezane imalarla*" kastettiği devletlerin çok uyanık bulduklarını ihtar ediyordu. En azından Fransa için, dünyayı tehdit eden bu gelişmelerden haberdar ve tedbirli olduklarını

³³⁹ Yunus Nadi, "*Mussolini'nin Seyahati*", **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1926.

³⁴⁰ Yunus Nadi, "*Vaziyet*", **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1926.

³⁴¹ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1926.

belirtiyordu. Gazete, Mussolini'yi yeni bir Bonapart olarak resmederken karikatürde “*Şüphesiz yok, bu çizimler bana dar gelmeye başladı!*”³⁴² ifadesiyle Mussolini'nin emperyalist politikası kısaca tasvir ediliyordu.

Mussolini sömürgeciliğinden Fransa da rahatsız olunca, Deniz Bakanı Corc Leyg, Senatodan Akdeniz'deki menfaatleri adına tahsisat istedi. Deniz Bakanı Duçe'yi kastederek “*Denizler bizimdir*” sözünü kimsenin söylemeye hakkı olmadığını ifade etti. Deniz Bakanı denizlerin uluslararası bir malikane ve serbest olduğunu ilan etti. İyi niyetli Biryant (Aristide Briand)³⁴³ ise İtalyanların hızlı nüfus artışından dolayı dışa yayılmaya mecbur olacağını doğal olduğunu ve iki devlet ilişkilerinin İtalya'nın barışı bozmak amacıyla olmadığını gösterdiğini söylüyordu.

İngiltere'de Lloyd George ise pek iyimser değildi. Afrika seyahatinde Mussolini'ye savaş filusunun eşlik ettiğini görerek, “*Eğer bu bir meydan okuma ise buna bütün dünya gülecek, eğer bu seyahat şeytani bir hadiseye işaret ediyorsa dışarıda pek rahatsız edici duygular doğuracaktır.*” diyordu. George, “*İtalya emperyalizminin karşı yarımada Sezarlar devirlerinden beri görülmedik bir mertebede hadd-i kusvasına çıkmıştır*” diyerek tepkisini dile getiriyordu.

İtalya Faşist basını, gelişmeleri İtalya Krallığının İtalyan İmparatorluğuna dönüşmesi veya İtalya'nın Avusturya – Macar İmparatorluğu'nun bir halefi olacağı şeklinde vasıflandırmaktaydı. Muhafız basını ise Mussolini'nin saldırganca bir siyaset takip ettiğini, yeni bir genel savaş pahasına yeni topraklar elde etmek için hazırlıkta bulunduğunu ifade ile saldırmaktaydı.

Oysa makale yazarı bütün bu tepkilerin aksine imparatorluk hayalinin istila ile toprakların genişletilmesini kastetmeyeceğini iddia ediyordu. Çalışmaya mecbur olan bir halk, nüfus artışı sebebiyle, buğday, kömür veya demir yerine çocuk yetiştirdiğini ekliyordu. Bu durum İtalyanları milyonlarla göçe mecbur etmişti. Mussolini'nin söylevinden alıntıyla yazar iddiasına mesnet oluşturmuyordu³⁴⁴.

³⁴² **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1926.

³⁴³ 1926'da Aristide Briand ve Gustav Stresemann, barış girişimleri dolayısıyla, Nobel Barış ödülleri hak kazandılar. (http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/E.T.06.05.2018).

³⁴⁴ “(...) İtalyan milletine sömürgeci suizanni atfedilmektedir. Yaşayan her fertte sömürgeciliğin temayülleri bulunan her şeyi tevarüs ile bana yardım edildiğini görmekte müsterih ve mutmainim; şu halde fertlerden daha müdrük ve daha ahenktar olan halk yaşamak isterse muayyen bir kuvvete istinat eden daha büyük halk hayatını tekamül ettirmelidir. Yoksa bu halk ihlal eder veya kuvvete istinat eden daha büyük halk kitlelerinin şikarı olur. Faşist hükümetin sulh siyaseti takip ettiğini ve sulhu ihlal arzusunda olmadığını bütün cihana ilan ve beyan ederim. İtalya, Wilson devrinin eski olan sözlerini kullanarak adilane ve devamlı bir sulh arzu eder. Fakat bu sulh bizi tatmin eden meşru ve bizim haklarımızı da ihtiva eden bir sulh olmalıdır.” (Marraro, “İtalyan İmparatorluk Programı”, s.1424 – 1426).

Dolayısıyla yazar, işin içine sanayi, hammadde ve işsizliği de etkin faktör olarak ekleyerek İtalya'nın ekonomik bağımsızlığı, sosyal ve uluslararası bir buhrana engel olmak için “*bugün döşeginde yatarken kan aldırma kabilinden olan*” mecburi göçe başvurmak gerektiği kanaatindeydi. İtalya'nın Kuzey Afrika ihtirasları, (Giuseppe) Mazzini'nin “*Kuzey Afrika İtalya'ya aittir*” dediği 1834 senesinden başlayordu.

İtalyan yayılması ve milliyetçiliğinin temsilcisi Loicci Federzoni Sömürgecilik Bakanlığına geldiğinden beri yerliler arasında güven ve emniyet doğuran bir siyaset takip etmiş ve bu güvenin senede yarım milyon İtalya'nın göçünü teşvik edeceği ümit edilmişti³⁴⁵.

Pottay, Mussolini'nin faşist sistemi ve imparatorluk hayalini analize çalışarak zamanın gereklerine göre ayrı ayrı mütalaa edilebilecek iç ve dış siyaset meselelerinin mevcut olmayıp faşizm şuurunun önünde hep birden bulunması gereken karışık ve müthiş bir meseleler sistemi vardır, diyordu. Pottay, gerek İtalya'da gerek dışarıda birçok kötü niyet “*ahmaklarının*” söylemekte oldukları gibi Kuzey Afrika hareketinde ihtilafı en küçük bir şey yoktu. “*Dış siyasetin ihtilafı denilen şeyi demokrat devlet adamının dispanserine aittir. Faşizmin, kendi eseri olan, kendi irade ve fikri tarafından idare edilen iç siyasetle uğraşmaya ihtiyacı yoktur. Özellikle iç olayların kendisine verdiği canlı bir tecrübe iledir ki, dış siyasetin daha geniş olan sahasında şuurlu bir denge hissi getirebilmektedir*”³⁴⁶.

“*Bu adam nereye gidiyor?*” Jörnali dö Jenere gazetesi böyle bir soruyla, Trablus seyahatinin iki amacı olduğu zannını öne sürüyordu. Birincisi buraya İtalyan

³⁴⁵ H. R. Marraro, “*İtalyan İmparatorluk Programı*”, s. 1427 – 28.

³⁴⁶ Yazarın tespitleri: Devlet ve yargı idaresinin (mülkiye ve adliye) çeşitli sahalarında elde edilmiş olan bu birlikte, en küçük meseleler Duçe'nin faşizmi yönlendirdiği imparatorluk büyük meselesine kadar, büyük mesele içinde yenilip halledilmekteydi. Mesele ve mesele arasında en nazik rabitalara kadar kuvveden fiile getirilecek böyle bir birlik haricinde imparatorluğu vaaz ettikleri halde seçim kolejlere devam etmekte olanların aptalca yolsuzlukları vardı. Görünürde eşit olmayan, çeşitli ve hatta ters olan Rönesans meselelerinin irtibat, alaka ve benzerliği birçok kimseler tarafından tamamen anlaşılmamıştı. Bununla beraber zaman oluyor ki, açıklamaya girişenlerin küçüklüğe düşüldüğü gibi “*ilm-i benan*”ın en yüksek dağlarının yumuşak eteklerinde serbest nefes alanların incelik, vahilik ve istignasına da düşülür. Rakiplerine karşı en çetin mücadelede iki sene müddetle kendisini savunduktan sonra Faşizm, mücadelenin karıştığı hadiseyi veya olayları mağlup ederek daha büyük bir faaliyet sahasına girişmek mecburiyetindedir. Faşizm 1924 senesinin Haziranında doğmamıştı. Onun kaynakları çırpınan, direnen, mağlup eden İtalya'nın manevi dogması başlangıçları ile karışır. O bir adli davadan değil, fakat granitin birliği parçalanamayan tarihi bir dehadan şekil ve esas almıştır. Parçadan bütüne doğru; menfaatlerin zaruri ve sıhhi hususiyetçiliği olan eyaletten fertlerin menfaatlerinin, savunmanın ve büyüklüğün yüksek müttefikinin toplandığı gemiye doğru çıkmak lazımdır. En yüksek birleşmeye doğru, milletlerde genişlemeye karşılık gelen en uyumlu ve derin birliğe doğru ilerlemekteyiz. Mussolini “*hareket*”inin işaret ettiği şey budur. İşte kuvvet ve gücün başlangıcı bu şuurlu “*hareket*”ten sonra başlar. Bu kuvvet ve güç savaş değildir. İhtimal uzun zaman için savaş olmayacaktır, hatta çalışkan ve verimli bir barış olabilir, fakat şimdiden itibaren zihnin hazırlığı, mütalaası ve uğraşdır. (C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, s. 1948).

göçmenlerini çekmek, ikincisi Fransa'nın Tunus'taki İtalyan halkına hürmet etmesini Fransa'ya anlatmaktı.

Bu seyahatle, İtalyan gazeteleri İtalya'nın sömürge siyasetinin askeri safhasının kapandığını ve şimdi İtalya'nın barışçı vasıtalarla yayılmacılığa (tevs-i mülke) yol aradığını belirtmekteydiler. Mussolini, Trablusgarp seyahati esnasında söylediği en önemli nutuklardan birinde Akdeniz'i sadece sömürge alanı saymakla kalmıyor, aynı zamanda buranın hakimiyetini Roma'ya kadar götürerek kaybedilmiş bir hak olarak göstermeye çalışıyordu³⁴⁷.

Aydın Tarihi'nde yer bulan bir makalede, Mussolini'nin imparatorluk rüyasını betimleyen Pottay, sömürgecilikle alakalı düşüncenin oluşumunu Mussolini'nin üslubuyla uyumlu olarak Faşistlere, vatanın geleceğini düşünen her İtalyana sunuyor ve yayılmacı meselelerin birleştirici şuurunu İtalyanlara vermeye çalışıyordu. Ona göre, İtalya'nın sömürge girişimi, Romalı sömürge girişimi şartlarının büsbütün tersi şartlar içinde meydana çıkmaktaydı. İtalya bir millet gibi hareket edememişti. Ancak İtalya milli birliğinin mimarları Kavur (Cavur) ve Mazzini, “yeni İtalya'nın iki peygamberi”ydi.³⁴⁸ Faşizm, iktidara geldikten sonra ise İtalya'nın sömürgeci dünyadaki konumu üç noktada ortaya çıkıyordu: Akdenizci bir İtalyan siyasetinin dayanak noktası görüşüyle bakılan Libya'daki hareketi; mevcut İtalyanların ekonomik karar ve istikrarı³⁴⁹.

Pottay'ın iddiasına nazaran İtalyan yayılma sorunu yeni nesiller tarafından özellikle siyasi ve manevi bir sorun gibi algılanmalıydı. Sömürgecilikle ilgili mesele, yeni İtalya'nın bilincinde, İtalya imparatorluğunun meselesi olmalıydı.

İtalya'nın Akdenizci ve İslami manzara olmak üzere iki meslesi önemliydi. Ama Pottay'a nazaran “*Libya, İtalya için meselelerin meselesidir.*” Burası İtalya'nın ayağa kalkabileceği tek noktaydı. İtalyanların imparatorluk geleceği büyük oranda Libya sahilleri ve Libya topraklarının yeterlilik ve güç siyaseti üzerine istinat ediyordu. “*Unutulmamalıdır ki, Mare Mostrom (Bizim Deniz) bizim değildir. İçinde hiç derecesinde olduğumuz Akdeniz, her şeydir. Akdeniz, gelecek nesiller ve ihtimal ki biz*

³⁴⁷ “*Ceriham ağır da olsaydı, yine seyahatime hall-i icra edecektim. Çünkü İtalyanların nazar-ı dikkatini Bahr-i sefid'den öteki sahillerine celp etmeyi kurmuştum. Trablus ziyaretinin daha ilk günü kalbim sürür ve şadumani ile dolmuştur. Faşistlerin Roma üzerine yürürken vücuda getirmek istedikleri kuvvetli İtalya'ya İtalyanların kesb-i liyakat eylediğini müşahede ediyorum. Vaktiyle Roma Denizi olup şimdi de yine Roma Denizi halini almakta olan Bahr-i sefid'in bu sahillerinde söylediğin bu sözlerin derin manası vardır*”. (Cumhuriyet, 18 Nisan 1926).

³⁴⁸ C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, Ocak s. 1949.

³⁴⁹ C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, **Aydın Tarihi**, 12, (1 – 28 Şubat 1927), s. 2049.

dahi yarın bağımsızlığımız, emniyetimiz, hayatımız için mücadele etmeye mecbur olacağız.”

Libya'yı, İtalyan imparatorluğunun oluşumunda çıkış noktası olarak tasvir eden Pottay, aynı şekilde Libya'yla alakalı olan İslam meselesini de önemseyerek bu vesileyle diğer İslam coğrafyalarında da İtalya'nın etkili olacağını düşünüyordu.

Pottay, Genel Savaş'ın Batı milletleri önünde yeni bir İslam vaziyeti doğurduğunu söyleyerek bunun mantıksal analizini belirlemede şu esasları baz alıyordu: Müttefikler tarafından ve Versay'da takip edilmiş olan İslam aleyhtarı tenkil siyaseti, ki bunun etkisi altında milli hareketler uyanmış ve şiddet kazanmıştı. Buna örnek olarak bazı İslam coğrafyalarında tepkileri gösterirken özellikle “*Kemal-i Türk isyanı*”na sebep olan Kilikya'nın Yunanlılar tarafından işgalini gösteriyordu³⁵⁰.

Yazar analize devamla İslam dünyasının Avrupa karşısındaki teyakkuzunu vurgulayarak tahlilinde Müslüman aleminin sessizlik içinde hazırlanmakta olduğunu söylüyor, “*Doğu dini hareketi arasında en siyasisi olan İslam, onun ateşleyicisi ve amili olacaktır*” diyordu. O halde İtalya siyasetinin barışçıl olması İslam indinde bir denge unsuru oluşturur. Yazar bu çıkarımlarından sonra, Libya'nın, gerek Akdeniz gerek İslam yönüyle, sömürgecilikteki siyasi önemi hakkında fikir sunduğunu belirtmektedir. “*Libya'yı en etkili Akdeniz ve İslam siyaseti vasıtası yapmak için, doğuda, güney ve batıda, İngiliz ve Fransız hakimiyet bölgelerine ulaşınca kadar birleşmek lazım*” geldiğini belirtiyordu³⁵¹.

Ancak Mussolini bir yerde ise, Kuzey Afrika'daki ayaklanmaların beyaz milletler için bir tehlike oluşturmasına ihtimal bile vermiyordu. Avrupa'nın henüz böyle bir endişeye düşmediğini ve buna lüzum da olmadığını söylerken yine de İslam dünyası içinde Türklerden korkulacağını ama buna da gerek kalmadığını Viyana örneğiyle ima ediyordu. “*İslamiyet'in, bir din olması itibariyle haiz olduğu kuvvet ve kudretle muhtelif milletlerden müteşekkil azim bir kitleyi birleştireceği kabul edilse bile, bunların Viyana kapılarını boşuna vurmuş olduklarını hatırlatırım. İslamiyet tekrar bu kadar ilerleyecek olursa, yine aynı neticeyi görecektir*”³⁵².

³⁵⁰ C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, Şubat, s. 2051 – 52.

³⁵¹ C. Pottay, “*Mussolini İmparatorluk Amili*”, Şubat, s. 2052 – 53.

³⁵² **Akşam**, 25 Ağustos 1925.

2-Avrupa Politikası

Dış siyasette diğer bir konu Avrupa'ydı. Avrupa'da siyasi durum git gide karışırken Mussolini, şu tedirgin durumunu dillendiriyordu: *“Almanya dirilecektir. Rusya eski emellerini besliyor. Avrupa'nın istikbali çok fazla endişe vericidir. Bunun için tedarikli bulunmaya çalışmalıyız”*³⁵³.

Mussolini, Avrupa siyasetinde önemli rol oynamaya ve büyük faaliyete girişmişti. Bir taraftan İtalya *“militarizm”*e hazırlanırken diğer taraftan da Avrupa devletleriyle itilaflar ve ittifaklar yapmaya çalışmaktaydı. Mussolini *“İtalya rüyası”*nın gerçekleşmesi için Avrupa'daki gelişmeleri fırsata çeviriyordu. Mussolini İngiltere'de işçi hükümetinin, Fransa'da radikal sosyalistlerin iktidara gelmesinden faydalanma yoluna girdi. Fransa'ya İtalya'nın arazi genişletme ihtiyacını kabul ettirdi. Eski düşman devletlerden Çekoslovakya ile de anlaşma yapıp Rur meselesini halletti. Musul görüşmeleri esnasında İngiltere ile itilafta başarı göstermesi ise dikkat çekiciydi. Ayrıca İngiltere'den Cobaland (Kenya, daha sonra Somali bölgesine bağlı bir sömürge) sömürgesini almıştı³⁵⁴. Yine de İtalya ile İngiltere arasında gerilim görülüyordu. Örneğin Çemberlayn'ın Paris ve Roma seyahati İtalya'da yankılandı. İtalyanlar bunu Akdeniz'de yeni bir denge manasında algıladılar³⁵⁵.

İtalyan emellerinin artması ve Mussolini tarafından dillendirilmesi devam ederken Avrupa'da İngiliz, Fransız ve Alman hükümetlerinin girişimiyle, büyük bir barış yaratılmaya çalışılıyordu. Lokarno Anlaşması bu siyasetin bir neticesiydi. Tan gazetesinden yansıyan yoruma göre, bir barış devresi gibi görünen bu istikrar İtalya'da, henüz iktidarına sahip olmayan bir milletin serbest ilerleme ve gelişimine bir köstek olarak algılandı.

Ayrıca Biryann'ın, *“Başbakan (Mussolini) ile Avrupaca konuştuk”* şeklindeki barış ve istikrar ilham eden sözüne karşılık Mussolini, *“Biz İtalya'nız, olağanüstü İtalya'nız!”* diyerek İtalya'yı, kıtasal olmasa da düşünce ve mantık olarak Avrupa'dan ayrı bir devlet gibi gösteriyordu. Yazar bir eleştiride bulunarak Mussolini hakkında, *“yarın kendisine bir sömürge imparatorluğu verilmiş olsaydı o da sırasında “Avrupaca” konuşmayı öğrenirdi”* diyordu³⁵⁶. Nitekim Mussolini, Lokarno Anlaşmasını yalnızlaşmamak için kabul ettiğini, anlaşmanın Avrupa devletlerinin çoğunluğunu kapsadığını ve bu itibarla İtalya da İngiltere ile eşit bir vaziyette bulunmak

³⁵³ **Vatan**, 19 Teşrinisani 1923.

³⁵⁴ **Tevhid-i Efkar**, 25 Mayıs 1924.

³⁵⁵ **Tevhid-i Efkar**, 22 Kanunisani 1925.

³⁵⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Nisan 1926.

fırsatını kaybetmek istemediğini belirtiyordu. Mussolini'ye göre son günlerde Lokarno Anlaşması'na hakim olan ruh, kuvvetini kaybetmişti³⁵⁷.

İtalya'nın dış politikadaki meselelerinden biri de, bazen sıkıntı yaşadığı bazen desteklediği, Almanya'ydı. Mussolini, Povankare'in (Raymond Poancare) politikasını eleştirirken İtalya hükümetinin Alman arazisinden bir parçanın daha işgalinin kabul edilemeyeceğini söylüyordu. *“Alman milleti mevcuttur. O milleti imha etmeyi düşünmek abestir. Bu millet Avrupa medeniyetinin önemli bir parçasını temsil etmektedir ve edecektir”*³⁵⁸.

Mussolini, Senato'da İtalya'nın dış siyaseti hakkında bahsederken Rur, Korfu, Almanya ve Fiyüme meseleleri üzerinde durdu. Tamirat meselesinde Londra Konferansı'nda İtalyan hükümetinin tebliğ ettiği projede ısrar etmiş ve bu projenin tek kurtuluş yolu olduğunu kaydetmişti. Mussolini bunu takip eden Paris Konferansı'nda İngiltere'nin de moratoryumla Alman ve İngiltere'ye müttefiklerin borçlarını kısmi olarak indiren bir proje verdiğini söylemişti. Mussolini ardından Rur'un işgalinde birçok noktalarda İtalya'nın İngiltere ile mutabık kaldığını söyleyerek Amerika'nın yeniden uluslararası bir konferansa davet edilmesini teklif etmiş ve konuşmasında Almanya'ya tekrar kanat germiştir. Mussolini'ye göre, Almanya konusundada serdettiği teklif ve çözüm önerilerinin reddedilmesi durumunda karmaşanın doğacağı muhakkaktı³⁵⁹. Başka bir yerde Mussolini, Avusturya'nın Almanya'ya katılması hakkında da fikir beyan ederek *“Bu ilhak bir gün vukua gelecektir. Fakat evvelce söylediğim gibi, imparatorlukların büyümesi bir zaman meselesidir.”* dedikten sonra Versay'dan beri müttefiklerin siyasetinin değişken, kararsız ve neticesiz olduğu eleştirisinde bulunuyordu³⁶⁰.

³⁵⁷ **Vakit**, 31 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1926.

³⁵⁸ **Vatan**, 18 Teşrinisani 1923.

³⁵⁹ *“Bilhassa bu zamanda şunu söylemek isterim ki İtalya Alman arazisinde muahher bir işgali tasvip edemeyecektir. Hasılı Alman milletinin mevcut olduğunu görmek ve söylemek cesaretini göstermek lazımdır. Bu millet Almanya arazisinde 62 milyon ve Avusturya ile diğer memleketlerde 12 milyon nüfustan mürekkeptir. Bu millet Avrupa medeniyetine iştirak ediyor ve yarın da Avrupa medeniyetinin bir uzvu olacaktır.*

İtalyan hükümetinin bugün takip ettiği istikametler nelerdir?

Nice pek vazih olan bu istikametler berveç-i atidir:

1. *Alman duyurununu makul bir rakama indirmek ve binaenaleyh beynel-müttefikin duyuratını kısmi bir tenzile tabi tutmak.*
2. *Almanya'ya aynen tamirat hariç olmak üzere kafi derecede birkaç senelik moratoryum vermek.*
3. *Rehine ve teminat almak.*
4. *Almanya'nın umur-u dahiliyesine hiç müdahale etmemek ve maliyesini salim bir hale koyacak Almanlara siyasi ve manevi müzaheretle bulunmak.*

Bu yol haricinde vaziyetin bizi müzmin müşkülata, teşevvüşe ve umumi tehlikeye götüreceğini söyleyebilirim.” (**Akşam**, 6 Şubat 1927).

³⁶⁰ **Akşam**, 6 Şubat 1927.

Mussolini'nin halletmesi gereken önmeli meselelerden ikisi, Korfu ve Fiyüme'ydi. Şükrü Kaya'ya³⁶¹ göre Mussolini, iç siyasette sağlayacağı kuvvet ve istikrarı dışarda takip edeceği siyasetine güçlü bir mesnet yapacaktı, ki bunu ilk defa Yunanistan'da tecrübe etti. Korfu Adasını, Arnavutluk sınırında katledilen İtalyan generali Nelli'ninin diyeti olarak işgal etti. Ada Adriyatik Denizi'nin kilidiydi. Bu Adayı ele geçirmek Adriyatik'i İtalyan havuzu yapmak demektir. Aynı zamanda bu hareket Yunanistan'ın taksimini hazırlıyordu. Böylece serbest bir çıkıştan mahrum kalan Yugoslavya mecburen Selanik'e inecekti ve Füyüme'yi kolaylıkla İtalya'ya verebilecekti. Mussolini bir taşla iki kuş vuracak, masrafsız, zahmetsiz bir sefer ile İtalya'ya hem Füyüme'yi hem Korfu'yu hem Adriyatik'i bahşedecekti.

Mussolini'in dış politikasını irdelemeye devam eden Şükrü Kaya, Yugoslavya'da güneye doğru bir hareket görülmediğini, ancak “uyuklamaya mahkum” gibi görünen Cemiyet-i Akvam'ın gayrete geldiğini söylüyordu. İngiliz temsilcinin ağır sözlerinden sonra İngiltere birkaç milyon lireyle Mussolini askerlerini geri attı. Sonuçta Korfu'nun kolaylıkla işgal, fakat İngiltere'nin buna engel olacağı kanaati doğru. Mussolini'nin devraldığı dış meselelerden biri de Füyüme meselesiydi. Mussolini Füyüme'yi İtalyanlara temin etti. Yugoslavya yönetimi ise Sırp'ların hatası yüzünden başarısız oldu³⁶².

Mussolini'ye göre İtalya'nın Akdeniz siyasetinin parçası olan Korfu Adası konusunda Avrupa halkı İtalya'nın lehine dönmüştü. Ayrıca Cemiyet-i Akvam'ın bu konuyu halletme görevine de şiddetle karşı gelmiş ve bu kesinlikle kabul edilemez demişti. Hatta Cemiyet'in yetki meselesinde ısrar etmesi halinde İtalya'nın Cemiyet'ten çıkacağı tehdidinde bulunuyordu³⁶³. Mussolini, Korfu meselesinden dolayı Cemiyet-i Akvam'da İtalya'nın konumunu tahlille, “*İtalya Cemiyet-i Akvam'dan çıkmak istemiyor, fakat bir Fransız – İngiliz ikiliği haline gelen bu cemiyette bugünkü şerait altında da kalmak istemez. Cemiyeti ihdas eden üç millet arasında mutlak bir müsavat hakkı olmalıdır.*” diyerek iki devletin tekelinde kalan, sözümona, barış örgütünün sarsıntı halinde olduğunu da göstermiş oluyordu.

³⁶¹ Şükrü Kaya (1883 - 1959), siyasi hayata meclisin ikinci döneminde girmiştir. Batı kültürüyle yetişmiş ilk Kemalistlerden biridir. Tarım, Dışişleri ve İçişleri'nde görev almıştır. Sadi İrmak'a göre en kültürlü siyasilerden biridir; Atatürk'e hayranlığı örnek alınacak seviyede, inkılapların halka yayılmasında hizmetleri unutulmazdır. (Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak, **ATATÜRK'ÜN ÇEVRESİ**, Hisarbank Kültür Yayınları, 1981, s. 78).

³⁶² Şükrü Kaya, “*Sicilya Tahşidatı Kime Karşındır?*”, **Cumhuriyet**, 23 – 24 Mayıs 1924.

³⁶³ **Vatan**, 6 Eylül 1923.

Fiyüme Meselesi'nde ise Mussolini, “*Dış siyasetimizin en acıklı verasını bu mesele almaktadır. Fiyüme için Dalmaçya’dan vazgeçtik.*” sözüyle sorunun önemini belirtmişti. Sonuç olarak Senato bu dış siyaseti onaylamıştı³⁶⁴. Adriyatik ve Fiyüme meseleleri İtalya ile Sırbistan arasında kurulan ittifak sayesinde çözüldü. Ancak Anlaşma’nın kapsadığı alan, Adriyatik’ten dışarı çıkmadığı için bir dereceye kadar belirli ve sınırlıydı³⁶⁵.

Mussolini'nin dış siyaseti kendi ifadeleriyle muazzamdı, kendi zaferiydi ve kendisinden öncekilerin de bir enkazıydı. Bunu, Rapollo’da Fiyüme’nin bağımsızlığı İtalya tarafından kabul edilmişken kendisi Fiyüme’yi geri almış olmakla örneklendiriyordu. Ayrıca Çobaland ve 12 Ada’yı da buna ekliyordu. Yugoslavya ve Çekoslovakya “*muhadenet ve ticaret muahedeleri*” de cabasıydı. İlginç bir örnek de Rusya’ydı; çünkü faşizm Rusya’daki rejime karşı bir hareketken Mussolini Rusya’yı onaylayan ilk kişi olmakla övünüyordu³⁶⁶.

Türk basınında ilgi bulan Tayms’ın bir mektubuna nazaran Doğu’da İtalya’nın takip ettiği siyasetin esası Yunanlılara karşı husumet, Türkiye’ye karşı muhabbetmiş. İtalya’nın Akdeniz politikası irdelenirken İtalya’nın Akdeniz’deki menfaat ve alakası kısmen tarihi, kısmen de iktisadi olduğu belirtiliyordu. Eleştiride eski Roma büyük devleti gibi İtalya’nın da denizde kuvvetli olmasının, ilerleme hatta hayatı için zaruri olduğuna kani bulunduğunu, Yugoslavya ile yapılan anlaşmayla Adriyatik meselesi halledildiğinden İtalya’nın dikkatini şimdi Akdeniz’e çevirdiği bildirilmekteydi.

Dolayısıyla İtalyanlardan zihninde Akdeniz’in tek sahibi İtalya olup bu hakkın hiçbir yabancıya terk olunamayacağı ve Akdeniz adaları ve sahillerinin İtalya’ya aidiyeti vardı. Bu duygu, “*Akdeniz bizim denizdir*” tabiriyle ifade olunuyordu.

Times’a göre, İtalyan siyasetinin tetikleyicisi ekonomikti. İtalya’daki nüfus fazlalığı dolayısıyla, mahsu en bereketli senelerde bile halkı 44 haftadan fazla

³⁶⁴ **Akşam**, 19 Kanunisanı 1923; Benzer haber için **bkz: Vatan**, 18 Kanunisanı 1923.

³⁶⁵ **Akşam**, 31 Kanunisanı 1924.

³⁶⁶ “*Siyaset-i hariciyem bazıları tarafından hoş görülmebilir. Fakat şurasını söylerim ki, hariciye nezaretine geldiğim zaman siyaset-i hariciyemiz bütün manası ile hall-i iflasta idi. Rapollo muahedesinde İtalya her türlü hukuktan sarfinazar etmiş ve buna mukabil yalnız Fiyüme’nin istiklalini temin etmişti. Halbuki ben Fiyüme’yi İtalya’ya ilhak ettim.*

Çobaland müstemlekesi ile Cezayir-i İsna Aşer meselesi yekdiğerine rapt edilmişti. Halbuki ben irtibatlarına bir mana olmayan bu iki meseleyi yekdiğerinden ayırdım. Çobaland’ı aldık. Lozan muahedesine ise Cezayir-i İsna Aşer meselesini her türlü mebahisin haricinde bırakmıştır. Şimdi 12 Ada’da İtalyan bandırası fiilen ve hakkan temevvüç-nüma oluyor. Bu muvaffakiyat araziye aittir. Bu ise İtalya’ya kafi değildir.

Binaenaleyh Yugoslavya ve Çekoslovakya hükümetleri ile muhadenet ve ticaret muahedeleri akdettik. Hali hazırda Tuna havzasında ve Bahr-i sefid’de İtalya’nın şeref ve itibarı artmıştır. Rusya’yı ilk tasdik eden Faşist İtalya olmuştur”. (Cumhuriyet, 10 Teşrinievvel 1924).

besleyememekteydi. Halkın geçimi için yapılan ithalat, ticari bütçenin ağır bir kısmını oluşturunuyordu. Ticaret bilançosu dışardaki İtalya göçmenlerinin gönderdikleri çekler gibi “gayr-i meri” araçlarla sağlanabiliyordu. Dolayısıyla İtalya başka taraflara bakmaya mecbur olmuştu. Bu da Akdeniz sahilleriydi.

Times yazarı, Türkiye konusunda bazı iddialar öne sürüyordu. Mussolini, bir faraziye olarak, 12 Ada’yı başka birine vermek lazım gelirse eski sahibi Türkiye’ye vereceğini belirtmişti. Oysa bu Adalar Güney Anadolu’nun İtalya tarafından sömürülmesi adına bir hareket üssünü oluşturacaktı. Sen Jan dö Moriyen Anlaşması feshedilmiş olsa da bu konudaki İtalyan ümidi devam ediyordu³⁶⁷. Zaten İtalyanların 12 Ada’yı terk etmemeleri ve Rodos Adası’ndan denizcilik kurumları oluşturmaları siyasi değil ticariydi; adalar Anadolu ticaretine basamak taşı kabul ediliyordu³⁶⁸.

Mussolini’nin beşinci suikasttan birkaç dakika önce söylediği, “(...) *Kara Gömlekliler! Tüfeklerinizi havaya kaldırınız. Bütün cihan bu süngü ormanını görsün ve karar vermiş, dövüşmeye azmetmiş kalplerimizin isturabatını duysun.*” gibi ateşin sözlerdeki zımnî tehdidin hangi hükümete yönelik olacağını kestirmek zordu. Ancak Fransa ihtimali üzerinde duruluyordu. Tan gazetesi diyordu ki: “*Mussolini’nin ifade tarzındaki “talakat” halk üzerinde etki gösterir. Fakat böyle sözleri maksad-ı iradını anlayabilmek zordur. Tüfekleri havaya kaldırmak hiçbir zaman barış ve samimiyete örnek sayılamaz. Süngü ormanı istemek endişe verecek bir şey ise de tehdidin kime karşı olduğunu anlayabilmek de icap eder. Maksat iddia olunduğu gibi İtalyan milletinin vatanperverliğini yükseltmek ise bundan asla heyecana düşmek icap etmez*”. Eleştirisine devam eden gazete, Fransa – İtalya arasında ihtilafı gerektiren diğer bir husus olarak faşizmin Fransa’ya karşı adeta savaş halinde olduğu iddiasındaydı³⁶⁹.

“İşin Alayı” köşesinde, Mussolini’nin süngüleriyle bütün dünyayı tehdit ettiği haberi üzerine, İtalya’nın Birinci Dünya Savaşı’nda Alman – Avusturya cephesinde iki buçuk senede, 25 kilometre ilerlediği konusuna gönderme yapılıyordu. Bir Alman gazetesi tarafından ortaya atılan bir soruya, Mussolini cevaben, “*Bütün milletlerin, İtalya’nın yaşamak ve küre-i arz üzerinde bir mevki sahası olmak hakk-ı mutlakını tanımalarını ve aksi takdirde İtalya’nın hakkını bizzat tanıtacağını ve temin edeceğini*” demişti. Yazar, Mussolini’yle dalga geçerek, bazen imalı, çoğunlukla açık şekilde saldırgan nutuklarıyla kainata meydan okuyan İtalyan Başbakanı Akdeniz’i bir İtalyan

³⁶⁷ **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1924. Yine Tayms’ın yazdığı benzer bir mektubun, İtalya’nın Akdeniz politikasına dair daha geniş anlatımı için bkz. **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1924; **Vatan**, 18 Şubat 1925.

³⁶⁸ **Vakit**, 18 Şubat 1925; **Vatan**, 18 Şubat 1925.

³⁶⁹ **Vakit**, 7 Teşrinisani 1926.

gölü haline koymak sevdasından sonra şimdi bir de dünya üzerinde bir mevki sahibi olmak hırsına başlamış görünüyor diyerek eleştiriyordu³⁷⁰.

Türkiye'deki gelişmeleri takip eden İtalyanlara göre, Türkiye'de an itibariyle iki parti mücadele etmekteydi. Bunlardan biri Batı'yla fazla ilişkiye girmek istemiyor, diğeri ise Batı sermayesine ihtiyaç olduğunu hissediyordu. İtalyanlara göre ikinci grup başarıya ulaşacak ve Türkiye tekrar yabancılara imtiyazlar vermeye başlayacaktı. Bununla beraber İtalya'nın Türkiye'ye karşı resmi siyaseti dostça olduğundan bu şekilde büyük faydalar elde edeceği belirtiliyordu³⁷¹.

Fransız basını da Mussolini'nin İtalya'yı imparatorluğa dönüştürme emelleriyle meşguldü. İtalya'nın komşularının da bu emellerden dolayı endişe içinde bulduklarını ve çünkü İtalya'da imparatorluk ilanının, Roma'nın açık bir şekilde emperyalist siyaset takip edeceğine delil sayılıyordu. Bu hususta dolaşan söylentiler üzerine İsviçre Federal Meclis üyeleri, İtalya'nın İtalyanların olduğu İsviçre Kantonu üzerindeki istilacı emellerinden endişeye kapılmışlardı. Okullarda okutulmak üzere İtalya'da basılmış olan atlasların Korsika ve Nis mıntıkasını İtalya'ya ait göstermesi ise Fransa'nın uyanık bulunmasını zorunlu kılıyordu³⁷².

Fransa ve hatta Avrupa, İtalya'nın hareketlerinden tedirginken aksine Mussolini'nin koyu taraftarı, belki çubuk demetinin önemli bir parçası Roma Façizta gazetesi müdürü, Fransa'yı da içine alacak şekilde İtalya adına bir imparatorluk yaratıyordu ve tam bir Romalıydı. İfadelerinden açıkça anlaşılacağı üzere, Mussolini'nin adeta beynini yazıya döken gazete müdürü, akıllıca bir planla etnisiteyi ifade eden “*İtalyan*” kelimesi yerine “*Roma*” ismiyle Fransa'yı da içinde eriten bir imparatorluk yaratma peşinde gidiyordu. Enteresan olan ise, bu siyasi çatıda Fransa'ya “muavin”lik mertebesi vermesiydi³⁷³.

³⁷⁰ **Akşam**, 17 Teşrinievvel 1924.

³⁷¹ **Vakit**, 18 Şubat 1925; **Vatan**, 18 Şubat 1925.

³⁷² **Akşam**, 8 Kanunisanı 1926.

³⁷³ “*Binlerce cihetçe Fransız milletine müşabih olan İtalyan milleti Fransa'yı tekrar canlandırmak emeliyle meşhundur. Kanaatkar, gayet çalışkan, afit, aile hayatına muhib, muktesid olan İtalyan milleti Latin ananesinin mantiki alemidir. Fransızlar müfrit milliyetperverlere mahsus bir istihfaf göstermeye yeltenmekte iseler de bu hakikate Fransız kadar hiç kimse vakıf değildir. Binaenaleyh haydi Fransa da bize gelsin; biz, onların izzet-i nefsinin cerihadar edebilecek olan bir “İtalyan İmparatorluğu” vücuda getirecek değiliz; biz Fransa ile her ikimiz için de aziz olan bir isim “Roma İmparatorluğu” ismi altında birleşeceğiz. Bu imparatorluğun aynı zamanda hem eski hem yeni bir mevcudiyeti, iki büyük milletin bir refakat ve iştiraki olacaktır. Bu iki milletten biri “yani Fransa” asırlardan beri devam eden vahdet ananesini, askeri ve medeni tarihinin kuvvetini, zengin müsta'merat imparatorluğunu, yani düşmanların zabt, garet ve tahrip emelleri muhtemel hazainini getirecek; diğeri (yani İtalya) ise gençliğimizi, binlerce seneden beri uzatıp gelmiş olduğu halde elan şebabını muhafaza eyleyen medeniyetimizin mucizelerini, aile ruhumuzun infisah etmemiş kuvvetini, kadınlarımızın şayan-ı hayret veludiyetini ve amelemizin kuvvetli azm u iradesini vereceğiz. Bahr-i muhit atlasından Bahr-i*

Ağaoğlu Ahmet, yaptığı değerlendirmede, Façista gazetesinin ütöpik düşüncelerini paylaşmıyordu. Irk itibarıyla iki kardeş millet olan ve aralarında dil ve kültür açısından birçok ortak cephe bulunan İtalya ile Fransa arasında son zamanlarda soğukluğu gerektiren birçok olay tekrar ettiğine dikkat çekmekteydi.

Fransızlar, bir taraftan faşizm usulünü kendilerinin şiddetle bağı oldukları Parlamento usulüne düşman ve diğer taraftan da İtalyan nasyonalizm emellerini Fransa'nın Afrika ve Suriye'deki vaziyetleri için tehlikeli saymaktaydı³⁷⁴. Buna karşılık İtalyanlar da Fransızların kendilerini kısındıklarına, İtalya'nın dirilme ve dönüşümüne sebep olan faşizme karşı düşmanca tavır aldıklarına ve hatta faşizmi söndürmek için İtalya'daki suikastların ve karışıklığın Fransa'dan geldiğine kaniydiler.

Ağaoğlu'nun tespitine göre İngiliz ve Alman basını da bu iki Latin milleti arasında gerçekleşen düşmanlığı körüklemekte kusur etmiyorlardı. İki memleket arasındaki ilişkileri doğal haline döndürebilecekleri konusunda inancını koruyan Ağaoğlu, buna sebep olarak Fransa ve İtalya gibi iki büyük medeni millet arasında gerçekleşebilecek herhangi bir çarpışmanın ne kadar kolaylıkla her tarafa yayılabildiğini ve bunun da insanlık için ne büyük bir felaket olduğunu fiilen görülenleri delil olarak sunmaktaydı³⁷⁵.

Necmettin Sadak, özetle sunmaya çalıştığımız, bir makalesinde değerlendirmede bulunarak yayılmacı İtalya'nın durumunu ve bu durumun bizim açımızdan doğuracağı endişeleri gözler önüne sermekteydi. Şöyle ki; İtalya hükümetinin yayın organı sayılan Popolo d'İtalya gazetesi, Başbakanın Trablusgarp

*sefid'e kadar uzayan ve Mussolini'nin metin idaresinde bulunacak olan 80 milyonluk bir Romalı kitlesi Avrupa'nın mazlum ve müşekkel davasını halledebilir. Bizim köylülerimiz zaten Fransa'nın zengin topraklarına giden yolu biliyorlar. Bizim amelemiz Fransa'nın sanayiine ve teşebbüsat-ı sanaiyesine taze kan ilave etmeye hazırdır. Rüesaya gelince, her şeye hazır, muktedir ve şeci' kalpli reisler aramızdadır. Tek bir sene zarfında Fransa tekrar Fransa olur, Roma'nın şan ve şerefini tekrar ve müebbeden tesis için cidden layık bir muavin yerine geçer... Ve eğer Fransa'nın, hiç çaresiz olarak mahv ve münadim olması mukadderse, yani bizim ona taze kan ve taze kalp vermek hususundaki boşa gitmeye mahkum ise o halde barbarların ayakları altında ezileceğine Roma'nın sine-i maderanesinde can verip aslına münkalib olur..." ("Roma İmparatorluğu...", **Ayın Tarihi**, s.933-934).*

³⁷⁴ Oysa Fransa'nın Suriye endişelerine karşı Milletler Cemiyetinin Mandalar Komisyonu başkanı ve İtalya'nın en güçlü diplomatlarından sayılan Marki Netodoli emperyalist politikalarla alakalı bir demecinde bunu keskin bir dille ve gerekçelerle reddediyordu: "*Fransa'nın Suriye'de sahip olduğu mandadan, mali sebeplerden dolayı güya vazgeçeceği ve bu görevi İtalya'nın üstleneceği tasavvurunda olduğu hakkında iddia, Beyrut ve İstanbul'da dönen şayialar doğru olmayıp gülünçtür. Bu tür bir hareket acizlik itirafı ve zayıflığa denktir. (...) Faraza Suriye mandası İtalya'ya teklif edilse bile İtalya'nın böyle bir teklifi kabul edeceğinden çok şüpheliyim. Nüfusu senede tam yarım milyon civarında artan İtalya, fazla nüfusunun bir kısmını yerleştirmek için sömürgelere muhtaçtır. Fakat İtalya'nın fazla çiftçi ve köylüleri sakınane ziraatla meşgul edebileceği araziye ihtiyacı vardır. İtalya için son derece öneme sahip olan bu mesele komşuları tarafından gözden uzak bulundurulmamalıdır. Herhalde Suriye İtalya için uygun bir memleket değildir". (**Hakimiyet-i Milliye**, 14 Nisan 1926).*

³⁷⁵ Ağaoğlu Ahmet, "*Fransa – İtalya*", **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

seyahatinden bahsederken: “Eğer maksadımız feth ve istila olsaydı, bu emellimizi bu kadar açıktan açığa ilan eder miydik” diyordu. Gazeteye göre başka memleketlerindeki endişeler manasızdı; çünkü İtalya Avrupa’da hiçbir zaman bugünkü kadar bir barış ve düzen unsuru olmamıştı.

Oysa Necmettin Sadak, İtalya’nın Tunus ve Bingazi’yi istila etmek istemesi, Asya’yı yeniden altüst edecek “*mecnunane bir hareket*” olacağı iddiasındaydı³⁷⁶. Ona nazaran Cenevre toplantısında yeniden sömürge paylaşımı olacak ve İtalya, “ben de müstemleke isterim” diyecek. İsteddiği müstemlekeyi elde edemezse İtalya’nın ne yapacağını kimse bilmiyor ve kestiremiyor; Mussolini’nin kendisi de bilmiyor. Bu durum Türkiye’nin de endişelerini doğuracaktı. “*Türkiye’nin herhangi bir kısmının müstemleke olması ihtimal ve istidattan çok uzaktır.*” Yine de Necmettin Sadak, bir devletin Türk topraklarına göz dikmesi için mecnun olması gerektiğini söylüyordu. Zaten kendi sanayi ve ticareti gelişen İtalya’nın menfaati icabı Türkiye ile dost kalmakta olduğunu ekleyerek endişelerinden bir parça rahatlamış oluyordu³⁷⁷.

Mussolini, Faşizmin altıncı senesi münasebetiyle faşistlere hitaben dış siyasetinden bahsederken şunları söylemişti: “*Bugün herkese karşı mağrurane bir infirat vaziyetinde bulunuyoruz. Hariçte hepimiz zafer-i nihaiye kadar muayyen bir plan dahilinde mücadele etmeliyiz. Yeni harplere mütehalik bulunan ordumu tes’it edelim!*”

Yazar bu cümleyi, Başbakanda cisimleşen İtalyan emperyalizminin ayranının yine kabarmaya başladığı şeklinde değerlendiriyordu. Çünkü Mussolini, iktidarından beri İtalyan ordusunu, donanmasını ve hava kuvvetlerini ıslah ediyordu. Sosyalizm ve Komünizm fikirleriyle buhranlar geçiren orduyu azaltma ve takviyeye çalıştı. Özellikle kuvvetli bir hava filosu oluşturdu. Yazara göre, Mussolini’nin diktatörlere has büyüklük taslayan sözler söylemesi bundan dolayıldı.

Mussolini’nin, bu zaferi nihai olarak kime karşı kastettiğini tayin etmek mümkün değildi. Mussolini’nin, “*Gözlerimizi Şark’a çevirelim*” sözünü alaycı bir üslupla ele alan yazar, “*Şark’a çevrilen gözlere ekseriya tuz kaçar*” diyordu. Yazarın tahliline göre mesele, Mussolini’nin İngiltere’ye, Fransa dışında bir ittifak teklif etmesiydi. İhtimallere devamlı, bu ittifak teklifi eğer bir İngiliz – İtalyan – Alman ittifakı şeklinde ise, bunun bir zamanlar Almanya’nın etrafında çevrilen demir çemberin

³⁷⁶ Mussolini barış teranesinden bahsetse de Bingazi camilerinde hutbe ve dua okunurken Kral Viktor Emanuel’in ismi zikredilmekteydi. İtalyan gazeteleri bu usulün bizzat imamlar tarafından başlatıldığını yazmış; ancak Fransız gazeteleri, bunun İtalya hükümeti tarafından resmi bir tazyik neticesinde olduğunu doğruluyor. Cumhuriyet gazetesinin yorumu haklı olarak şöyleydi: “*Bingazi’nin her tarafında bunun tatbikine İtalyanlar imkan bulurlarsa tarihte yegane misal olacaktır*”. (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1924).

³⁷⁷ Akşam, 17 Nisan 1926.

şimdi de Fransa'nın başına geçirmek istenildiği sonucuna varıyordu. Özetle yazar, Mussolini'nin zaferi “*sulhnamesinden çok bir harp şarkısına benziyor*”³⁷⁸ diyordu.

Berlin'den bildirilen bir haberde, Mussolini'nin Tirol hakkında attığı nutuk, siyasi kulislerde büyük bir heyecana sebep olmuştu. Mussolini Güney Tirol'ü İtalyanlaştırmak politikası hakkında teklife cevaben demişti ki: “*Cenubi Tirol'ün mecmu nüfusu olan yüz seksen bin kişinin bu iki Alman ırkına mensup olduğundan bunlar siyasi bir unsur-u ekalliyet değil, belki eski istilaların bekayası addedilmektedir. İtalya yalnız bir dehliz geçidinde bayrağını muhafaza etmek istemiyor. Belki bir gün bu bayrağı mezkur geçidin daha ötelere götürmek istiyor.*”

Bütün Berlin basını Mussolini'nin bu şiddetli nutkundan dolayı kızgınlık göstermekteydi. Alman gazeteleri Mussolini'nin nutku hakkında görüş bildirerek Lokarno Misakını garantörlük altına alanlardan birinin bu kadar saldırgan bir dil kullnmasına hayret etmekteydi³⁷⁹.

Ştrezman, Yukarı Adıç (Brenner) konusunda, İtalya aleyhtarlığına yönelik propagandayı tasfiye etmekle beraber Mussolini'nin Almanya'nın Cemiyet-i Akvama girmesi talebinde bulunduğu bir sırada kullanmış olduğu ağır dili protesto etmişti.

Bavyera ise İtalya'nın Yukarı Adıç'te takip etmekte olduğu siyaseti daha sonra “*Barbar*” diye tavsif etmişti. Mussolini, bu mesele hakkında Meclis-i Mebusanda bir açıklama isteğine cevaben burayı İtalyanlaştırılacağını ve İtalya bayrağını daha ileriye götüreceğini söylemişti³⁸⁰.

³⁷⁸ İngiltere Dışişleri Bakanı Ostin Çemberlayn, Fransız Başbakanı Heryo'ya telgraf çekerek İtalya Başbakanı Mussolini'nin Fransa hariç olmak üzere İngiltere'ye bir ittifak teklif ettiğini bildirmişti. Bu teklif İngiltere hükümeti tarafından reddedilmişti. İngiltere hükümetinin bu ifşaatı, Fransa'yı, Almanya dahil olduğu halde, beş büyük devlet arasında yapılacak “*Emn ü Selamet Ahidnamesi*” lehine çevirme maksadına yönelik olduğu zannediliyor. (**Cumhuriyet**, 24 Mart 1925).

³⁷⁹ **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1926. Daha geniş bilgi için **bkz. Cumhuriyet**, 11 Şubat 1926.

³⁸⁰ “*Biz bu muntıkayı İtalyanlaştırılacağız. Zira bu muntika tarihen ve coğrafi nokta-yı nazardan İtalyan'dır. Biz Alman milletine Faşist İtalya milletinin de haiz-i ehemmiyet olduğunu söyleyeceğiz. Biz dost olmak isteriz. Fakat gözü gözünün içine bakan ve sahte bir tazimden ihtiraz ile müstakimane hareket eden devletler olmak isteriz. Son derece dikkatle okumakta olduğum bir Faşist gazetesi şöyle bir ser-name yazmış: “Faşist İtalya Brener'de temevvüc etmekte olan bayrağını oradan kaldırmayacaktır!” Ben bu gazeteyi mezkur ser-namede bervech-i ati tashih icra ederek müdürüne gönderdim: “Faşist İtalya icabı takdirinde bayrağını daha ileriye götürmeye muktedirdir. Onu hiçbir vakit geriye almaz veya bayrağını asla zillete düşürmez.”*”

Mussolini'nin, Adıç meselesi hakkındaki konuşmaları bazı gazeteler tarafından tahrif edildiği belirtilerek şu ifadeler düzeltme babında ileri sürülmüştü: “(...) *Biz Yukarı Adıç sekencesini İtalyan vatandaşı saydığımızdan onlar hakkında kendi kanunlarımızı uyguluyoruz. Başka türlü hareket, devlet içinde devlet yaratmak olurdu. Borçlanmalarla vesaire birçok hal ve fırsatlarda faşist hükümeti bu ahalinin ihtiyaç ve arzularını tatmine şitab etmiştir. Fakat şurasını beyana mecburum ki, İtalya Yukarı Adıç'te takip ettiği ve edeceği siyasetten zerrece sapmayacaktır. Biz bu siyaseti faşistlerin ruhunda mündemiç usulle, sebatla ve*”

Yunus Nadi, İtalya'nın Avusturya sınırındaki Brenner'i İtalyanlaştırmak için takip ettiği siyaset hakkında bir eleştiri yazısı kaleme almıştı. Çemberlayn'ın, oluşturmaya çalıştığı Avrupa ailesinin geçimsiz bir aile olduğuna dair yaptığı işaretle çok haklı bulunduğunu iddia ediyordu. Çünkü etrafında o kadar gürültü yapılan Lokarno'ya imza atan iki devlet, birbirine karşı ancak bir savaş arefesinde söylenebilecek sözler sarf ettiler. Brenner konusunda Bavyera Başbakanı tarafından söylenen sözler İtalyan Konsolosluğu tarafından İtalya'ya tahrif edilmiş bir şekilde aks ettirilmiş olduğundan Mussolini bu münasebetle Parlamentoda şiddetli beyanatta bulunarak Avusturya ve Almanya'ya meydan okumuştur.

Mussolini'nin beyanına karşı Alman Dışişleri Bakanı Ştrezman, Rayştağ'taki beyanatında yumuşak bir dil kullanınca sağ görüş gruplarınca çok "mutedil" diye eleştirildi. Dışişleri Bakanı, "Biz İtalya ile sulh ve salah içinde yaşamayı arzu ediyoruz. Fakat her milletin her şeyden evvel kendi nefesine hürmeti sulhün esasıdır. Bu esas olmayınca milletlerin bekası gayr-i mümkündür. Gerçi bir kuvvete malik olmamak, dahili kuvvete malik olmamak müsalemeti tazammun edemez. İşte bu esbab ve mülahazata istinaden Almanya'ya karşı savrulan tehditleri pek kati surette reddediyorum" diyecekti. Yunus Nadi'ye göre bu sözler yumuşaklık perdesi altında çok ağır sözlerdi. Dışişleri Bakanı Almanya'nın askeriyesini sınırlandıran antlaşmalara işaret etmekte, ama zaruret halinde Almanya'nın onuru için gereğince hareket etmekten geri kalmayacağı anlaşılmaktaydı.

İtalya'nın da savaşı istemediği Mussolini'nin son beyanatından belli oluyordu: "Mademki nutkumun şiddeti sayesinde Avusturya ve Almanya'nın, hatta bütün dünyanın nazarı dikkati hadise üzerine celp edilmiştir, bence bu kadarı kâfidir"³⁸¹.

Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak üzere yola çıkan Dışişleri bakanları ile temsilcilerden bir kısmı Roma'da toplandılar. Mussolini etrafına birçok uydular toplayan bir siyaset yıldızı halindeydi. Bir Çekoslovakya gazetesi, "Roma hali hazırda her milletin aleyhindeki hareketlerin merkezi bulunmaktadır"³⁸².

Cumhuriyet gazetesinin değerlendirmesine nazaran, Lokarno'nun gösterişli barış nutuklarıyla imzasından bir sene bile geçmeden Mussolini'nin dünyanın harbe

şiddetle uygulayacağız. Biz bu mıntıkayı İtalyanlaştıracacağız. Çünkü bu bölge tarihi ve coğrafi açıdan İtalyandır.

Biz Alman milletine faşist İtalyan milletinin de öneme sahip olduğunu söyleyeceğiz.

Biz, dost olmak istiyoruz. Fakat gözü gözünün içine bakan, sahte tazimden ihtirazla müstakimane hareket eden dostlar olmak istiyoruz. (...)" (Hakimiyet-i Milliye, 10 Şubat 1926). Bu konu hakkında bir eleştiri için bkz. Yunus Nadi, "Bir Avrupa Meselesi", Cumhuriyet, 1 Nisan 1926.

³⁸¹ Yunus Nadi, "Çok Bozuk Bir Muvazene", Cumhuriyet, 12 Şubat 1926.

³⁸² Cumhuriyet, 6 Mart 1926.

hazırladığını söylemesi savaşız bir dünyanın mümkün olmayacağını ispat ediyordu. Yazar, karamsar eleştirilerine devamla, “dünyada esas olan savaşız. Barışın ise kış güneşi gibi şöyle kendini bir gösterdikten sonra kaybolması ezelden mukarrer ve mukaddermiş” diyordu. Bunun asıl sebebini yazar, doymak bilmeyen emperyalist millet ve devletlerin varlığına bağlıyordu. Ona göre, medeniyete rağmen insanların, hayvanlardan bir farkı da yoktu. Emperyalistlerin silahların sınırlandırılması üzerine yaptıkları görüşmeler ise birer riyakarlık ve aldatmacaydı³⁸³. Yani Mussolini ve benzerlerinin dünya için felaketten başka bir şey olmadıkları anlaşılıyordu.

Mussolini, sömürge siyasetini kutuplara da taşımıştı. Norveçli seyyah Amonsens (Amundsen)’e Norveç (Norge) balonunu peşkeş çeken Mussolini, Kutba Norveç bayrağıyla beraber İtalyan bayrağı da attırmıştı. Dolayısıyla İtalya’daki fetih ve istila fikri milli bir mefkûreye dönüşüyordu³⁸⁴.

Mussolini tehlikesi Avrupa’nın kabusu oldu. Bir Alman gazetesi, “Faşizm ve Bahr-i sefid” başlığıyla İtalya ihtiraslarından bahsederek makalede İtalyan sömürgeciliğinin hedeflerini gösterir bir harita koymuş ve faşizmin Akdeniz’deki yayılmacılığını Fransa karşısında üstünlük kurma mücadelesine atfetmişti. Hatta yazarın iddiasına göre, İtalya Doğu’daki eski Fransız nüfuzunu kovarak Anadolu’ya doğru sokulmak istiyordu. Cumhuriyet gazetesi ise bu iddiaları eleştirerek Alman gazetesinin, bugünkü Cumhuriyet Türkiye’si ile dünkü Saltanat Türkiye’sini karıştırdığı yorumunda bulunuyordu. “Orada bir tek nüfuz ve bir tek kuvvet vardır ki o da Türkiye Cumhuriyetinin kendi nüfuzu ve kendi kuvvetidir. İtalyan ihtirasatı – eğer Alman gazetesinin dediği gibi Türkiye topraklarına uzanıyorsa – karşısında Fransız nüfuzunu değil, Türk süngülerini bulacaktır”³⁸⁵.

“Bahrisefid’de İtalyan Amali” adıyla İtalyan komutanlardan Villarin’e göre göç meselesi İtalya dış siyasetinin esas bir parçasıydı. Yeni bir arazi taksimatı zamanı geldiğinde İtalya, payına düşen arazi kısımlarını isteyecekti. Ve bu konuda İngiltere’nin İtalya’ya yardımının gerekliliğinden bahsediyordu. İtalya’nın denizlerdeki maksadını ise sömürgeleriyle olan ulaşımını sağlamak ve ticaret yollarını korumak olarak açıklıyordu. Mussolini gibi savaşmadan yayılma (!) siyaseti takip eden Villarin, İtalya’nın ilhak gibi emperyalist arzuları olmadığını, fakat karşılıklı ticarete genişleme ve ilerleme

³⁸³ Cumhuriyet, 1 Şubat 1926.

³⁸⁴ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1926.

³⁸⁵ Cumhuriyet, 14 Teşrinisani 1926.

arzusunda olduğunu savunuyordu. İtalya deniz, kara ve hava kuvvetlerin kapsamak şartıyla silahların sınırlandırılmasına da taraftardı³⁸⁶.

Mussolini, Akdeniz barış siyaseti için İtalya'nın, buradaki öneminin takdir edilmesini, itibar ve varlığının korunmasını ve hukukunun tanınmasını istiyordu. Bu da barışın devamı için şarttı. Balkan denge siyaseti için ise Mussolini, İtalya'nın buradaki devletlerle güçlü bir samimiyet ve muhabbeti belirliyordu. *“Balkanlarda İtalya siyaseti için yalnız bir gaye vardır: hukuki bir muvazenet ve devamlı bir sulh istemek!”*³⁸⁷ Görüldüğü üzere Mussolini, değişen ruh haline paralel siyaset takip ediyordu. Ama diğer devletler hangi Mussolini'ye göre hareket edecekti?

³⁸⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Teşrinisani 1926.

³⁸⁷ **Akşam**, 5 Kanunisani 1927.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MATTEOTTİ CİNAYETİ: İNTİKAM, İHTİLAF VE DİKTATÖRÜN ŞAHLANIŞI

Faşizmin meşruiyeti aslında sürekli bir muhalefetin varlığına bağlıydı; dolayısıyla diyalektik bir durum gerekiyordu. Sürekli bir düşman olmadıkça diktatörlüğün devamı söz konusu olamazdı. Bunun ilk ve en iyi örneği Giacomo Matteotti cinayeti idi. Bu, tabiki, en çok Mussolini'ye yaradı; bir kurtarıcı diktatör sıfatıyla iktidara gelen Mussolini, gerçek manada diktatörlüğünü bu olayla ilan etti. Her ne kadar bu olay faşizmin içinden muhalefet ve çatlaklar yaratsa da, tepki tepkiyi doğuracak, böylece fasılasız bir devinimle diktatörlük kendisi ve devamı için haklı bir zemin yaratacaktı. Zaten yazılanlardan da görüleceği üzere dünya genelinde ve basınında bu konularda bir canlılık vardı ve devamlı "*Mussolini*" ismi yankılanacaktı. Faşizm, milleti mankurtlaştırmak için devlet – millet – Duçe kelimeleriyle hareket ediyordu. Mussolini, çalışmamız boyunca aktarılan ifadelerden de anlaşılacağı gibi, her gün başka bir maskeyle, ruhla milletin karşısına çıkacaktı. Özellikle Matteotti cinayetinden sonraki tepki süreçlerinde bu durum daha da berraklaşmıştır. Ve Mussolini belki de tarihin kaydettiği en tezat insandı; birbirine ters cümleler ve eylemleri aynı gün içinde sergileyen nadir bir liderdi. Buna rağmen koca bir halkı peşinden sürüklemesi ya da illüzyona tabi tutması söylediğimiz üç kelimedede gizliydi. O halde "*Duçe*" kültürünün ruhlara işlenmesi için en iyi araçlar, esas kutsiyete sahip "devlet ve millet"ti. En küçük bir muhalefeti bile bütün fedakarlıkları uğruna yaptıklarını iddia ettikleri "*devlet – millet*"le durdurmaya çalışıyorlardı.

Yukarıdaki tespitlerimizden sonra bu olayın ortaya çıkışından kısaca bahsedecek olursak, 25 Ocak 1924'te Parlamento feshedildi; Nisan ayına kadarki seçim mücadelesi faşistlerin baskı ve saldırganlıklarıyla geçti. Bu arada Mussolini seçimlerin gereksizliği ve önemsizliğinden bahsediyordu. Buna rağmen 6 Nisan'daki seçimlerde 374 milletvekiliyle faşistler çoğunluğu yakaladı. Seçimlerden sonra muhalifler, Mussolini'yi Anayasaya aykırı hareket etmekten ve seçimlere baskı uygulamaktan dolayı suçladılar. Matteotti de benzer şekilde ifadelerle Meclisin meşru olmadığını iddia etti. Bu eleştiri onun canına mal oldu. Ancak Matteotti'nin katilleri hakkında yapılan duruşma komik bir şekilde sonuçlanacak ve Mussolini aklanacaktır. Ayrıca katiller 6 yıldan az bir ceza

yemekle beraber 1925'te af kanunuyla çıkarılacaklardır. Matteotti'nin cesedi Quarteralla'da bulunduğundan bu olaya Quarterallista da denilecektir³⁸⁸.

A- CİNAYET VE ANARŞİ

1- Cinayetin Sebebi

Morning Post gazetesinin malumatına göre, sosyalist vekil Matteotti salı günü akşam saat dörtte evinden sokağa çıktı ve bir daha dönmedi. Bu vekil, yolunu beklemekte olan beş şahıs tarafından şiddetli direnişe rağmen bir otomobile konularak kaçırıldı. Bu olay İtalya basınında çok sert eleştiri ve infial uyandırdı³⁸⁹. Bütün basın, vekili kaçıranların ibret olacak derecede şiddetle cezalandırılmasını istiyordu (idam isteyenler de var)³⁹⁰. İtalya'da bu siyasi eşkıyalık, 10 Haziran'da dağa kaldırılarak yaşandı³⁹¹.

Matteotti, sosyalist grubun sekreteri olup Kralın Parlamentodaki nutkuna karşı ağır bir konuşma yaparak son seçimlerdeki uygulamaları eleştirmişti. 12 Haziran'da da bütçe görüşmesinde ikinci bir şiddetli nutuk söyleyecekti. Matteotti'nin önceki nutku hükümet taraftarı vekillerin bile çok sert protestolarına sebep olmuştu³⁹². Parlamentoda mali siyaset hakkında büyük bir cilt oluşturacak belgeler okuyacağını söyleyen Matteotti'nin, bu belgeleri okumaması için dağa kaldırılması muhtemeldi. Diktatör, – masum rolüne bürünüp – bu hareketi kınadı. Yazarın da haklı olarak belirttiği gibi, eğer vekil, Mussolini'nin aleyhinde ise ve onun mali siyasetine saldırıya hazırlanıyorsa – böyle olduğu muhakkak – kınama olayının lakırdıdan ibaret olduğuna ve hatta Başbakanın dağa kaldırma işinden haberdar olduğuna şüphe yoktu³⁹³. Bu arada, Berlin basını da faşistliğin amansız düşmanı olan vekilin kaybolması hadisesinde Faşistlerin bir suikastına maruz kaldığı ihtimalini öne sürüyordu³⁹⁴.

Türk basını olayın özüne vakıf olarak mantık çerçevesinde, buna sebep olarak siyasi ihtirasları veya Matteotti'ye duyulan kını değil, bilakis bazı ifşalar ve rezilliklerin gün yüzüne çıkması korkusunu öne sürüyordu. İddiaya göre Matteotti, bazı kesimlerden alınan büyük rüşvetleri meydana koyacaktı. Yazarın tespiti ile, faşistlerin kazanç kapısı

³⁸⁸ Ç. Özek, **Direnen Faşizm**, s. 57 – 59. Matteotti olayı için ayrıca **bkz.** N. H. Sinanoğlu, **Faşizm ve Onun Devlet Sistemi**, s. 148 – 158; H. M. Sachar, **Avrupa'nın Katli**, s. 62 – 70.

³⁸⁹ **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1924.

³⁹⁰ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz:** **Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924. Seçimlerin yasadışı olduğu eleştirisi için **bkz.** **Akşam**, 19 Haziran 1924.

³⁹¹ **Tevhid-i Efkâr**, 14 Haziran 1924.

³⁹² **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1924.

³⁹³ **Tevhid-i Efkâr**, 14 Haziran 1924.

³⁹⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Haziran 1924.

ve ahlaksız rüşvet olayının açığa çıkması halinde İtalya'da faşizme ve Mussolini'ye karşı kızıl kıyametin kopacaktı³⁹⁵. Zaten, Madam Mateotti de eşinin faşizm aleyhinde bir kitap yayınlamak üzere olduğunu ve bu kitapta faşizmin başlıca reisleri hakkında çok ağır suçlamaları içeren belgeler topladığını söylemişti³⁹⁶.

Tribuna gazetesi de Matteotti'nin, faşistleri ve bilhassa Finzi'yi çok ağır şekilde itham eden evrak ve belgelere sahip olduğunu, dolayısıyla saldırının belgeleri yok etme maksadına yönelik olduğunu iddia ediyordu. Fakat sosyalist vekillerden Modilyani bu faraziyenin kabule değer olmadığını söyledi. Çünkü Matteotti bir süreden beri "*Bir Senelik Faşizm İdaresi*" adıyla bir eser yazıyordu. Bunun müsveddelerinin her an bir gasp tehlikesine maruz bulunacağını bildiği için onları evinde bulundurmuyordu³⁹⁷.

Faşist yönetime karşıt olan Matteotti'nin elim bir şekilde öldürülmesi, faşistliğin klasik yola getirme, korkutma yöntemi idi. Sonuçta Mussolini diktatörlükten uzaklaşmadıkça Faşizm, terör usulüyle yaşayacaktı. Bu sıralarda hükümet istifa etmiş ve liberallerden iki üç aza almak gibi çarelere başvurarak Mussolini vaziyeti kurtarmağa çalışmıştı. Aynı şekilde, bu usulle giden Mussolini'yi, İtalyan özgürlükçüleriyle milli vicdanı artık başından atmak istiyordu³⁹⁸.

Türk basınında yer bulan ve ağır eleştiri yapılan bu cinayet neticesinde Mussolini tehdit edilmedi ve muhalefet de ona bir şey yapamadı. Çünkü milis kuvvetleri karşıtlarını boğmaya hazırды. Eleştiriye göre, Mussolini iki tarafa giden bir yolun başında bulunuyordu; ikisinden birini tercih edecekti: Birincisi, takip ettiği yolu uzatan ve İtalya'yı diktatörce idare etmekte devam eden Faşist Parti'ydi. Diğeri milli ve yasal bir hükümetti. Eğer Mussolini demokrasi yolunu seçmezse ve diktatörlükten vazgeçmezse Faşizm, terör usulüyle, ayakta kalabilecek, fakat düzen ve barış için hiçbir başarı sağlayamayacaktı. Ya da faşizme dayanarak diktatörce işleri devam ettirmeyi seçerse partisini tasfiye edemezdi. Çünkü bunun gücünü şiddet sahibi insanlar

³⁹⁵ "Zann-ı umumi artık İtalya'da, mefkure, ihtilal gibi, her hareketi makul addettirebilecek avamil olmadığı ve fakat bütün bunların yerine müdiran-ı umurun bol tahsisatı ve kazançları ve endişe ve ahlak taşımayan fırkacıların irtikabatı kaim olduğu merkezindedir. Unutulmamalıdır ki, İtalya kanaatkar ve zahid bir memleketdir. Orada ahali ahlak-ı hasene sahibidir. Mussolini ahalideki bu tabiatı ve mizacı iyi bilir. Bunun içindir ki, daima kanunvari hareket etmiş ve itiraf edilmek lazım geldi ki, yeni vecihle bizzat her türlü şüpheden vareste bir halde kalmıştır". ("*İtalya'da Neler Oluyor? ...*", **Ayın Tarihi**, s. 248).

³⁹⁶ **Akşam**, 11 Temmuz 1924.

³⁹⁷ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz: Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924.

³⁹⁸ "*İtalya'da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kuvveti*", **Ayın Tarihi**, 3, (1 – 31 Mart 1340), s. 247.

sağlamaktaydı. Eğer tasfiyeye girişirse, o zaman Parlamento tarafından temsil edilen millete yaslanmaya mecbur olacaktı³⁹⁹.

İtalya Parlamentosunda “sol taraf” vekilleri Matteotti Meselesi’nden dolayı çok gergindi ve birçoğu söz alarak şiddetli bir dil kullandılar. Bunun üzerine Mussolini kayıp vekilin izinin takip edildiğini, ancak kesin bir sonuca ulaşamadığını, fakat bir cinayetten şüphe edildiğini söyledi. Cinayetin meydana çıkması için hükümetçe hiçbir gayret ve faaliyeti esirgenmediğine dair teminat verdi⁴⁰⁰. Görüldüğü gibi, Mussolini muhalefete masummuş görüntüsü verip soğukkanlılıkla olayın kendisiyle ve faşist milislerle alakası yokmuş gibi hareket ediyordu.

Matino (Il Mattino) gazetesi, faşistleri aklarcasına verdiği habere göre, Matteotti’nin esrarengiz bir surette gaybubetinden beri Mussolini, güya, hiçbir gece uyumamıştı. Başka bir gazete ise başmakalesinde Matteotti’nin hükümet ve faşistler aleyhine bir fırtına koparmak için bizzat kendi partisi sosyalistler tarafından kaçırılmış olmasına ihtimal veriyordu. Bu zannını ispat için böyle bir vekilin kaçırılmasından özellikle Faşistlerin düşmanlarının faydalanabileceğini belirtiyordu⁴⁰¹.

Türk basınındaki bir haberde, Matteotti olayı dolayısıyla ilk defa faşistlere “tehlükeli ihtilalci” gözüyle bakıldığı söyleniyordu. Gazeteye göre “Mussolini yetenekli bir kişiydi, ancak kendi kişisel bakış açısına ya da faşist partisine muhalefet edenleri asla affetmezdi. (...) Mussolini gerçekte bir diktatördü. İşbaşına geldiği gün her çeşit muhalefete rağmen kendi görüşüne göre hareket edeceğini ve Parlamento’nun bu konuda hiçbir şey yapmayacağını bildirmişti”. Eleştiriye devam eden gazete, İtalya’da faşist harekete muhalefet edenin olduğunu fakat, bunların Mussolini ile Siyah Gömleklilerin siper ve baskıları karşısında sessizliği tercih ettiklerini söylüyordu⁴⁰².

Cumhuriyet gazetesi Matteotti cinayetinin sebeplerine biraz farklı bir bakış açısı katarak ekonomiyi ve düzenli orduyla milisler arasındaki çekişmeyi de ekliyordu. Buna göre, gençler ve karamsar unsurlardan oluşan faşistler, aynı zamanda yedek subaydılar. Birçoğu, ödül olarak hızla yüksek askeri rütbelere ulaşmışlardı. Böylece hem ordu kanunu dışında bir “zabit ordusu”, hem de resmi bir ordu bulunuyordu. Bu iki ordu arasında muhalefet endişe verecek bir derecedeydi. Bu sırada Kabinenin takip ettiği maliye siyaseti de sevindirici bir şekilde değildi. Mussolini bu cereyanı öldürmek,

³⁹⁹ “İtalya’da Neler Oluyor? ...”, **Ayın Tarihi**, s. 248 – 49.

⁴⁰⁰ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz: Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Haziran 1924.

⁴⁰¹ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz: Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924.

⁴⁰² **Akşam**, 19 Haziran 1924.

ortaya çıkan faşistliği yaşatmak ve güçlendirmek için “Fiyat (Fiat)”, “Insaldo” gibi büyük kurumların mali yardımlarına da ihtiyaç duymuştu. Yani Faşistlerin en büyük dayanağını sermayedarlar oluşturuyordu. Bu sebeple Mussolini Kabinesi bir taraftan faşist olmayan erkanın, diğer taraftan da faşist kitlesinin tazyiki altında rahatsız edici bir duruma düşmüştü. Bu iki tazyik, maliye siyasetinin aldığı kötü gidişat dolayısıyla Mussolini, aldığı sıkı tedbirlerle Matteotti’yi kurban etti⁴⁰³.

Tevhid-i Efkâr ise benzer bir şekilde bu cinayeti eleştirirken, Matteotti’nin önce kaybolması ardından katledilmesinin faşistlerin işi olduğunu belirttikten sonra diktatörlüğü mahkum ediyordu: “Milletlerin hürriyetlerine sahip olduğu bu çağda, İtalya gibi bir memlekette Mussolini’nin Millet Meclisi, millet iradesi tanımayan cebbar siyasetinin er geç iflas edeceği muhakkaktır. Mussolini de, Lloyd Georgetarın, Poankarelerin (Fransız devlet adamı Raymond Poincaré) yanına gitmeye mahkumdur. Düşünömelidir ki, Mussolini bunların hepsinden daha çok zorba, baskıcı ve müstebit bir diktatördür. Onlar hiç olmazsa milletin iradesine itaat eder gibi göründükleri halde Mussolini Siyah Gömleli faşistlerden başka kimseyi tanımıyor ve tanımayacağını da bir müstebit hükümdar gibi bağıra bağıra söylüyor”⁴⁰⁴.

Necmettin Sadak, Matteotti cinayeti ve Mussolini’nin diktatörlüğü hakkında bazı mantiki tahlillerde bulunurken, bu cinayetin Mussolini’yi zora soktuğu kanaatindeydi. Son seçimlerde, Mussolini, gayet ustaca düzenlenmiş tuhaf bir seçimle Parlamentoda faşistlere çoğunluğu kazandırdı ve bu çoğunluk karşısında bütün Meclisin kendisine boyun eğeceği zannıyla İtalya’yı tam bir diktatör gibi idare edecekti. Hatta Mecliste demişti ki: “Bu Meclisin temayülâtı İtalya’da Parlamento usulünün muvafık olup olmadığını gösterecektir”. Mussolini bu şekilde muhaliflerini tehdit etse de Meclis açılınca sosyalistler hücumla başladı. Tam bu sırada vekilin ortadan kaybolması bütün sorumluluk şüphelerini Mussolini’ye ve faşistlere yöneltti. Necmettin Sadak, bu olayın muhtemelen birkaç faşistin adı bir saldırı ve intikamından ibaret olduğu kanaatindeydi⁴⁰⁵. İfadelerden de anlaşılacağı üzere Necmettin Sadak Mussolinizmle şiddetle çatmış ve Mussolini’ye rağmen İtalyan halkı ve geleneği için iyimser bakışını göstermişti.

⁴⁰³ Cumhuriyet, 18 Haziran 1924.

⁴⁰⁴ Tevhid-i Efkâr, 18 Haziran 1924.

⁴⁰⁵ Necmettin Sadak, “İtalya Hadiseleri”, Akşam, 19 Haziran 1924.

2- Failler

Bir kadının olayı görmesi ve bir gazetecinin olayla ilintisi,⁴⁰⁶ Matteotti'nin nasıl katledildiğine dair bir çocuğun müşahedesi ve ihtimaller⁴⁰⁷ gibi araştırmalarla Matteotti cinayeti aydınlatılmaya çalışılıyordu.

Bu manada, bir ceset, Roma'dan yirmi kilometre mesafede bir bölgede keşfedilmişti. Cesedin Matteotti'ye ait olduğu, ön dişlerinden birinin altın kaplama olması ve nişan yüzüğü sayesinde iki vekil arkadaşı tarafından tanınmıştı⁴⁰⁸. Matino gazetesine gelen imzasız mektupta ise cesedin Mantana'da bir yol üzerinde defnedildiği bildiriliyordu. Mektubun sahibi, “*Naaş bulunduğu zaman muharriklerin isimlerini de ifşa edeceğim,*” diyordu. İddiasına göre katiller şunlardı: Domini, Galatra, Filipelli, Grassi, Larisa, Ancelilo⁴⁰⁹.

Zaten Romano isimindeki şoförün bir limuzin istediklerine dair ifadeleri (Harp Gönüllüleri, Koriyera İtalyano'nun eski sahibi Domini ile birlikte Filipelli 'yi ziyaret ederek aracı ondan istemişler) de bu isimleri gösteriyordu⁴¹⁰. Otomobilin, İtalya'nın en büyük faşist gazetesi Koriyera İtalyano (Corriera Italiano) müdürü Filipelli tarafından olayla ilgisi görülen kişiye (12 kişiyi katlettiğini söyleyecek olan Domini) kiralandığı ve İçişleri Bakanının işleri için talep edildiği anlaşılmıştı⁴¹¹.

Mateotti'nin cesedini bulmak için Viko gölünde yapılan aramalar neticesiz kalmış, bu durum bazı iddiaları doğurmuştu. Gerçekten bunlar vazifelerini yaptılar mı? Yoksa halkın nefretini çekmemek için incelemenin sonuçlarını bildirmiyorlar mı? Yani Mateotti'nin cesedi gölün içinde bulunduktan sonra Mussolini'nin emri üzerine imha mı edildi? Halkın bir kısmı olayı bu şekilde yorumlamaktaydı. Avanti gazetesine göre, bulunan ceset, üst emirle (ba-emr-i ali) imha edildi⁴¹².

Mateotti'nin bir arkadaşı Kaporalli'nin tahminine göre ise ceset resmen bulunmuş olsaydı mutlaka otopsi (feth-i meyyit) işlemi yapmak gerekecekti: “*O zaman cinayet bütün facialarıyla ortaya çıkacaktı. On dokuz kurşun ve beş bıçak yarasıyla ceset delinmişti. Mussolini, adamlarının sınırı aştığını düşünmekteydi. Mussolini,*

⁴⁰⁶ **Akşam**, 20 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

⁴⁰⁷ **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1924.

⁴⁰⁸ **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 27 Haziran 1924.

⁴⁰⁹ **Akşam**, 23 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Haziran 1924; **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁴¹⁰ **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924.

⁴¹¹ “*İtalya'da Neler Oluyor?...*”, **Ayın Tarihi**, s. 247; **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924.

⁴¹² **Akşam**, 11 Temmuz 1924.

cesedin bunları açığa çıkarmasından korkuyordu”⁴¹³. Kaporalli’, ayrıca, katil Volpi’nin ifadelerinden gururlanarak Mateotti’nin bir kahraman olduğunu söylüyordu⁴¹⁴.

Kaporalli’nin iddiasına nazaran faşistler ikiyzlülük yapıyordu; yani hem tepelemek için arbedeler istiyor, hem de cinayeti lanetleme ve kınama için bildirimler yayınlıyor, tutuklama yapıyorlardı. Kaporalli: *“Size bir kehanet haberi vereyim mi? Yakında katillerden Domini’nin intihar ettiğini öğreneceksiniz. Zira faşistler icap ettiği zaman kendi usullerini tatbik etmesini bilirler*”⁴¹⁵ diyerek faşistlerin kendi içindekileri de aynı yöntemlerle susturduklarını iddia ediyordu.

Matteotti cinayetinde dahli olduğu şüphesiyle Marinelli tutuklandı. Faşist Direktuvar Meclisi, basın idaresinin ortak istifa metnini kabul etti ve durumun incelenmesi için İdare Encümeni oluşturdu. Emniyet Genel Müdürü sonraki hallerde ihmal ve kusuru görülen memurları görevden aldı⁴¹⁶. İçişleri Müsteşarı Finzi ve Rossi istifalarını vermekle suçlarını kabul etmişlerdi. Şüpheler hükümete, faşist Direktuvarına ve Diktatör’e kadar geliyordu. Hatta Parlamento’da vekil Çiyeza’nın Mussolini’nin yüzüne: *“Sen de şerik-i cürüm müsün?”* diye bağırması bu şüpheyi güçlendiriyordu. Halk da cinayeti sıradan bir Faşist intikamı değil, Mussolinin de katılımıyla düzenlenmiş bir cinayet olarak görüyordu. Bu konuda bir gazete, *“Vaktiyle polis müdürü, maruf ve nüfuz sahibi bir zatın memleketin menafii aleyhine iktisadi gayr-i meşru faaliyette bulunduğunu Başvekile bildirmiş ise de, bu zata karşı hiçbir tedbir ittihaz edilmemişti*”⁴¹⁷ ifadeleriyle sorunun baştan çözülebileceğini bildiriyordu.

Domini adındaki Faşist, Roma istasyonundan Milan’a gitmek üzere trene binerken tutuklandı⁴¹⁸. Katil Domini, önce Fransa’dan kurtulmuş ve oradan Türkiye’ye gelmişti. Türk zabıtası, tavrı *“şüphe uyandırdığı (dai-i şüphe)”* için, bu kişiyi yakalayıp sınır dışına çıkarmıştı⁴¹⁹. Domini yaptığı beyanatta, eylemi milliyetçilik damarıyla yaptığını söylerken peşine ismi verilmeyen bir kişiye, ki eylemin

⁴¹³ **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924.

⁴¹⁴ **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924. Matteotti bir dakika bile yalvarmamıştır. Kendisini kaçırıp götürürlerken: *“Alçaklar, katiller, haydutlar!”* diye bağırıştır. *Katillerinin ağzından öğrendiğimiz son sözleri azim ve imanının ifadesidir: “Siz beni öldürmek istiyorsunuz, fakat bendeki fikri öldüremezsiniz. Çocuklarım benim şerefime sahip çıkacaktır. Proletarya beni mukaddes uluların arasına alacaktır. Eğer kanım sizi kurtarmaya hizmet etseydi, memnun olurum. Yaşasın Sosyalizm!”*

Volpi’nin sözü: *“Biraz zilleti kabul edip de fikirlerinde yanıldığını söyleseydi ve kendisini sağ bırakmaklığımız için yalvarsa idi ihtimal ki girişimizi sonuna kadar vardırılmazdık”*. (**Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924).

⁴¹⁵ **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924.

⁴¹⁶ **Tevhid-i Efkar**, 21 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz. Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924.

⁴¹⁷ **Akşam**, 22 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 21 Haziran 1924.

⁴¹⁸ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz: Tevhid-i Efkar**, 19 Haziran 1924.

⁴¹⁹ **Akşam**, 20 Haziran 1924.

yapılmasında emir veren kişi olduğu anlaşılıyor, mesaj göndererek kendisini fazla tutmamasını, aksi halde her şeyi itiraf edeceğini bildiriyordu⁴²⁰.

Daha sonra yapılan araştırmalarda Domini'yi, bağlantılı olduğu adamlardan biri cinayetten vazgeçirerek bir başka hayat yaşamaya davet etmiş ise de Domini "serbest olmadığı" cevabını vermişti. Rossi ile bağlantılı olduğuna dair belgeler, İçişleri Bakanlığı Basın Dairesi'ne bağlılığını gösteren kimlik belgesi ve trenlerde ücretsiz seyahat kartı bulunmuştu. Oysa böyle bir kart sadece Başbakanın doğrudan izniyle verilebilmekteydi⁴²¹.

Katil Domini, Matteotti'ye karşı gerçekleşen canice kasıttaki 4 arkadaşıyla katıldığını, ima yoluyla Rossi, Filipelli ve Marinelli'nin emriyle hareket ettiklerini bildirmiş ve Matteotti'nin otomobilin içine alınır alınmaz derhal katledildiğini ilave etmişti⁴²².

Aynı 19'undan beri Matteotti meselesine ait bütün evrak ve dosyalar adliyeye verilmişti. Deliller Domini'yi gösterirken cinayet ortaklarından biri de Paul Lazloder'di. Filipelli, Faşist Partisi İdare Heyeti Sekreteri Marinelli'nin de Matteotti'ye karşı yapılacak "cezai tedbir" projesine vakıf üst düzey adamlardan olduğunu söylemişti. Marinelli sadece Matteotti'nin öldürülmesiyle suçlanmayıp aynı zamanda önceki sene Sosyalist vekil Amendola'ya karşı gerçekleşen saldırı ve Nitti'nin evini yakma meselesiyle de alakalıydı⁴²³.

Matteotti'nin öldürülmesi faşistliğe öldürücü darbe vurmuştu. Faşist Partisi'nin başında olanlardan tutuklu Rossi, Mussoli'nin sağ koluydu; Marinelli de Faşist yazarların en ileri gelenlerindendi. Aynı şekilde faşist milliyetçilerin kumandanı – ki Roma yürüyüşünde milislerin başındaydı – Doboto da cinayet zanlıları arasında yer almaktaydı. Mussolini de öldürme hadisesinden sorumlu sayılmaktaydı⁴²⁴.

⁴²⁰ "Bu uzun isticvaplarla beni sıkımsamak daha iyiydi. Ben bir şey bilmiyorum, hatta bir şey biliyor olsam bile söylemem. Bütün harekâtıma milli düşünceler rehber olmuştur. Ben hiçbir zaman kendi teşebbüsümle hareket etmiş değilim. "...e haber veriniz – gazeteler bilinen bir şahsiyet olması lazım gelen bu şahsın ismini girmemektedirler – daha uzun müddet tevkif edilmeye tahammül gösteremem. Yoksa her şeyi söylerim. Ben bu işte bir "Samson" olacağım, veyl alt üst edeceğim binanın enkazı altında kalanlara!" (Cumhuriyet, 21 Haziran 1924; Tevhid-i Efkâr, 21 Haziran 1924).

⁴²¹ Akşam, 24 Haziran 1924.

⁴²² Cumhuriyet, 26 Haziran 1924.

⁴²³ Akşam, 23 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 26 Haziran 1924.

⁴²⁴ Tevhid-i Efkâr, 28 Kanunievvel 1924.

Bu itiraflar döneminde gazeteler ateş püskürmeye devam etti. Avanti gazetesi haklı olarak şüpheleri, katillerin iradeleri üzerinde olan iradelere, yani üst düzey yöneticilere yönlendiriyordu. “İdare eden bir el, teşkilatı yapan bir dimağ vardır”⁴²⁵.

Rossi'nin İsviçre'ye firarı ise sırların ana hatlarının elden kaçması manasına geliyordu. Bu arada Milan'da Komünist şubesinde casusluk yapan Ottoşirzel yakalandı, ki bu casus daha önce Domini hesabına çalışıyordu. Ancak Madam Mateotti'ye bir gün evvel kocası için kötü şeyler hazırlandığını haber verdiği söyleniyordu⁴²⁶.

Katillerden Filipelli ve Domini'nin sorgusu gizli yapıldığından Adliyeden bilgi sızması için şiddetli tedbirler alındı⁴²⁷. Faşistler, bu hareketle olayın içinde olduklarını ayrıca göstermiş oluyorlardı.

Katillerin tutuklu buldukları hapisshanede ise tuhaf bir olay oldu. Katiller, Mateotti'yi öldürmüş olanlarla temas ve yüzyüze gelmeyi kabul etmemekte ve bunu bir namus meselesi saymaktaydılar: “Ya postumuzu tehlikeye koyarak, ya sarhoş olarak, ya da kadınlarımızın namusunu savunarak adam öldürdük. Bizimle alçak caniler arasında derin bir uçurum vardır. Taldi, Filipelli, Domini ile temas edersek namusumuz kirlenir” diyorlardı⁴²⁸.

Bu arada muhalefet gazeteleri ve muhalifler, katilleri koruyan hükümetle mücadeleye devam etmekteydi. Bunun gibi sosyalist başkanlardan birinin, Finzi'nin olayın araştırılmasında geri durmasını dillendirmesi bu mücadeleye örnekti. Özellikle Mussolini ve diğer faşistlerin, eski Emniyet Müdürü Doboto gibi şüphelileri koruyup kollaması Parlamentoda ayrı bir sorun yaratacağı⁴²⁹. Oysa bütün işaretler, Doboto'nun

⁴²⁵ “Domini? Volpi? Vyola? Mazzola? Hiçbir cinayet yoktur ki bu şahıslar onda zi-medhal olmasınlar! Fakat bunların arkasında bulunanlar kimlerdir? Bunları kim satın almıştır? Onlara mutlak güç veren kimdir? Onları kim savunmuştur? Bütün bunlara hükümet vakıftır. Gerek İtalya'da, gerek dışarıda bu kadar nefret uyandırmış olan cinayet münhasıran bu 5 katilin, sanatı insan öldürmek olan bu katillerin eseri değildir ve onlar kendi iradeleriyle hareket etmiyorlar. İtalya'nın çeşitli yerlerinden hareket ederek Roma'ya gelmeleri ve otomobil elde etmek için beşinin de Faşist gazetesinin idaresine müracaat etmiş olmaları bu 5 şahsın kendi kafalarıyla hareket etmediklerini, yüksek şahsiyetlerle münasebette bulduklarını ve kendilerini kanunun ve bütün insanların üstünde düşündüklerini ispat eder. İdare eden bir el, teşkilatı yapan bir dimağ vardır.” (Hakimiyet-i Milliye, 24 Haziran 1924).

⁴²⁶ Akşam, 24 Haziran 1924.

⁴²⁷ Tevhid-i Efkâr, 24 Haziran 1924.

⁴²⁸ Akşam, 29 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 1 Temmuz 1924; Tevhid-i Efkâr, 29 Haziran 1924.

⁴²⁹ “Dahiliye Müsteşarı Finzi, ahval ve muamelatı tetkik edecek heyet-i tahkikiyeye iştiraktan imtina ediyor. Meclis-i Mebusan tekrar küşat ettiği zaman muhalefet gruplarının Meclis mesaisine iştiraktan imtina etmeleri pek muhtemeldir. Meclis-i Mebusan ve Ayan dairelerinin koridorlarında devre-i içtimaiye esnasında meşhud faaliyet ve hararete müşabih bir hareket hükümfermadır. Bu faaliyet, Parlamentoda yakında olacak olan şiddetli fırtınalara bir alamettir. Mussolini de bunu bildiği cihetle kendi taraftarları ile mütemadi müzakerelerde bulunmaktadır. Başvekil, sabık Emniyet-i Umumiye Müdürün'ün (Doboto) meselesiyle meşgul olmaktadır. Dahiliye Nazırı, nüzzardan bazıları ve çeşitli muhalif gazeteler sabık Emniyet-i Umumiye Müdürü aleyhine şiddetli bir cidalde bulunmaktadır. Ayan'dan General Doboto, Emniyet-i Umumiye Müdürlüğünden azledilmiş olmasına rağmen Faşist milisleri kumandanlığını

Rossi'nin emrinde bulunan Çeka'ya dahil bulunduğunu ve Mateotti cinayetinde Rossi ile Filipelli'nin kaçışını kolaylaştırmak için elinden geleni yaptığını göstermekteydi⁴³⁰.

Matteotti'nin intikamı adına, faşist cemiyetlerin ikinci sekreteri vekil Armando Kazalini, Komünist Partisi'ne mensup bir işçi olan Körvi tarafından rovelver ile katledilmiş ve yakalanmıştı. Bu şahıs Faşist Partisi'nin eleştirilen bir üyesini öldürdüğünden dolayı memnun olduğunu beyan etmişti⁴³¹. Bu sıralarda İtalya karıştı, birçok şehirde çarpışmalar oldu ve tutuklamalar yapıldı⁴³². Faşistler gece, "Maksimalist" gazetesinin matbaasını yağmaladı⁴³³.

Faşizmin saldırganlığı korku ve cinayetin iktidar tarafından yapıldığı belliydi; en azından işlerine gelmeyen sıkıntı veren adamların ortadan kaldırılması veya baskı altına alınması eylemi faşizmin genel bir ahlakıydı⁴³⁴.

Bir İngiliz dergisinde yayınlanan bir İtalyan aydınının mektubu, puslu Matteotti davasını bütün gerçekliğiyle gözler önüne seriyordu. Bu şahsın verdiği malumata göre Matteotti davası yasaklandığından faşist saldırıları tamamen kesildi. Davanın halkın kolaylıkla bastırılmayacağı Roma'da değil Kici'de yapılması basit bir hileydi. Katiller yüceltildiği gibi cinayeti işleyenler hakkında sessiz kalınmış ve Matteotti'ye karşı iftira nevinden imalarda bulunulmuştu⁴³⁵.

Matin gazetesinde, "Şakirtleri Mussolini'yi Makyavel'e Benzetiyor!" başlığı ile bir yazı kaleme alınmıştı. Yazar, önce kendi bildiklerini sıraladıktan sonra Faşist aydınlarının Matteotti Meselesi'nin siyasi sonuçları hakkındaki düşüncelerini sorguluyordu. Yazara göre, Mussolini'nin etrafında gerçek bir cinayet çetesi vardı; bunu bildiklerini, hatta Mussolini'nin de bildiğini ve belki de yaptıkları eylemlere vakıf olduğunu söylüyordu⁴³⁶.

uhdesinde muhafaza etmektedir". (Akşam, 29 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 1 Temmuz 1924; Tevhid-i Efkâr, 29 Haziran 1924).

⁴³⁰ Akşam, 29 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 1 Temmuz 1924; Tevhid-i Efkâr, 29 Haziran 1924.

⁴³¹ Cumhuriyet, 14 Eylül 1924; Tevhid-i Efkâr, 14 Eylül 1924.

⁴³² Cumhuriyet, 15 Eylül 1924.

⁴³³ Cumhuriyet, 19 Eylül 1924.

⁴³⁴ "Muvaffakiyetsizliğe Düçar...", Ayın Tarihi, s. 39.

⁴³⁵ "Faşizmin Vaziyeti", Ayın Tarihi, s. 1513; Hakimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1926.

⁴³⁶ Mülakattan kesitler: Mussolini'nin neredeyse bütün iş arkadaşlarının tutuklanması veya itham altında bulunması Başbakan'ı nazik bir halde bırakmakta, saldırı durumuna geçen muhalefet, Başbakan'ı bütün dostlarının katıldığı Çeka teşkilatına müsamaha göstermiş olmakla itham etmektedir. Mussolini Çeka'daki adamların cinai hareketlerine vakıf değildi; yine de 1923 ve 1924 senelerinde bir kararname ile altı milyona yakın bir parayı Sezar Rossi'nin emri altındaki Basın Müdürlüğüne tahsis etmişti. Genel emniyette birtakım özel görevler için çalışan, fakat bilfiil memur olmayanlara sarf edilmek üzere yarım milyon liret vermişti. Yazar bu bilgilerini paylaştıktan sonra şu soruyu yöneltiyordu: "Faşist mücadelesinde cepheden yardım eden "Koriyera İtalyano" gazetesinin sahibi Filipelli'yi himaye ediyor ve Domini'yi, daha tutukluluğundan on beş gün evvel Komandor rütbesine çıkarıyordu. Mussolini'nin itibarı, bundan sonra İtalya halkının gözünde aynı konumda mıdır?"

3- Tepkiler ve Karşı Tepkiler

Mussolini bu sırada basın temsilcilerine beyanatta bulunarak grevlerin yayılmasına karşı sıkıyönetim ilan edileceğini ve memleketin asayişini bozanlara karşı şiddet tedbirleri alacağını bildirmişti⁴³⁷. Ayrıca her türlü ihtimale karşı hazır bulunmak üzere askeri tedbirlere başvurdu. Haziran'ın 11'inde de Kabine istifasını vererek dağıldı. Mussolini muhaliflerden değil Faşist Partisi arasında son olaylar dolayısıyla ortaya çıkan ihtilaflardan korkuyordu. Bunun için sorumlu memurluklara da sadece güvendiği adamlarını tayin etti⁴³⁸. Tevhid-i Efkar'ın iddiasına göre, grevlerin Siyah Gömleklilerle bastırılması halinde Mussolini tepetaklak olacaktı. Bu, başlangıçtı; dolayısıyla gazete, temerküz (koalisyon) kabinesinden de bahsedilmesi Siyah Gömleklilerin ve Mussolini'nin ilk mağlubiyeti olacağını iyimser bir eda ile ekliyordu. Bununla beraber, faşistlerin azgınlıklarını bir vekilin öldürülmesi derecesine vardırımları hasebiyle İtalya'daki galeyanın önünü almak mümkün görünmüyordu⁴³⁹. Hatta İtalyan Faşistlerinin “hayatı ve kaderi bile Matteotti'nin kanında halledilecek” gibi görünmemekteydi. Mussolini halkı sakinleştirememişti⁴⁴⁰.

Bu arada Matteotti Meselesi'nden dolayı gazetelerin özel baskıları hemen kapatıldı. Muhalefet Mussolini ve faşizme saldırı için bunu fırsata çevirdi; oturumlara katılmamaya karar verdi, böylece Mecliste çoğunluk yalnız kaldı. Mussolini ise muhalefetin istek ve tepkilerine karşı, geri adım atmayacağını ifade eden bildiride

Yazar, kırıcı olan bu sorulara şu cevapların verildiğini aktarıyor: “Roma'da olup bitenler, bize hayret ve keder vermez. İlk zamanlarda tayin-i istikamet edemediğimiz doğrudur. Fakat şimdi öyle değildir. Zira faşizm ve Mussolini sarsılmaz bir haldedir.”

Gazetecinin, “Demek her şey eskisi gibi kalacak?” sorusu üzerine, “Hayır, Matteotti meselesi Faşizmin esaslı inkişafında en hararetli noktadır. Biraz mübalağa ile Faşist tedhiş denilen idareyi tasfiye ediyoruz.” diyerek cevap veriyorlardı.

Yazarın bazı yorumlarından sonra faşistler şunları söylüyordu: “Biz faşizmin sağlam unsurları, gelişme ve devrimimizden faydalanan ve batıdan kurtulmak için durmadan çalışıyorduk, ancak bütün çabalarımız sonuçsuz kalıyordu. Diğer taraftan Mussolini'nin bunlara ihtiyacı vardı. Çünkü hükümet işleriyle çok meşgul olduğundan Faşizmle uğraşmaya vakit kalmıyor ve faşizmi güvenilir adamlara emanet ediyordu. Rossi ve Marinelli bu adamlardandı, fakat Mussolini'ye de sadık bulunuyorlardı. O da bunu biliyordu. Bunlara diğer taraftan muhalefeti bağlamak ve terör estirmeye çalışmak için de ihtiyacı vardı. Muhalefeti mümkün olan her vasıta ile bağlamak gerekiyordu. Bunu da Parlamento çoğunluğunu hareket edecek hale gelinceye kadar yapmak gerekiyordu. Bugün reisimizin bu çeteye ihtiyacı yoktur, bundan başka çete faşizmin itibarına zarar vermeğe başlamıştır. Mussolini bunlardan kurtulmak için fırsattan faydalandı, şimdi hepimiz memnunuz. Onların yerine iç savaş insanları değil, iş ve teşkilat adamlarını yerleştireceğiz.” (...) (Akşam, 28 Haziran 1924).

⁴³⁷ **Tevhid-i Efkar**, 18 Haziran 1924.

⁴³⁸ **Tevhid-i Efkar**, 21 Haziran 1924. Benzer haberler için bkz. **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924.

⁴³⁹ **Tevhid-i Efkar**, 18 Haziran 1924.

⁴⁴⁰ Haziran'ın 12'sinde muhaliflere mensup çeşitli gruplar toplantı yaparak Matteotti'nin öldürülmesi hakkında açıklama yapılmadıkça Parlamento'ya katılmamaya karar vermişlerdi. Bu karar üzerine Parlamento'nun 13 Haziran'daki oturumuna hiçbir muhalefet vekili gelmemişti. (Akşam, 19 Haziran 1924).

bulundu⁴⁴¹. Hatta Hükümet de bu fırsattan faydalanarak sırf faşist vekillerin katılımıyla bir Meclis toplantısı yapmış ve çoğunlukça bütçeyi kabul ederek belirtilmemiş bir zaman için Meclisin toplantılarını ertelemişti⁴⁴².

Sıkıyönetim ilan edilirken halkın Mussolini aleyhindeki galeyamı yayıldı. İtalya basını faşist hükümetine bu kadar açık bir dille saldırmamış; bütün İtalya basınının tek bir sesle şikayeti Mussolini'yi şaşırtmıştı. Aynı zamanda Kral, yeni kabineyi oluşturma zımında Ciyolitti, Orlando ve Salandra gibi eski milliyetçi ve muhafazakarlarla istişare ediyordu. Ayrıca, Faşist gazetelere yansımaya da, her tarafta protesto sesleri yükseliyordu⁴⁴³. Roma da son derece gergindi ve burada askeri yığınak yapılmıştı. İtalya'nın çeşitli bölgelerinden Roma'ya Faşist grupları çağrılmakta ve bunlar gerektiğinde kullanılmak üzere hazır bulundurulmaktaydı⁴⁴⁴. Her ne yapılırsa yapılsın İtalya'daki muhalefet partileri faşist baskı ve yolsuzluğunu (itisaf) ifşa için çalışıyordu. Mussolini de mücadeleye devam ederek memurları aracılığıyla önemli merkezlerde kendi lehine gösteriler düzenlemekteydi. Ancak sıkıntı faşist muhalefette birlik olmamasındaydı. Karşıtlar, bazı memurların görevden alınmasını istese de Mussolini, bu çeşit telgraflara direndi; çünkü dayandığı sistemin hezimete uğraması korkusu vardı. Kral da endişelenmeye başlayınca millete, idarenin değişmesine dair bir imada bulundu. Bu manada Federzoni'nin İçişleri Bakanlığına tayininin Kralın müdahalesiyle olduğu söyleniyordu. Mussolini bunu bir rakip ve halef olarak algılamaktaydı⁴⁴⁵.

Matteotti'nin öldürülmesinden birkaç gün sonra şüpheler İçişleri Müsteşarı Finzi'ye çevrildi. Finzi uzun bir vasiyetname ile ifşaya başladı ve cinayetin sorumluluğunda Mussolini'nin de ortak olduğunu gösterdi. Çeka reisi aleyhinde Yüce Divan'da takibat başlatılması ve olaya karışanların açığa çıkarılması Mussolini'nin

⁴⁴¹ “Düşmanlarımdan birisi uzun uzadıya şeytani bir şey düşündü ve nihayet bugün kalbimizi nefretle dolduran böyle bir cinayeti meydana getirdi. Hükümet gürültüsüzce vazifesini yapacaktır. Fakat harekete mani olmak için bu fırsattan faydalanarak siyasi spekülasyon yapmaya çalışılırsa, hükümetin bütün araçlarıyla kendisini müdafaa edeceği bilinmelidir. Kanun, cereyanını takip edecek ve zabıta mücrimleri adliyeyle teslim edecektir. Hükümetten fazla şey istenemez. Biz fikirlerimize azimkarane bir surette merbutuz ve bu fikirleri hayatımız bahasına müdafaa edeceğiz.” (Akşam, 20 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 20 Haziran 1924).

⁴⁴² **Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924. Ayrıca bkz: **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1924.

⁴⁴³ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için bkz: **Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1924.

⁴⁴⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁴⁴⁵ **Tevhid-i Efkâr**, 21 Haziran 1924. Federzoni'yi rakip olarak gören Mussolini, ona karşı stratejik bir oyun oynadı. Şöyleki, Mussolini hastalığı dolayısıyla oturlara katılmayınca Senato belirsiz bir güne kadar ertelendi. Oysa bu hareket bir tuzaktı; Senato askeri islahat projelerini inceleyecek ve onaylayacaktı. Harbiye Nazırı Senato'da etkili bir nüfuz sahibi değildi; İçişleri Bakanı Federzoni'ye ise Mussolini'nin güveni yoktu ve Mussolini onu kendi makamına göz dikmiş biri olarak görüyordu. Eğer Senato, askeri islahat tartışmasına başlasaydı kabine büyük bir hezimete uğrayacaktı. Dolayısıyla Mussolini Meclisi erteleterek tartışmaların yaratacağı sonuçların önüne geçmiş oldu. (**Vatan**, 23 Şubat 1925).

yıkılacağı ümidini doğurdu. Oysa bu gelişmeler dolayısıyla, Mussolini taraftarları, kendisini muhaliflere karşı zayıf göstermekle tenkit ediyorlardı⁴⁴⁶.

Mussolini, anlaşılan özür makamında olmak ve halkın galeyânını teskin etmek üzere Finzi ve Basın Müdürü Rossi ile Polis Genel Müdürü Doboto'yu görevden aldı. Sömürgeler Bakanı olan Federzoni'yi İçişleri Bakanlığına getirdi⁴⁴⁷. Finzi ile Rossi'nin istifaları, halkın galeyânını bir kat daha artırdı⁴⁴⁸. Mussolini'nin en samimi ve ateşli yardımcıları olan bu iki kişi – ki İçişleri Bakanlığı özellikle bu iki adamın elindeydi – istifaları bazı iddiaları da gündeme getirdi. Bu iki memurun Bolşeviklerin “Çeka”⁴⁴⁹sına, yani olağanüstü zabıtasına benzer bir faşist zabıta teşkilatı oluşturdukları ve hükümetten ayrı ve bağımsız olarak “*icrai ve siyasi*” faaliyette buldukları söylentileri vardı. Mussolini bunları itham edenleri ithamlarını ispata davet etti⁴⁵⁰.

Bu karmaşık ortamda alınan baskıcı tedbirler olayda faşistlerin olduğunu ayrıca gösteriyordu. En azından buna örnek olarak Roma'da, yurt dışına çekilecek telgraflara gizli bir şekilde sansür konulmasını gösterebiliriz. Yine de halkın ayaklanma ve heyecanı yayılınca Kabine istifa etmekten başka çare bulamamıştı. Aslında bu, Mussolini'nin hareketinde tamamen serbest olmasını temin anlamındaydı. Artık Mussolini'nin dayanağı gizli faşist ve Çeka zulüm vasıtasıydı. Mussolini susturmak ve başını ezmek istediği kimseleri bu vasıta ile yok ediyordu. Bu faşist teşkilatı ikinci bir vekilin daha hayatına nihayet verdi⁴⁵¹, ki *Il Mondo* gazetesi de öldürülen ikinci vekilin, azledilmiş faşist vekil olduğunu kaydediyordu⁴⁵².

Faşistler muhalefeti uzaklaştırmak için hiçbir vasıttan kaçmasalar da muhalefet, ülkenin çeşitli yerlerinde tepkiler meydana getirdi. İtalya'da oluşan bir takım

⁴⁴⁶ **Tevhid-i Efkar**, 23 Kanunievvel 1924

⁴⁴⁷ **Tevhid-i Efkar**, 18 Haziran 1924.

⁴⁴⁸ **Tevhid-i Efkar**, 21 Haziran 1924. **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924.

⁴⁴⁹ Faşist Parti'nin siyasi polisi. Bu teşkilat, esasen Bolşeviklerin ilk siyasi polis teşkilatıydı. Bu gizli polis teşkilatının kurucusu Feliks Dzerjinski idi. Stalin'in, Troçki gibi muhaliflerini tasfiyede önemli rol oynamış, daha sonra bu teşkilatın adı sırasıyla GPU ve NKVD olmuştu. (H. M. Sachar, **Avrupa'nın Katli...**, s.64, 122, 125 – 131). Çeka'nın ilk örgütlenmesi ise devrimden sonra Kasım ayında yapılan seçimlerin Bolşeviklerin istediği şekilde neticelenmemesi, daha doğrusu Sosyalist – Devrimcilerin lehine sonuçlanması üzerine olmuştu. Sosyalist – Devrimcilerin hükümet denilen “*Halk Komiserleri Sovyeti*”ne gireceği düşüncesi Lenin'i kuşkulandırdı ve o da Meclis'in toplanmasını erteledi ve hatta tamamen yok olması için çare aradı. Bunun için polis teşkilatına ihtiyaç vardı. 7 Aralık 1917'de Halk Komiserleri Sovyeti “*Karşı devrim, sabotaj ve vurgunculukla mcadele için olağanüstü Rus birliği komisyonu*” adıyla Çeka'yı yarattı. Başlangıçta takipleri yapmak için arabaları dahi olmasa da kısa sürede ölçsüz boyutta hakimiyet kurmada gecikmediler. Hatta Adalet, kısa zamanda Çeka'nın basit bir dalı haline gelecekti. Çeka, gizli mahkemeleri sayesinde resmen kaldırılmış olan idam cezasını da uygulamaya koydu. (Roland Gaucher, **Sovyet Rusya'da 50 Yıllık Muhalefet ve Siyasi Cinayetler**, Yeni Yayınları, İstanbul 1980, s. 17 – 23).

⁴⁵⁰ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1924. Benzer haberler için bkz: **Tevhid-i Efkar**, 19 Haziran 1924.

⁴⁵¹ **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1924.

⁴⁵² **Akşam**, 20 Haziran 1924.

olaylar, İtalyanların faşist hükümete karşı gizli şekilde bir karşı ihtilal hazırlamakta oldukları izlenimi veriyordu⁴⁵³.

Bu ihtilal şüphesi üzerine İstanbul'daki İtalyan elçiliği bunu doğrulayacak bir mahiyette bilgisi olmadığını bildirdi⁴⁵⁴. İtalyan elçiliği, hem basına izahat vermekten geri duruyor hem de İtalya hakkında Türk basını tarafından yanlış haberler yayımlandığını ve İtalya aleyhinde mücadele açıldığını söylüyordu. Oysa her elçiliğin vazifesi kendi ülkesi hakkında halkı aydınlatmaktır. İtalya'da bir süredir devam eden karmaşanın dışarıya sızmaması için elçiliğin sıkı tedbirler aldığı görülmekteydi⁴⁵⁵.

Benzer şekilde İtalyan elçisi Montanya'nın İkdam'a beyanatında yine bir gizlilik ve Mussolini'ye güven, ayrıca Türk basınındaki haberlerin de spekülatif ve propaganda amaçlı olduğu iddiası vardı. Üstelik Mussolini'nin diktatörlük ilan etmediğini de ekleniyordu⁴⁵⁶. İzmir'deki İtalyan konsolosuna ise "*Anadolu*" gazetesine beyanatında durumu idareye çalışmış ve bir ihtilalin imkansızlığından bahsederek buna gerekçe olarak da Parti ve Hükümetin gücü ile halkın Mussolini'ye desteğini öne sürmüştü⁴⁵⁷.

İstanbul'daki İtalyan Elçiliğinin bazı gazetelere gönderdiği resmi tebliğ de kulislerde durumun önemini basit gösterme amacını güdüyordu. İtalyan tebliğinde şu bilgiler yer almıştı: "*Dün akşam, İtalya'nın vaziyet-i dahiliyesi ve Mussolini hükümeti hakkında matbuat-ı mahalliyeden bazı gazeteler tarafından neşredilen haberler tamamiyle yanlış, asıl ve esastan ari olduğu gibi her halde bir fikir ve maksada ibtina etmektedir. Yeni Dahiliye Nazırı Federzoni dün makamına gelmiş ve makamata gönderdiği bir tamimde vaziyetin tabii olduğunu ve memleketin tamamen sakin bulunduğunu ve İtalyan milletinin, Mussolini'nin reisi bulunduğu hükümete kati bir itimat-perverde ettiğini bildirmiştir*"⁴⁵⁸.

⁴⁵³ **Akşam**, 19 Haziran 1924.

⁴⁵⁴ **Akşam**, 18 Haziran 1924.

⁴⁵⁵ **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 18 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Haziran 1924.

⁴⁵⁶ "*Matteotti'nin katledilme sebebi henüz anlaşılamamıştır. Hükümet azami mesai sarf ederek meselenin gizli kalan noktalarını meydana çıkarmaya çalışmaktadır. Mussolini bu hususta teminat vermiştir. Muhakkak adalet yerini bulacaktır. Mücrimler, parti meseleleri ve siyasi sebepler bir tarafa bırakılarak adaletin pençesine tevdi olunacaklardır. Bakanların istifası haberleri asılsız, bir vekilin daha katledilmesi yanlıştır. Dahili durumumuz iyidir, hükümet kuvvetlidir. İstanbul'a gelen uydurma haberler muhtelif kaynaklardan uçurulan balonlardır. Biz bunlara siyasi spekülasyon deriz, bunlar İtalya aleyhinde propagandadır. Son dakikaya kadar aldığım haberlere göre Mussolini memleketin her tarafından mevkiini tersin edecek sadakat ve itimat telgrafları almaktadır. Mussolini diktatörlük ilan etmemiştir, tezkip ederim.*" (**Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924).

⁴⁵⁷ **Akşam**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 23 Haziran 1924.

⁴⁵⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Haziran 1924; **Akşam**, 19 Haziran 1924.

Bu arada İngiltere’de de İtalya’daki olay dolayısıyla bir tepki vardı. Başbakan (Ramsay) MacDonald’ın katılımıyla Avam Kamarası’ndaki işçi milletvekilleri toplantı yaparak şu kararı aldı: “*İtalyan Sosyalist Partisi sekreteri Matteotti’nin katlinden dolayı bu toplantı en derin üzüntüleri izhar eyer ve hürriyet ile demokrasinin en esaslı prensiplerini çiğneyen kuvvetlerle mücadelesinde İtalyan Sosyalist Partisine hararetli teveccühât ve kalbi müzaheretlerini gönderir*”⁴⁵⁹. İngiliz İşçi Partisinin bu protestosu, Avam Kamarasında İngiltere ve İtalya ilişkilerini nasıl etkileyeceği sorusunu gündeme getirdi. Başbakan MacDanold ise bunun iki ülke arasındaki dostane ilişkileri bozacak mahiyette bulunmadığını, ayrıca kararın İşçi Partisinin meclis idaresi tarafından alındığını söylemişti. “*Şunu da unutmamak lazımdır ki parti, serbestçe herhangi bir konu hakkında karar ve fikir bildirebilir; partinin verdiği bu kararlarla hükümet asla alakalı değildir*” demişti⁴⁶⁰. İstefani ajansının bildirdiğine göre, İtalyan Yüce Adalet Heyeti, İngiliz İşçi Partisiyle sendikaları tarafından gönderilen, Matteotti olayının hükümetin müdahalesi olmadan tarafsız bir şekilde incelenmesinden bahseden telgraflara karşı protesto olarak Mussolini’ye hitaben bir bildirme yayınladı. Temyiz Mahkemesi Birinci Başkanı (Doktor Emagliyo), Başsavcı, ve Adalet Yüce Mahkemesi Başkanı (Bizarro), İngiliz işçilerinin telkinlerini protesto etmekte ve siyasetin veya hükümetin müdahalesi olmaksızın adalet görevini yerine getiren İtalya hakimlerinin bağımsız fikrini savunmaktaydılar. İtalyan adalet heyetince ilk defa gerçekleştirilen bu beyan önemiydi⁴⁶¹. Diktatörlüğün hükümferma olduğu İtalya’da, yargının bu şekilde beyanatta bulunması herhalde inandırıcı olmayacaktı.

Paris’teki İtalya topluluğu da İtalya elçiliğine giderek Fransa’daki faşizm teşkilatının lağvını elçiden rica etti⁴⁶²; Ayrıca Paris’te beş bin Komünist toplanarak faşizm aleyhine ve Matteotti’yi anmak için gösteride bulundu. Göstericiler “*Kahrolsun Faşizm!*” diye bağırırlarken Faşistlerin mızıkâ takımı da militarist parçalar çalıyordu.⁴⁶³ Yine Paris’te İnsan Hakları Cemiyeti, Avrupa’yı tehdit eden faşizm usullerini ve özellikle Matteotti cinayetini protesto etti. İtalya’da ise muhaliflerin temsilcileri Liberaller, Katolikler, Cumhuriyetçiler, İttihatçılar, Maksimalistler ve Komünistler tarafından onaylanan bir “*günlük emri (emr-i yevmi)*” kabul etti. Günlük emirde

⁴⁵⁹ **Tevhid-i Efkar**, 23 Haziran 1924.

⁴⁶⁰ **Akşam**, 24 Haziran 1924.

⁴⁶¹ **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Haziran 1924.

⁴⁶² **Akşam**, 22 Haziran 1924. Benzer haberler için bkz: **Tevhid-i Efkar**, 22 Haziran 1924.

⁴⁶³ **Tevhid-i Efkar**, 29 Haziran 1924.

muhafif partilerin Meclis sahasında mümkün olan her Şeyi yapacakları bildirildi⁴⁶⁴. “*Dünya Faşistler Aleyhinde*” başlıklı bir yazıda, New York’ta bile birkaç bin kişinin Faşistler aleyhinde gösteride bulunduğu bildiriliyordu⁴⁶⁵.

Necmettin Sadak, gelen bir telgraf haberinde Mussolini’nin istifa ettiği bilgisine karşı bunun mümkün olamayacağını belirtme babında, böyle bir Şeyin İtalya’da ortaya çıkacak bir ihtilalin en son safhasını oluŐturabileceđi eleştirisinde bulunmaktaydı. Ona göre, bunun için bütün Siyah Gömlekliler ordusunun mağlup olması lazımdı. Bunlar da silahsız ve kan dökülmeden bir yenilgiye razı olmayacak kadar işlerine ve efendilerine sadıktılar⁴⁶⁶. Times gazetesi de Matteotti’nin öldürülmesi ile Mussolini’ye bir darbe indirildiğini, ama işlerini zorbalıkla döndüren Mussolini’nin etin bir mücadele yapmadan kolay kolay mağlup olacak bir adam olmadığını sylyordu⁴⁶⁷.

Mussolini’yi tamamen serbest bırakmak üzere bütün İtalyan kabinesi erkanının çekilmiŐ olduğu haberi zerine Yunus Nadi de Necmettin Sadak’a paralel bir eleştiride bulundu. Bütün kabinenin çekilmesi ve Mussolini’nin yapayalnız yerinde kalması Avrupa’nın Şimdiye kadar gelen kurulu demokrasi usul ve esaslarına uymasa da böyle bir olay Mussolini’nin usul ve esaslarına uygundu. Bununla beraber İtalya’da bir koalisyon hükümeti teŐkilinden bahsedilmesi orta yol bir hükümet ihtimali ümidini doğuruyordu. Mussolini’nin, kendisine has idare tarzının geliŐiminde meşru milliyete doğru yöneldiğini gösteren bazı deliller vermesi⁴⁶⁸ dolayısıyla Yunus Nadi, Mussolini’nin eylemlerinde yasallığa ve İtalya’da iyiye doğru bir gidiŐin olduğuna temkinli de olsa kanaat getiriyordu.

Cinayetin İtalya’da uyandırdığı heyecanla beraber Matteotti’nin eŐi Faşist teşkilatını “*caniler teşkilatı*” diye adlandırdığı için faşistler arasında büyük bir galeyana doğdu. Sosyalist partisi, Matteotti’nin yargılanmasında “*müddei-i Şahsi*” sifatiyle hazır bulunmaya karar verdi⁴⁶⁹. Roma’da “*Dai-i Ekseriyet Komitesi*” ise hükümeti

⁴⁶⁴ **Tevhid-i Efkâr**, 24 Haziran 1924.

⁴⁶⁵ **Tevhid-i Efkâr**, 30 Haziran 1924.

⁴⁶⁶ Necmettin Sadak, “*İtalya Hadiseleri*”, **Akşam**, 19 Haziran 1924.

⁴⁶⁷ **Tevhid-i Efkâr**, 23 Haziran 1924.

⁴⁶⁸ Yunus Nadi, “*İtalyan İŞleri*”, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1924.

⁴⁶⁹ **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 21 Haziran 1924. Ayrıca Madam Matteotti’nin Mussolini ile görüŐmesi için bkz. **Akşam**, 22 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 21 Haziran 1924.

“*Sizden kocamın katillerinin cezalandırılmasını rica etmeye geldim.*” Mussolini ise cevap olarak: “*Muhterem madam. EŐinizi size iade etmeye muvaffak olabilesem kendimi son derece bahtiyar sayacağım. Bu sırlı cinayeti aydınlatmak üzere hükümet olağanüstü gayret sarf edecektir. Sizin davanız, hükümetin davasıdır.*” Madam Matteotti ıkarken Şunu da söylemişti: “*Hakkımda gösterdiğiniz bütün çabadan*

şüphelilerin yanından ayrılmaya davet etti. Ayrıca Mussolini'nin siyasi ve özel hayatı hakkında inceleme yapılması için yaptıkları müracaatlar kabul edilmedi⁴⁷⁰. Muhalif grup ise Matteotti'nin katlinin Meclis tarafından incelemesine, milis teşkilatının kaldırılmasına, Meclisin ahlaki geleneğe geri dönmesine onay verilmediği takdirde Mussolini ile hiçbir şekilde birlikte çalışmama kararı aldı⁴⁷¹. Mussolini de Parlamento'da faşist milislerinin feshi, seçim kanununda düzenleme ve yeniden seçim yapılması hakkındaki muhalefetin tartışmalarını reddettiğini bildirdi⁴⁷².

Komik olan, Mussolini yeni hedeflere yönelik olarak iradesinin önüne geçmemesi için zaten açılır açılmaz Meclisi kapatma ile tehdit etmiş, Meclis Başkanlığına da faşistlerin ileri gelenlerinden Rokko'yu seçmişti⁴⁷³. Rokko, Meclise, açıkça memurluğu ve talimatı Mussolini'den aldığını ve onun gönlünün isteğine (dilhahına) göre Meclisi idare edeceğini söylemekten çekinmemişti⁴⁷⁴. Oysa Kotidyen gazetesinin bildirdiğine göre, Nisan seçimleri neticesinde toplanan Meclis'te Mussolini diktatörlük yapacağını hayal etti, ama seçim sonuçları hayal kırıklığı oldu. Daha sonra sol cepheden İttihadiyyun, Maksimalist⁴⁷⁵ ve komünistlere mensup 65 kişinin seçilmesi ibretlikti. Mussolini, seçim sonuçlarını haber aldığı zaman hiddetlendi. Hatta, bir hafta önce Venedik Sarayı'nda faşist vekiller huzurunda yapılan toplantıda, muhalefet yapılması halinde Meclisi lağvedeceği tehdidinde bulunmuştu. Mussolini, bu şekilde kendisine muhalefet eden partileri korkutmak istediye de Mecliste muhalifler kuvvetlerini göstermişlerdi. Ve faşistler sol cenahı ihanetle suçlamıştı⁴⁷⁶.

Matteotti Meselesi, faşizmin en etkin önde gelenlerini parçalanma ve dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu. faşizm gazetelerinden Tribuna ve Curnal d'İtalya cinayeti protesto etmekte ve vekil Matteotti'yi öldürenlerin şiddetle cezalandırılmasını

olağanüstü uygulandım, teşekkür ederim. Çünkü eminim ki, Matteotti'den dul kalan kadın yalnız bile gitse hiçbir tehlikeye maruz kalmaz.” (Tevhid-i Efkar, 21 Haziran 1924).

⁴⁷⁰ **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1924., **Babalık**, 22 Haziran 1340.

⁴⁷¹ **Tevhid-i Efkar**, 29 Haziran 1924.

⁴⁷² **Akşam**, 20 Haziran 1924.

⁴⁷³ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Haziran 1924.

⁴⁷⁴ **Tevhid-i Efkar**, 31 Mayıs 1924.

⁴⁷⁵ Maksimalizm, 1905 Devrimi esnasında, Sokolov'un liderliğinde, Devrimci Sosyalist Parti içinden çıkmış, daha sonra Bolşevizm ile karıştırılmıştır. Rus Devrimi, İtalya Sosyalist Partisinde maksimalist “sol” a esin kaynağı olmuştur. Rusya'daki birinci kongrede Maksimalizm, temel düşünce olarak üretici güçlerin önemli bir gelişme kaydetmesiyle maksimum, iktidarın ele geçirilmesiyle gerçekleştirilecek minimum bir programı kabul ediyordu. Pavlov ve Lazinski, Maksimalizm'e yeni renkler katarak teröre öncelik verip parlamenter demokrasiyi mahkum ediyordu.

1917'de İtalya'da görülen Maksimalist hareket, bir yıl sonra Sovyetlerin hızla kurulmasını savunuyordu. Kapitalizmin hızla yıkılmasını isteseler de devrimci olmadılar. Örneğin 1920'de metal sektöründe fabrikaları işgal etseler de eylemsizliği de göstermişlerdi. Ardından faşizmin ilk saldırılarıyla sona ermişti. **bkz.** G. Bensussan – G. Labica, **Marksizm Sözlüğü**, s. 630 – 31.

⁴⁷⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Haziran 1924.

istemekteydi. Bu manada faşist basını ortaklaşa istifasını verdi. İtalya'daki sansüre rağmen, hükümetin istifa ettiği haberi yapılıyordu. Buhran haberi, Kralın Anonçibad nişanı sahiplerini toplantıya davet etmiş olmasıyla da desteklenmekteydi, ki Anonçibad Meclisi, bir Saltanat Şurası özelliğine sahipti. Bu Meclis, ancak olağanüstü vahim durumlarda toplantıya davet edilmekte olup Birinci Dünya Savaşı sırasında bir kez toplanmıştı. Anoncibad Meclisi Ciyolitti, Salandra, Orlando, Mussolini gibi kişilerden oluşmaktaydı⁴⁷⁷.

Bu olumsuz havada Mussolini kabineyi dağıttı; Meclisin toplanmasını isteyen faşist ve muhalif vekilleri tutuklattı ve tek başına idareye başladı; Faşist Partisi ikiye ayrıldı. Kral eski 3 Başbakanı davet ile müzakerelerde bulundu, ancak hiçbir uzlaşma gerçekleşmedi. Koalisyon oluşturmak için yapılan son girişim de sonuçsuz kalınca Mussolini diktatörlük ilan etti⁴⁷⁸. Hükümet birtakım memurları görevden aldı ve azledilenlerin yerine atanacakları Mussolini bizzat seçti⁴⁷⁹.

Bu sıralarda telgraflara sansür uygulandığı için doğrudan İtalya'dan haber alınamamaktaydı. Kotidyen gazetesine göre İtalya ile telgraf haberleşmesinin kesilme nedeni kasten olup durumun olağanüstü vahim olmasından kaynaklanıyordu. Faşizmin artık duruma hakim olmadığı duygusu uyandı. Mussolini kasıtlı olarak telgrafları erteledi ve bozdu; basın kalemi vasıtasıyla birbirine zıt haberler ortaya yaydı⁴⁸⁰. Ki zaten gündem yaratmak, gündemi sürekli farklı şeylerle canlı tutmak bir diktatörlük yöntemi; halkın olayları düşünmesini engelleme adına bu bir taktikti.

Mondö gazetesi bir makalesinde İtalya'daki son 6 Nisan seçimlerinin kanunsuzluğunun bir şaheseri olduğunu söylüyordu. Bu kanunsuzluğun ikinci felaketini oluşturan Mateotti cinayeti, eğer Rusya ve Avusturya gibi mahvolmak istemiyorsa sonuncusu olmalıdır, diyordu. Serbest toplantı ve basın hürriyeti dönemine geri dönülmesini ve mevcut idarenin baskı ve siyasi şiddetinden ebediyen vazgeçmesini istemekteydi⁴⁸¹.

Bir tarafta İtalya'da kanlı hadiseler cereyan ederken diğer tarafta faşistler Mussolini'ye sadakat sunuyorlardı. Faşist Partisi Direktuar Meclisi ise bütün illerde, partinin genel durumunu incelemiştir⁴⁸² ve öldürülen faşistlerin eş ve analarının tezahüratını heyecan ile karşılamıştı. Bu tezahüratta Mussolini'ye karşı bağlılık

⁴⁷⁷ **Akşam**, 22 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz: Tevhid-i Efkar**, 22 Haziran 1924.

⁴⁷⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 20 Haziran 1924.

⁴⁷⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Haziran 1924.

⁴⁸⁰ **Tevhid-i Efkar**, 21 Haziran 1924. Benzer haberler için **bkz. Hakimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1924.

⁴⁸¹ **Akşam**, 23 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Haziran 1924.

⁴⁸² **Akşam**, 24 Haziran 1924.

gösterilmiş ve vatanın yücelmesi temenni edilmişti⁴⁸³. Hatta faşistler Matteotti'nin evinin önünde toplanarak milli marşlar okuyorlardı⁴⁸⁴. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere faşizm ve Mussolini, artık insanların canlarını feda edeceği ve ardından sağ kalanların vefa sunacağı kadar sihirli bir tapınak olmuştu.

4- Yumuşama Taktiği

Kendisine “*infilesibile*” (yılmaz, dönmez, bükülmez: inflexible) namını veren Mussolini, henüz devam etmekte olan buhrana rağmen olağanüstü tedbirler alarak sıkıntılardan kurtulmaya çalışıyordu⁴⁸⁵. Bir ara mücadeleden vazgeçen Mussolini Kralın sarayına gidip istifasını verdi. Ancak, kral bunu kabul etmedi ve kabinenin vazifesine devam etmesini, sadece kabinede ıslahat yapılmasını talep etti⁴⁸⁶.

Bu noktada Mussolini her türlü karmaşaya karşı hazır olmak üzere gerekli tedbirleri aldı. Kısmen de olsa kabinede düzenleme yaptı ve suçlu bazı nüfuz sahibi kişilerin hemen cezalandırılmasıyla halkta ortaya çıkan hoşnutsuzluk ve kaynama kaybolmaya başladı. Mecliste çoğunluk tarafından bir heyet Mussolini'yi ziyarete ederek güvenlerini bildirdi. Liberal Partisi bile Mussolini ile ortak hareket etmeye karar verdiğine dair bir bildirge yayınladı. Sosyalistler bir bildirge hazırlayarak işçi sınıfını huzura davet etti⁴⁸⁷. Öyleki Senato'da, Mussolini hükümeti övülerek, İtalya'nın Dünya Savaşının başında ve sonunda olmayacak derecede sarsıldığı ve milli hükümetin işbaşına gelmesiyle intizamın iade edildiği ve memleketin ekonomik olarak seviyece yükseldiği, ordu ve donanmanın gücü bildirildi⁴⁸⁸. Mussolini de bu yumuşamaya uyum sağlayarak Matteotti'nin katlinden dolayı üzüntülerini göstermiş, bu cinayetin bütün sorumlularını adalete örnek olacak şekilde cezalandırmaya azmetmiş olduğunu, kanunlara riayet edilmesi ve faşistliği istenmeyen unsurlardan temizlemek suretiyle siyasetin doğal durumuna iadesi lazım geldiğini öne sürmüştü. Daha sonra Mussolini faşistliğin ıslah edilmesi ve mukaddes milli birliğin eksen olması gerektiğini belirtti⁴⁸⁹.

⁴⁸³ **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁴⁸⁴ **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Akşam**, 24 Haziran 1924.

⁴⁸⁵ **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1924.

⁴⁸⁶ **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1924.

⁴⁸⁷ **Tevhid-i Efkar**, 24 Haziran 1924; **Akşam**, 24 Haziran 1924.

⁴⁸⁸ **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Haziran 1924.

⁴⁸⁹ Mussolini'nin Senato'daki konuşması: “*Manevi ve siyasi durum önemlidir. Buhran içinde yaşıyoruz. Matteotti'ye karşı işlenen cinayeti bütün varlığımla lanetler ve adaletin akışını takip edeceğimi temin ederim. 20 Nisandan beri siyasi bütün beyanlarım faşistliğin anayasa sınırları içine girmesini “teşri” ve tebcile” yönelik bulunmuştur. Hükümet konumunu koruyacaktır. Bütün siyasetim doğal halleri iade ve*

Aslında Mussolini, her ne kadar doğal süreç ve eşitlikten bahsetse de yine faşist hareketini milli birlik noktasında merkez yapmaktan vazgeçmiyordu.

İtalyan kabinesi resmen istifa ettiği iddiası ortalıkta dolaşıyordu. Yeniden bir koalisyon (temerküz) kabinesi oluşturmak için Mussolini büyük bir çaba göstermekteydi. Faşist karşıtları da yeni kabineye gireceklerdi⁴⁹⁰. Bir gazete, eleştiride bulunarak Kabinenin istifa etmediğini, ancak Mussolini kabinede birtakım düzenleme yapmakta olduğunu söylüyordu: “*Faşist Partisinde bile önemli değişim olacağı anlaşılmıyordu. Bu tadilat parti teşkilatı üzerinde önemli bir değişim yapmayacak ama faşizm yerine bir nevi “Mussolinizm” kurulacaktı. Bu da faşistliğin son dönüşüme (istihale) ulaştığını, çöküşün uzak olmadığını gösteriyordu. İhtimal, eli silahlı faşistlerin hakkından anarşistler gelecek.*” Kotidyen gazetesinin Roma muhabiri de benzer bir yargıyla, faşizmin sükutunun yakın olduğunu, halkın Matteotti’nin kaldırıldığı yerden geçerek “arz-ı hürmet” ettiğini ve adaletsizlikten mustarip olan herhangi bir millet gibi İtalyanların da er geç hürriyetini tekrar kazanacağını yazıyordu⁴⁹¹.

Bütün gazeteler siyasi durumun gittikçe huzura kavuştuğunu ve memleketin kanuni yola sevk edildiğini, hükümet tarafından gösterilen gayret ve faaliyetten halkın memnun bulunduğunu oybirliğiyle kaydediyordu. Mussolini İtalya’da heyecanı bastırmada başarılı oldu ve intikam sesleri sustu denilse de buhran hala devam etmekteydi. Roma kaynaklarından çıkan propaganda telgraflarına rağmen İtalya’da vaziyetin çok sıkıntılı bir duruma girdiği belliydi. Roma’ya, hükümetin takviyesi için illerden faşist kuvvetleri çağrıldı⁴⁹².

Mussolini – bir nefis savunması olarak ve daha kötüsünü göstererek kendi sistemine halkı razı etme anlamında – yabancı memleketlerde daha önemli cinayetler işlendiği halde İtalya’da gürültü yapıldığını söylemiş ve bu hususta Sovyetler örneğini vermişti. Muhalifler ise memleketin huzuru için Mussolini tarafından gerçekleşen çağrıyı reddederek silah bırakmayacaklarını açıkladılar⁴⁹³.

İkdam gazetesi ise yukarıdaki noktaları teyit etmekle beraber Mussolini’nin nutkundaki şu cümleleri de eklemişti: “*Birçok siyasi cinayetlerin mahall-i vukuu olan*

eşitsizlik ayıbını (müsavatsızlık ta’yibesini) izale etmekten ibaret olacaktır.” (Hakimiyet-i Milliye, 27 Haziran 1924; Tevhid-i Efkar, 27 Haziran 1924; Babalık, 29 Haziran 1340; Yenigün, 27 Haziran 1924).

⁴⁹⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1924.

⁴⁹¹ *Tevhid-i Efkar*, 2 Temmuz 1924.

⁴⁹² *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1924.

⁴⁹³ *Tevhid-i Efkar*, 27 Haziran 1924.

bazı bilad-ı ecnebiyedeki şiddetli tahrikata rağmen İtalya şeref-i medeniyesi sarsılmadı”⁴⁹⁴.

Milis teşkilatını lağvetme yerine ordu kadrosuna katma meselesi Parlamento’da çoğunlukça, Mussolini’ye güvenoyu verilerek, kabul edildi⁴⁹⁵. Zaten Mussolini, İtalya’da tam huzuru sağlayarak milli gönüllülerin şartlı (sözleşmeli) bir kadro içinde yeniden tanzim ve kısıtlamalarının gerekli olduğunu söyleyerek kendi ayaklarını kesmeyi düşünmediğini gösteriyordu. Faşizme karşı uluslararası kışkırtmalara üzüldüğünü belirterek bu yabancı cinayetlerine karşı bütün İtalya partilerini birliğe davet etti⁴⁹⁶.

Mussolini’nin bu beyanlarına rağmen Cornale d’İtalya gazetesi faşistlerin usulünü ciddi şekilde eleştirerek mevcut durumda her şeyin baskı ve zora dayanmasından ve hürriyetin yasaklanmasından dolayı üzüntüyü dile getirdi. Il Mondo gazetesi Mussolini faşistleri silahlarından arındırmadığı müddetçe muhalif grubun herhangi bir davete katılmayacağını yazıyordu⁴⁹⁷.

Bu arada faşist milisler son günlerde kaybettikleri konumu bir hükümet darbesiyle geri almaya ve hapiste tutuklu bulunan faşist başlarını kurtarma girişiminde bulunacakları şayiaları halkı tedirgin etti. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Federzoni kışlalarda bulunan kıtalarına ve jandarma müfrezelerine hazır bulunmaları emrini verdi. Caddelere kuvvetli devriyeler çıkarmakla beraber katillerin tutuklu buldukları hapishanenin etrafında olağanüstü tedbirler aldı⁴⁹⁸.

B- PARTİ İÇİ MUHALEFET VE MUSSOLİNİ SARKACI

1- Çatlaklar

Mussolini’nin, ülkeye yaptığı hizmetleri sürekli etkileyici ve ülkenin vazgeçilmez tek aktif beyni şeklinde ifadelerle dillendirmesi durumu, Matteotti cinayetinden sonra eski adamlarının partiden kopması ve ifşalarıyla değişmeye başladı. Artık Mussolini’nin vatan aşkıyla yaptığı hizmetler, yerini kendi konumunu ve yarattığı kuleyi korumaya dayalı politikalara bırakacaktı.

Vekil Modilyani’nin tespiti üzere, faşizmin baskı ve terör siyasetini Matteotti cinayeti bitirdi, çünkü Mussolini kendi nefsinin kurtarma derdine düştü. Ona göre

⁴⁹⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Haziran 1924; **Yenigün**, 27 Haziran 1924.

⁴⁹⁵ **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Haziran 1924.

⁴⁹⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Haziran 1924.

⁴⁹⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Haziran 1924; **Tevhid-i Efkar**, 27 Haziran 1924; **Babalık**, 29 Haziran 1340.

⁴⁹⁸ **Akşam**, 29 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Temmuz 1924; **Tevhid-i Efkar**, 29 Haziran 1924.

İtalyanlar, beş seneden beri sürekli bir tazyik çevresi içinde yaşıyordu. Oysa Matteotti Hadisesi Mussolini'yi korkutmuştu. *“Mussolini, kendi mevkiini kurtarmak üzere en sadık dostu Rossi'yi feda etmiş ve mümkün feragatleri yapmak suretiyle mevkiini takviye etmek arzusuna düşmüştür. Zaten Mussolini, son zamanlarda Faşistleri bırakmıştır.”* Matteotti'nin katli İtalyan tarihinin kanlı bir lekesi olduğunu söyleyen bir gazete ise aynı manada *“Ölmüş bir Matteotti, bir hayat Matteotti'den daha kuvvetlidir”* diyordu⁴⁹⁹.

Ahmet Emin haftalık yorumunda, İtalya'da Faşist idaresinin gittikçe yalnızlığa düşmüş ve Mussolini'nin kendi partisi içindeki aşırılarıyla ılımlılar arasında pusulayı şaşırması olduğunu söylüyordu. Mevcut kabinede iki Liberal Bakan sandalyelerinden hoşnut değildi. *“Biz partinin azınlık kısmını temsil ediyoruz”* diyerek yerlerinden kılmadamışlar, çoğunluk da parti ikiye ayrılmasını diye durumu emrivaki kabul etmişlerdi⁵⁰⁰.

İtalyan halkı, fonksiyonunu yitirmiş bir Meclisten bıkmıştı. Aynı şekilde basına karşı alınan baskıcı tedbirler, birçok yerel idarecilerin kanun üstü hareketleri bir zorbalık yaratmış ve hoşnutsuzluğu artırmıştı. Mecliste muhalefetin olmaması, faşistlerin muhaliflere tahammül edememesi Meclisin toplanmasını engellemekteydi. Ayrıca muhalifler yasal dokunulmazlık noktasında teminat olmadığından şikayetçiydiler. Dolayısıyla Meclis faşistlerden ve birkaç liberalden ibaretti⁵⁰¹. Ayrıca Matteotti cinayeti dolayısıyla Faşizmin, ehliyetsiz adamları yüksek makamlara tayin etmesi halkın faşist hükümete karşı güvenini sarstı. Mussolini veya faşistlerin yapabileceklerinden daha fazla vaatle bulunmaları, yapılan vaatlerin uygulanmaması halkın dargınlığını artırdı⁵⁰².

Parlamento, 400 kadar Faşiste karşılık 185 muhaliften oluşmaktaydı. Fakat muhalifler Matteotti cinayetini müteakip Meclisi terk etmişlerdi. 11 Kasım'da Parlamento açıldığında 130 Faşist de muhalifler gibi Meclise gelmemişti. Toplantı salonu boş kaldığı için bu boşluğu göstermemek üzere vekiller “avcı düzeni”yle sıralara dağılmışlardı⁵⁰³.

⁴⁹⁹ **Tevhid-i Efkar**, 8 Temmuz 1924.

⁵⁰⁰ **Vatan**, 23 Teşrinievvel 1924.

⁵⁰¹ **Vatan**, 3 Teşrinisani 1924.

⁵⁰² **Tevhid-i Efkar**, 3 Teşrinisani 1924.

⁵⁰³ **Vatan**, 11 Teşrinisani 1924.

İtalya'da, parti içi çatlaklık adına yeni bir mücadele durumu da gelişmekteydi. Bu, seçkin Ortaçağ sınıfına has tekelci irade kurulmasını isteyen “*inhisarcılar*” ile serbest halk iradelerini isteyen “*demokratlar*” arasındaki savaşı.

Faşistler tekelliliği ileri götürerek kendilerinden olan Eski Savaşçılar Cemiyeti'nin halk arasında nüfuz ve itibar sahibi olmalarına da tahammül edemediler ve 4 Kasım'da bu cemiyet tarafından tertip edilen bir alaya hücum ettiler. Alayın başında Garibaldi'nin torunlarından biri bulunuyordu. Kara Gömleklilerin hücumu esnasında, “*İtalya kimindir? Bizimdir*”, “*Roma kimindir? Bizimdir*”, “*Şan ve şeref kimindir? Bizimdir*” gibi bağırtilarla saldırının sebebinin kıskançlık ve tekellilik olduğunu göstermişlerdi. Halk, savaşçıların tarafını tuttu. Eski Savaşçılar bunun üzerine Faşistlere karşı düşmanlık vaziyeti almış ve savaşı kara gömlek giyen çocukların değil, 4 milyon Eski Savaşçı'nın kazandığını vurgulamışlardı.

4 Kasım'ın esası şuydu: Faşistlere göre İtalya'yı anarşiden kurtaran kendileriydi. Anarşi geri dönebilir diye bekçi kalacaklardı. Faşistlerin imtiyazlı durumunu kabul etmeyen herkes onlara göre İtalya düşmanıydı. Buna karşılık siyasi eleştirilenler gazeteler ve geniş halk tabakaları ile birleşerek doğal durumu, istikrar, kanun, eşitlik, genel halk hakimiyetini istiyorlardı. Bir zamanlar hanedana karşı yapılan hak mücadelesi, şimdi diktatör ve mensupları ile halk arasında olmaktadır.

Faşistlere göre İtalya, sadece Mussolini tarafından değil, bütün faşist teşkilatı tarafından idare ediliyordu⁵⁰⁴. Oysa *Matin* gazetesi bir değerlendirmesinde, faşistlerin şehirlere yayılıp her birinin, reislerinin tavırlarını takınarak gittikleri yerlerde hakimiyet kurmalarını faşist ordusunun çöküşünün başlangıcı olarak sayıyordu. Maceracı faşistler küçük birer müstebit kesilmişti⁵⁰⁵.

Garibaldi ise bu baskı ve diktatörlüğe şiddetle karşı geldi. Ona nazaran “*Faşizm, bir avuç kışkırtıcının ortaya çıkardığı bir iştir ve bu vasıta ile iç barışı kurma imkanı yoktur. (...) Eski Savaşçılar Cemiyeti hiçbir zaman faşizmin samimiyetine inanmamışlardır.*” Garibaldi, gayelerinin “*...milletin iradesini her şeye hakim kılmak, kanun karşısında bütün vatandaşların eşitliği, bir partinin istibdadını temsil eden ve halkı ezen bir hükümetin bertaraf edilmesi...*” şeklinde olduğu düşüncesiyle faşizme açıktan cephe almakla beraber tekelliliği de şiddetle reddetmişti.

Ayrıca General Benito Garibaldi, faşist milis teşkilatı tarafından gerçekleştirilen düello teklifini de reddetmiş, saldırı sadece milise değil, bütün faşist idaresine ait

⁵⁰⁴ *Vatan*, 11 Teşrinisani 1924.

⁵⁰⁵ *Vatan*, 27 Kanunievvel 1924.

olduğu için Mussolini düelloya razı olursa kendisiyle seve seve dövüleceğini⁵⁰⁶ söylemişti.

Bu gelişmeler Faşist Partisinden istifaları başlattı⁵⁰⁷. Hatta Mussolini'nin en sıkı taraftarı olan vekil Ponzibo bile Faşist Partisinden istifa ederken, “*Ben faşizm vasıtasıyla memleketin birliğini temin gayesini takip ediyordum. Halbuki faşizmin merkezi ve mahalli teşkilatı adem-i tesamüh ve inhisar meyillerine ve tarafgirlik cereyanlarına kendini kaptırdı. Fırka dahilinde kalarak faşizmi itidale sevk etmeye çalıştım. Teşebbüslerim daima tecavüz, hakaret ve iftira ile karşılaştı. Binaenaleyh vatandaşlık vazifeleriyle faşistlik birbirine gayr-i kabil-i telif şeyler olduğunu anladım. Mussolini'ye sesleniyorum: İtalya'yı İtalyanlara iade et, vatana acı!*” şeklinde serzenişte bulunmuştu.

Vekillerden biri, istifaya fırsat bulmadan partiden ihraç edilirken, Eski Savaşçı ve malüller de – ki Faşizm teşkilatında önemli unsurlardı – bir araya gelerek Kasım ayı saldırılarına karşı ortak bir protesto hazırladılar. Bunların muhalefete geçmesi Mussolini'yi zora sokacaktı ve muhalefet Meclise katılmayacaktı. Yine de Mussolini, karşıtlarının manevralarına rağmen Meclisin görevini yapacağını, Faşistler arasında sorumsuz unsurların çıkarıldığını, İtalya'nın dışarda yüksek itibara sahip olduğunu söyledi⁵⁰⁸.

Ahmet Emin, Roma'daki bir karikatür gazetesinden yola çıkarak Mussolini'nin çok yüzlülüğünü dile getirirken, her gün yatağından başka bir deriye bürünerek kalkan Mussolini'nin icabına göre bir gün kuzu, bir gün kurt olduğu eleştirisinde bulunuyordu. Ona göre Mussolini son günlerde kuzu deryası ve “*mümaşat mahlulü (suyuna gitmek)*” olmaya yönelmişti. Baskı ve şiddetin aleyhinde, normalleşme ve kanuna doğru azami

⁵⁰⁶ Garibaldi'nin itirazları: “*Eski Savaşçıların İtalya'daki mevcut duruma karşı bir cereyan doğurmalarının bendeki manası açıktır. Bütün millet Faşizme karşı ayaklanmış. Bu mücadelede milleti, kendi içinden olan savaşçılar oluşturmaktadır. Fakat sonuçta görülmüştür ki faşizm, bir avuç kıskırtıcının ortaya çıkardığı bir iştir ve bu vasıta ile iç barışı kurma imkanı yoktur. Faşizme gönülden bağlanan yüksek ruhlu gençler yavaş yavaş ona arka çevirmişlerdir. Eski Savaşçılar Cemiyeti hiçbir zaman faşizmin samimiyetine inanmamışlardır. Bu cemiyetin başında bütün İtalyanlarca muhterem üç isim vardır: Kardeşim Benito Garibaldi, ki İtalya'nın ruhunda yüksek bir mevkisi vardır. Garibaldi hürriyet ruhu sönemez, çünkü kökü İtalyan kalplerindedir.*”

“*Eski Savaşçıların faşizme muhalif olması önemli bir olay mıdır?*”

“*Büyük bir olaydır. Bütün milletin düşmanlık ilan etmesi demektir. İtalyan milleti şiddet ve gürültüden bıkmıştır. 4 Kasım olayları sabrını büsbütün tüketmiştir. Bizim gayemiz şundan ibarettir: milletin iradesini her şeye hakim kılmak, kanun karşısında bütün vatandaşların eşitliği, bir partinin istibdadını temsil eden ve halkı ezen bir hükümetin bertaraf edilmesi...*” (Vatan, 11 Teşrinisani 1924).

⁵⁰⁷ Aynı anda Türkiye'de de Halk Partisi'nden istifaların başlaması, yazarın, “İnsanın adeta cihan siyasi hayatının müşterek birtakım amillerin tesiri altında olduğuna hükmedeceği geliyor” şeklinde determinist bir mantık geliştirmesine sebep olmuştur.

⁵⁰⁸ Vatan, 13 Teşrinisani 1924.

hızla gidiş, Eski Savaşçıların hürmete değer bir kardeş heyet sayılması gibi yumuşaklık göstergeleri, Diktatör'ün makamının çok kötü sarsılmış olmasından kaynaklanıyordu⁵⁰⁹.

Savaş malûllerinden bir vekil de Mussolini'ye çatarak İtalya'daki ihtilafın şiddetini gösterdi. Ciyolitti ve arkadaşları artık keyfi idareye tahammül edemeyerek güvensizlik oyu vermişlerdi. Ciyolitti Mussolini'ye hürriyet noktasında ihtarda bulunuyordu: *“Mussolini, makamınızı güçlendirmek için dilediğinizi yapınız. Haklarınız olan yerlerin kötü idaresinden istediğiniz kadar bahsediniz. Fakat yalnız vatan aşkına, İtalya adına, İtalyanların dünya yüzündeki mevki ve itibarı adına sizden rica ediyorum; olgun bir millet olan ve daima hürriyete kuvvet veren İtalyan milletinin hürriyete layık olmadığını ağızınıza almayınız!”*⁵¹⁰.

Bu eleştirilerden olsa gerek İtalya diktatörü normalleşme taraftarı olmuş, parti ve devlet işlerini birbirinden ayırmaya hazırlanmıştı. Mussolini son zamanlarda ortaya çıkan çatlak üzerine, birçok basın tarafından takdir edilecek, öz eleştiride bulunmuştu. Öyle ki, *“Bir millet içinde böyle içtihat partileri ve fikir münakaşaları bulunmazsa bu millet akamete ve tereddide uğrar. (...) Hükümetler ebedi değildir. Fakat cemiyet içindeki ihtilafı ve manevi rabıtalının ebedi olması icap eder”* şeklinde, ancak en demokratik siyasiler veya aydınların söyleyebileceği mantıkta hükümlerde bulunmuştu. Mussolini, şaşırtıcı bir şekilde Salandra ve Orlando'nun eleştirileri üzerinden tesirli ve demokratik bir tavırla Meclise hitap etmişti. Muhtemelen bu iki şahsiyeti kendi tarafına çekip muhalefeti zayıflatmayı düşünüyordu⁵¹¹.

⁵⁰⁹ **Vatan**, 22 Teşrinisani 1924.

⁵¹⁰ **Vatan**, 22 Teşrinisani 1924.

⁵¹¹ Nutkun metni: *“Salandra, halkın az çok faşizmden bıktığını söylemiştir. Bunu kabul ederim. Geçen gün ben de Büyük Faşizm Meclisindeki nutkumda halktaki değişimi doğuran sebeplerden bahsettim. Güzel hava her zaman olamaz. Bazen karanlık basar, fakat bunun arkasından yeniden güneş doğmayacağına hükmedilmemelidir. Son aylar zarfında parti, hükümet ve devlet işlerini birbirinden tamamen ayırmaya çalıştım. Halbuki hükümet bütün milleti temsil etmek, bütün milletin arzularını düşünmek mecburiyetindedir.*

Orlando, “Bu Nasıl idaredir?” diye soruyor. Mademki Meclis açıktır, mademki ben bu Meclisin huzuruna çıkarak sorulara muhatap oluyorum ve cevaplar veriyorum, bu soru boşunadır. “Acaba nereye gidiyoruz?” sorulmalıdır. Bu soruya cevap veriyorum: en kısa ve kesin yoldan normale ve anayasaya doğru gidiyoruz. 1922 ihtilalinden beri yavaş yavaş bu istikamete doğru gittik. Kanun devrine tamamen gireceğimiz zaman çok yakındır.

Faşistlere: “Kim kırarsa bedelini öder, kim kanuna el uzatarsa cezasını görür.” demek lazımdı. Bunu dedim ve diyorum. Ben faşistleri çok severim. Kendilerine karşı çok yumuşak ve hafif davrandım. Ümit ederim ki beni şerefli vasıtalara müracaat etmeye mecbur etmeyeceklerdir. Son zamanlarda pek nüfuzlu bazı faşistler cezalandırılmıştır. Ben bunu her şeyden evvel muhafazası ile mükellef olduğum devlet menfaatleri namına yapıyorum. Faşist Partisi bir ihtilal yaparak hükümet kuvvetini eline geçirmiştir. Artık çılginca bir kanunsuzluğa müracaat etmeye ihtiyacı yoktur.

Sükuna doğru gideceğiz. Fakat sükun mücadelesi fikrini değildir. Her tarafta dahili mücadeleler vardır.” Burada devletlerden örnekler sunan Mussolini, sözlerini devamlı: “Her mücadele kötü değildir. İhtilafın kaynağı çoğunlukla fikir münakaşalarıdır. Bir millet içinde böyle içtihat partileri ve fikir münakaşaları bulunmazsa bu millet akamete ve tereddide uğrar. Maksat susturmak değildir,

Nutuk söylendiği zaman Mecliste faşist milletvekilleriyle bunlar arasından koptanlar hazır bulunuyordu. Her taraftan “Yaşasın Mussolini!” sesleri yükselmişti. Basın locasında ise “Yaşasın Hürriyet!” diye bağırانlar olduğu için Faşistler loca önünde toplanarak Mussolini şerefine bir alkış gösterisi yapmışlardı.

Gazetenin de vurgu yaptığı gibi, Mussolini'nin vaatleri çok güzel etki yaratmıştı, ancak bundan evvelki vaatleri sonuçsuz kaldığı için tam güven ancak vaatlerin gerçekleşmesinden sonra teyit edilecekti.

İngiliz gazetelerine göre Mussolini bu sefer gerçekten samimiydi; çünkü Mecliste aldığı güvenoyuna rağmen takip ettiği sistemi milletin gözünden düşüğünü ve yalnızlığa düşme tehlikesi ortaya çıktığını fark etmişti.

Koriyera della Sera (Corriere della Sera), diktatörlük ve Mussolini'nin tedirginliği dolayısıyla şu eleştirilerde bulundu: “*Malum olan seçim kanunu yardımı ile oluşan çoğunluğun hükümete güvenoyu vermesi, henüz tediye edilmemiş bulunan bir poliçenin vadesini bir defa daha uzatmak demektir. İki senedir İtalya'da şiddet ve zorbalık idaresi doğal hayatı durdurmuştur. (...) Hürriyet geleneklerine bağlı olan İtalyan halkı nihayet bu duruma karşı ayaklanmıştır. Hükümet bunun karşısında “tebdil-i meslek (yöntem değişikliği)” etmek ihtiyacını duymuştur. Fakat acaba gösteriş mi yaptılar, yoksa kanunun üstünde, halkın güveninin haricinde bir idarenin imkansızlığını sonunda anladılar mı?*”⁵¹². İfade ve eleştirilerden de anlaşıldığı üzere, Mussolini'nin öz eleştirilerine ve doğru tespitlerine rağmen, hala bir güvensizlik ve sonucu bekleyiş vardı. Neticede Mussolini'nin söz ve eylemlerinin tutarsızlığı buna sebebi.

Ancak Mussolini, Senato'da bir hitapta bulunarak, bu eleştirilerden alınmış olmalı ki, gazeteye sertliğini gösteriyordu: “*Ben mevki düşkünü değilim. Kral emrederse, Senato emrederse hemen bu saniyede çekilirim, fakat haşmetli Koriyera della Sera gazetesi istedi diye çekilmem*”⁵¹³.

Ahmet Emin de benzer bir eleştiri ile Mussolini'nin tercihlerle başbaşa kalmasının mantığını sunuyordu. Ona göre, İtalya diktatörü Mussolini ilk defa olarak parti ve “inhisar” fikrinden kurtulmaya, devlet adamı olmaya meyletmişti. Eski

münakaşaların en hürrmetkar usullerle cereyanı temindir. İhtilafi nokta çok mühimdir. Hükümetler ebedi değildir. Fakat cemiyet içindeki ihtilafi ve manevi rabitaların ebedi olması icap eder.

25 – 30 senedir İtalya buhrandan buhrana gidiyor. İtalya henüz tam sükun yüzü görmemiştir. İtalya yalnız bugün karışık bir halde bulunmuyor. Savaş İtalyan milletini buluğa erdirmiştir. Vatani artık sükuna kavuşturulmuş. Yeni bir tulu başlamaktadır. Temiz ruhla yeni parlak güneşe doğru gitmeliyiz.” (Vatan, 22 Teşrinisani 1924).

⁵¹² Vatan, 29 Teşrinisani 1924.

⁵¹³ Tevhid-i Efkar, 13 Kanunievvel 1924; Tevhid-i Efkar, 14 Kanunievvel 1924.

Savaşçıların ve savaş malüllerinin muhalefete katılması, bizzat partisinde muhalif zümrenin ortaya çıkması, Salandra, Orlando, Ciyolitti gibi adamların ayrı bir parti haline gelmeleri üzerine Mussolini iki ihtimal karşısında kalmıştı. Ya istibdat üzerine kurulu diktatörlüğün temelinden yıkılmasına razı olmak veya silahlı faşizm kuvvetlerini dağıtmak, kanun ve doğal şekillere geri dönmek... Mussolini ikinci şıkkı tercih etmişti. Bundan dolayı parti içi muhalefete uğramış; “*Kuvvet karşısında acizlik göstermek, mağlubiyeti kabul etmek bize yakışır mı?*” diyenler olmuştu. Ahmet Emin, Diktatör’ün İçişleri Bakanı Federzoni ile birleşerek uçtakileri yumuşattığını savunuyordu.

İlimlaşmayla beraber Mussolini, partisini halkın hizmetinde bir araç ve halkın bir parçası sayıyordu: “*Faşizm Partisini devletten ayrı tutmak lazımdır. Faşistler milletin yalnız bir kısmıdır. Halbuki hükümet milletin hepsini temsil eder, hep düşünmeye mecburdur. Kanuna saldırılar nereden gelirse gelsin, engellenecek, İtalya'nın her tarafında aile ahengi kurulacaktır*”. Ahmet Emin’e göre, normalleşme vadeden bu konuşmanın hararetle alkışlanması, genel muhalefetin Mussolini’ye değil istibdada ait olduğunu, sistem değişmek şartıyla İtalyanların dünkü hizmetleri anmaya ve kendisini el üstünde tutmaya hazır olduğunu göstermişti⁵¹⁴.

Savaşların ortaya çıkardığı karışık durumlardan dolayı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde “*güçlü adam*” iktidarı ve Parlamentoların durma noktasına gelmesi sözkonusuydu. Bu eleştiriyi yapan gazete, Türkiye'deki durumun daha dikkat çekici olduğunu söyleyerek Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'de büyük bir şahsi güce sahip bulunduğunu, Meclisin tek bir partinin siyasi kulübü haline geldiğini belirtiyordu. Oysa eleştiri sonunda bir muhalefet partisi doğmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bu hizmetlerin herhangi bir Avrupa devlet adamının kendi vatanına ettiği hizmetlerin çok üstünde olduğunu vurguluyordu. Eleştiriye devamla Türkiye'deki pozitif gelişmelerden umutlanan gazete, “*İtalya'daki vaziyet gösteriyor ki, keyfi faşist idaresi uzun müddet baki kalamayacaktır*” diyordu⁵¹⁵.

Başbakan faşistlere hitabında faşistlerin 25 aylık siyasi tecrübeleri neticesinde partinin manevi ve siyasi durumunu artık değiştirmesinden bahsediyordu. Faşistlerle Eski Savaşçılar arasında ortaya çıkan ihtilafın olumsuz yorumlanmasına sebep olan 4 Kasım olayının hatırasını halktan silmeye çalışmak gerektiğini, halkın faşistliğe yardımda bulunduğunu ve bu güvenin ihlal edilmemesi gerektiğini beyan eden bir

⁵¹⁴ **Vatan**, 29 Teşrinisani 1924.

⁵¹⁵ **Vatan**, 29 Teşrinisani 1924.

bildirge yayınladı. Eski partilerin muhalefetine galebe etmek için olağanüstü tedbirlere başvurmayıp sadece üç esaslı noktaya riayet etmekle yetinilmesinin uygun olduğu, yani “*çalışmak, sükun ve düzeni korumak,*” yalnız veya toplu olarak baskı ve şiddet gösterilmemek lazım geldiğini ilave ediyordu⁵¹⁶.

Faşistler arasındaki çatlaklar devam ederken Mussolini'nin, şiddet politikasındaki etkisi de yavaş yavaş itiraflarla ortaya çıkmaya başladı. Buna bir örnek olarak Balbo'yu gösterebiliriz. Faşist milis teşkilatının Başkumandan Vekili General Balbo, Mussolini'yi zor bir duruma düşürmemek için istifasını verdi. Bu istifadan sonra teşkilatın dağılacağı zannediliyordu; çünkü Balbo, muhalifleri susturmak için saldırılar düzenleyen adamdı. “*Kanunperverlik*” rüzgarlarının estiği bir sırada mektubun ortaya çıkması, istifayı zorunlu kıldı. Mussolini'nin, “*Her kıran bedelini öder*” sözüne karşılık General ise, “*Ben kırdım, bedelini ödüyorum. Her efendiden adam ve her faşist böyle yapmalıdır*” diyerek Mussolini'nin tedbirini kabul ediyordu. Başka bir mektupta ise faşizmin sindirme yöntemlerini, içyüzünü faş etti. Daha sonra General çark ederek bu mektubu bir şaşkınlık anında yazdığını söylemişti⁵¹⁷. Tabi bu geri dönüş faşist yöntemlerini hıfz etmiş bir toplumda ne kadar inandırıcı olabilirdi?

Ahmet Emin'in bu durumla alakalı eleştirisi, Faşist Partisi'nin foyasının pazara çıkması ve Partiyi iktidarda tutan şiddet siyasetinin çökmek üzere olduğu noktasındaydı. Buna, bir umutla, örnek olarak bir papazın Faşistler tarafından katlinin gazetede çıkmasını da değerlendiren Ahmet Emin, faşizmin sıkı istibdat devrinde böyle bir gazetenin çıkamayacağını, çıksa bile bu tarzda bir suçlamada bulunamayacağını, bulunacak olursa gizli kuvvetler tarafından dövülmek, öldürülmek gibi bir muameleye maruz kalacağını bildiriyordu. Oysa suçlanan General, mahkemeye müracaat etmişti. Fakat, cebir siyasetinin kanun kuvvetinde vasıtalarla devam ettirilmesi için parti şubelerine yazılan gizli emirler gazetenin avukatları tarafından mahkemeye ibraz edilince General istifa etmişti. Ahmet Emin, Mussolini'nin müstebit arkadaşlarını bırakarak doğal süreç ve kanun tarafına dönmemesi durumunda Faşizmin son bulacağına hükmediyordu⁵¹⁸.

Faşist teşkilatının en önemli liderlerinden (Roberto) Farinacci de Mussolini'ye karşı memnuniyetsizliğini açıktan açığa ilan etti⁵¹⁹. Parlamento ikinci başkanı Conna'nın da gizli bir mektubu basının eline geçti. Bu mektup, basında ağır eleştiriler

⁵¹⁶ **Vatan**, 3 Kanunievvel 1924.

⁵¹⁷ **Vatan**, 3 Kanunievvel 1924.

⁵¹⁸ **Tevhid-i Efkar**, 6 Kanunievvel 1924.

⁵¹⁹ **Tevhid-i Efkar**, 5 Kanunievvel 1924.

doğurdu. Mussolini, bu olumsuz hareketleri savunmaktan çok, geçmişi tamamen unutturmaya çalıştı. Faşist milislere mensup bütün zabıta, ordudaki rütbelerine geri dönecekti. Bu da normalleşmeye doğru önemli bir adımdı⁵²⁰. Oysa faşist milislerinin kaldırılması için İtalyan muhalifler tarafından ısrar devam edince Mussolini; cesaret ederseniz milis kıtalarını kaldırırız, dedi ancak Senato buna cesaret edemedi. Dolayısıyla *Matin* gazetesinin de belirttiği gibi bunu ancak Mussolini kaldırabilirdi⁵²¹.

Daha sonra bastonuyla vekil döğen Conna'ya karşı, belgelere dayalı ağır suçlamalar yapılırca Conna'nın istifası isten⁵²² Bir vekil, hükümetin bu sorumluluğunun Parlamentoda korunması gerektiği inancıyla Conna'nın istifasının kabul edilmeyeceği teklifini sundu⁵²³. Conna'nın yargılanması faşistler göre, bütün faşizmin ve Mussolini'nin yargılanması demektir ve buna izin verilmemeliydi⁵²⁴. Bu kişinin yasal dokunulmazlığı kaldırılıp hakkında inceleme başlatılsaydı bu durum, muhaliflere göre Mussolini'ye de dokunacaktı. Bunun Mussolini'ye söylenmesi üzerine, Mussolini önce Conna'nın istifasını kabul etmediyse de daha sonra o da vekilin istifa etmesi gerektiğini söyledi. Mussolini'nin amirane tavırla uyarıda bulunması Orlando ve Ciyolitti'yi sinirlendirdi⁵²⁵. Mussolini'nin, iktidarını korumak için başvurduğu çare, faşizme zararlı olacak kişileri atmak ve halkın oyuna başvurmaktır; ancak bunu var olan seçim kanunuyla yapmak istemedi. Çünkü kanunun amacı seçim değil tayindi. Seçmenler de oylarının üçte birini serbest kullanırken üçte ikisini Mussolini'nin adaylarına vermeye mecburdular. Tayin edilmiş adamlardan oluşan Faşist Meclisi Mussolini'ye bir dayanak değil ağır bir yük oldu⁵²⁶.

Ahmet Emin'e göre, Mussolini bir zamanlar araç diye kullandığı adamlarla "kendi kişiliğini seyrede ede" nüfuz ve itibarını bitirmişti. Conna'nın Mussolini tarafından korunması ve istifasının geri alınması olayına faşizmin liberal grubundan Bojeri itiraz etmişti. Mussolini emri gereğince Bojeri istifa etmişti. Ancak bu durum Parlatonun sabrını tüketmiş ve diktatöre isyanı başlamıştı. Çoğu Mussolini'nin adamlarından oluşan Meclis, istifanın kabul edilmemesine karar vermişti⁵²⁷.

⁵²⁰ *Vatan*, 5 Kanunievvel 1924.

⁵²¹ *Tevhid-i Efkar*, 24 Kanunievvel 1924.

⁵²² *Tevhid-i Efkar*, 24 Kanunievvel 1924. İlginçtir, Mussolini parayı hafife alarak hiçbir menfaat şüphesiyle kendini lekelemediğini söylüyordu. Oysa zorla istifa ettirilen Conna, kendisine tahsis edilmiş bir vapurda beş kasa ile Mısır'a kaçarken bu kasalar Faşist milislerince korunmuştu. (*Tevhid-i Efkar*, 10 Kanunisanı 1925).

⁵²³ *Tevhid-i Efkar*, 19 Kanunievvel 1924.

⁵²⁴ *Vatan*, 3 Kanunisanı 1925.

⁵²⁵ *Tevhid-i Efkar*, 24 Kanunievvel 1924.

⁵²⁶ *Vatan*, 23 Kanunievvel 1924.

⁵²⁷ *Vatan*, 20 Kanunievvel 1924.

Faşizm tarafından himaye göremeyen suçlu Faşistlerin parti arkadaşlarını ele vermesiyle İtalya'da faşizmin istibdadının tasfiyesi gittikçe hız kazanıyordu. “*Siyasi istibdata dayanak olan adamlarda faydacılıktan başka bir meyil bulunmadığına bundan açık bir misal olamaz*”dı. Matteotti cinayetinin düzenleyicilerinden Finzi ve Filipelli, Faşizmin içyüzüne ait hatıralarını yazarak kendilerini korumayan eski arkadaşlarını intikam hırsıyla muhalefete teslim etmişlerdi. Bir gazete yazarı, bu bilgilere dayanarak, Doboto'nun yargılanması için Senato'dan olağanüstü mahkeme kurulması teklifinde bulundu. Hükümet, Somali valisi sıfatıyla bu adamı göz önünden çekmeyi düşünüyordu. İhbara göre, İçişleri Bakanlığında Doboto başkanlığında gizli bir toplantı gerçekleşmiş ve Rusya'daki Çeka'ya benzer terör teşkilatı oluşturulmuştu. Finzi de bu toplantıda bulunmuştu. Parti, Finzi'yi korumayınca o da kızarak hatıralarını yayınlamıştı⁵²⁸.

Mussolini'nin yanında bulunan Salandra da muhalefete geçeceğini ve artık Mussolini ile beraber hareket edemeyeceğini söyledi. Ülkenin Başbakanı barış ve yardım sözü beklediğini ancak, Mussolini'nin sözlerinin tehditvari olduğunu ekleyerek yine de taraftarlarını hareketlerinde serbestliğe davet etti. Bunun üzerine Liberanlar ikiye ayrıldı. Yedi vekil sabık Başbakanın bakış açısına katıldı. Diğerleri de hükümetin görüşünü savundu⁵²⁹.

Zaten Salandra'yla beraber Ciyolitti ve Orlando gibi hükümet adamları da ilk fırsatta hükümete güvensizlik oyu vermek, hatta Ciyolitti, 17 taraftarı ile beraber Faşist Parti'den ayrılmak üzereydi⁵³⁰. Uç faşistler, Matteotti cinayetinden dolayı bazı Faşistler aleyhine takibat yapılmasına karşı geldiklerini, Faşist İhtilalinin kanunların da üstünde olduğunu ilan ettiler. İlmililer ise bir toplantı yaparak Matteotti davasına devam edilmesini istediler. İşte ılımlıların bu hareketinden sonra Mussolini seçim kanununun düzenlenmesi hakkında projesini Parlamenta sundu. Parlametodaki muhalifler Meclis'i terk etti ve cinayete suçlanan hükümeti tanımayacaklarını söylediler. Ayrıca bazı faşistler ve önemli kişiler de muhalefetin safına geçti (Salandra, Ciyolitti, Orlando gibi)⁵³¹. Bu çatırdamaların olduğu zamanda İtalya'da “*İttihad-ı Milli*” adıyla yeni bir parti oluşturularak demokrat gruplar arasında birlik sağlanmaya çalışıldı. Yayınlanan bildiride faşistlere karşı oldukları belirtildi. Ciyolitti yeni kurulan muhalif partinin başına geçti. Bu parti, liberallerin en önemli kısmını, eski asker ve savaş malullerini ve faşizme muhalif olan diğer birçok İtalyanı kapsamaktaydı. Yazar, Ciyolitti'ye inceden

⁵²⁸ **Vatan**, 20 Kanunievvel 1924. Ayrıca **bkz: Hakimiyet-i Milliye**, 19 Kanunievvel 1924.

⁵²⁹ **Akşam**, 11 Kanunisani 1925.

⁵³⁰ **Vatan**, 11 Teşrinisani 1924.

⁵³¹ **Tevhid-i Efkar**, 28 Kanunievvel 1924.

dokunarak “*Seksen yaşında ve Mussolini’ye ihanet eden Ciyolitti, hilekar, desiseci ve halkın nabzını iyi tutan biri olarak görülür; İtalya’da gittikçe zaafa uğrayan faşizmin durumunun kötü olduğuna hükmedince yeni muhalif partinin başına geçti. Makyavel siyasetini iyi temsil ettiği için fırsattan istifade etmeyi meslek edinmiştir*”⁵³² diyordu.

Faşizmin liberal grubunu temsil eden üç bakanın istifası hükümet için ağır bir darbeydi. İtalya’da terör hareketi bu sefer Mussolini’yi zan altında bırakacak belgelerin ve bunlar hakkında düşüncelerin yayınlanmasına engel olmak için başlıyordu. En büyük şiddet, faşizmin geçmişi hakkında bilgi sahibi olan şimdi ise muhalif tavır alan parti üyelerine karşı gösterilmekteydi. Partinin Roma başkanı dahil evleri basılan, belgesi araştırılan, sonra tutuklanan adamlar arasındaydı. İlgili şahıslar bu manevrayı zamanında anladıkları için belgeleri ortadan kaldırmışlardı. Cornal d’İtalya gibi liberal Faşist bir gazete bile saldırıya uğradı ki, bu durum terör siyaseti yapanlarla bağımsız ruhlu taraftarların ayrıştığını gösteriyordu⁵³³.

Peş peşe devam eden ifşalar uçtaki grubu çok sarstı. Sonunda bu grup toparlanmaya ve savaşız çekilmemeye karar verdi. Zorba yönetimi, sarsılmadaki bütün sorumluluğu gazetelere yükleyerek şiddetli bir basın kanunu hazırladı. Aylarca kanun tartışıldıktan sonra Mussolini partisini yokladı ve çoğunluğun kanun aleyhinde olduğunu gördü. Sadık adamları olan aşırıları da yıldırma istemedi. Kanun raporunun eşit bir tarzda görüşülmesini teklif ettiyse de gazetelere düşman oldukları için düzeltme teklifine yanaşmadılar; bunun gazeteleri büsbütün şımartacağını, partinin uç grubu için bir yenilgi olacağını anladılar. Dolayısıyla rapor ertelendi, yani “*hasıraltı*” edildi.

Determinist bir bakış açısıyla, basın sansürünün “hasıraltı” edilmesi ve gerçek seçim kanunu konusunda İtalya’daki siyasi hayatla Türkiye’deki siyasi hayatın benzerliği yolunda iddialar da vardı. Buna göre İtalya Parlamentosunda sayıca fazla muhalefet vardı, ancak bu muhalefetin de Türkiye’deki ikinci grup gibi bir köşeye çekildiği ekleniyord⁵³⁴.

Diktatörlüğe, Mussolini’nin “*sopalı siyaseti*”ne son vermek gerektiğine inananlar ve idareye doğal şeklini iade etmek, böylece halkın sevgisini geri kazanmak isteyenler arasında faşizm bölünme yaşarken uçtakiler normal idare politikasının kayıtsız şartsız ve kontrolsüz hakimiyete feragat etmek olacağını söyleyerek bunu reddettiler. Mussolini, bütün çabalara rağmen bu iki cereyanı uzlaştıramadı.

⁵³² **Tevhid-i Efkâr**, 19 Teşrinisani 1924; **Vatan**, 19 Teşrinisani 1924.

⁵³³ **Vatan**, 7 Kanunisani 1925.

⁵³⁴ **Vatan**, 23 Kanunievvel 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 24 Kanunievvel 1924.

Muhalifler de boş durmadı; yani faşizm içerden ve dışardan büyük sarsıntılar geçiriyordu. Bunun üzerine Mussolini savunma pozisyonunda ve aşırıların mantığıyla: “*Biz mevki-i iktidara alelade yollardan gelmedik. Bu sandalyeye oturmak için binlerce ölü verdik. Dolayısıyla kendimizi seleflerimizin mevkiinde tutamayız ve bütün milletin hayat ve arzusu Parlamento’da mündemiç olduğunu da kabul edemeyiz*”⁵³⁵ diyerek iktidarı bırakmayacağı gibi normal bir siyasete de geri dönmeyeceğini belirtiyordu. Dolayısıyla Mussolini, tarafını sadık adamları uç faşistlerden yana gösterdi.

Mussolini hakkında, cinayet suçlamaları dünya genelinde de yankılandı. Deyli Herald (Daily Herald), Siyah Gömleklilere benzetme yaparak, “*Mussolini, dünya gözünde Siyah Gömleklilerden daha kara olmuştur*” diyordu. Mussolini kendini kurtarmak için, yine bir manevra denedi, faşistleri feda ettiği gibi halka eski usul serbest seçime gitme sözü de verdi. Bu söz, halk inanmasa da, Faşistleri delirtti⁵³⁶.

Bu sıralarda İtalya’da yeni söylentiler dolaşmaktaydı. Buna göre, Krallık beyannamesinin ardından genel af ilan edilecek, Mussolini ile Libertini arasında cereyan eden büyük mücadelenin gerçekte İtalya’da olması düşünülen siyasi değişimler için ilk adım ve basına hürriyet verilmesi olacaktı.⁵³⁷

Oysa bu bir stratejiydi; Mussolini seçim kanununun sebep olduğu tartışmalardan faydalanarak Matteotti meselesi türünden cinayetleri kapatmaya çalıştı. Önce genel af ilan etmeyi düşündü. Bunun üzerine Ciyolitti, “*Mussolini’nin bu cinayetler hakkında afv-ı umumi ilan etmesi, ayna karşısına geçip aynadaki adama seni affettim! demesine benzer*” sözleri ile bir noktada Mussolini’nin katil olduğunu ilan etti. Bu söz üzerine Mussolini genel af hayalinden vazgeçti, “*Benim hiçbir şeyden pervam yoktur. Matteotti cinayetinde afv-ı umumi istemiyorum. Adalet tabii cereyanını takip edecektir*” ifadeleriyle suçunu inkara yeltendi. Yine de adaletin kendi istediği yönü takip etmesi için çalıştı. Mesela Finzi’nin mahkemesi için, Senato bir heyet oluşturmuştu; Mussolini bu heyete ihsanda bulunarak heyet başkanının yedi oğluna asalet verilmesini Kral’dan istedi⁵³⁸.

Muhalif kulislerde dolaşan, Matteotti’nin “*izale-i vücudunu*” Mussolini’nin emrettiğini ispat edecek “*resmi muhtıra*”nın yayınlanmasına engel olmak için faşistler muhalif gazetelere karşı şiddete başvurdular. Roma, Milano ve Floransa’da Faşist milislerin yığıldığı ve Genel Kurmay Başkanı’nın Roma’ya birlikler çağırdığı

⁵³⁵ **Akşam**, 27 Kanunuevvel 1924.

⁵³⁶ **Vatan**, 3 Kanunisani 1925.

⁵³⁷ **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1925.

⁵³⁸ **Vatan**, 3 Kanunisani 1925.

bildirilmektedir⁵³⁹. Parlamento tatil edildi. Valilere, milisleri seferber hale getirmek üzere yetki verildi, İtalya’da genel bir Faşist seferberliği ilan edildi⁵⁴⁰. Hükümet, özellikle demiryollarının korunması için milis kıtalarını oluşturma, şüpheyi doğuracak mahiyette siyasi cemiyetlerin toplantı yerlerini hemen kapatma kararı verdi⁵⁴¹. Mussolini Roma üzerine yürürken de önce tren yolu hatlarını ele geçirmişti. Mussolini’nin tabirince demiryolu hatları bir memleketin insanı mesabesindeydi. Demiryollarıyla beraber telgraf, posta ve telefonlar da faşistlerin denetimi altına girdi⁵⁴². İtalya’da olaylar devam ederken Mussolini’nin hareket tarzını onaylayanlar veya eleştirenler oldu. Ancak bütün basın bunu Mussolini’nin son kozu olarak kabul etti⁵⁴³.

Bu sırada Il Mondo gazetesi Rossi’nin itham yazılarını yayına başlamıştı; bu yazılar Mussolini’nin birçok cinayete fiilen katıldığına şüphe bırakmadı⁵⁴⁴. Mussolini, Rossi’yi kurtaramayınca, Rossi de intikam peşine düşmüş ve belgeleri basına sızdırmıştı. Bazı adamlarının eliyle muhalifleri cezalandıran Mussolini, bir gün Rossi’yi çağırarak hemen Milan’a gitmesini ve muhalif aday Sezara Korti’yi katlettirmesini emretmişti. Bu bilgilerden yola çıkan yazar, İtalya’da Neron ve Borjia (Borgia)⁵⁴⁵ dönemlerine geri dönüldüğünü söymekteydi. Rossi, bunlara dair belgelerin olduğunu ve mahkemede daha fazla şeyler söyleyeceğini bildirdi. Mussolini bunları durdurmak ve diktatörlüğün yıkılmasına engellemek için⁵⁴⁶ İtalyan basınına, 1925’te, “*yılbaşı hediyesi*” olarak büyük bir darbe indirdi ve on bir gazeteyi kapattı. Faşist partisinden ayrılanların evleri defalarca aramalara tabi tutuldu⁵⁴⁷. On il valisinden üç vali görevden alındı ve dördü emekliye sevk edildi. Aynı zamanda Koriyera della Sera, Avanti, Stamplo Sendos gazetelerinin bürolarına el konuldu⁵⁴⁸.

⁵³⁹ **Cumhuriyet**, 4 Kanunısani 1925.

⁵⁴⁰ **Cumhuriyet**, 5 Kanunısani 1925; **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Kanunısani 1925; **Vatan**, 5 Kanunısani 1925.

⁵⁴¹ **Tevhid-i Efkar**, 5 Kanunısani 1925; **Vatan**, 5 Kanunısani 1925.

⁵⁴² **Tevhid-i Efkar**, 12 Kanunısani 1925.

⁵⁴³ **Vatan**, 6 Kanunısani 1925.

⁵⁴⁴ **Vatan**, 3 Kanunısani 1925.

⁵⁴⁵ Valentino Dükü Cesare Borgia (1475 – 1507), Rönesans döneminde Papalık Ordusuna kumandanlık ediyordu. Dönemin aydınlarından Machiavelli, “Hükümdar” adlı eserinde Cesare Borgia’dan örnekler vermişti. (<https://www.britannica.com/biography/Cesare-Borgia-duke-of-Valentinois> (E. T. 22.11.2018) Borgia ailesinden Papa VI. Alexander (Rodrigo Borgia)’ın oğlu Cesare Borgia, babasının gücü ile Orta İtalya’da devletini kurmuştu. Leonardo da Vinci’yi askeri mühendis olarak kullanmış ve kız kardeşinin kocası da dahil olmak üzere siyasi rakiplerini öldürmüştü. (Merry E. Wiesner – Hanks, (çev. Hamit Çalışkan) **Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 -1789**, TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI 2016, s. 191).

⁵⁴⁶ **Vatan**, 2 Kanunısani 1925.

⁵⁴⁷ **Akşam**, 2 Kanunısani 1925.

⁵⁴⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Kanunısani 1925. Ayrıca **bkz. Cumhuriyet**, 3 Kanunısani 1925.

Mussolini, Koriyera della Sera gazetesini kapatırken, belki Katolik gazetesi olması hasebiyle dindarların tepkisini çekmemek için, şöyle demişti: “*Ben Koriyera della Sera'nın hürriyetine elimi süremem. Bu gazete İtdellaalya için milli bir müessesedir*”. Oysa Mussolini, birçok gazeteyi kapatmıştı. Mussolini'nin bütün fedakarlığı kendi aleyhindeki ifşaları durdurmaya yetmemişti⁵⁴⁹.

On bir gazetenin kapatılması muhaliflere karşı şiddetin kullanılmas demektir. Zaten seçim kanununun düzeltilmesi ve yeniden seçimin başlaması gibi kararlarla diktatörün birdenbire normalleşmeye dönmesi – ki inanılması güç bir şeydi – şaşkınlık yaratmıştı. Mussolini bu cesaret karşısında gülerken: “*Benim bazı yapacak şeylerim daha var ki asıl onları gördüğünüz zaman hayret etmelisiniz!*” demişti. Gazete yazarının alaycı bir dille dediği gibi, Mussolini, dengesizlik ve hırçılıkta son noktaya çıkmıştı⁵⁵⁰.

Bu konularda Türk basınında eleştiri ağır oldu. Buna göre Mussolini, dünyanın ve son asrın en güçlü diktatörüydü ve İtalyan diktatörünün maskesini yine kendi adamları düşürdü. Matteotti soruşturmasında Mussolini aciz kalmış, kendisini masum göstermek için birçok adamlarını feda etmişti. Kurbanlardan biri olan Sezara Rossi'nin şu ifadesi bunun en bariz örneklerinden biriydi: “*Faşist gazeteler haksız olarak benim aleyhimde hücumlarda bulunuyorlar. Bundan maksatları muhalifleri teskin etmek ve benim kellemi vurup onların önüne atarak kendilerine karşı olan hücumları durdurmaktır*”. Ardından kendisinin Mussolini'nin icraatlarına vasıta olduğunu ve bu yüzden kurban gittiğini söylemişti.

Rossi yine bir itirafta bulunarak “*Faşistlik Roma üzerine yürüdüktan sonra kanundan ayrıldı. İşte bütün o tehdit ve terör usulleri bundan doğmaktadır*” diye faşizmin amacından saptığını belirtiyordu⁵⁵¹.

Vatan gazetesi de son zamanlardaki gelişmeleri değerlendirerek Mussolini'nin, partisinin uç grubuna esir olduğunu ve iradesini kaybettiğini söylüyordu. Ancak zekice hareket eden Diktatör, muhalifleri tatmin etmek için taraftarlarını kurban etmekten çekinmedi. Ara sıra kanun, istikrar ve normalleşme kelimelerini söyleyerek milletin gözünü boyadı. Mussolini şahsi tartışmaların dışında bırakılırken, Rossi hatırasının yayınlanması üzerine Mussolini bu sefer muhalifleri fedaya razı olarak uç taraftarlarına sığındı. Oysa uçtakiler, özellikle yeni seçim kanununu, Diktatör'ün partiye karşı bir

⁵⁴⁹ **Vatan**, 2 Kanunısani 1925.

⁵⁵⁰ **Tevhid-i Efkar**, 3 Kanunısani 1925.

⁵⁵¹ **Tevhid-i Efkar**, 4 Kanunısani 1925.

ihaneti diye anlamıştı. Gazetenin isabetli tespitleri üzere, Diktatör, grubun karşısında “demir gibi bir amir” değil artık “mülteci” durumundaydı⁵⁵².

Ahmet Emin de yine Mussolini'nin istibdadına çatarak belirttiği gibi, Mussolini işlerin kötü gittiğini anlayarak kendini kurtarma adına faşizmi, diktatörlüğü vs her vasıtayı fedaya karar vermişti. Onun çin, yeni bir zar atıp Faşizme iktidar sağlayan seçim kanununu iade edecekti. Bu ani kararlar faşistlerin “silahşor”lerini altüst etti. Diktatör’ün eski katibi Biyanki, Mecliste açıkça itiraza kalkışmış ve Mussolini, “Sus, vazifeni unutuyorsun” sözü üzerine katip, “Çok acı haplar yuttuk. Bunu da yutarız” deyip oturmuştu⁵⁵³. Ahmet Emin başka bir yorumunda Mussolini’nin seçim kanunuyla ilgili değerlendirmesine devam ederek gazetelerin, “Bir caniyi hükümetin başında görmeye tahammül edecek miyiz?” tarzında yazılar yazdığını aktarıyordu. Bunun üzerine Mussolini “kanun maskesini” atarak baskıya devam etmiş, bütün gazeteleri, herkesi susturmuştu⁵⁵⁴.

Bu atmosferde, Mussolini’nin hükümette kalması durumunda muhalifler seçimlere katılmama, muhalif gazeteler ise, hükümete karşı genel bir boykotla yayın durdurma kararı aldı. Sadece başmakale yazmayan gazeteler yayın yapacaktı⁵⁵⁵.

Muhalifler Parlamento’ya karşı boykota devam edip görüşmelere katılmadı. Ancak bu, Mussolini’yi etkilemedi. Mussolini, “Muarızların manevralarına rağmen Meclis ifa-yı vazife edebilir ve edecektir. Burada bulunmayanlar Kanun-i Esasiye riayet ettiklerini iddia eyledikleri halde bu hareketleri ile Kanun-i Esasi düşmanı olduklarını ispat etmişlerdir. Bunlar bil-iltizam tecerrüt etmişlerdi.”⁵⁵⁶ diyerek muhalifleri anayasaya aykırı hareketle suçlamıştı.

Başka bir açıdan muhalif grubun Meclis dışında kalması Mussolini’nin planını altüst etmişti. Oysa bu plana göre muhalifler birer birer Meclis görüşmelerine katılmaya zorlanacak ve böylece yeni seçim kanununu görüşülecekti⁵⁵⁷.

Bu sıralarda, 1925 sene başında, Mussolini bazı iddialara karşı ve nefsi savunma babında acımasız konuşmalarından birini yapmıştı. Birçok gazetede yayınlanan, özellikle Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, “Mussolini El Üstünde: Paşa

⁵⁵² **Vatan**, 10 Kanunisani 1925.

⁵⁵³ **Vatan**, 27 Kanunievvel 1924.

⁵⁵⁴ “Hırs ve açgözlülük, tarihte nadiren istihsal edilebilen seviyede bir şöhret ve itibarı bir iki senede aslına geri döndürmekle kalmamıştır, dün milyonlarca insan tarafından büyük adam diye alkışlanan küçük ruhlu bir müstebide, bugün aynı milyonlar “cani!” diye bağırarak yumruk sıkmaktadırlar.” (**Vatan**, 3 Kanunisani 1925).

⁵⁵⁵ **Vatan**, 8 Kanunisani 1925.

⁵⁵⁶ **Cumhuriyet**, 3 Kanunisani 1925.

⁵⁵⁷ **Vatan**, 16 Kanunisani 1925.

Mussolini!” başlığı ile çıkan diktatörce konuşmada, Mussolini genel siyaset itibariyle bir “*rey-i muvafakat (güvenoyu)*” istemediğini, yalnız gerek Mecliste gerek dışarda, Meclisin bir bakanını Yüce Divana sevk etmek hakkını haiz bulunduğuna dair olan maddeden istifade etmek emelinde bulunan bir kimse bulunup bulunmadığını sorduğunu bildirdi. Bir “*Çeka*” ihtilal mahkemesi oluşturduğuna dair isnatları şiddetle reddetmiş ve İtalya'da ihtilal mahkemesi hiçbir zaman kurulmadığını ilave etmişti⁵⁵⁸.

Mussolini bu hitaba devamla, idam cezasının hükümetin elinde öç almak (ahz-ı sar) için bir alet olmayacağını, bir vatandaşın cinayeti söz konusu olduğu zaman usul üzerine bir yargılamadan sonra idam cezasının uygulanmasının söz konusu olacağını bildiriyordu. Sonra İtalyan milleti için asayiş temenni eylediğini ve doğal bir siyasi hayat kurma arzusunda olduğunu, birtakım gazetelerin “*süfli hücumlara*” başladığını ve bu gazeteler tarafından yalan haberler yayımlandığını, toprak altında geçen şeyler hakkında bile inceleme yapıldığını ekliyordu.

Başbakan, seçim kanununun ıslahından bahsederek buna karşı Faşistlerin “*barbar güruhu*” sayıldığını ve bunların asılması gerektiğinden bahsedildiğini izah ediyordu. Bütün millet önünde siyasi ve tarihi sorumluluğu tek başına üstlendiğini, Faşistler cinayete özdeşleşmiş bir cemiyet ise kendisinin bu cemiyetin başkanı bulunduğunu cesurca ilave etmişti.

Mussolini, işlerin bu noktaya gelmesinin sebebini Kabineyi denemek, bazı adamların mahiyetini anlamak için yaptığını söyleyerek izah etti. Devamında ise, rüzgarın şiddeti ile bazılarının bir tarafa yatmaya başladığını ve bunların kaçmak istediklerini öne sürmüş ve milletin menfaatleri söz konusu olmasa böyle bir tecrübeye girişmiş olmayacağını, milletin kendisine karşı gerçekleşen saldırıya göz yuman bir hükümeti istemeyeceği ve milletin onur ve haysiyetinin hükümetin haysiyetiyle tecellisinin milletin isteklerinden bulunduğunu açıklamıştı. Sonunda Mussolini İtalya'nın asayiş ve sükun içinde yaşamak istediğini, bunun “*refet ve şefkatle ve icap ederse kuvvetle temin edileceğini*”, kişisel hırsların, hükümet etme emelinin söz konusu olmayıp vatan aşkı ile hareket ettiğini eklemiştir⁵⁵⁹. Karmaşık ve günahları nedenselleştirmek için garip bahaneler sunan bu konuşma, tam manasıyla Mussoliniceydi.

⁵⁵⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanunisani 1925; **Cumhuriyet**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 6 Kanunisani 1925; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 5 Kanunisani 1925. **Bkz. (B.8)**.

⁵⁵⁹ **Vatan**, 6 Kanunisani 1925; **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanunisani 1925; **Cumhuriyet**, 6 Kanunisani 1925. Mussolini'nin hitabının özet hali için **bkz: Tevhid-i Efkâr**, 5 Kanunisani 1925.

Hitap, siyasi kulislerde ve halk üzerinde derin bir etki yarattı. Mussolini, muhaliflerine anayasa ile tezat oluşturacak bu denli bir hücumda bulunmamıştı. Mussolini her taraftan, özellikle Faşistlerden şiddet siyasetine devam etmesi için mektuplar almış ve bu şekilde milletin çoğunun milli hükümet ile beraber bulunduğu anlaşılıyordu⁵⁶⁰.

Türk basınına yansıyan bir habere göre, “*İtalya’da bir nevi sıkıyönetim ilan edildi. Hükümetten talimat almaksızın icraatta bulunma adına belediyelere tam yetki verildi. Mussolini böylece muhaliflerin yapmak istediği bütün olayları derhal boğacaktı. Bundan dolayı, Parlamento’da “48 saat zarfında vaziyet tanzih edecektir” demişti*⁵⁶¹. Tan gazetesi de bu “48 saat” ifadesiyle, faşist milis teşkilatının seferber edilmesi, valilere gerektiği anda bu milisleri istihdam etme yetkisi verilmesi arasında bağlantı kurdu. “*Milisler, bir milletin değil bir partinin ordusudur*”. Mussolini, “*Yapacağım şeyleri isteğim bu merkezde olduğu için yapmayacağım, memleketimi sevdiğim için yapacağım*”⁵⁶² demek suretiyle, her zamanki gibi, mücadelesinin şahsi bir hırs olmayıp ülke adına yaptığını iddia ederek haklılığını bir kez daha göstermeye çalışıyordu.

Mussolini'nin bu nutku Fransız basınında yankılanmış ve genel olarak Mussolini'nin “*son rolünü oynadığı*” noktasında birleşmişti⁵⁶³. Tan’a göre Mussolini'nin Faşistlerin eylemlerinin sorumluluğunu üzerine alması akıldışıydı. Gazeteye nazaran, Mussolini ya müfritlerle beraber hareket etmek ya da onlara karşı gelmek şıklarından birini kabul etmek mecburiyetindeydi. Gazetenin değerlendirmesi Mussolini'nin gelgitleri adına çok anlamlıydı: Mussolini için muhaliflerle anlaşma yapmak – zevahiri kurtarmak için bile olsa – sözde kalacak bir şeydi. Muhalifler, Mussolini'nin yeni seçim yapılırken iktidarda olmasını istemiyorlardı. Çünkü faşistliğin varlığı, anayasanın metin ve ruhuna aykırıydı. Ülkede milislerin genel hakları ihlal etmesi ve diktatörlüğü devam ettirmesi kabul edilemezdi. Ancak muhaliflerin isteklerine boyun eğmektense Mussolini, mücadeleyi seçti. Normalleşmeye geri döneceği zannedildiği bir sırada aniden Faşistlik yöntemlerini kullanmaya karar verdi. Sonunda Parlatentonun süresiz olarak ertelenmesine karar verilerek Mussolini'nin tamamen serbest kalması sağlandı. İşin komik yanı, Mecliste müzakere edilecek konu kalmadığından süresiz tatil edildiği söylenmişti. Ancak Mussolini'nin yandaşları bu

⁵⁶⁰ **Vatan**, 6 Kanunısani 1925; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Kanunısani 1925.

⁵⁶¹ **Akşam**, 13 Kanunısani 1925; **Cumhuriyet**, 13 Kanunısani 1925.

⁵⁶² **Vatan**, 9 Kanunısani 1925.

⁵⁶³ **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanunısani 1925.

kanunsuzluklara gerekçe olarak, klasik haline gelen, Faşistliğin yok olmasıyla Komünist tehlikesinin tekrar ortaya çıkacağını ileri sürüyorlardı⁵⁶⁴.

Parlamento’da muhalif gruplar genel bir toplantı yaparak, Mussolini’nin Parlamentodaki son beyanatına cevaben ve millete hitaben beyanname hazırlamış ve muhalefetin hareketinde sebat etmesine sebep olan şeyleri izah etmişti⁵⁶⁵. Burada hükümetin basın hürriyetine saldırdığı, halkı sindirdiği, Mussolini’nin daha fazla fikir açıklamaya meydan vermemek için gazeteleri kapattığı söylendi. Bu beyanname, muhaliflerin halka ilk hitabıydı⁵⁶⁶. Yayınlanan resmi tebliğde seçim ıslahatı kanununun kabulünden sonra Parlamantonun feshedileceği bildirilmişti⁵⁶⁷.

Bütün Avrupa basını İtalyan halkı ile Diktatör arasındaki mücadeleye yoğunlaşmışken iyimser bir bakışla Tevhid-i Efkar, “*son asırda son olacağı anlaşılan diktatörlük son bir tecrübe, bütün milletler için uyanma sebebi*” olduğu ümidindeydi. Oysa Mussolini, muhalefete ve hukuk yanlılarına meydan okuyarak kendi tarzını özetleyen hitabında diyordu ki, “*Tek kurtuluş çaresi kuvvettir. Tarihte şimdiye kadar bundan başka hal çaresi görülmemiştir, bundan sonra da görülmeyecektir*”⁵⁶⁸. Halkla diktatör arasındaki mücadelede Roma, “*siyasi bir kin ve gayz kaynağı*” kesilmiş ve Mussolini’nin heykelleri bile parçalanmaya başlanmıştı⁵⁶⁹.

Türk basınına yansıyan Tayms’ın yazısına göre, durumun anahtarı liberal bakanların kabinede kalmasındaydı. Liberaller kabinede kalmayı büyük bir fedakarlık kabul ediyor ve çekilme sorumluluğunu göze alamıyorlardı. Çünkü çekildikleri takdirde Faşist hükümetin kısa zamanda yıkılacağından, yerine Ciyolitti – Amandola geçip ilk iş olarak çeşitli suçlardan dolayı Mussolini’yi tutuklayıp İtalya’yı iç savaşa sürükleyeceklerinden korkuyorlardı. Oysa Mussolini sadece üç sebeple hükümetten çekileceğini söylemişti: Krallık emri, Parlamento veya Senato azınlığında kalmak, üç liberal bakanın kabinden istifası... Ancak liberal bakanlar kabineden çekildiyse de Mussolini istifa etmedi ve üstelik koyu faşistlerden oluşan bir kabine kurdu. Popolo d’İtalya, halkın büyük kısmının faşizmi anlamamasına ve faşizmin büyük hizmetlerini unutmamasına kızmakta ve Faşizme muhalif olan bütün İtalyanların “kitale” uğratılmasını caiz görmekteydi⁵⁷⁰.

⁵⁶⁴ **Tevhid-i Efkar**, 9 Kanunisani 1925.

⁵⁶⁵ **Cumhuriyet**, 8 Kanunisani 1925.

⁵⁶⁶ **Vatan**, 16 Kanunisani 1925.

⁵⁶⁷ **Cumhuriyet**, 9 Kanunisani 1925.

⁵⁶⁸ **Tevhid-i Efkar**, 10 Kanunisani 1925.

⁵⁶⁹ **Tevhid-i Efkar**, 6 Kanunisani 1925.

⁵⁷⁰ **Vatan**, 8 Kanunisani 1925.

Yeni kabineyi tamamen faşistler oluştururken Cemiyet-i Akvam Meclisindeki İtalyan üyesi Salandra da siyasi sebeplerden dolayı istifa etti. Roma'da faşistler tarafından tutuklanan liberal gazeteciler tekrar tahliye edildi⁵⁷¹. Bu arada Orlando, Ciyolitti ve Salandra gibi eski Başbakanlar sonradan Parlamentoda faşistlere karşı ortak bir cephe oluşturdu. Ciyolitti, “*Hükümet basının hürriyetini kaldırdı. Bundan sonra da toplantılar yasaklandı. Bu şartlarla serbest seçim yapmak doğal olarak mümkün değildir*”⁵⁷² diyerek muhalefetinin sebebini de sergilemiş oldu.

Faşizmin resmi yayın organı olan Popolo d’İtalya gazetesi, Roma'da ve Milan'da yayın yaparak çift nüshalarıyla muhalefete karşı şiddetli bir mücadele vermekteydi. Gazete önce bütün eski ve ihtiyar devlet adamlarına hücum etmekte, Ciyolitti, Orlando, Salandra’ya saldırarak bunların siyasi eserlerini beğenmemekteydi. Gazete, hiçbir hükümet, ordu, ya da birliğin faşizmi deviremeyeceğinden bahsediyordu⁵⁷³.

Mussolini'nin şizofrenik bir siyaseti vardı. Belirtmeye çalıştığımız şiddet ve tepki siyaseti devam ederken aynı anda İtalya’da seçim çalışmalarıyla hükümet, artık particilik adına şiddetten vazgeçiyordu. Kanun ve düzen namına herkese karşı eşit şiddet yolunu tutmaya başlamıştı. Düzen kanunu, Mussolini’nin teklifi üzerine, kabine tarafından incelendi ve küçük değişikliklerle kabul edildi. Kanunun görüşülmesinden sonra yeni kanun çerçevesinde seçime gidilmesi kararlaştırıldı. Muhalifler, Mussolini işbaşında kaldıkça seçimlere karışmayacağını söyleseler de ılımlı grup, yeni seçimlerin doğal seyrine döneceğini, belki de Mussolini’yi azınlıkta bırakacaklarını iddia ediyordu. İlginçtir ki, Roma’nın zoraki işgalinden önce Faşist Partisinin Parlamentodaki üyesi dört kişiydi⁵⁷⁴. İtalyan Parlamentosuna verilen yeni seçim kanun teklifi, seçmenleri tekli, ikili, üçlü oy hakkına sahibi olarak 3 sınıfa ayırmaktaydı⁵⁷⁵.

İtalya’da seçim kanunu Mecliste görüşülmüş ve onaylanmıştı. Projenin onayı, Parlamentosunun Mussolini’ye verdiği güvene zarar gelmediğini ispat etmekteydi⁵⁷⁶. Ancak Ciyolitti, seçim kanununun tartışılmasının olağanüstü müstesna bir zamana rastladığını ve mevcut durumlar içinde seçim mücadelesinin vahim bir şekil alması muhtemel bulunduğunu, bundan dolayı bu kanunun aleyhinde olduğunu bildirmişti⁵⁷⁷.

⁵⁷¹ **Cumhuriyet**, 14 Kanunısani 1925.

⁵⁷² **Tevhid-i Efkar**, 19 Kanunısani 1925.

⁵⁷³ **Cumhuriyet**, 15 Kanunısani 1925.

⁵⁷⁴ **Vatan**, 9 Kanunısani 1925.

⁵⁷⁵ **Cumhuriyet**, 8 Kanunısani 1925.

⁵⁷⁶ **Cumhuriyet**, 18 ve 20 Kanunısani 1925.

⁵⁷⁷ **Vatan**, 20 Kanunısani 1925; **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Kanunısani 1925.

Orlando ise, Parlamentoda faşistlere bir hitabında, “*milletin hukuk ve hürriyetini ihlal ediyorsunuz; sizin bu tecavüzünüz daha fazla devam edemeyecektir*” diyerek ihtarda bulundu⁵⁷⁸.

Ayrıca Mussolini, seçim komitelerinin gelecek kasımdan önce toplantıya davet edilmesine imkan olamayacağını, acil lüzum hissedilmedikçe Mebusan seçimlerinin ancak 1926’da yapılacağını belirtmişti⁵⁷⁹. Ahmet Emin de bu konuda yaptığı eleştiri ile İtalya’daki baskı rejiminin gittikçe tuhaf bir şekil aldığını söylemekteydi. Yeni seçim kanunu ile ilgili eleştirilerinde birkaç sene önceki Faşistlerin seçim kanunu için Mussolini’nin söylediği, “*dünyada bundan mükemmel bir kanun görülmediği ve İtalya’nın bütün dünyaya yeni bir hükümetçilik dersi verdiği*” sözünü hatırlatıyordu. Bu sefer bu kanun çöplüğe atılmış, onun yerine en hürriyetçi esaslara göre düzenlenen eski kanunun geçeceği söylenmişti. İtalya’nın diktatörünün keyfi idareden en serbest seçim tarzına sığraması, ki Mussolini’nin hilesiydi, ile önce bu kanun eski şeklinde uygulanacak ve bir – iki hafta içinde seçimin başlayacaktı. Sonra Faşist seçim encümeni bazı kayıtlar ilave ederek seçimin ancak Mayıs’ta yapılacağını söyledi. Kanun öyle bir hale sokuldu ki seçimin ancak 1926’da yapılacağı bizzat Mussolini tarafından söylendi. Ahmet Emin’e göre İtalya’da istibdadın tamamen kurulduğu İtalyan milletine bir çırpıda söylenmemiş, bir adama bir vefat haberini bildirir gibi derece derece ifade edilmişti. Mevcut Meclis süresiz tatil edilmişti. Mateotti cinayetinin mahkemesi sürerken Mecliste ve basında kimse ağzını açamayacak, her şey kapalı kapılar arkasında olup bitecekti. Orlando Meclisteki son konuşmasında bu durumun dili oldu: “*İtalyan milletine evinde, basında, toplantılarda, cemiyetlerde hürriyet sözü caiz değildir. Bu şartlar altında seçime gitmeyip neticeyi halkın iradesi diye göstermek sahtekarlıktır. Hükümet şurasını bilmelidir ki, kalp bir kuvvet alameti değildir. Bilakis geçici olduğu ve bir zafiyet alameti oluşturduğu muhakkaktır*”⁵⁸⁰.

2- Şiddet Siyaseti

Aslına bakılırsa, diktatörlük yönetimi dolayısıyla İtalya, sadece Mussolini tarafından değil, faşistler tarafından da idare ediliyordu. “*Mutlakiyet ve istibdat*” açısından “*bir kişiyle bir milyon kişi*” aynıydı; diktatörlük, bir zümrenin birtakım hak ve imkanları kendine hasretmesi ve diğerlerini keyfi şekilde mahrum bırakmasıydı.

⁵⁷⁸ **Tevhid-i Efkar**, 19 Kanunısani 1925.

⁵⁷⁹ **Cumhuriyet**, 10 Kanunısani 1925

⁵⁸⁰ **Vatan**, 24 Kanunısani 1925.

Zaten faşistler istikrar ve normal durumu kabul edemezlerdi; yani istikrar ve faşizm birbirine zıt kavramlardı⁵⁸¹.

Faşizmin şiddet politikasını, cerhedilmez şekilde yine faşistlerin kendi itiraflarından öğrenebiliyoruz. Örneğin Balbo'nun, muhalifleri korkutmak için kanunsuzlukların zaruri olduğunu ve hepsine tesadüf gibi bir şekil verildiğini söylemesi bu makamdaydı. Bir mektubunda, *“Mıntıkalaradaki siyasi düşmanları gerekirse dövünüz. İşi abartıya vardırmayınız. Alışıldık şekilde hareket ediniz. Kendilerini İtalya'ya terke mecbur edinceye kadar dayağa devam ediniz. Bu mektubu kaymakam ve savcıya göstererek saldırganların tutuklanma ve sorgulanmasının gereği olmadığını anlatınız. Şayet aksilik ederlerse bu emrin Roma'dan geldiğini ve yetkiye dayalı olduğunu anlatınız”*⁵⁸² diyerek faşizmin gerçekliğini en çıplak haliyle ortaya koyuyordu.

Diğer hatıralardan da çıkan anlama göre siyasi eleştirmen, vekil ve gazetecilere karşı düzenlenen bütün saldırılar, İçişleri Bakanlığındaki Çeka teşkilatınca yapılmış, ancak bunlara mümkün mertebe tesadüfi bir şekil verilmeye çalışılmıştı⁵⁸³. Oysa Rossi, Mussolini'ye ettiği hizmetler ve onun emriyle yaptığı kanunsuzluklardan bahsederken, *“İstisnasız her şey Mussolini'nin doğrudan doğruya emirleri ile ve onun bilgisi dahilinde gerçekleştiğini”* söylüyordu.

Yine vekil Amandola'nın milis kumandanı Doboto tarafından bastonla darp edilmesinin Mussolini emriyle gerçekleştiği, Mussolini siyaseti aleyhine konuşanlara yapılacak saldırılar da aynı emirle olduğu ilave edilmişti. Daha garip olanı ise, muhaliflerden dövülecek ve hint yağı içirileceklerin listesinin yine Mussolini tarafından bildirilmesiydi⁵⁸⁴.

Faşistlerin kendi içinde bile eleştiriye tahammülleri yoktu. Baskı düzeni kendi üyelerine karşı da uygulanıyordu. Nitekim Faşist Partisinin en etkili elemanlarından iki kişi ülkenin keyfi idaresine karşı itirazlarda ve eleştirilerde bulunmuştu. Bunun üzerine 1 Mart 1924 tarihinde Parti Genel Sekreteri faşist il teşkilatlarına bir yazı göndererek eleştiri yanlısı faşist vekillere, *“Başbakandan ve faşizmin rehberinden alınan emir ve yürütme kurulunun ittifakıyla verilen karara dayanarak”*, faşizmin en büyük düşmanı gözüyle bakılacaktı. Hükümet tarafından valilere de verilen gizli emre göre bu iki

⁵⁸¹ **Vatan**, 11 Teşrinisani 1924.

⁵⁸² **Vatan**, 3 Kanunievvel 1924.

⁵⁸³ **Vatan**, 20 Kanunievvel 1924. Ayrıca **bkz: Hakimiyet-i Milliye**, 19 Kanunievvel 1924.

⁵⁸⁴ **Tevhid-i Efkar**, 4 Kanunisanı 1925.

vekilin illerde dolaşması ve söz söylemesi yasaktı. Bunlar nerede görülürse bütün faşistler tarafından şiddetli saldırılar gerçekleştirilecek ve susturulacaktı⁵⁸⁵.

Loyd Corc, Liberallerin bir toplantısında Mussolini'nin terör sistemi ile faşistlere hücum ederek şunları söylemişti: “Ölümüne kadar dehşetler saçarak hükümetini muhafaza edebilen ve kırk bin siyasi tevkifte bulunmuş olan on dokuzuncu asrın Napoli Kralı Pombsa'nın gününden beri İtalya bugün bulunduğu vaziyete girmemişti. Mussolini hükümetinin bütün vesaiti tazyik, tedhiş, sirkat, harik ve katlden ibarettir. İtalya'da siyasi kanaati izhar eden bir adam eğer öldürülmemişse kendini mesut addetmelidir. Hürriyetperver İtalya ricalinden dostum olan bir zat düşündüklerini bir gazeteye yazdığı için villası yakılmış ve kendisi vahşiyane bir surette vatanından kovulmuştur”.

Loyd Corc'un sözünü tamamlar gibi bir olay gerçekleşti; Roma özel muhabiri, Mussolini'nin emri üzerine tutuklandı. Mussolini, muhabirin yazdığı makalelerin İtalyan frangının “sükutuna sebep” olduğunu,⁵⁸⁶ söyleyerek komik bir gerekçe gösterdi.

Benzer şekilde Amerika gazetelerine bilgi gönderen İtalyan yazarlardan birçoğu tutuklandı. Bunlar asılsız haberler yayınlamak suretiyle İtalyan parasının düşmesine sebebiyet verdiklerinden dolayı suçlanmaktaydı. Yayına devam eden gazeteler olayları sadece kaydederek bir görüşte bulunmaktan çekiniyorlardı. Mussolini “her şeyin tek hal çaresi kuvvetten ibaret” olduğunu söyledikten sonra muhalifler, Başbakanın buna başvurmasına fırsat vermemek için temkinli davranıyorlardı⁵⁸⁷. Böylece Diktatör, bütün İtalya'yı dehşete boğmuş oldu.

Deyli Telgraf'ın bir eleştirisine göre, Mussolini aylar boyunca baskı ve şiddet siyasetinden vazgeçmiş görünse de eski siyasete geri döndü. Artık siyasi atmosfer değişti; Mussolini, bu yüzden bütün dostlarından mahrum kaldı. İtalya'da Faşistlere karşı açık bir şekilde fikir beyan etmek artık mümkün değildi. Gazetelerin şikayetine göre bu siyaset, hiçbir medeni devletin takip ettiği siyaset değildi. Sıkıyönetim bile bu kadar fazla süremezdi⁵⁸⁸.

İngiltere'de kurulan ve “İtalyan Hürriyetinin Dostları” adını alan bir cemiyet İtalyan hürriyetini faşizm baskısına karşı savunmaktaydı. Temsilcilerle Londra'da genel bir konferans vermeyi düşünen bu cemiyet, İngiliz halkına hitaben yayınladığı beyannamede şunları söylüyordu: “Hahiş maksadını takip eden birtakım müstebidler

⁵⁸⁵ Vatan, 5 Kanunievvel 1924.

⁵⁸⁶ Vatan, 11 Kanunisanı 1925. Ayrıca bkz: Hakimiyet-i Milliye, 11 Kanunisanı 1925.

⁵⁸⁷ Tevhid-i Efkar, 12 Kanunisanı 1925.

⁵⁸⁸ Vatan, 12 Kanunisanı 1925.

İtalyanları hürriyetten, içtima hakkından, amele teşkilat ve kooperatif cemiyetleri teşkil imkanından mahrum ediyorlar. Biz buna razı değiliz. Gladston'un zamanında İngilizler, Kralının istibdadından müteessir olan İtalyan orta halli sınıfları namına mücadelelerde bulunmuşlardı. Bu mücadeleyi bugün faşizme karşı tekrar etmek lazım gelecektir"⁵⁸⁹.

Mussolini'nin emri üzerine, heyecan yaratan haberler yayınlayan gazetelerle hükümeti düşürmek maksadıyla oluşan gruplara karşı şiddetli takibat yapılmaktaydı. Yirmiden fazla muhalif gazete daha susturuldu. Şüpheli kişiler nezdinde yapılan takibat neticesinde önemli miktarda silah ve belge elde edildi. Özellikle muhaliflerin merkezi sayılan "Brescia" şehrinde her gün tutuklama yapılmaktaydı.

Hükümetin bu şiddetli hareket tarzını protesto etmek üzere muhalif gazeteler başmakale yazmadılar. Aynı zamanda Mussolini'nin nutkunu da yayınlamadılar. Milano'da yayın yapan bir gazete İncil'den bir kısım alıntıları başmakale yerine yayınladı. Diğer bir gazete "Kant"ın felsefeye ait giriş makalesini neşretti. Bazı gazeteler ise işi mizaha döktü. Stampa gazetesi Abdülhamid'in liberal hükümetine dair bir Türk gazetesinin hatıratını yayınlayacağını okurlarına vadetti.

Mussolini, çağın en büyük istibdadını uygularken siperinden diyordu ki: "*Ben İtalya'nın iyiliğine çalışıyorum. Bütün gayretim memleketin karışıklığa düşmemesini sağlamak içindir. İnzibat tedbirlerinin hepsi karmaşa ihtimaline karşı bir ilaçtır.*" Mussoli'nin eski fikir arkadaşları ise şu cevabı vermişti: "*Hintyağı çok faydalı bir ilaçtır, fakat hastalık zamanında dozunda içilirse... Sağlığı yerinde bir adama belki sağlığı bozulur diye bardak bardak içirilirse zehir yerine geçer. Sağlığı bu kadar özenle düşünülen adam ölür*". Bu eleştiriler, İtalya'da hiçbir vasıta kalmadığı için Şikago Tribün gazetesine yapılmıştı⁵⁹⁰. Artini ve bir başka gazete ise, ülkenin iç durumu hakkında hiçbir makale yazmamak üzere tekrar yayına başladı. Gazeteler sadece dış haberleri, ekmek fiyatına dair illerden alınan telgrafları içermekteydi⁵⁹¹.

Dolayısıyla Ahmet Emin bu sefer basın konusuna değinerek İtalya'dan son zamanlarda az bahsedilmesinin sebebini basının dilinin bağlı olmasına bağlıyordu. Ahmet Emin, "*Gazeteler, dillerinin bağlı olmasına rağmen her şeyden mesuldürler.*"⁵⁹² demek suretiyle gazetelerin direnmesi gerektiğini, bir vazife olarak salıkveriyordu.

"*Yabancı Muhabirler Cemiyeti*" de Ahmet Emin gibi düşünüyor olsa gerek, yaptığı bir toplantıda dış muhabirlere karşı gösterilen davranışları protesto etmiş ve

⁵⁸⁹ **Vatan**, 23 Şubat 1925.

⁵⁹⁰ **Vatan**, 13 Kanunisani 1925.

⁵⁹¹ **Tevhid-i Efkar**, 13 Kanunisani 1925.

⁵⁹² **Vatan**, 14 Şubat 1925.

yabancı muhabirlerin parti görüşlerine bakmaksızın istedikleri kaynaktan bilgi toplamasına yetkili olduklarını bildirmişti⁵⁹³.

Zabıta şüphe uyandıran bütün merkezlerde şiddetli takipte bulundu ve bütün dikkatleri anarşist ve Komünistlere yöneltti. Ülkenin her tarafında yayın yapan bütün gazeteler kapatılan kulüplerle cemiyetlerin, harap edilen yerlerle tutuklamaların listelerini yayınladılar. Komünistlerle aşırı Sosyalistler ittifak kurarak propagandada bulunmakta ve silahlı bir ihtilal hazırlamakta iken başları tutuklandı⁵⁹⁴. Komünistlerle mücadele sürerken Milan'da Faşist İttihat Şubesi, faşistlere hitaben beyanname yayınlarak direnişe karşı şiddetle cezalandırılacaklarını bildirdi⁵⁹⁵.

Uç faşistler ise Farinaci başkanlığında, muhaliflere bir "*Sen (St.) Bartelemi Gecesi*" yapılmasını dahi teklif edecek kadar acımasızlaştılar. Roma, şiddetli siyasi gerginlikle kaynarken Kabine memleketin selameti için olağanüstü tedbir alındığını ilan etmişti⁵⁹⁶.

İtalya'yı kasıp kavuran Diktatör'ün şiddetini gittikçe artırması üzerine Tayms gazetesi ağır eleştiri içeren bir makale yayınladı. Bu makalenin ilk paragrafındaki şu cümleler durumun vehametini gözler önüne seriyordu: "*İtalya, baştan başa adeta sıkıyönetim altında bulunuyor ve sıkıyönetimin basın hakkında uyguladığı tedbir ve çare, kişilerin hukukunun maruz kaldığı saldırılar, siyasi cinayetlerin kerhen feshi ve silahlı faşistlerin yığınağı gibi muamelelere düçar oluyor*".

Mussolini, kendi iktidarını ve şahsını emniyete alma adına heyulalarına bir yenisini ekleyerek muhalefetin Krallığı ve anayasayı susturmak için tertibat yaptığını keşfettiğini iddia ediyordu. Bu gerilime rağmen muhalif partilerin 6 aydan beri Kral huzurunda gerçekleşen çabaları da hiçbir netice vermedi. Kral, anayasayı kendisine siper kabul etmiş ve Parlamentoda, çoğunluk tarafından bir karar verilmedikçe işlere müdahale edemeyeceğini de söylemişti. Oysa Kral 1922'de Fakta hükümetine yol vermek için Parlamento ve Senato'un çoğunluğuna bakmadan Mussolini ile uyuşmuştu.

Yazar, Mussolini'ye yönelik eleştirilerine ek olarak birkaç kurban pahasına, bir devrimci edasıyla önermede bulunuyordu. Ona göre, muhalif vekillerin Parlamento'ya gelmemeleri yanlıştı. Bunlar Meclis gelerek anayasanın özel maddesi gereğince Mussolini'nin Yüce Divana sevkini talep etseydiler doğal olarak Meclisteki faşist

⁵⁹³ **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1925.

⁵⁹⁴ **Vatan**, 11 Kanunisanı 1925. Ayrıca **bkz: Hakimiyet-i Milliye**, 11 Kanunisanı 1925; **Cumhuriyet**, 9 Kanunisanı 1925.

⁵⁹⁵ **Cumhuriyet**, 9 Kanunisanı 1925.

⁵⁹⁶ **Tevhid-i Efkar**, 6 Kanunisanı 1925.

çoğunluk bunu reddedecek, gürültü kopacak hatta belki tabanca bile patlayacaktı. Muhalif vekiller Meclisten çıkarken faşistlerin saldırısına uğrayacaklardı. Fakat bütün dünya halkının gözünde ve İtalyanların gerçek temsilcileri tarafından faşistlerin reisi cinayetle suçlanmış olacaktı⁵⁹⁷. Yazar, birilerinin kanıyla İtalya'nın temizleneceğini zannederek senaryosunu çizmişti.

Ahmet Emin, İtalyan buhranının felakete doğru gidişini irdelerken Mussolini'nin kendi şöhreti ve bütün İtalya'nın geleceği adına üstlendiği kumarın son safhasına geldiği iddiasındaydı. Ahmet Emin her zamanki gibi Mussolini'yi topun önüne koyuyordu: *"Bu garip şahsiyet içinde güçlü bir azmin, zayıf bir zekanın sınırlı bilgi ile bileşimi"* gittikçe şiddetli fırtına koparmaktaydı. *"Mussolini ömründe bir tek kitap okuyup anlamıştır; o da Makyavel'in Prens'idir"*. Makyavel, hayatta başarılı olmak ve önemli bir rol oynamak için büyük ve dikkate değer bir adam durumu almayı tavsiye ettikten sonra İtalyan diktatörü *"fikir ve kanaatleri çamaşır gibi değiştire değiştire"* dikkatleri üzerine çekmeye uğraşmıştır. Bir gün beynelmilelci bir kozmopolit, bir gün dindar, koyu milliyetçi vaziyeti takınmış, fakat hiçbir zaman herhangi bir gayeye zorbalık hareketinden başka bir vasıtayla gerçekleştirebileceğine akıl erdirememiştir. İtalya'da eleştiride bulunanlara kaşı rovelver, hintyağı kullanmak suretiyle nüfuzunu artırmaya çalışırken bu vasıtalarla kendi mezarını hazırladığını ve iç çekişmeler içinde bulunan İtalyan demokrasisini birleştirdiğini ve canlandırdığını fark edememiştir. Günün birinde durumunun kötü olduğunu anlayınca, Faşizmi feda ederek, bütün taraftarlarının başını muhaliflere teslim ederek ve yeni seçimlere girişerek muhalefeti sakinleştirmeye çalışmıştır⁵⁹⁸. Ahmet Emin, bu genel değerlendirmesinde kısa vadede olmasa da uzun vadede haklı çıkacaktır.

Kotidiyen gazetesi ise, Mussolini'nin kendi adamlarına karşı takındığı aşağılayıcı tavır ve onları kendine bir araç ya da baston olarak görmesini ele alıyordu. Buna göre Mussolini'nin partisine hakim ve amir olduğu zamanların geçtiğini iddia ediyordu. Gazete eleştirisine devam ederken Parti içindeki bazı kesimin de artık Mussolini'ye bakışının değiştiğini, daha doğrusu Mussolini'ye karşı cephe aldıkları izlenimindeydi. Uç faşistlerin Mussolini hakkındaki düşüncelerine göre, Mussolini eğer ikiye bölünmüş siyasete devam etmek isterse ihtilal, kendisini şu iki şeyden birini tercihe mecbur edecekti: Ya bizimle beraber kalacak ya da bize muhalif olacak. Mussolini'nin kapıldığı vehim, kendisi için her şeye müsaade edilmiş olmasıydı. Partisinin irade ve

⁵⁹⁷ **Tevhid-i Efkar**, 13 Kanunisanı 1925.

⁵⁹⁸ **Vatan**, 17 Kanunisanı 1925.

ruhunu kıracak her şeyi yapabileceğini zannetmişti. Mussolini etrafındakileri sürü kabul etmiş ve bunlardan faydalandığı müddetçe kendilerini tutmuştu. Mussolini istediği zaman istediği gibi ihtilal çıkarmak elinde olduğunu zannediyordu. “*Binbir gece masallarındaki tılsım gibi, her istediğinin hemen oluvereceğine inanıyordu.*”⁵⁹⁹.

Bu sıralarda yapılan baskı ve sindirme neticesinde, İşçileri Bakanı muhaliflerin yola geldiğini söylüyordu. Il Resito gazetesinden yansıyan habere göre, hükümet tarafından iç durum hakkında alınan tedbirlerin büyük sonuçlar doğurduğunu ve karşıt zümrenin hükümete ve faşistliğe karşı hücumları göz önünde bulundurularak yavaş yavaş yumuşamaya başladıklarını ispat ettiğini bildirmişti⁶⁰⁰.

Muhaliflerse hala Meclise katılmama noktasında ısrarcıydılar. Faşistlerin tabancalarla terör estirmeye devam ettiklerini söyleyen muhalifler, hükümeti tanımak istemediklerini söylüyorlardı⁶⁰¹. Buna rağmen Hükümete karşı ortaklaşa boykot yapan muhalifler gelecek Haziran'da açılacak Parlamento'ya toptan katılarak faşistlere karşı ortak bir muhalefet cephesi oluşturulmasına karar verdiler⁶⁰².

Bu sıkıyönetim diyebileceğimiz dönemde yasaklara iki tane daha eklendi, ki bunlardan birincisi 1 Mayıs kutlamaları iken diğeri de Matteotti'nin katlinin birinci senesi dolayısıyla anma töreniydi. Yayınlanan beyannamede: “*Muhaliflerin bu sene-i devriyeyi amal-i siyasiyeye alet olarak kullanmak istediklerini anlıyoruz. Faşistlere hiçbir nümayiş icrasına müsaade etmemeleri için tenbihatta bulundum. Bu katl cinayetinde medhal bulunan altı mecrum muhakeme edilmek üzere mevkuf bulunuyor. Bunlar faşist bir gazetenin sahibi olan Filipelli, Faşist Fırkası veznedarı Marinelli ve Floransa cemiyet-i hafiyesi reisi Domini ile iki şerik cürümlerinden ibarettir.*”⁶⁰³ deniliyordu. Curnale d'İtalya'nın verdiği habere göre İtalya hükümeti 1 Mayıs münasebetiyle bütün faşist milislerini seferber hale koydu. Birçok şehirlerde 1 Mayıs tertibatı hakkında beyannameler dağıtan Komünistlerden birçok tutuklama gerçekleştirildi⁶⁰⁴.

3- Karşı Suikastlar: Faşizmin Harlanması

Mussolini'ye karşı düzenlenen suikastlar, aslında faşizmin daha da yüceltilmesine, perçinlenmesine hizmet ediyordu. Her seferinde Mussolini bu vesileyle,

⁵⁹⁹ *Tevhid-i Efkar*, 1 Şubat 1925.

⁶⁰⁰ *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1925.

⁶⁰¹ *Tevhid-i Efkar*, 25 Şubat 1925.

⁶⁰² *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1925.

⁶⁰³ *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Haziran 1925.

⁶⁰⁴ *Akşam*, 2 Mayıs 1925.

faşizmi bir kez daha vurguluyor, suikastları kendi şahsına değil ideolojisine yönelik hareket olarak gösterip halkın teveccühünü daha da artırıyor. Mussolini'nin kendi ifadeleri zaten bunu izaha gerek bile bırakmıyordu: “*Aleyhimde ve sizin aleyhinizde bir şey yapılamaz. Dünyanın hiçbir kuvveti beni takip ettiğim yoldan ayıramaz, çeviremez. Ben mücadeleyi arıyorum. Engellerden çekinmiyorum. Her direniş beni daima metin, daha dirençli, çok az inkar ve az müsamahakâr yapar*”⁶⁰⁵.

İlginç bir nokta da Mussolini'ye karşı vukubulan suikastların Faşist cephesinden tepkisine baktığımızda, genel olarak Mussolini'nin kutsanması, İtalyan birliğinin perçinlenmesi ve Tanrısal himaye görülüyordu. Ki belki suikast girişimlerinin Faşist düzenbazlığı olabileceği akla yatkındır.

Suikastların birinde Mussolini az kalsın öldürülüyordu, ki bu suikast Sosyalist eski vekille emekli General Kapelle tarafından düzenlenmişti⁶⁰⁶. Zaten zabıta, bir müddetten beri Mussolini'ye karşı bir suikast tertip edilmekte olduğunu haber almıştı. Roma'ya giriş zaferinin sene-yi devriyesi kutlanacağından şehrin değişik yerlerine dragonlar yerleştirilmiş ve vekil, suikastı yapacağı sırada tutuklanmıştı. Bunun üzerine Polis Müdürü, bütün farmason localarını kapattırdı, mason localarının işgal altına alınması için valilere emir verildi. Vekil Zaniyoni'nin mensup olduğu Müttehit Sosyalist Partisi dağıtıldı ve partinin merkezi ile bütün şubelerinin kapıları mühürlendi⁶⁰⁷. Bunun üzerine Mussolini tiyatrodaki hitabında dayanışma ve birlikte bahsetti.⁶⁰⁸ Roma suikastı başarılı olsaydı Roma'da silahlı bir ayaklanma ve isyan çıkacağı iddia ediliyordu⁶⁰⁹.

Mussolini'ye suikast teşebbüsü İtalya gizli zabıtasının bir planı mıydı? Deyli Herald gazetesi, Mussolini'ye suikast teşebbüsünün Sosyalistler hakkında emniyetsizlik ve itimatsızlık doğurduğu için İtalya gizli zabıtası tarafından düzenlendiğine şüphe olmadığını yazıyordu. Başbakan Mussolini'nin bu suikasttan kurtulması üzerine Roma'da büyük bir gösteri yapılmıştı. Mussolini halkın alkışları arasında Kici (Chigi) Sarayı'nın balkonuna çıkarak yine kendi kibrini, davasının haklılığını ve kararlılığını yansıtan bir nutukta bulundu. “(...) *Hissediyorsun ki eğer bu balkonda itlaf edilmiş olsaydım, bir zalim değil de İtalyan milletinin bir halaskarı maktül olurdu. (...)*”

⁶⁰⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

⁶⁰⁶ **Akşam**, 7 Teşrinisani 1925.

⁶⁰⁷ **Cumhuriyet**, 7 Teşrinisani 1925; **Vakit**, 7 Teşrinisani 1925.

⁶⁰⁸ **Akşam**, 7 Teşrinisani 1925.

⁶⁰⁹ **Akşam**, 14 Teşrinisani 1925.

Başta ben olmak üzere hepimiz, yürüyüşümüze devama hazırız. İster siyasi gruplar, ister hain eller tarafından olsun, karşımıza çıkacak bütün manileri yıkacağız.

(...) Tefessüh etmiş ocakları temizlemek ve milliyet aleyhindeki cerihaları dağlamak için şiddetli tedabir ittihaz etmekte olduğumuzu biliyorsunuz. (...) Kimse beni bu yoldan alıkoyamaz. Şuna kani olunuz ki kati hedefimize mutlaka vasil olacağız”⁶¹⁰.

İkinci bir suikast ise eski İrlanda Başbakanının kızlarından biri tarafından gerçekleştirildi. Bu kız, Afrika’ya gitmeye hazırlanan Mussolini’yi az kalsın öldürüyordu⁶¹¹. Lord’un kızı Albini, Mussolini’yi tabanca ile öldürmek istediye de kurşun Başbakanın yalnız burnunun kanatlarını deldi⁶¹². Mussolini'nin yüzü kanlar içindeyken yine de Başbakan itidalini kaybetmeyerek sakin olunmasını ve saldırgana dokunulmamasını ve herkesin işiyle meşgul olmasını söyledi⁶¹³.

Kici Sarayı'nın balkonundan halka hitap eden Mussolini gösterilen bağlılıktan dolayı teşekkür ederek halkı sükuna çağırılmış, intizam ve asayişin devam ettirilmesini emretmişti. Halkın teveccühüne teşekkürü sunan Mussolini, “(...) *mukadderatın gösterdiği şehrah üzerinde daima ileriye doğru yürümekte olan, fakat hiçbir korkusu olmayan İtalyan usul-ü idareyi kastetmiş bulunuyorum. (...) Bana olan bu teveccühünüz, hal-i hazır tarz-ı idaresinin kalplerinizde kuvvetli yerleşmiş olduğunu*

⁶¹⁰ **Cumhuriyet**, 6 Teşrinisani 1925; **Akşam**, 9 Teşrinisani 1925. Mussolini'nin nutku: “Roma halkı, gösterdiğin şu biraderane muhalesetinden ve samimi tezahüratından dolayı bütün kalbimle sana teşekkür ederim. Çıkardığın sayhada bütün ruhun tecelli ediyor. Hareketine rehber olan emelde disiplinin görünüyor. Hissediyorsun ki eğer bu balkonda itlaf edilmiş olsaydım, bir zalim değil de İtalyan milletinin bir halaskarı maktül olurdu. Hükümet, idaremizin düşmanlarını yapılacak başka işleri kalmadığına ikna için bütün tedabiri ittihaz edecektir.

Fakat ben lüzumsuz intizamsız akılların hudusunu istemiyorum. Münferit ve şahsi şiddetler gösterilmemelidir. Bunu vadediyor musunuz? (halk bağırarak “Evet” diye cevap vermiştir). Bu cevabınızda mesuliyetlerinizi ve medeni terbiyenizi müdrik olduğunuzu görüyorum.

Herkesin gayr-i kabil-i red ve cerh vekayi karşısında bulunması lazımdır. Cihan eğer bir tarafta gayr-i kabil-i islah müteassıblardan mürekkep küçük ve ehemmiyetiz ekalliyetler görüyorsa, diğer taraftan da İtalya milletinin azim ekseriyetinin şuurlu vatandaşlardan mürekkep olduğunu anlamalıdır. Bana ızdırap vermeyeceğinize kaniyim. Gazetelerde bu güzel tezahürün mahiyet-i ulviyesini ihlal edecek hiçbir vaka okumayacağıma eminim. Roma halkı işte bunu istemiyorum. Halet-i ruhiyenizi ve içinizdeki hiddeti anlıyorum. Bütün İtalyan milletinin takdis ettiği Pazar gününde meşum herhangi bir harekette bulunabileceği düşünülmemelidir.

Başta ben olmak üzere hepimiz, yürüyüşümüze devama hazırız. İster siyasi gruplar, ister hain eller tarafından olsun, karşımıza çıkacak bütün manileri yıkacağız.

İddialarımız gayet kavi esaslara istinat etmektedir. Tefessüh etmiş ocakları temizlemek ve milliyet aleyhindeki cerihaları dağlamak için şiddetli tedabir ittihaz etmekte olduğumuzu biliyorsunuz. Faşist hükümeti vaziyetin bütün icabatına göre hareket edecektir. Şimdi, ey Kara Gömlekliler kati bir intizam dahilinde mensup olduğunuz gruplarınıza avdet eyleyiniz. Halihazırda itaat etmek lazımdır. Halkın bu tezahürü, kalbimdeki kederi dağıttı. Artık yolumuza devam edelim. Kimse beni bu yoldan alıkoyamaz. Şuna kani olunuz ki kati hedefimize mutlaka vasil olacağız. Yaşasın Faşizm! Yaşasın İtalya!”

⁶¹¹ **Akşam**, 9 Nisan 1926.

⁶¹² **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Nisan 1926.

⁶¹³ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1926.

gösteriyor”⁶¹⁴ diyerek teşekkürünün anlamını biraz daha farklı, kendi güç ve idaresinin kabul edilişinin bir göstergesi olarak izah etmişti.

Mussolini konuşmasının bir yerinde yine hedefine yönelmişken engel tanımayacağını, *“Hiçbir şey ve hiçbir şahıs muzaffer Faşizmin mukavemet-suz olan ileri hareketine mani olamayacaktır”* cümlesiyle vurguluyordu. Mussolini faşist idaresini hiçbir tehlikenin tehdit etmemekte olduğunu söylediği zaman: *“Böyle bir tehlike vardır: Ecnebilir!”* şeklinde karşılık gördüğünde şu cevabı verdi: *“Ecnebilere de karşı koyacağız!”*⁶¹⁵

Bu suikast, Tribuna gazetesine göre bozguncu faşist karşıtlarınca düzenlenmiş, ancak amacına ulaşamamıştı. Yapılan derin araştırmalar ise aksi bir kanaati doğurmuş, yani caninin akli dengesinde sıkıntı bulunduğundan olayın siyasi bir yönünün olabileceği kabul edilmemişti⁶¹⁶. Yunus Nadi ise bu konudaki değerlendirmesinde suikastı yapanın bir İngiliz kadın olması, meselenin iç siyaset ihtirasıyla alakasını zayıflatacak noktada olduğu yorumunda bulunuyordu⁶¹⁷.

Bütün gazeteler, bu suikastın bütün milletin Mussolini ile beraber olduğunu ispat etmiş bulunduğunu yazmaktaydı. Mussolini'nin politikasını, amaçlarını en ağır bir şekilde eleştirmiş olan gazeteler bile suikast başarıyla sonuçlanmış olsaydı bundan İtalya için hesaba sığmaz neticeler doğacağını ve bu memleketin son seneler zarfında suçlanmış olduğu zorluklardan çok daha vahim sıkıntılara hedef olacağını teslim hususunda hemfikirdiler.

Tayms gazetesi de hem tepkilere dikkat çekiyor hem de Mussolini'nin yöntemini eleştiriyordu. *“Mamañih Mussolini'nin taziyan-e-i tedibi altında İtalya bir kuvvettir ve Mussolini, bu kuvvetin mümessili olmak itibariyle, hiç şüphesiz zamanımızın en şahane dikkat simalarından biridir.”* sözlerini eleştirisine ilave ediyordu⁶¹⁸.

Başbakan İsmet Paşa da suikast münasebetiyle İtalya Başbakanı Mussolini'ye çektiği telgrafta: *“Duçar olduğunuz suikast haberinden cidden müteessir ve bu fena teşebbüsün akim kalmış olmasından müteselli olarak zatıalinizin süratle kesb-i afiyet etmesi temenniyat-ı halisanesinde bulunuyorum.”*⁶¹⁹ demişti. Nusret Bey de İtalya

⁶¹⁴ E. Ellery, *“Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması”*, s. 1343.

⁶¹⁵ **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Nisan 1926.

⁶¹⁶ E. Ellery, *“Mussolini'nin Suikasttan Kurtulması”*, s. 1342.

⁶¹⁷ Yunus Nadi, *“Parlamentarizm Buhranı”*, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926.

⁶¹⁸ **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Nisan 1926.

⁶¹⁹ **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926.

elçiliğine giderek Mussolini'ye karşı gerçekleşen suikasttan dolayı hükümet namına üzüntüleri bildirmişti⁶²⁰.

Mussolini'ye karşı yapılan diğer suikast de lanetlendikten sonra Mussolini şu heyecanlı sözlerle kendine, ima suretiyle Faşizme karşı yapılan suikasta cevap veriyordu: *“Her insanın hayatı, mukadderatın içtinabı mahalli kanunlarına tabidir. Fakat faşizm hiç bir halükarda vazifesini ifada tesamuh etmeyecektir. Her ihtimale karşı bilimum tedbirlerin ittihaz edilmiş olduğunu söylemek isterim. Faşizmin kuvvetli eli ile İtalyan milletinin mukadderatını sevk ve idare etmesi için bunun burada ve hariçte bilinmesi lazımdır”*⁶²¹.

Meclis Başkanı Fazerton da kürsüye çıkarak bir söylevde bulundu ve bir sene içinde ikinci kez yapılan bu cinayet girişiminin, *“... memleketin büyük mukadder ve rehberini elinden almak ve yeni İtalya'nın muhteşem tealisini kan içinde tevkif etmek maksadı ile”* yapıldığını söylüyor; dolayısıyla memleketin hayatını ve kaderini Mussolini'nin hayatına bağlıyordu.

Kürsüye geçen Faşist Genel Sekreteri Turati de nutkuna Mussolini'yi yüceltici, milletin birliğinin kaynağı, bir noktada İtalya'nın ruhu olarak tasvir eden edebi sözler sarfetti. *“Tehlikenin soğuk kanadı, Duçe'nin hayatı etrafında geçtiği vakit nevmi kalbimizin cereyanı üzerinde sadakat, muhabbet ve inancımızın ne kadar büyük olduğunu ölçeriz. (...) Anında herkes Duçe'nin hepimizin sebab-i vahdetini hakikaten temsil ettiği, onun yalnız hükümet ve Parti reisi değil, fakat bütün yorgunluklarımızın iradesi, bütün hedeflerin rehberi, bütün ümitlerimizin ziyası olduğunu hissetti. (...) Duçe, İtalya demektir. Vay ona dokunanın haline?”*⁶²².

⁶²⁰ **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1926.

⁶²¹ **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Mayıs 1926.

⁶²² Turati'nin hitabından bir parça: *“(..)Bu saatte ıstırabımız için yegane teselli: bütün İtalyanların, içlerinde, milis teşkilatımızın hoşlarına gitmediği halde ancak vatani tanımak için bütün Parti hissiyatını mağlup edebilmiş olanların o elemi büyük ve kuvvetli anda dünyanın hayatı için Benito Mussolini'ye tevdi edilmiş olan büyük vazifeyi hissetmiş olmalarındadır.*

Bütün bunlar, yeni bir kudret ve yeni bir kuvvet ve kemale erdirilmiş elem ve ıstırabın onun her tecrübe ve her tehlikeden sonra İtalya'nın ve cihanın tarihi için daha büyük ve daha kuvvetli çıktığının şuuru. Bizim kalbimizden taştan bir feryadı zapt etmeliğimize engel olamaz. (...)”

Mussolini'nin nutku: *“Kıymet ve manasını takdir ettiğim bu tezahürünüzü mucip olan olay şimdiden sonra zihninden uzaktır ve eğer bu hadise hakkında tekrar fikir üretiyorsam akılsız şeyler önünde hissedilen can sıkıntısından başka bir şey duymuyorum. Kampidoliyo (Campidoglio)'da gerçekleşen olay kadar bilhare vukua gelip inkişafını Afrika toprağında görmüş olduğu hadise sebebinden oldukça müheyyiç bir gün olan 7 Nisandan sonra endişeler çiçeklerle tenevvü edildi. İşin ifrata vardırılmasını istemiyorum. Tekrar ediyorum; Mussolini gayr-i kabil-i ihtilat bir üsluba malik olduğu gibi tehlikeden kendisine isabet eden hissesini de sevmekten hali değildir. Bu asıl endişeleri pekiyi anladığım halde faşist kitleleriyle İtalyan milletinin hiçbir temasından hal-i tecritte kalmak, kapanmak ve kaçınmak istemediğimi ilan ederim. Başka cinsten başka endişeleri ve bu husus için dahi hayatın, saniyenin kabil-i inkisar ve kudretin kati hükmüne münkad olduğumu beyan ederim. Hiçbir halde, hiçbir zan ve tahminden faşizmin vazifesini bırakmayacağımı ilave ederim; çünkü demek isterim ki, burada ve buranın haricinde bilindiği*

Diğer bir suikast, Başbakanın otomobille Dışişleri Bakanlığına giderken bir şahsın arkasından bomba atması ve patlamanın otomobil geçtikten üç saniye sonra olması şeklinde gerçekleşti. Mussolini kurtulduktan sonra milli tezahürat gerçekleşti⁶²³.

Bu suikast olayı Fransa ile olan ilişkileri germişti. On sekiz yaşında, Ermetto Ciyovanini adında bir anarşist, Fransa'dan gelerek Musolini'ye iki bomba attı. Paris'te bir gazete, İtalyan basının bu olaydaki görüşünü ima yoluyla yansıttı: “*Fransa'nın arzu ettiği yegane şey esasen Fransa toprağında bulunmaları kafî derecede teessüfle karşılanan ve mevcudiyetleri şayan-ı arzu görülmeyen birçok eşhasa İtalya hududunun tekrar açılmasından ibarettir*”.

Bir başka gazete ise, İtalyan faşizminin sınır dışına çıkardığı ihtilal yanlılarının Fransa'da hazırladıkları suikastlerden Fransa hükümetinin sorumlu olması hiçbir şekilde gerekmeyeceği ve sorumluluğun Fransız misafirperverliğini kötüye kullananlara yöneltileceğini açıklamıştı.

Halka itidal çağrısında bulunan Mussolini, suikastten kurtulmasından dolayı sevinçten çılgına dönen ahaliye Kici Sarayı'nın balkonundan bir hitapta bulundu. Bu hitap esnasında konuşmanın bir yerinde, oradaki halk Mussolini'yi, “*Bizzat milletsin!*” diye yücelterek milletle bütünleştiriyorlardı. İki sene önce aynı günde ölen Faşistleri “*tezkar (anma) namı için*” resmi selamın yapılması istendi. Halk büyük bir coşku ile eski Roma usulünce ellerini açarak ve uzatarak Başbakana imtisalen resmi selamı yaptılar.

İtalyan Başbakanının şahsına yapılan suikast Ankara'da esefle karşılanmıştı. Cumhuriyet gazetesi ise Mussolini'ye karşı yapılan suikastı şu cümlelerle kınadı: “*Türk milleti bu gibi menfur maceralara karşı derin bir nefret ve istikrah hissetmektedir. İtalya Başvekil Mussolini'nin bu suikasttan da salimen kurtulmuş olmasını memnuniyet-i mahsusa ile karşılarız*”⁶²⁴.

üzere, her ihtimale karşı; Faşizmin İtalyan milletinin mukadderatını demir pençesi ile idarede devam etmesi için lazım gelen her şey düşünülmüştür.” (Hakimiyet-i Milliye, 9 Mayıs 1926).

⁶²³ Akşam, 13 Eylül 1926; Hakimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1926; Vakit, 13 Eylül 1926.

⁶²⁴ Başbakanın nutku: “*Romalular, Siyah Gömlekliler, bu balkondan beni üçüncü kez olarak selamlayan (son defa, son defa sesleri) kuvvetli sadalarda emn ü itimatınızın tamamîyetini ve davamıza tamamî-i sadakat ve merbutiyetinizi hiss ediyorum. Şahsıma müteallik bir vakadan size bahsetmezden önce iki sene evvel aynı günde mücrim bir el ile Roma'da maktül düşen bir Faşist arkadaşımızın, “Armando Kasalini”nin lekesez simasını derhatır ettirmek isterim. Şimdi size ihtimal ki hal ve mevkiye uygun pek az şeyler söyleyeceğim. Evvelemirde tezahürat hitam bulunca umumi sükun ve intizamın haleldar olmamasını, karışıklıklar ika edilmemesini isterim. İtalyan kavmi gibi bir millet her türlü vekayi ve hadîsat-ı muhtemeleye karşı sınırlarına tamamen hakim olmayı bilir. Faşist Fırkası milletin ali zapt u raptının hiçbir vecihle ihlal edilmemesi lüzumunu tamamîyle müdriktir. Lakin ben bu balkondan bazı ciddi kelimeler söylemek isterim. Bu sözler (artık bu hale nihayet verilmelidir) cümlesine muhatap olanlar tarafından layık olduğu vecihle tefsir edilmelidir. Evet bu hududumuz haricinde tersim eden bazı*

Mussolini Fransa'ya serzenişte bulunurken İtalyan gazeteleri ise Fransa'daki anti-Faşistlerin teslim edilmesini istiyordu. Mussolini, bir ihtar nevinden Kici Sarayı'nın balkonundan halka hitapta suikast failinin Fransa'dan gelmiş olmasına işaret ederek İtalya'dan giden anarşist, komünist ve diğer zararlı unsurların Fransa'da suikastlar hazırlandığından bahsetmiş ve iki ülke arasındaki dostluğa zarar vereceğini söylemişti⁶²⁵.

Fransa'daki bazı İtalyanlar ise Faşizme karşı gösteride bulundu. Ayrıca Fransa hükümeti, suikasttan kurtulmasından dolayı Mussolini'yi tebrik ederken İtalyan basınının Fransa'ya karşı olan yazılarından dolayı da protestoda bulundu⁶²⁶. Buna karşılık İtalya'da taşkınlıklar görüldü; iki Fransız konsolosluğu önünde gösteriler başladı ve İtalya hükümeti Fransız konsolosluğu önünde gerçekleşen olaylardan dolayı üzüntüsünü bildirdi⁶²⁷.

İl Curnale d'İtalya gazetesi, Mussolini'ye yapılan suikast üzerine, yine Mussolini'yi İtalya'nın kaderine hakim, İtalya'nın varlığıyla bütünleşmiş kişi olarak niteleyen çok sert bir yazı kaleme almıştı. Kurtuluşu da Tanrı'nın İtalya'yı koruması manasında kabul ederek devamında Fransa'yı ve onların gazetelerini ağır bir dille suçluyordu⁶²⁸.

mücrimane ve gayr-i münasip hallere artık nihayet verilmelidir. İtalyan milletinin dostluğuna atf-ı ehemmiyet ediliyorsa bu kabil vekayi ve hadisatın bu dostluğu bizzarure tehlikeye vaz edebileceğini nazar-ı itibare almalıdır. (şimdiden tehlikeye koymuştur bile sadaları) Bundan başka tedabir-i lazimenin tatbiki şiddetli bir müdahaleden sonra vuku bulmak lazım geleceği zannındayım (darağacı sadaları). Buna ben kendi namıma hayır diyorum (Senin için mi? Sen bizzat milletsin sadaları). Zira hakikaten tehlike içinde yaşamayı severim (Hayır, hayır sesleri). Lakin azim ve kuvvetle çalışan İtalyan milleti – zira bu, onun vazîfesi, imtiyazı, ümidi, şan ve şerefidir – birkaç mücrim tarafından vakit vakit taarruz ve tecavüze maruz kalamaz ve kalabileceğini zannedemez. Daimi olarak yuvarlanıp gittiğimi umumi grevler sistemini ilga etmiş olduğumuz cihetle bir silsile teşkil eden suikastleri idam cezasına tatbik etmek suretiyle tevkif ve bertaraf etmek istiyoruz. Bu suretle idare-yi hazırayı ve İtalyan milletinin sükun ve rahatını tehlikeye vaz edebilmek her zamankinden daha az kolay olacaktır.

Bilirsiniz ki doğrudan doğruya millete hitap ettiğim zaman boş sözler söylemem. Lakin aynı azim ve metanet ve aynı sistemle izah edeceğim fiil ve hareketleri tekrardan başka bir şey yapmam.” (Cumhuriyet, 13 Eylül 1926; Hakimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1926).

⁶²⁵ **Akşam**, 14 Eylül 1926.

⁶²⁶ **Vakit**, 14 Eylül 1926.

⁶²⁷ **Akşam**, 18 Eylül 1926.

⁶²⁸ “*Cenab-ı Hakk İtalya'yı himaye ediyor, İtalyan Başvekil ve İtalya'yı yenileştirme ve onu her zaman daha yüksek derecelere ulaştırmak için ortaya çıkmış olan ve gelişmekte bulunan tarihi, milli bir hareketin başkomutanı Benito Mussolini'nin mukaddes şahsına karşı çevrilen yeni delice ve cinayete yönelik suikast bir defa daha sefilane surette sonuçsuz kalmış ve yalnız milletin ruhu Başbakanın ruhuyla ne kadar müttehit olduğunu bir kez daha ispat etmekten başka bir şey yapamamıştır. Mussolini'ye dokunulamaz. O, milletin irade ve şuurunda yaşamaktadır. O, İtalya'ya ve İtalya'nın kaderine lazımdır. Onu devirmek isteyen her suikast bütün milleti, müttehit ve ra'şeli olarak ayakta bulur.*

Bunun için bir kez daha diyeceğiz ki Başbakanın şahsını hedef alan delice cinayet suikasti bütün İtalya'ya karşı çevrilmiş bir suikast demektir. Yenileşmek ve yükselmek için istihfaf edilmek lazım gelen geniş ve çetin mücadelesinde – son günlerde lretin müdafası, yüzlerce İtalyan ailesinin iş için kati mücadeleye girilmiş bulunmaktadır – İtalya bir reise muhtaçtır. En yüksek milli emirleri ifade eden ve bir serdarın

İl Popolo d'İtalya Gazetesi de aynı şekilde yazdığı makalede Fransız basınına yüklenmiş ve bu cinayet girişiminde onların desteğinden bahsetmiş. İki cinayet örneği vererek de Fransa'nın hatalarını ortaya koymuştu. Gazete eleştiriye devamla “*Jamboni*” Suikastinin mali desteğinin Fransa'dan geldiği iddiasındaydı. Gazete, iki ülkenin menfaati, Latin ırkının ortak uluslararası siyasi hayatı ve ilişkisi açısından her zaman daha samimi noktalara işaret etmesi lazım gelen istikbal için genel hukuk suçlarından dolayı sorumlu olarak, hıyaneti meslek kabul ederek memleketlerini en çok para verene satmakla övünerek ırklarını inkar ederek, suikastleri teşvik edenlerin ve bu konuda kesin bilgi vererek cinayet işleyenlerin nezaret altına alınmaları ve hür insanların tahkire bırakılmalarını istiyoruz, diyordu. “*Tarih bir kin sayfasıyla kapanmadığı gibi soysuz evlatların sürürüyle da güzelleşmez.*”⁶²⁹ ifadesiyle gazete duygusallığını biraz ayarsız haykırış oldu.

Mussolini, İlimlerin Terakkisi Konferansı'nın resmi açılışını yaptıktan sonra istasyona doğru giderken bir suikast daha geçirdi. Bu, kendisine karşı düzenlenen suikastların beşincisiydi. Mussolini, samimi dostlarından birine, ilim dışı bir izahla, şöyle diyordu: “*Şahsıma karşı vukubulan suikastlar boşunadır. Hayatımın katl ve suikastla son bulmayacağı falcılar tarafından keşfolunmuştur. Bu kehanete itikadım vardır. Bana suikast hazırlayanlar vakitlerini zayi etmekten başka bir şey yapamayacaklardır*”⁶³⁰.

Mussolini, bu suikasttan göğsündeki “*Sen (St.) Moris Lazar Nişanı*” sayesinde hayatını kurtarmıştı. Suikast haberinin yayılması üzerine büyük gösteride bulunmuş ve düzenlenen alaylar faşizm marşlarını söyleyerek sokaklarda dolaşmışlardı⁶³¹.

en güzel ve tesirli fiili sıfatlarını haiz olan bu yüce ve yegâne reise karşı çevrilen el ancak vatana karşı olan kör bir kinden ilham alabilir, ancak bir yabancı fikrini ortaya çıkaran bir vatansızın eseri olabilir. Gerçekten İtalyan milletinin Başbakanına karşı canavarca fiili icra etmek isteyen sefil adamı yabancı olarak sayar. İtalyan doğmuş olan bu şahıs bir İtalyan pasaportuna bile sahip olmayıp yabancı memleketlerden ve hatta Fransa'dan geliyor. Her şey bunun özellikle yabancı bir ruh taşıdığını gösteriyor. Fakat her şey dahil sınırların ötesinde Faşizm ve reisine karşı çevrilen bu harekette yabancı unsurların ve açıkçasını söyleyelim yabancı hükümetlerin sorumluluğunun ne kadar arttığını ispat ediyor. Durumumuzu aydınlatmak lazımdır. Fransa'nın kabul edilmiş siyasi özgürlükleri ötesinden, İtalyan Faşizmi ve yabancı Faşizm düşmanlığı arasındaki mücadelede hiç olmazsa tarafsız kalmak veya izin verdiği ve himaye ettiği unsurların mazlum faaliyetle arazisi üzerinde manen hazırlanmış ve izlenmekte olan cinayet fiillerinde hiç olmazsa vasitasız sorumluluğa ortak olmakla Faşizm aleyhtarlığı ile sessiz bir şekilde teşrik-i mesai etmek isteyip istemediğini bilmek lazımdır. Millet in hep beraber Başbakan etrafında toplandığı sırada İtalya, sınırların ötesinde, düşmanları ve dostları açık bir şekilde ölçmek arzusundadır.” (Hakimiyet-i Milliye, 23 Eylül 1926).

⁶²⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1926.

⁶³⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Teşrinisani 1926.

⁶³¹ **Cumhuriyet**, 3 Teşrinisani 1926.

Mussolini'ye karşı yapılan suikastların tekrarını engellemek için tedbirler almak üzere büyük Faşist Meclisinin toplantı yapması kararlaştırılmıştı. Aynı zamanda suikastta bulunan Jamboni'nin aile fertleri tutuklanmıştı.

Bazı gazeteler, genç Jamboni'nin, suikastın kesinlikle faili olmadığını, halk tarafından büyük bir yanlışlık yapıldığını, halk onu katil zannederek yakaladığını rivayet ediyorlardı. Oysa Jamboni, faşist duygusuyla dolu olan biriydi⁶³².

Birçok gazete bürosunun tahrip edilmesi, benzin dökülüp yakılması, faşist gösteriler vesaire olurken aynı zamanda hükümet, faşist rejimi aleyhine gerçekleşecek en ufak hareketi şiddetle cezalandıracağını ilan etti. Padova Üniversitesinde birçok tarih profesörü faşizm aleyhinde oldukları gerekçesiyle görevlerinden alındığı gibi aynı şehirde birçok kahvehane Komünist ocağı zannıyla ya kapatıldı ya da yağmalandı⁶³³.

Fransa'ya karşı faşistlerin gösterileri Kabinede gündeme getirilmiş ve Paris basını olaylar karşısında soğukkanlılığını korurken daha sonra sağlam bir tavır almıştı. *Matin* gazetesi de aynı sertlikte hareket takınmış, Fransız Parlamentosu ile İtalya diktatörlüğü arasındaki ihtilafların ne olursa olsun her iki memleketin milli şeref ve onuru birbirinin aynı olup İtalya'nın Fransız aleyhtarlığı gösterilerinin müsamaha edilemez bir hale geleceğini bildirmişti. *Tan* gazetesi de Paris'te Roma'da arzu edildiği şüphesiz bulunan İtalya ile Fransa arasında samimi ve emniyetli ilişkilerin gelişmesi lehinde olmayan bir fikrin İtalya'da mevcut olduğunu ispat edecek hadiselerdir, diyordu⁶³⁴.

Mussolini'ye karşı yapılan beş suikastın hepsi bir sene içinde gerçekleşmişti. *Cumhuriyet* gazetesi Roma muhabiri – ki canının selameti için bu sırada Almanya'ya kaçacak – Ali Nahid'in İtalya olaylarını değerlendirmesinde belirttiği üzere, üç şey dikkatleri çekmekteydi. Bunlar, devam eden suikastların uluslararası siyasi ilişkiler üzerinde ortaya çıkardığı tesirler; bunların İtalya içinde doğurduğu tepkiler ve sürekli artan Faşist taşkınlıklarının bu tepki etkisi altında dayanılmaz bir noktaya gelmesi dolayısıyla iç siyasetin çok korkunç ve tehlikeli bir hal almasıydı. Oysa bu taşkınlıklara rağmen ülkenin çoğunluğunun diktatöre bağlılığıyla beraber nereden geldiği ve gerçek gücünü nereden aldığı belli olmayan suikastların sürekliliği tehlikesi vardı.

Ali Nahid'e göre, "*muhit*" ne kadar geniş olursa olsun Mussolini'nin yerine geçecek ikinci bir diktatör yoktu. Bugünkü durumun devam ettirebilen, şüphesiz sadece

⁶³² **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Teşrinisani 1926.

⁶³³ Ali Nahid, "*İtalya Oturulmaz Bir Hale Gelmiştir*", **Cumhuriyet**, 20 Teşrinisani 1926.

⁶³⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Teşrinisani 1926.

İtalya Başbakanının çok güçlü şahsiyetiydi. Yine de, saklamalara rağmen, İtalya’da faşizm çok önemli taraftarlarını kaybetmiş ve hergün büyüyen bir düşman kitlesini kazanmaya başlamıştı. Özellikle ordu, faşistlerin hergün artan ve tahammülü aşan varlığı karşısında çok asabi bir hale gelmişti. Mussolini birçok Bakanlığı üstlenmesine rağmen milis teşkilatının da kumandanlığını üzerine alarak ancak bu şekilde hayatını idame ettirebilmekteydi. Ali Nahid’e göre, Mussolini’nin herhangi bir şekilde ölümü halinde onun yerine büyük ve kanlı bir anarşi hakim olacaktır⁶³⁵.

⁶³⁵ Ali Nahid, “İtalya Oturulmaz Bir Hale Gelmiştir”, **Cumhuriyet**, 20 Teşrinisani 1926.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE İTALYA

A- FAŞİSTLER VE TÜRKİYE

1- Türk Aydınları Gözüyle Faşizm

“Hakimiyet-i Milliyeye ve 1 Kasım 1922 tarihli karara, fiilen, sözlü ve yazılı olarak muhalefeti Hıyanet-i Vataniye kapsamına alan kanunun görüşülmesi sırasında kürsüdeki birinin, *“Bu kanunla memlekette “faşizm” mi yapmak istiyorsunuz.”* dediğini aktaran Feridun Fikri, bu cümle üzerine Faşizmle ilgili düşüncelerini ortaya koyuyordu. *“Kendimi birdenbire Moskova’da komünizmin en kudretli bir köşesinde zannettim”*, diye başlayan Feridun Fikri, adeta faşizmin zaman için en iyi düşünce olduğunu, dünyaya emniyet ve huzur getirdiğini, Avrupa’nın ona doğru koştuğunu belirterek çok tehlikeli bir şeymiş gibi görülmesi karşısında şaşkınlığını dillendiriyordu.

Feridun Fikri, komünizmle faşizmi mukayese edip faşizmin üstünlüğünü ispat açısından bazı çıkarımlarda bulunurken faşizmin gerçek manasına vakıf olamamış, hatta onu diktatörlük değil demokratik eylemde bir hareket olarak kabul etmiş görünüyor. Bu manayı izhar etmek için Lenin’in, basın hürriyetinden bahsedenlere, *“Öyle ya, bırakalım da sermayedarlar bildiklerini yazsınlar!”* cümlesini kendine model alarak hürriyetin de bir sınırı olduğunu söylüyordu. Hürriyetin her türlü hareketin mutlak surette gelişebilmesi demek olmadığını ve faşistlerin de bu düsturla ülkelerini komünizm dalgalarından kurtardıkları savında bulunuyordu.

Feridun Fikri, 9 madde⁶³⁶ ile faşizmin Avrupa’ya aşıldığı yeni esasları tespit ederken ona nazaran *“bunlar öyle derin kavramlardır ki şekli bir esas hukuk sahasının yanı başında ta Makyavel’den başlayarak Ostrogorsky’nin en büyük şaheserini ortaya koyan “Siyasi Kuvvetler” aleminin birdenbire başka bir güç kazanmasıyla bitecek bir*

636

1. Bir millet için aslolan hayatının selametidir.
2. Bir milletin kurumları o memleketin hayatını temin içindir.
3. Bir memleketin en büyük hukuk kaynakları kendi dehasıdır.
4. Bir milletin dehası demek, onun varlığının en derin çevrelerinde duyduğu esaslı ihtiyaçların ürünleri demektir.
5. Kuralların manası, hukuki esasların delaleti ancak bir millete bir zarar olmadığı noktalar içindir.
6. Kamu vicdanının kabul ettiği kamu hukuku esasları, milli camianın ihtiyaçlarını tatmin etmekle mükelleftir.
7. Bir milletin zinde kuvvetleri için başlıca ilham kaynakları vicdanlarının derinlikleridir.
8. Kamu hukuku esasları, millet içindir. Millet, kamu hukuku esaslarının yüksek ispatı için yaratılmış bir uygulama alanı değildir.
9. Seçimlerin manası, şahsi nüfuzları temsil gibi şekli bir surette değil, doğrudan doğruya milletin şuurunu ve ihtiyaçlarını gerçek bir kuvvette ifade eylemekle ortaya çıkar.

tesiri haizdirler”. Faşizmin faziletlerini sıraladıktan sonra, bu tespitlerinden yola çıkarak faşizmi yeni Türkiye'nin kaderiyle benzer kılmış, hatta bu fikrin, ilhamını bizden aldığı ihtimalini serdetmişti: “Görülüyor ki faşizm bizim memleketin şartlarına tamamen uymamakla beraber bizim milli çabamız faşizmin bazı esaslarını bizzat yaşamış ve ihtimal faşizme bunları Türk dehası telkin etmiştir. Kim diyebilir ki Mussolini büyük reisimiz Gazi Mustafa Kemal'in başka bir sahada, hatta sönük bir takipçisi değildir. Kim iddia edebilir ki faşizm cereyanına bu cüreti Türk “Müteali (Mustafa Kemal)” vermemiştir?”⁶³⁷.

Oysa, Aydın vekili Reşit Galip Bey, Türk Ocakları ile faşizm arasında bir benzerlik olup olmadığına dair sorulan sorulara faşizmi aşağılayıcı ifadelerle cevap vermişti: “Zannetmem. Faşizm bir irticadır, Ocaklık ise bir tekâmül ve inkılâptır. Faşizm âdi politikacılıktır. Ocaklık nezih vatancılıktır. Faşizm emperyalisttir, Ocak ise sadece hudut bekçisidir. Bundan maada bunlar iki ayrı milletin milli müesseseleri olmak itibariyle bittabi aralarında ayrıca bu milletlere has evsaf farkları da bulunmak zaruridir”⁶³⁸. Bu cümlelerden anlaşılacağı gibi, Feridun Fikri ile Galip Bey arasında yorum farkı çok barizdir. Feridun Fikri, Galip Bey'e göre faşizmi damıtmadan sadece şekli surette, belki milli ve vatani sloganlara kapılarak değerlendirmiştir.

Ziya Gökalp de, Adana'da Türk Ocaklarında verdiği bir konferansta, faşizm ve nasyonalizmle bizdeki milliyetçilik farkını ortaya koymuştu: “İtalyanlar faşist teşkilatlarını Ocağı takliden yapmışlardır denilebilir. Ama onlarda bu teşkilat bir nevi sınıf mücadelesi için ika' edilmiştir. Bizde ise cehalete karşı mücadele için milleti tevhide hizmet maksadıyla vücut bulmuştur.

Fransa'da nasyonalistler irticai bir kuvvettir. Eski hayata merbut ve mütemayildirler. Bizim, Ocağın güvendiği nasyonalistlik inkılapçı, terakkiperverdir, irticaya düşmandır. Bizimkiyle onların milliyetçiliği kıyas edilmemeli ve edilemez. Bizdeki daima halkçı, inkılapçı ve hürriyetçidir”⁶³⁹.

2- Mussolini ve Lozan

Türk basınının faşizme bakışı ile Türk siyaseti ve diplomasisinin bakışı elbette aynı değildi; dolayısıyla kullanılan dil bambaşkaydı. Türk basınında İtalya işleri ağır ve hatta ölçüyü aşan bir alaycılıkla yankılanırken siyasi hayatta bunu çok ılımlı, takdirkar

⁶³⁷ Feridun Fikri, “Faşizm mi?”, *Yenigün*, 22 Nisan 1923.

⁶³⁸ *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1926.

⁶³⁹ Ziya Gökalp, “Türk Ocağı Ne Yapmıştır? Vazifesi, Gayesi Nedir”, *Altınyurd*, S. 2, Adana 1923, s. 22, 23.

ve resmi görmek mümkün olacaktır. Mantık olarak bunda bir beis yoktur; sadece iki ülke arasında mevcut sorunların çözümü ve karşılıklı menfaat ilişkisi güdülecektir.

Yavaş yavaş iktidara ısınan Mussolini, dış siyaset konusunda gerçek fikirlerini ortaya koymaya başladı. Lozan⁶⁴⁰ konusunda hızlı bir şekilde bir konferans yapılması hakkında Poankare'yi onayladı ve bütün ihtimaller ne olursa olsun Türkiye'ye karşı ortak bir cephe gösterilmesi lazım geldiğini, çünkü Türk'ün halihazırda "ifrata" vardığını söyledi⁶⁴¹. Mussolini, Türkiye için eklemeye bulunarak Boğazlardan geçiş serbestliği, Avrupa'nın ve azınlıkların menfaatlerini koruma noktasında gerekenleri yapacaklarını, Balkanlar konusunda ise Türkiye, alacağından daha fazlasını iddia etmemesi gerektiğini söylüyordu⁶⁴².

Mussolini önde gelen bir gazeteci ile yaptığı görüşmede iki taraf arasında "eşitlik" muhafaza edildiği takdirde konferansın sonuca yaklaşacağını ve sadece Türkiye ile değil Almanya ile de Küçük İtilafa karşı ortak bir cephe oluşturulması gerektiğini bildirdi⁶⁴³. Mussolini, Lozan görüşmeleri esnasında Fransa, İngiltere ve İtalya arasında yapılmış bir anlaşmada İtalya'ya bir nüfuz bölgesi verildiğini, ancak "Türkiye'ye mağlup bir devlet muamelesi icrasının söz konusu olmadığı"ndan bu sözleşmenin geçersizliğini öne sürüyordu. Mussolini aslında bir noktada müttefiklerine serzenişte bulunarak "İtalya haklarının Fransa ile İngiltere'nin Doğu'daki "manda" ayrıcalıkları karşısında zay edildiğini ve İtalya'nın eşit bir muamele görmesi için tavizler alması" gerektiğini de belirtiyordu⁶⁴⁴.

Hüseyin Cahit, Lozan'da Mussolini ile yaptığı mülakatı anlatırken Mussolini'nin hiç korku verecek bir sima olmadığını söylüyordu. Görüşmede Mussolini, iki ülke usullerinin birbirine benzerliğinden bahsediyordu. Mussolini'nin, düşüncesini sorgulayan Hüseyin Cahit, "Türklere hakkını vermeli" diyorsunuz ama bu hak nedir? Öyle elastiki bir tabir ki istenildiği gibi yorumlanabilir, sorusu üzerine

⁶⁴⁰ Lozan Barış Konferansı iki dönem hâlinde gerçekleşti. Birinci dönem 21 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923, ikinci dönem 23 Nisan 1923 – 24 Temmuz 1923 tarihleri arasında kapsar. 24 Temmuzda taraflarca kabul edilen Lozan Barış Antlaşması TBMM tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylandı.

⁶⁴¹ **Vatan**, 11 Teşrinisani 1922; **Akşam**, 10 Teşrinisani 1922; **Yeniğün**, 12 Teşrinisani 1922.

⁶⁴² "Türkiye hakkında Lozan'da vaziyetin halihazırda arz ettiği şekli inceleyeceğiz. Boğazlarda münakalatın serbestliğini temin, Avrupa'nın ve Hristiyan azınlıkların menfaatlerini korumak için lazım gelen şeyleri yapacağız. Balkanlarda Müslüman memleketlerindeki vaziyet kemal-i dikkatle takip olunmalıdır. Türkiye alması lazım gelen şeyleri istihsal ettikten sonra daha fazlasını iddia etmemelidir. Türkiye, "buraya kadar; daha ilerisi olamaz" demeye cesaret edebilmelidir. Ancak müttefikler tarafından böyle bir dil ve samimi hareketle Balkanlardaki ihtilatlar tehlikesinden kaçınılabilir. Romanya'da 44 bin, Bulgaristan'da 600 bin, Arnavutluk'ta 400 bin, Yugoslavya'da 1.500.000 Müslüman bulunduğu unutulmamalıdır. (...)" (**Hakimiyet-i Milliye**, 19 Teşrinisani 1922; **Vakit**, 18 Teşrinisani 1922; **Akşam**, 18 Teşrinisani 1922; **Tevhid-i Efkâr**, 18 Teşrinisani 1922; **Yeniğün**, 19 Teşrinisani 1922).

⁶⁴³ **Tevhid-i Efkâr**, 23 Teşrinisani 1922.

⁶⁴⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Teşrinisani 1922.

Mussolini sözünü keserek “*Evet, evet öyledir. Adalet, insanlık vs bütün bunlar aynı haktan tabirattır.*” cevabını vermişti.

Hüseyin Cahit, “*O halde Türkiye'nin hakkı sizce nedir?*” deyince Mussolini Türkiye hakkında üç çeşit menfaat görmüştür: Manevi – arazi – siyasi. Manevi menfaat “*istiklal*”di, diyen Mussolini özellikle bu noktaya parmak basıyordu. Arazi menfaatleri, sınırların askeri açıdan emniyet arzetmesi; siyasi menfaatler ise, Mussolini için “*dostları seçme hakkıdır*”.

Hüseyin Cahit, “*Fakat çok iyi bilirsiniz ki diplomaside sağ el ile verilen bir şeyi ikinci derecede birtakım ihtirazi kayıtlarına ve eleştirilerine sol elden fazlasıyla (maa-ziyadetin) geri almak özellikle Doğu için çok alışıldık bir usuldür?*” şeklinde bir soru sormuş ve Mussolini'nin jestlerinden, “*Artık siz gözüünüzü açınız*” manası çıkarmıştı.

“*Bizden ne isteyeceksiniz? Sevr Anlaşmasındaki nüfuz bölgeleri...*” Bu soru tamamlanmadan Mussolini, “*O Anlaşma, çoktan geçti gitti. Nüfuz bölgeleri tasavvuru artık kalmamıştır.*” diyerek Sevr'in ölü olduğunu kabul ediyordu.

İtalyan gazetelerinin yayınlarında, sanki İtalya'nın Anadolu'yu bağımsız bir sömürge haline koymak, fazla nüfusunu yerleştirmek istediği anlaşılıyor, sorusuna ise Mussolini cevaben, “*Tamamen yanlış. Celalettin Arif'e söylediğim gibi, Anadolu'da Yunanlıların yakıp yıkmalarına karşılık inşa ve tamiratta mecbursunuz. Yeteri kadar adamınız, işçiniz yok. İtalya dülgerleri Romalılar zamanından beri köprü yapmakta uzman adamlar, bunlar sizin memleketinizde pek ala çalışabilirler. Anadolu'da sömürge yapmak değil. İmar yapmak meselesi vardır. Mesela, İzmir'i yeniden inşa edeceğiz.*” diyordu. Para nerde? Sorusu üzerine Mussolini, politikasını belirten cevabı verdi: “*Hah! İşte asıl mesele budur. İtalya hükümeti Türkiye'ye bir avans yapabilir*”⁶⁴⁵. Bu mülakattan anlaşıldığı üzere Mussolini'nin Türkiye'ye karşı iyi niyetleri, siyasi ve ekonomik destekte bulunacağı ima ediliyordu. Mussolini, her ne kadar Türk bağımsızlığını övüp Sevr ve gizli anlaşmalardan kendilerine düşen paylardan vazgeçmiş gibi görünse de neticede onun genel ruh hali günden güne değişecekti.

⁶⁴⁵ “*Ben Türkiye için üç çeşit menfaat görüyorum: Manevi – arazi – siyasi menfaatler. Manevi menfaatler dediğim kısma istiklal durumunu koyuyorum. “Bir devletin istiklali ya vardır ya yoktur. Bu öyle bir şeydir ki zerre kadar tahdit ve tenkit edilemez ve tecezz-i kabul etmez.” Onun için, Avrupa Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğunu kabul edince artık onun icaplarını kabul etmelidir. Ben devletlerarasındaki ilişkilerin merdane ve halisane olması taraftarıyım. Onun için Türkiye'nin bu hususunu münasebetsiz bir takım ihtirazi kayıtlar dermayanına kalkmadan, izzet-i nefsi rencide etmeden tanımak lazım geleceğini teslim ederim. Okullarda hayırlı kuruluşlar vs gibi önceden var olan durumlar ve meselelerin güzel bir şekilde tesviyesi imkanı her zaman vardır.*” (Tanin, 29 Teşrinisani 1922).

Mussolini, Lozan'da yapılan işlerden pek memnun değildi ve dış siyasette maceracı bir siyaset peşinde olmadığını ifade ediyordu. “*Mefkuremiz sulhtur, silaha müracaat etmeyeceğiz*”⁶⁴⁶ diyerek Lozan'da İtalya'nın takip etmesi gereken siyasetin esasını ortaya koymuştu.

Mussolini, Doğu siyasetinde, İtilaf Devletlerinin hukuk ve kazanılmış ayrıcalıklarının korunması gayesiyle Türkiye'ye karşı ortak bir cephe oluşturulmasını istiyordu. Dolayısıyla Türkiye, uygunluk teminatı verdikten sonra İtalya, ticaret ayrıcalıklarının ve barışçıl hukukun kabulü karşılığında hukuk meselesinin düzeltilmesi girişiminde bulunacaktı⁶⁴⁷.

Mussolini Lozan için bir yorumda bulunarak Türkiye'nin milli emellerinin tahmin edilemediğini söylüyordu. Lozan Konferansı'nın sonuçlarından bahsederek İtalyan diplomatlarının sarf ettikleri arabulucuk gayretini takdir etmişti. Mussolini, İtalya'nın Türkiye'nin hukukunu tanıyan devletlerden sonuncusu olmadığını, Türkiye'nin uzlaşmaz bir şekilde davranmasının artık abes olduğunu, çünkü yeterince hak elde ettiğini belirten sözler söylemişti. O halde, Mussolini'ye göre, Türkiye hoşnut olmamak için hiçbir sebep öne süremez. “(*...*) *ümit ederim ki Türklerin “efkar-ı mutedele ashabi” Lozan'da kendilerine uzatılmış dostluk elini sıkacaklardır*”⁶⁴⁸.

Mussolini, Türkiye'nin müttefikler tarafından teklif edilen ılımlı şartları kabul etmesinin lazım geldiğini de bildirmişti. Eğer Türkiye diğer istekleri ileri sürerse, bunlar sınırlı ve açık bir şekilde bildirildiği takdirde incelenebileceğini de kabul ediyordu⁶⁴⁹. Mussolini, Türkiye'nin istekleri Türk – Yunan tazminatı; yabancılar için adli teminat; ekonomik hükümler dışında olursa reddolunmayacağı fikrindeydi⁶⁵⁰.

Mussolini gazetecilere Lozan konferansından bahsederek görüşmenin kesin bir sonuç vermesinin şüpheli bulunduğunu söylemişti. Ardından İtalya'nın doğrudan doğruya Türkiye ile anlaşmasını tavsiye edip geçen konferansta görülen Avrupa'nın kendi arzularını Türkiye'ye zorla kabul ettirmekte acizyet gösterdiğini öne sürmüştü⁶⁵¹. İfadeden de anlaşılacağı üzere Mussolini, hem tarafgirlik gösteriyordu hem de

⁶⁴⁶ **Tanin**, 30 Teşrinisani 1922. **Tevhid-i Efkar**, 30 Teşrinisani 1923.

⁶⁴⁷ **Tanin**, 3 Kanunievvel 1922; **Tevhid-i Efkar**, 3 Kanunievvel 1922.

⁶⁴⁸ “*Türkiye Büyük Millet Meclisinin programı tamamen gerçekleşmiş olmasa bile Türkiye yine büyük menfaatler elde etmiştir. Şöyle ki yalnız İzmir'e değil Edirne ve İstanbul'a da sahip olmuştur. Bunlardan başka Boğazlar ve kapitülasyonlar meseleleri de kendisine uygun bir surette halledilmiştir. Bu şekilde ki artık hoşnut olmamak için hiçbir sebep öne sürülemez. Dolayısıyla ümit ederim ki Türklerin “efkar-ı mutedele ashabi” Lozan'da kendilerine uzatılmış dostluk elini sıkacaklardır.*” (**Tevhid-i Efkar**, 11 Şubat 1923).

⁶⁴⁹ **Tevhid-i Efkar**, 3 Mart 1923.

⁶⁵⁰ **Tanin**, 7 Mart 1923.

⁶⁵¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Nisan 1923.

Türkiye'nin, sanki fazla talepte bulunması karşısında Avrupa'yı yetersizlikle suçluyordu.

Mussolini, Lozan (Şark-ı Karib) Konferansının derhal toplanmasını istiyordu. İtalya'nın yeni Paris elçisi Türkiye'nin isteklerini karşılanmasına taraftardı⁶⁵². İkinci Lozan'a İtalyan temsilcisi olarak katılan, sonra da en iyi diplomat olarak Türkiye'ye elçi olarak gönderilen Montanya⁶⁵³ Lozan konusunda iyimser cümleler sarfederken yeni konferansın barış konusunun büyük kısmını hazırlayacağını ve birinci Konferans'ın bıraktığı boşlukları dolduracağını ümit ediyordu. Barışın yapılmasında Montanya, iyimser olduğunu, ancak son dakikada diğerlerinin çıkardığı zorluğun bu düşüncelerini alt üst ettiğini belirtiyordu. TBMM Hükümeti'nin tavır ve hareketi hakkında ise, birinci konferans zamanında gösterdiği itidal ve akıllılığı ikinci konferansta da göstereceğine şüphe etmiyordu.

İsmet Paşa için, “*Gayr-i kabil-i itirazdır ki İsmet Paşa sadece kıymetli bir tabiye mütehassısı değil, Lozan'da birkaç defa siyasi cevvaliyetini ve mezayasını takdire fırsatını bulduğumuz olgun bir diplomattır.*” diyerek onun siyasetini ve tarzını takdir ediyordu.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümünde Montanya, bunların üstesinden gelineceği noktasında da iyimser düşüncelerini öne sürmüştü. İtalya'nın BMM Hükümetinin Meis (Kastellorizo) Adası hakkındaki talebine karşı, “*12 Ada meselesi hakkındaki nokta-yı nazarımız malum olduğu için bu sualinize doğrudan doğruya cevap vermeyi zaid addediyorum.*”⁶⁵⁴ demek suretiyle tavizkar olmayacaklarını da göstermiş oldu.

Akşam gazetesi, Ali Naci Bey'in “*Lozan Mektupları*” adlı bir yazı dizisiyle İtalya ile olan bazı meselelerin çözümünü ele almış ve değerlendirmişti. Bu manada İsmet Paşa ile Montanya, Lozan Palas'ta İtalya ile Türkiye arasındaki muallak meseleleri konu edinen bir toplantı yapmıştı. Burada Meis Adası ile Oniki Ada Duyun-u Umumiye hissesinin zaman taksimi sorunları üzerinde görüşülmüş ve neticede iki tarafın karşılıklı fedakarlıklarıyla, her iki anlaşmazlık kesin olarak halledilmişti⁶⁵⁵.

⁶⁵² **Tevhid-i Efkar**, 11 Teşrinisani 1923.

⁶⁵³ Montania, Türk halkınca tanınmış bir şahsiyetti. Lozan görüşmeleri esnasında İtalya temsilciliğini yapmış olan İtalyan diplomatı, birçok çetin meseleleri çözmeye önemli bir rol oynamış ve hatta bu konuda Türkiye hakkında sarf ettiği iyimser sözlerle Türk halkının nazarı dikkatini çekmişti. Montania Lozan'da adli kapitülasyonlar meselesinin kaldırılması tartışmalarında görüşmelerin kesilmesine çare olmak üzere kendi adına izafetle bir formül ortaya koyarak yeniden görüşme zemininin açılmasına sebep olmuştu. (**Vatan**, 27 Şubat 1924).

⁶⁵⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Nisan 1923.

⁶⁵⁵ Bu uzlaşmaya göre:

Ali Naci'ye göre, bu uzlaşma, İtalya ile aramızda bir anlaşmazlık ve barışa engel hiçbir nokta bırakmıyor, barışa giden yolu temizlemiş oluyordu. Belki Kastellorizo Adası'ndan daha önemli olan İtalyan dostluk ve yardımı da kazanılmış oluyordu. İtalyan temsilcileriyle sık sık görüşen bir İtalyan, İsmet Paşa'nın bu girişimlerle büyük bir siyasi zafer kazandığı yorumunu getiriyordu.

Ali Naci, Lozan'daki yabancıların, tamirat meselesinde Türkiye'nin bu hareketini zaafa yorduklarını ve bu şartlar içinde nasıl bir siyasi başarıdan bahsettiklerini anlayamadığını söylüyordu. Cevapta ise, *“Türkiye ile uğraşmakla meşgul olanların elinden Yunan silahı düştü. (...) Şimdi müttefikler ne yapacaklar? (...) Mırın kırın edeceğiz. Ama her halde sizin dediğinizi kabul edeceğiz. Benim için, benim fikrime göre sulh olmuştur...”* demek suretiyle Montanya, Türkiye'nin isteklerine yeşil ışık yakıyordu.

Montanya, *“bir taş parçası”* olarak görülen Meis adasının ise İtalya için sadece bir şeref meselesi olduğunu iddia ediyordu. Ali Naci, Ada'nın askeri stratejik manasını bilmediğini söylese de, sonunda İsmet Paşa'nın bunu çözmesinin siyasi bir başarı olarak kabul edileceğine kanaat getirdiğini⁶⁵⁶ belirtmekteydi.

Mussolini de Lozan'ın ağır işlemeden, İtalyan heyetinin Lozan'da tam bağımsızlıkla izleyeceği yoldan ve Meis Adası'nın durumundan bahsederken Doğu'da

1. Biz Kastallorizo Adası'nı talepten vazgeçeceğiz.
2. İtalyanlar bu adanın hiçbir şekilde aleyhimize kullanılmayacağına dair askeri teminat verecekler.
3. İtalyanlar 12 Ada Duyun-u Umumiye hissesinin 1913 senesinden itibaren taksimini kabul edecek. (Akşam, 2 Haziran 1923).

⁶⁵⁶ (Ali Naci, Montanya'yla konuştuğu zaman Kastellorizo İtilafı'ndan haberi yokmuş, ancak Montanya İtilafı biliyormuş) *“Eğer siz konferansın başında İtalya'yı Kastellorizo Adası gibi manasız bir taş parçası için o kadar üzmeseydiniz, Montanya sizin davanızı çok daha hararetle müdafaa etmek, belki sizin bir avukatınız gibi hareket etmek imkanına malik olacaktı. Fakat siz bir taş parçası için İtalya'yı size müzaheret edemeyecek bir mevkiye düşürdünüz. Nasıl istiyorsunuz ki Kastellorizo'yu size verelim? Bu ada dediğim gibi, herkesin bildiği gibi, çok ehemmiyetsiz bir şeydir, fakat Mussolini kabinesi için bu bir izzet-i nefis meselesidir. Devletler, bir an evvelki ki, İtalya'yı yalnız fedakarlık eden küçük ve haraçgüzar bir devlet gibi telakki ye başladılar. İtalya verdi, verdi, verdi, mütemediyen fedakarlık etti. Günün birinde Mussolini geldi ve “artık yeter!” dedi. “Dahilde karışıklık yeter, hariçte fedakarlık yeter!” dedi ve bu siyasete sadık kaldı. Şimdi her tarafta birçok düşmanları olan bir siyaset için büyük manasız taş parçası, bu ehemmiyetsiz Kastellorizo, bir izzet-i nefis değil midir? İtalya bunu veremez, çünkü tesis ettiği siyasete temas ediyor, çünkü bu fedakarlık Mussolini'yi ve kabinesini gülünç vaziyete düşürür ve herkesin İtalya'dan yeniden bir şey koparmak siyasetlerine yol açar.”*

Ali Naci, İtalyan şahsın sözü üzerine şu düşüncelere ulaştığını söylüyordu: *“İtalya'nın fikirlerini münakaşa ettim. Esasen bu Kastellorizo Adasının meselesinin çok münakaşa edilebilecek bir tarafı da, mütehasıs-ı askeri olmadığım için bilmiyordum. Yalnız İtalya'nın “İsmet Paşa'nın muvaffakiyet-i siyasiyesi” suretinde gösterdiği vaziyet çok fazla dikkatimi celbetti. Üç – dört gün içinde aleyhimizdeki benbin İtalya'nın böyle lehimize dönmesine şaşım, kalktım ve İsmet Paşa'nın bu mucizevi tahavvüle sebebiyet verebilmiş olması için cidden bir muvaffakiyet-i siyasiye kazanılmış olmasına kani olmaya başladım. Yunanistan'dan sonra İtalya da, konferans masası kenarından çekiliyor ve ellerinde kalem, sulhu imzalamaya hazır, öyle duruyorlar ve bizi bekliyorlar.”* (Akşam, 2 Haziran 1923).

ticaret serbestliğinin, Doğu Akdeniz milletlerinin ekonomik ve medeni ilerlemelerinin İtalya'nın menfaatlerinden olduğunu kabul ediyordu⁶⁵⁷.

Türkiye'nin yeni Roma elçisi Suat Bey Roma'ya ulaştıktan sonra oradaki gazetecilere bir beyanda bulunmuş ve İtalya'nın Türk milletine karşı gösterdiği sevgisine teşekkür ederek iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme adına hareket edeceğini belirtmişti. Ancak, “*Türk milletinin milletinize ve bilhassa bunun Türkiye'de takdir ile yad edilen yeni İtalya'nın şerefli Reisi Mussolini'ye karşı perverde ettiği hissiyatı tahkim ve takviye için geldim.*”⁶⁵⁸ cümlesi, Mussolini'nin gerçekten Türk halkı tarafından takdir edilen bir şahsiyet olduğunu elbette göstermez; ama etkili bir kişi olan Mussolini'nin, özellikle Lozan günlerindeki desteğine karşılık teşekkür nevinden siyasi bir ifade olarak kabul edilebilir.

Daha sonra Suat Bey ile Mussolini çok uzun bir görüşme yaptı, ancak bu görüşmede söz konusu olan mesele ketum kaldı⁶⁵⁹.

Mussolini, Lozan Konferansında, Türkiye Hükümetinin savaş esnasında Viyana ve Berlin bankalarına koyup Ateşkes'in yapılmasında müttefikler tarafından el

⁶⁵⁷ “23 Nisan'da tekrar çalışmaya başlayan Lozan Konferansı'nda tetkiki icap eden mesailin nezaket ve muğlaklığına mebni ciddi müşkülât arasında ağır ağır ilerlemektedir. İtalyan heyet-i Murahhasasının daima bir istiklal-i tam ile temayüz eden faaliyeti ile mesai-i müessesesi layıkıyla mazhar-ı takdir ve sitayiş olmuştur. İtalya münasebat-ı adiyenin, Şark'ta serbesti-i ticaretin ve şarki Bahr-i sefid sahillerinde sakin olan ilcümle akvamın inkişafat-ı iktisadileriyle terakkiyat-ı medeniyelerini menafi-i hayatîyesinden addetmek mecburiyetindedir. Her ne kadar Lozan'da ilcümle mesail henüz halledilemediyse de memleketinizi alakadar eden bazı mesail şayan-ı memnuniyet bir tarzda halledilmiştir. Kastellorizo Adasının İtalya'ya verilmiş olmasına Ankara hükümeti tarafından vaki olan itiraz Ada'nın elimizde olması İtalya'nın Türkiye'ye karşı efsar-ı tecavüzkarane beslemekte olduğuna delalet edemeyeceğinden geriye alınmıştır. Sancağımız istikbalde bize tevdi-i mukadderat eden sekeneyi himayeye devam edecektir. Asri bir ananeye tevfikân Türkiye'nin inkişaf-ı ticariyesine hizmet eden ve şark denizlerinde menafi-i atimeye malik olan ticaret-i bahriyemiz için de bu devletin sahillerinde seyrişer zımnında mevcut ilcümle hukuk-u müktesebenin daha iki sene meri kalması temin edilmiştir.” (Hakimiyet-i Milliye, 18 Haziran 1923).

⁶⁵⁸ Suat Bey'in hitabı: “Bütün memuriyetimin devamı zamanında, bilhassa Hariciye Vekaletinde Müdür-i Umumilik vazifesinde bulunduğum vakit, istiklal-i millisini elde etmek için gayr-i kabil-i iktiham müşkülât içerisinde mücadele eden Türk milletine karşı İtalyan milletinin gösterdiği muhabbet ve muhalasanın aksinden ibaret olan İtalyan siyasetindeki istikameti daima takdir ederdim. Ben İtalya'ya sefarethanenin umur-u cariyesini idare, rapor, tanzim ve muamelat-ı resmiye ile iştiğal etmekten ziyade Türk milletinin milletinize ve bilhassa bunun Türkiye'de takdir ile yad edilen yeni İtalya'nın şerefli Reisi Mussolini'ye karşı perverde ettiği hissiyatı tahkim ve takviye için geldim. Türk ruhunu bilenler bu muhabbetin derin esbabını bila-müşkülât derk ve teykin ederler”. (Tanin, 31 Ağustos 1923).

Daha sonraki konuşmasında ise şunlar vardı: “Türk milleti Mussolini'yi kuvvetli, cesur ve memleketi kurtaran temiz bir vatanperverlikle mütehassis tanımaktadır. Hareket-i milliye mücahedelerinin azm ü iradesiyle kurtulan Türk milleti de böyle bir zatı ancak takdir eder. İnkişafımız için bu müteakabil mücadelemizin müşabeheti zaten hiçbir şeyin tefrik etmediği iki memleket arasında bir başka vasıta-i takviyedir. Yegane arzu bu mesut hissiyatın iki memleket için müfid ve devamlı bir iştirak-i mesaiyi temin edecek tarzda kesafet peyda etmiştir. Türk ve İtalyan milletleri yekdiğerini daha iyi anlamak mecburiyetindedir. Bunun için de matbuatın muavenetine çok ihtiyacımız var. Ben milletinizin kalbindeki darabanı (çarpıntıyı) daha iyi anlamak için mümkün olduğu kadar kendisine takarrüb etmeye çalışacağım.” (Hakimiyet-i Milliye, 2 Eylül 1923; Tanin, 31 Ağustos 1923).

⁶⁵⁹ Vatan, 14 Kanunisanı 1924.

konulan altını da gündeme taşımıştı. Mussolini bu paranın Türkiye’de oturan müttefik devletler tebaasından savaş esnasında zarar görenlere verilecek tazminata harcanmasını teklif etti. İngiltere’nin düşüncesi ise bu altınların İstanbul’u ve boğazları işgal için İtilaf Devletlerinin Ateşkesten beri gerçekleşen masraflarına karşılık tutulması noktasındaydı⁶⁶⁰.

Fransa, İngiltere ve İtalya heyetleri, askeri danışmanlar tarafından Boğazlar hakkında Türkiye ve Rusya temsilcilerinin tekliflerine karşı olmak üzere konferansa verilecek olan projenin tanziminden sonra, İtalya askeri danışmanlarının görüşlerinde birdenbire bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmişti. İtalyanlar, İtalya’nın Karadeniz’de sahip olduğu ayrıcalığa binaen Boğazların “tahkim ve tarsini”nin İtalya için bir engel olabileceğini zannediyorsalar da diğer noktalarda Rusya’nın bakış açısını kabule, ticaret gemilerinin serbest geçişine güven verilmek şartıyla Boğazların Türkiye’nin hakimiyeti altında kalmasına taraftar bulunuyordu⁶⁶¹.

3- İtalyan Siyasi – Ekonomik Emelleri ve Türkiye’nin Tepkisi

Montanya’ya göre, Mussolini’nin Türkiye hakkında güzel emelleriyle niyetleri vardı. Ona göre Maysa’nın Türkiye’ye elçi olarak gönderilmesi bunun işaretiydi: “*Bunu Lozan’da ve Maysa (Felice Maissa) cenaplarını burada bulundurmakla pek güzel ispat etmiştir.*” Yapılan bir görüşmede Maysa, elçiliklerin Ankara’da birleşip birleşmeyeceğine cevap olarak, “*Elçiliği bir tayyareye yükletiriz, tayyare Ankara’nın neresinde karaya inerse elçiliği de orada kurarız...*” şeklinde şaka yollu bir cevapta bulunmuştu. Montanya ise, şimdilik İstanbul’dayım. Fakat gerekirse Ankara’ya da giderim, diyordu.

Türkiye ile İtalya arasındaki ticari ilişkiler noktasında ise, birçok sermayedarın Türklerle beraber çalışmak istedikleri ve bu gibi girişimlerin tamamen şahsi mahiyette olduğu, dolayısıyla diplomatların bu hususta hiçbir müdahalesinin olmadığı kaydedildi. Yine de desteklerini esirgemeyeceklerini belirten Maysa, “*Şu unutulmamalıdır ki Türkiye’de kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Bu hususta hiçbir tartışma caiz değildir. Bugün kapitülasyon yok, bak bir anlaşma var. Bu anlaşma uygulanmalı, hem de iyi niyetle...*”⁶⁶² diyerek yeni Türkiye’nin bağımsızlığına saygıyı da gösteriyordu.

⁶⁶⁰ **Tevhid-i Efkar**, 26 Teşrinisani 1923.

⁶⁶¹ **Tevhid-i Efkar**, 7 Kanunievvel 1923.

⁶⁶² **Vatan**, 27 Şubat 1924.

Bu iyi niyetlere rağmen Mussolini'nin Doğu'yla ilgili bir sözü üzerine Tan gazetesi, İtalya'nın uğraşacağı bir tek faaliyet alanı kaldığını ve bu alanın da Doğu olduğunu söylüyordu. Dolayısıyla Avrupa, yeni dengelerin kurulacağı günün arefesindeydi. Bu söylentiler karşısında Başbakan ve Dışişleri bakanı İsmet Paşa, diplomatik girişimlerde bulunmuş ve Mussolini'den Türkiye'ye karşı barış teminatı almıştı⁶⁶³.

Mussolini'nin, Bakanlar Kurulunda “İtalya'nın nazarları Şark'a müteveccihdir” demesi Türk basınında ve Mecliste oldukça nefret doğurdu. Türkiye'ye İtalyan temsilcisi olarak tayin edilen Montanya (Cumhurbaşkanı, Çankaya'da İtalya Büyükelçisi Montanya'yı resmi surette kabul etti⁶⁶⁴) güzel bir şekilde karşılandı. “La Volante” yazarı kendisine Mussolini'nin sözü hakkında ne düşündüğünü sorunca Montanya, Başbakanın açıklamasına özel bir mana verilmesine hayret ettiğini ve bu sözün Rusya, Lehistan ve Yugoslavya ile yapılan ticari ve ekonomik anlaşmaları kastettiğini, bu cümle ile diğer Doğu ve Balkan ülkelerini, bunlar meyânında Türkiye ile de aynı mahiyette anlaşmaların yapılmasını ima etmek istediğini bildirmişti.

⁶⁶³ “Memleketimizle ticari ve iktisadi münasebatın arkasında herhangi bir beyanat-ı siyasiye bulunması milletimizi umumiyetle tevahhuşa sevk etmektedir. Şu veya bu tarzda bir beyanat veya vaziyete karşı hükümet-i cumhuriyenin emniyet ve selametini mucib ve kafil-i tedabiri itihazda kusur etmemektedir. Bu beyanat üzerine vesait-i resmiye ile teşebbüsatta bulunduk. Mussolini, İtalya'nın münasebat-ı sulhperveranesi hakkında bize teminat-ı kaviye vermiştir.” (Akşam, 24 Mart 1924).

⁶⁶⁴ Sefirin Nutku: “Reis-i Cumhur Hazretleri, metbu'-u müfehham olan haşmettar İtalya kralı Hazretlerinin büyükelçisi sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti Reisi nezdine tayinimi mübeyyin itimatnameyi zatı devletlerine takdim şerefine mazhariyetten dolayı bu ali vazifeyle taviyim. Keyfiyeti şarkta sulhu tesis eden ve bu havalideki milletler beyninde yeni bir iştirak-ı mesai şerâitini takrir eden müzakerata memleketimin mümessil olarak iştirak etmiş bulunmaklığım hissiyle beni suret-i mahsusada mesut etmektedir. Bana tevdi olunan bu vazifenin iki memleket beyninde cay-gir olan muhadenet-i samimiye ve halisanın gittikçe daha ziyade inkişaf yoluna hizmet edebilmesini şiddetle temenni etmekteyim. Sonra seneler zarfında cereyan etmiş olan vekayi esnasında, Hükümet-i Kraliyet hatırası henüz taze olan asar-ı muhadenet ibraz etmiştir. İtalya kadim bahri şehirlerinin tarihi ile merbut olduğu Türkiye ile elyevm cari olan muahedat ahkâmına istinaden ve sulh ve emniyet-i müteakabile dahilinde gittikçe daha vasi münasebat-ı iktisadiye bir tanesini arzu etmektedir. Bütün sa'y vekaletin bu ali hedefe matuf olacaktır. Bu vazifenin ifası esnasında zatı devletlerinin ve Hükümet-i Cumhuriyenin kıymettar muavenete mazhariyetim temennisini beyan etmeme müsaade buyurulmasını rica ederim.”

Reis-i Cumhur Hazretlerinin Cevabı: “Sefir hazretleri; haşmetli İtalya kralı hazretlerinin zat-ı alilerini nezdime büyükelçi sıfatıyla tayin buyurdıklarını müsmir itimatnamenizi kemali memnuniyetle alıyorum. Zat-ı alilerinin büyükelçi olarak memleketimize gelmesini hükümetlerimiz arasındaki münasebat ve dadkaranenin ve samimi dostluğun her gün daha ziyade kuvvet ve rasanet kesp edeceğine delil addetmekteyim.

İki memleket arasında takarrur etmiş olan ahkâm-ı cedideye müteakabile riayetkar olarak Türkiye dahi İtalya ile münasebat-ı siyasi ve iktisadiyesinin mütezayid bir düşle hüsn-ü inkişafını arzu etmektedir. Bu gayenin husulü zımnında sarf edeceğimiz bilcümle mesainin müzahirine ve Hükümet-i Cumhuriyenin muavenet-i tammesine mazhar olacağına şüphe yoktur. Türkiye'nin istikbal ve inkişafına ve şahsıma matuf temenniyatınıza teşekkür eder, bu münasebetle biz de İtalya'nın saadet ve refahı haşmetli İtalya kralı hazretlerinin saadeti için samimi temenniyatımı beyan eylerim.” (Vatan, 13 Mart 1925; Cumhuriyet, 17 Mart 1925; Hakimiyet-i Milliye, 13 Mart 1925).

Montanya bu konuda Türkiye'ye teminat için İtalya'nın, istila amacı gütmeyeceğini, "yalnız müstakil değil, aynı zamanda kuvvetli ve dost bir Türkiye'nin mevcudiyetini daima muhabbetle karşılayacağı"nı söylemişti. Montanya sözlerine ispat nevinden Lozan'daki tutumunu örnek göstermiş ve sözün yanlış yorumlandığını söyleyerek endişeleri gidermeye çalışmıştı⁶⁶⁵. Türkiye ile İtalya arasında vaziyet yeniden açıklık kazanınca bu vesileyle Ankara'ya gitmiş olan Montanya, İtalya'nın Türkiye'ye karşı kesinlikle siyasi veya mülki yayılma gayeleri beslemediğini İsmet Paşa'ya söylemişti⁶⁶⁶.

Cumhuriyet gazetesi de "nazarın Şark'a tevcihi" meselesinde görüştüğü bir İtalyan yetkiliye göre İtalya'nın en büyük gayesi, yeni Türk Cumhuriyeti ile dostluk ilişkileri kurmaktı. Lozan'da her şey halledilmişti. Oysa asıl sorun yabancı gazetelerin Mussolini'yi emperyalist ve istilacı bir şekilde lanse etmesiydi. Ona göre Mussolini emperyalist fikirlerden uzaktı; ancak İtalya'nın haklarını ve menfaatlerini başkalarına saldırmamak kaydıyla korumaya gayret gösteriyordu. Yani bir noktada Mussolini'nin siyasetini takdir ederek, Mussolini'nin farkının eski İtalyan siyasetini terk etmesi olduğunu ve bunun da bazılarını rahatsız ettiğini dillendiriyordu. Dolayısıyla sorun, Türkiye'ye karşı bir mesele değildi; basının yanlış bilgilendirmesindeydi⁶⁶⁷.

Tevhid-i Efkâr gazetesinin bir yazarıyla görüşen İtalyan devlet adamlarından biri de Mussolini'nin İtalya'nın gözünün Doğu'da olduğuna dair sözündeki Doğu ve Akdeniz siyaseti hakkında düzeltici beyanatta bulunmuştu. İtalya siyaseti hakkında konuşmaktan çekinen bu şahıs,⁶⁶⁸ İtalyan siyasetinin bazen yanlış anlaşıldığını söylüyordu. İtalya hiçbir zaman, özellikle Türkiye için tehlikeli bir siyaset takip etmek niyetinde değildir. İtalya sömürgeci bir gaye arkasında koşmuyor, demektedir.

Karşılıklı olarak hukuka saygı ve riayet etmek, ekonomik gelişmeleri sağlamak gayesini takip etmeyi amaçladıklarını söyledikten sonra bugünkü İtalya siyasetinin

⁶⁶⁵ Akşam, 25 Mart 1924.

⁶⁶⁶ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1924.

⁶⁶⁷ Cumhuriyet, 13 Mayıs 1924. Görüşmenin metni için bkz. (B.10).

⁶⁶⁸ Bu şahıs Montanya'ydı: Bir memleketin ekonomik olarak gelişiminin bazen araziye yönelik ve siyasi hakimiyet gayelerini hedeflemez mi? türünden bir soru üzerine Montanya şu cevapta bulunuyordu: "Bu ancak ekonomik ve ticari güç, memleketi tam hakimiyeti altına soktuğu zaman doğru olabilir. Fakat burada sadece başka yabancı memleketlerle açıkça bir ticaret rekabeti söz konusudur. İtalya'nın durmaksızın artan nüfusuna iş sağlamaya ihtiyacı vardır ve kendi ihtiyacından fazla sanayi üretiminde bulunmaya mecburdur. İtalya Türkiye'ye en yakın üretici bir memleket olduğundan ürünlerimizin geleneksel değişimi ve ticari ilişkilerimizin geniş ölçüde gelişmesi iki memleketin ancak karşılıklı menfaati gereğindedir. Ortak menfaatler içinde ilişkilerimizin gelişmesi için zeminin olumsuz algılarla doldurulmaması ve hareketlerimizle sözlerimizden her birini yanlış ve bazen de kötü niyetle yorumlayarak halkınızın çabuk alınma ve kırılma noktalarının tahrik edilmemesi gerekir". (Akşam, 25 Mart 1924).

sadece İtalya'nın ekonomik gelişimine yönelik olduğunun altını çiziyordu. Diplomat, göç ve nüfus sıkıntılarının İtalyan sanayi ürünlerinin Doğu'ya ihracı ile giderileceğinden ümitvardı. İşte Mussolini'nin *“nazarımız Şarka müteveccih olacak”* sözü ekonomik gelişmeyi kastetmiştir” diye bir nefis savunması yapsa da gazete yazarı, bu sözlerden asla ikna olmadığını ekliyordu⁶⁶⁹.

Montanya sayesinde Lozan'ı onaylayan ilk devlet olma şerefini İtalya kazandı. İsmet Paşa, temsilcilerden Meclisler tatil edilmeden önce Antlaşma'nın onaylanmasını istedi. Onlar da onay için vakit kalmadığını söylediler. Oysa Montanya hemen bir formül buldu ve İtalya'da Antlaşma'nın Kral emri ile onaylanabileceğini gösterdi⁶⁷⁰.

Ahmet Emin yaptığı eleştiride İtalya'nın Lozan'ı imzalayan ülkeler arasında birinci olmasını, barışı kurmaya doğru atılan bir adım olarak, güzel karşılamıştı. Zaten Dünya Savaşı'ndan sonra da İtalyanların bize karşı barış tavrı takınma hususunda da birinci olduğunu söylüyordu. *“İstiklal mücadelesinin önemini en önce anlayanlar, başarılarımızı en hararetle alkışlayanlar İtalyanlar olmuştur. Lozan görüşmeleri sırasında üç devlet arasında, İtalya'ya, her zaman kendi bakış açımıza en yakın durumda gördük”* diyen Ahmet Emin, Montanya'nın İtilaf temsilcileri içinde uzlaşma duygusu ile dolu en önemli kişi olduğunu da dile getiriyordu.

Ancak bazen iki taraf arasında gerilim de oluyordu. Ahmet Emin'e göre Mussolini'nin Batı taraflarında İtalya'ya ekmek yok, Doğu'ya gitmek gerektiği sözü Türkiye'nin temkinli olmasını, askeri idarecilerin her ihtimali görmek ve ona karşı donanımda bulunmak durumunu doğuruyordu. İtalya'nın niyetleri tatlı sözlerle yok edilemezdi. Aslolan en sıkı dost ve müttefikin bile niyetlerinden şüphe etmek ve her ihtimale karşı hazır bulunmaktı⁶⁷¹.

Ahmet Emin, başka bir makalesinde yine Mussolini tehlikesine dikkat çekerek, Tan ve Kotidyen gibi Fransız gazetelerine atıfla, Mussolini ile Faşizmin Avrupa barışı için bir tehlike olduğunu söylüyordu. Ahmet Emin, Mussolini'nin Napolyon Bonapart'ı taklit ettiği, olağanüstü işler görmek *“vecd ve heyecanıyla”* kararsız bulunan kabına sığmayan bir adam olduğu iddialarında bulunuyordu. Güzel bir metaforla Ahmet Emin, Mussolini'nin fotoğraf makineleri karşısında bir hükümet reisi gibi değil, bir sinema artisti gibi tavırlar almasını ve Roden'in heykeli *“Düşünen Adam”*ı takliden eli

⁶⁶⁹ **Vatan**, 11 Mart 1923.

⁶⁷⁰ **Vatan**, 13 Mart 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 13 Mart 1924. Daha geniş bilgi için **bkz. Tevhid-i Efkâr**, 14 Mart 1924.

⁶⁷¹ Ahmet Emin, *“İtalya İle Münasebatlarımız”*, **Tevhid-i Efkâr**, 14 Mart 1924.

çenesinde resimler çıkartmasını bambaşka bir şahsiyet olduğunu ispat nevinden görüyordu.

Ahmet Emin, tekrardan Mussolini'nin, İtalya'nın gözü Batı'da değil Doğu'dadır sözünü hatırlatarak uyanık bulunmamız gerektiğine⁶⁷² dair düşüncelerini sıralayıp aslında Batı'nın endişesini aynı şekilde hissettiğini göstermekteydi.

İtalya'nın Balkanlardaki bir hareketi karşısında Türk basınının tepkisine karşılık Montanya içerlemişti. Bu konuda “*Dünyada hiçbir memleket yoktur ki diğer bir memleketle iktisadi bazı ihtilafatı bulunmasın. Eğer böyle ehemmiyetsiz sebeplerle harp ilan etmek lazım gelse, bugün dünyada muharebe halinde bulunmayan hiçbir memleket mevcut olmazdı*” diyordu. Ona göre iki küçük İtalyan gemisinin Tuna'ya giderek Dünya Savaşı'nda ölmüş İtalyan askerlerinin hatıralarını yad etme merasimi yanlış anlaşılıyordu. “*Hiçbir kıymet-i harbiyesi bulunmayan bu gemiler – İtalya'da dediğimiz gibi gemicikler – nasıl bir muharip kuvvet telakki ediliyor?*” Montanya'ya göre, bu haberleri Türkiye ile İtalya arasını açmak isteyenler çıkarıyorlardı ve maalesef Türk basını da buna alet oluyordu⁶⁷³.

Yukarıdaki olumlu gelişmelere rağmen, tabiki olumsuz hadiseler de yaşanıyordu; ya da diğer tabirle Mussolini'nin Trablusgarp seyahati gibi maksadı belirsiz bazı gelişmeler Türkiye'de olumsuz yorumlanıp heyecan doğuruyordu. Mussolini Trablusgarp'ta, “*Bu seyahat, mukadderatın Afrika toprağına sevk ettiği İtalyan milletinin bir tecellisinden ibarettir*”, diyerek seyahatin amacını gösterirken İtalya'nın bu siyasi faaliyetleri ve emperyalist emelleri Türkiye'de, Mussolini'nin Türkiye'ye karşı harbe mi hazırlandığı şeklinde şüphe uyandırıyor. Bu olay Ankara'da Bakanlar Kurulunun Gazi Paşa'nın başkanlığında bir toplantı yapmasına sebep oldu. Ağaoğlu Ahmet Bey de olayı “*Yeni Ses*”teki makalesinde değerlendirerek “*Diktatörün Trablus seferi münasebetiyle ecnebi mehafilinde Mussolini'nin bize karşı istihzarat-ı askeriyede bulunduğu söylenmektedir*”⁶⁷⁴ şeklinde bir endişe gösteriyordu.

Ancak, İtalya Dışişleri Bakanı Müsteşarı Grandi, Roma'daki elçi Suat Bey'e şifahi bir nota vererek Türkiye'de zaman zaman heyecan yaratan haberlerin, yeni hiç bir olayla değişime uğramamış olan samimi Türk – İtalyan dostluğunu ihlale yönelik

⁶⁷² Ahmet Emin, “*Mussolini Tehlikesi*”, **Tevhid-i Efkar**, 23 Mart 1924.

⁶⁷³ **Akşam**, 5 Nisan 1924.

⁶⁷⁴ **Akşam**, 13 Nisan 1926.

olduğunu söylemekteydi. Aslı ve esası olmayan bu gibi haberlerin Türkiye’de yayını İtalya kulislerinde derin bir hayret ve teessür uyandırdığını da bildirmekteydi⁶⁷⁵.

İtalya’nın Türkiye’ye verdiği notanın mahiyetini sorgulayan Cumhuriyet gazetesi, İtalya hükümeti Türk basınının asabiyetinden şikayet ederken İtalyan gazetelerinin hararetli yayını ve Doğu’ya temas eden imalarını göz önüne almadığından şikayet ediyordu. Türk halkına tercüman olan Türk basınında bu yayına sebep olan şeyin İtalyan gazetelerinin yayılmacı siyaseti savunan yazıları olduğunu iddia ederek gerçek suçluların İtalya basını olduğunu haber veriyordu⁶⁷⁶.

İstanbul’dan aldığı bir mektuptan yola çıkarak Cornale d’İtalya gazetesi Faşizmi aklama adına, Doğu’nun ve genellikle Yakındoğu’nun garip özelliklerinden birinin de Batı’dan gelen bilgileri tahrif etmek olduğunu iddia ediyordu. Bunun için gazete, bir aydır Türk halkında ve basınında İtalya’ya karşı yapılan saldırının sebeplerini İtalya’nın yeni siyasetinin korku duygusuyla karşılanmasıyla izah etmekteydi. Ona nazaran, Dünya Savaşı’ndan önce, Doğu’da İtalya’nın güç ve nüfuzu denilen şey, kağıtta mevcuttu. İtalya kuvvetli bir hükümet şuuru edindikten sonra, İtalyan siyaseti birçoklarının ve özellikle Doğu’da İtalya’yı tehlikeli bir rakip sayan diğerlerinin kabusu olmuştu. Bundan dolayı İtalyan ricalinin söylenen her sözü, yapılan her hareketi tahrife uğruyordu.

Gazete, bazı Türk gazetelerini eleştirerek kötü niyetli kişiler tarafından oluşturulan böyle bir hale karşı koymanın lüzumundan bahisle yeni Türkiye’yi takdir eden tek devlet olan İtalya’ya karşı yöneticilerin böyle bir gaflet göstermelerini de garip buluyordu. Gazetenin ddiasına göre, hiçbir zaman İtalyan siyaseti bu kadar açık olmamıştı; bunun içindir ki İtalya’nın siyaseti müphem ve karışık gösterilmeye çalışılmaktaydı. Buna son vermek ise Türkiye’nin menfaatineydi⁶⁷⁷.

Tayms gazetesinden yansıyan bir mektupta, İtalya’nın Doğu politikası işlenirken yazarın cesur bir metaforu vardı ve yazar burada Şark kurnazlığı yerine Mussolini’nin kurnazlığını işliyordu: *“Türkiye’nin vücudu diri diri yutulacak gibi bir şey olmadığı anlaşıldığından İtalya Türkiye’ye karşı kurtizanlık (sırnaşıklık) ve mümaşat (yoldaşlık) yolunu tutmuştu. İşte bundan dolaydır ki Lozan Muahedesini ilk onaylayan devlet İtalya olmuştu. Hatta en önemli diplomatlarından birini (Montanya) elçi olarak Ankara’ya göndermişti. Dolayısıyla İtalya fırsat buldukça Müslümanların isteklerini*

⁶⁷⁵ Akşam, 20 Nisan 1926; Cumhuriyet, 20 Nisan 1926; Akşam, 28 Nisan 1926.

⁶⁷⁶ Cumhuriyet, 28 Nisan 1926.

⁶⁷⁷ Akşam, 29 Nisan 1924.

desteklemeye çalışmaktaydı (Mesela Arnavutluk'taki iddialarını terk etmiştir). Türk basınında daha sonra İtalya hakkında gösterilen haddi aşan suistimale karşı İtalya sadece protesto etmekle yetinmişti⁶⁷⁸.

Deyli Telgraf (Daily Telegraph) da Tayms'la aynı mantıktaki bir makalesinde Türkiye ile İtalya arasındaki görüşlerini – ki temsilci yerine elçi tayini açısından – dile getirmişti: “Son derece ameli bir adım olan Mussolini'nin Lozan muahednamesini tasdik etmesi ve İtalyan mümessilinin yerine bir sefir tayin eylemesi maksatsız değildir”.

Mussolini İtalyan tebaasının ekonomik menfaatleri adına Lozan'ın tasdikinden az bir zaman sonra, Ankara hükümetiyle İtalyan sanayicileri ve ekonomistlerinden oluşan bir grup arasında önemli bir uzlaşma yapıldı. Bu uzlaşmanın hükümlerine göre Çestir'a (Chester) verilmiş olan ayrıcalıkların büyük kısmı İtalyanlara devredilmişti⁶⁷⁹.

Mussolini'nin Türkiye açısından değeri konusunda, rakiplerinden Ciyolitti'ye göre, La Volonte gazetesinin değerlendirmesi ilginçti. Türk gazetelerinden birinden aktardığı ifadelerle bakılırsa Mussolini, Türkiye açısından kaybedilmemesi gereken bir değerdi. Bunun en önemli göstergesi onun Lozan'ı imzalayan ve İstanbul'a ilk elçi gönderen olmasıydı; ayrıca Gazi Paşa hakkında hararetli yazı yazdırandı⁶⁸⁰.

Tevhid-i Efkâr gazetesinin değerlendirmesi de La Volonte'le benzerdi; Mussolini ile iyi ilişkilerin devamı Türkiye için her zaman memnuniyet vericiydi. Mussolini'yi, Türkiye'ye karşı dostluk siyasetine devam ettikçe güzel algılamayacak kimse olmayacaktı. Gazeteye göre Mussolini dış siyasetiyle değil kişiliğiyle müstesnaydı. “Lozan'da İtalyan temsilcilerinin aldıkları vaziyet çok iyi bilinir. Siyasi dostluklara karşı memnuniyet gösterme, fakat siyasi dostlara karşı şüphe göstermeyi ise bize Avrupalıların verdikleri acı dersler öğretmiştir”⁶⁸¹.

⁶⁷⁸ **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1924.

⁶⁷⁹ Bu ayrıcalıklar şöyleydi:

1. İtalyan grubu, Türk hükümetinin denetimi altında Kütahya – Eskişehir ile Bursa – Mudanya arasında yeni şimendifer hatları yapacak ve işletecek.

2. Bu hatların iki tarafında yirmişer kilometre mesafede bulunan kömür vs madenler İtalyanlar tarafından işletilecektir.

3. Aynı İtalyan grubu, Marmara'nın Anadolu sahilinde büyük bir liman yapacaktır. (**Akşam**, 6 Nisan 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Nisan 1924).

⁶⁸⁰ “Ciyolitti mürailekte dillere destandı. Mustafa Kemal Paşa'nın idaresi altında Türk gençliğini isyana sevk eden Sevr Anlaşmasının görüşmeleri sırasında Paris'te Loyd Corc'a yardım eden, Mussolini'nin diğer muhalifi Orlando'ydu. Türkiye Mussolini'yi, Lozan Anlaşmasını imzalayanların başı olarak bilir. Diğer devletler bir karar vermek için tartışma halinde bulunurken İstanbul'a ilk elçiyi gönderen Başbakan Mussolini'dir. Henüz iktidara geçmemişken bile Türkiye'nin Cenova'ya davet edilmesi lazım geldiğini yayınladığı gazetesinde yazan ve Gazi Paşa hakkında hararetli makaleler yayınlayan Mussolini'dir.” (**Akşam**, 25 Kanunisanı 1925; **Tevhid-i Efkâr**, 25 Kanunisanı 1925).

⁶⁸¹ **Tevhid-i Efkâr**, 25 Kanunisanı 1925.

Gazete yine de İtalya'dan korkumuz olmadığını, ancak şüphe etmeye hakkımız olduğunu söylüyordu. Gelişmeler İtalya hakkında şüpheler uyandırmaktaydı. Son tavırlar ve gösterilere bakılırsa Mussolini'nin Doğu'da ne yapmak istediğinin sorulmasını gerektiriyordu. Gazete, peşpeşe gelen olayları ardarda dizerek bunların tesadüf olamayacağı vehmiyle hareket ediyordu⁶⁸².

Ardından gazete, bu kuruntularına Musul gibi olayları da ekleyerek kendini iyice geriyordu, ki haklı olarak Musul meselesinin görüşülmesi sırasında Türkiye'ye karşı bir İngiliz – İtalya uzlaşması şüphesi üzerinde duruyordu. Gazeteye göre, bütün bu olaylara şüphe verdiren Mussolini'nin şu sözüydü: “İtalya için Batı'da gelişme ihtimali yoktur. Bundan sonra Doğu'ya yöneleceğiz!”

“Faşistlerin iktidarda kalmak için dış fetihler yapmak gibi maceracı hevesleri göz önüne alınırsa İtalya'dan şüphelenmekte haklıyız. İtalya eğer gerçekten bize karşı bir şeyler yapmak istiyorsa biz de haklarımızı savunmaya hazırız”⁶⁸³ diyen gazete, her türlü olasılıkla beraber son çareyi de sunuyordu.

Ekonomik gelişmelere ek olarak eğitim konusunda da iki ülke arasında etkileşim yaşanıyordu. Montanya, İtalyanların Türkiye'de açılan okulları vasıtasıyla vatanperverlik duygusunu çocuklara aşılamayı, ayrıca iki memleketin gençliğini ortak insanlık ve medeniyet idealine yaklaştırmayı amaçladıklarını söylüyordu. Böylece iki millet arasındaki siyasi ve sosyal bağlar daha sağlam bir hale gelecekti⁶⁸⁴.

İstanbul'daki İtalyan Elçiliği Ataşe Kommersiyal Doktor Kornelyo di Marziyo, Mussolini ile mülakatta bulunduğu (bu şahıs, Mussolini'nin Popolo d'İtalya gazetesinde yazarlığı esnasında onunla beraber çalışmıştı ve Mussolini, onun eski patronuydu) Mussolini'nin ilk ifadeleri Gazi Paşa hakkında saygı ve övgü oldu. Mussolini, kendisinin Türkiye ve Ankara seyahatinden bahsettikten sonra çok takdir ettiği Türk Cumhurbaşkanı'nın şahsiyeti hakkında en ince noktalara kadar sorular

⁶⁸² Yazarın çıkarım yapmaya çalıştığı olaylar silsilesi:

1. Durup dururken başlayan, sonra yorumlanan Sicilya yığınağı.
2. Mussolini'nin bizzat Sicilya'da kıtaları denetleyerek özel önem verildiğini gösterecek nümeyiş.
3. İtalyan Meclisi'nin, Birinci Dünya Savaşının senelik devrinde açılması gibi savaş yanlısı gösteri.
4. İtalya donanmasının Akdeniz'de önemli manevralara hazırlanması.
5. Montanya'nın, annesinin veya büyükannesinin hastalığını bahane ederek aceleyle İtalya'ya geri dönmesi.
6. Tam bu sıralarda İngiltere ve İtalya krallarının Londra'da görüşmeleri... (**Tevhid-i Efkar**, 29 Mayıs 1925).

⁶⁸³ **Tevhid-i Efkar**, 29 Mayıs 1925.

⁶⁸⁴ **Tevhid-i Efkar**, 23 Eylül 1924.

soruyordu; Gazi Paşa'nın Çankaya'daki köşklerinin kaç odalı olduğunu bile bilmek istiyordu.

Mussolini'nin Türkçe gazeteleri hakkında sorduğu soruya, muhabir, birçok bakanlıkları elinde bulunduran Mussolini'nin, kuvvetli bir adam halinde omuzunda top, koltuğunda zırhlı, başında uçak olduğu halde yapılmış bir karikatürünü göstermişti. Bunun üzerine Mussolini, memnuniyetini göstererek gülmüş ve gazeteyi alıp saklamış, ertesi gün faşist gazetelerin birinde yayınlattı⁶⁸⁵. Görüldüğü üzere Mussolini, kendi gücünün karikatürize edilmesinden bile gurur duyuyordu.

Mussolini'ni İstanbul'daki İtalyanların durumunu sorduğunda Marziyo, “*Siz hasta olduğunuz zaman mahzun, olmadığınız zaman memnundurlar*” diye karşılık vermişti⁶⁸⁶.

Akşam gazetesi muhabiriyle Kici sarayında yapılan görüşmede Mussolini'nin Türk basını hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılıyordu. Mussolini, İtalyan basını için “*son derece basiret ve ihtiyatla hareket*” ve kendisinin de basına nezaret ettiğinden bahsediyordu. Basına sansür uygulamamış, ya da sadece faşist basına izin vermemiş gibi, basının “*şiddetli bir lisan kullanmaması, yerinde olmayan tabirleri istimal etmemesi için dikkatli davrandığını*” iddia ediyordu. Türk basını ise eleştirel bir tarzda uyarıyordu.

Mussolini, Türkiye'yle ittifak konusunda acele davranılmaması gerektiğini belirttikten sonra, “*İttifak olmak için, her halde müteakıl menafide olunmalıdır, ittifak, bir nevi izdivaçtır. Aşk izdivaçları olduğu gibi, akıl izdivaçları da mevcuttur. Politikada ise ancak bu ikinci nevi izdivaçlar makbuldür...*” ifadeleriyle iki devlet arasında karşılıklı menfaat ilişkisinde ittifak kurabileceğini gösteriyordu. Bunun ışığını yakan Mussolini, devletlerinin siyasetinin şartlara göre değişkenliğini ima suretiyle ittifak konusunda şunları da ilave ediyordu: “*İstikbal, kati surette çizilmiş, dümdüz bir demiryolu hattına benzemez. İstikbal, bi-nihaye ve “gayr-i kabil-i tahmin” imkanlar sahasıdır*”.

Mussolini yeni Türkiye'den bahsederken Gazi Paşa hakkında: “*Gazi 'yi, azm ü irade sahibi ve fîliyat adamı olarak tanyorum. Kendisi, memleketin istiklal*

⁶⁸⁵ **Akşam**, 5 Ağustos 1925.

⁶⁸⁶ Mussolini'nin hastalığı, faşizm düşmanlarının elinde bir silahtı. Hatta bir zamanlar oldukça endişe yaratmıştı. Geçirdiği mide rahatsızlığı dolayısıyla en iyi doktorlar, ameliyat yapılması lüzumunda ittifak etmişlerdi. Ancak ameliyattan sonra yirmi gün dinlenmesi gerekiyordu. Mussolini bu istirahati uygun görmeyince tedbir alındı. Hastalığı dolayısıyla Mussolini hayvana, otomobile, uçağa binmekten menedilmişti. Bu esnada Mussolini bir şehre gitmiş ve orada bir onbaşının kızıyla keman çalmıştı. (**Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1925; **Akşam**, 5 Ağustos 1925).

kahramanıdır, yalnız bu sıfatı bile müşarün-ileyhi muazzam tarihin ön safına koyuyor. Esasen ben, umumiyetle, kuvvetli hükümetleri, omuzlarına mesuliyet yüklenmesini bilen hükümetleri severim.” diyerek saygısını dile getiriyordu⁶⁸⁷.

İtalyan Deniz Cemiyeti Kuvvetleri Başkanı Prens Diyetto eşliğinde İtalyanlar İstanbul’a bir dostluk gezisi düzenlemişlerdi (Haziran 1925). Diyetto, “*arkadaşlar sizi güzel İstanbul şehri mümessilleri şerefine ve Türkiye İtalya dostluğunun idame ve takviyesi için kadeh kaldırmaya davet ediyorum. Yaşasın Türkiye İtalya dostluğu..!*” diyerek iki ülke arasındaki dostluğu şereflendiriyordu.

Montanya ise nutkunda iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesinden övgüyle bahsediyordu. Bunlara karşılık Belediye Başkanı Emin Bey konuşmasında yeni Türkiye’nin eski Osmanlı olmadığı noktasında beyanda bulunarak bu seyahatin İtalyanlara yeni devleti tanıtaacağı umudunu dile getiriyordu⁶⁸⁸.

Yukarıdaki iyi ilişkiler devam ederken iki ülke arasında Musul⁶⁸⁹ meselesinden dolayı soğukluk çıkmıştı. Rapollo Mülakatı’nda İngiliz ve İtalyan Dışişleri Bakanları, Türkiye Cemiyet-i Akvamın Musul hakkındaki kararını kabul etmediği takdirde İtalya’nın da zorlayıcı tedbirlere katılımını kararlaştırmış; Yunanistan da aynı suretle hareket etmeyi taahhüt etmişti. Böylece İngiltere Cemiyet-i Akvamı sıkıştırarak Musul

⁶⁸⁷ **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1926; **Akşam**, 30 Haziran 1926; **Vakit**, 30 Haziran 1926. **Bkz. (B.11).**

⁶⁸⁸ Montanya’nın nutku: “*Türk dostlarım, nutkumun bu kısmını size hitap ediyorum. Bu defa İstanbul’u ziyarete karar veren İtalyan Cemiyet-i Deniz Kuvvetleri 20.000 azası olan ilmi, dini, siyasi bir cemiyettir. Bütün gayesi, İtalya, ticaretinin inkişaf ve civar sahillere teşmilidir. (...) Bu küçük temaslar milletler beynindeki samimiyeti ve münasebatını artırır. Bahri ticaret hususunda, Türkiye’nin son günlerde gösterdiği terakkiyatı, çok alakadar ve memnun etmektedir. Kemal-i mesrurane görüyorum ki Türk ticaret deniz kuvvetleri terakki etmekte ve Türk ticaret filosu mühim bir vaziyet hali almaktadır. Nasıl ki İtalyan ticaret, bayrağı Türk sahillerinde hisn-ü kabul görmekte ve mühim bir mevki işgal etmekte ise en büyük kısım Türk ticaret bayrağındadır. İtalyan sahillerinde bu mevkiyi işgal etmiştir. Aynı denize bakan iki devleti için bu gayenin muhakkak en mühimmi iktisadi ve mesut bir hadisedir.*

İtalyan vatandaşlarının burada gördükleri hüsn-ü kabulden dolayı çok mütehasşisim. Türkiye’yi her noktasında ala ettirmeğe karar vermek olan faal ve genç Türkiye Reis-i cumhuru hakkında muhabbet ve hürmet nihayetsizdir. Arkadaşlar sizleri Türkiye’nin azimperver hükümeti ve Türkiye dostluğu namına idare-i akdaha davet ediyorum. Yaşasın Türkiye..!”

Belediye Başkanı Emin Bey’in konuşması: (...) “*Biz bütün İtalyan milleti, güzel İtalyan memleketi ve onun, sanayi-i cami ile kudretkar sanatkarlarını iyi tanırız. Halbuki buna mukabil, bu defa İtalya’ya yaptığım kısa bir seyahat zarfında görmüş idim ki İtalyanlar, bizi hiç de tanımıyor. Bir iki asır evvelki Osmanlılar zannediyor. İşte sizin teşrifinizle bunlar batıl-ı zail olarak Türkiye’de eylem eski gayr-i mütesanid büyük Osmanlı İmparatorluğuna nazaran küçük fakat kavi, hür ve müstakil bir Türk Cumhuriyeti bulunduğu görülecek ve bunu vatandaşlarınıza bildirmek suretiyle bizleri aynı zamanda tanıştırmış olacağınız için çok mesrur oluyorum. Memleketimiz hakkında gerek prens hazretlerinin gerekse sefir cenaplarının söylediği güzel sözlerin ve samimiyet ve nezaketinin icabatı gibi değil, hakiki ve samimi olduğunu fikretmek isterim. Türk ve İtalyan dostluğunun tesisi şerefine ve her iki millet ve memleketin saadeti namına ref’ ve akdah eder sizinle beraber hepinizin idare-i akdah etmesini teklif ederim.*” (...) (**Akşam**, 23 Haziran 1925).

⁶⁸⁹ Musul meselesinin çözümü, 19 Mayıs 1924’de Haliç’te bir konferans toplanarak başladı. Karşılıklı görüşmelerden bir sonuç alınamayınca İngiltere, konuyu 6 Ağustos 1924’te Milletler Cemiyeti’ne taşıdı. Sonuç olarak 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşmasıyla Musul sorunu çözüldü.

meselesinde kendi davasına uygun bir karar çıkarttı. Türkiye bu karara, Türk – Rus Muahedenamesi ile karşılık verdi. İngiltere de bu darbeye, İngiltere – İtalya İtilafı ile cevap veriyordu. Mussolini ile İngiltere Dışişleri Bakanı Çemberlayn (Austen Chamberlain) arasında Türkiye’ye karşı bir suikast hazırlığı anlaşılıyordu⁶⁹⁰.

Hakimiyet-i Milliye başyazarı, Türkiye – İtalya ilişkileri konusunda, İtalyan halkının savaş yanlısı olmadığını, Türkiye’ye karşı da iyi niyetler beslediğini belirtiyordu. Ardından Musul konusunda bir İtalyanın şu sözlerini aktararak aynı kanatai paylaştığını ortaya koymaktaydı: *“Azizim siz şu Musul meselesini halletmekle en salim bir harekette bulunmuş oldunuz. İnanız ki bu kararınızla İtalya’nın Türkiye’ye karşı beslediği hususi emelleri, tecavüz ihtiraslarını kökünden kırdınız. Belki siz bunun farkında değilsiniz. Bu halet-i ruhiyeyi ancak burada, içimizde hissetmek mümkündür. Bundan sonra İtalyan gazetelerinde Türk dostluğundan, Türk lehdarlığından bahsedildiğini görürseniz şaşmayınız!”*⁶⁹¹.

Türkiye – İtalya münasebetlerinde bir başka gerilim şair Danonçyo’ydü. Kendince bir kahramanlık ve destan yaratmak isteyen şair, gelecek adına İtalya’nın gözünü Anadolu’ya çevirmesini şair edasıyla arzuluyordu. *“Sinyor Mussolini okusun!”* başlığıyla çıkan Cumhuriyet gazetesinin eleştirisinde İtalyan şairi Danonçyo’nun İtalyanları Anadolu’ya hücumu teşvik emesi ele alınıyordu. Dolayısıyla gazete, önce Mussolini’nin, eski Roma’yı ihya etme adına emperyalist ve faşist zihniyeti ile yaptığı Trablusgarp seyahatinden başlamıştı. İtalyanlarda yeni bir kahramanlık devri açmak isteyen İtalyan diktatöründen sonra Garibaldi Danonçyo’nun kışkırtıcı hitabıyla İtalyanlar heyecana getirilmek isteniyordu. Şair, bir zamanlar Akdeniz’in bir ucundan öbür ucuna ve İran sınırının daha ilerisine kadar uzanan Roma’nın haşmet ve azamet devrinden bahsederek milletine büyük bir gurur şırıngası yaptıktan sonra Mussolini’nin geçen sene İtalyanlara: *“Benim bir mevud telakkim var, vakti hulul edince bunun mahallini size bildireceğim. Hepinizin o mahalle şitab edeceğinizden eminim”* dediğini hatırlatıyordu. Gazeteye göre, *“bir şair için doğanın her zerresinde gayet kolaylıkla alınan bir ilham ve mistik içinde çok kolay yazılabilen ve çok kolay söylenen bir şiir ile bir millet çok çetin ve başvurulmadıkça salabeti anlaşılmayacak çok sert bir kayaya karşı müsademe hazırlıklarına davet ediliyor”*du⁶⁹².

⁶⁹⁰ Cumhuriyet, 5 Kanunisanı 1926.

⁶⁹¹ Hakimiyet-i Milliye, 1 Temmuz 1926.

⁶⁹² Danonçyo diyor ki: *“Karadeniz’den Akdeniz’e kadar imtidad eden ve Cenab-ı Hakk’ın güzelleştirdiği bu memleket bilahere Müslümanlar tarafından harap edildi. Bu memleket o kadar güzel, tabii servetleri o kadar çoktu ki Cenab-ı Hakk ilk insanı bu güzel memleketin şark kısmında yarattı.*

Danonço'nun küstahça İtalyanları Anadolu'yu istilaya davet etmesine Abdülhak Hamid de bir mektupla ve ihtar nevinden karşılık veriyordu: “İtalyan şairi Danonço'nun İtalyanları Anadolu'yu istilaya davet etmesi ihtimal ki bazıları nezdinde hayreti mucip olmuştur. Halbuki Türk ekseriyetinin bu davet-i cihangiraneyi vakurane bir istigna ile telakki edeceğinde ben şüphe etmiyorum.

Malumunuzdur ki şairlerin bahşayışleri mebzuldür. Ezcümle İran şuarasından Hafız, maşukasının yüzündeki hal-i hinduye Semerkant ve Buhara'yi bahşetmiş idi.

Bu cengaver yahut yağma-gir şair de İtalyanlara Anadolu'yu peşkeş ediyor.

İtalya şairi tahdid kabul etmeyen İtalyan mefkuresinden bahsederken dünyada bir de bir Türk mefkuresi, kılıcıyla kalemiyle hayret-engiz bir inkılap icat eden bir Türk mefkure-i milliyesi mevcut olduğunu unutuyor. İtalya şair meşhurine bunu unutmamasını ihtar ediyorum”⁶⁹³.

Aka Gündüz ise, Danonço'nun bu saçmalıklarına karşı, Mussolini'ye hitaben bir mektup yazdı. Mussolini'den sürekli “ona söyle” şeklinde ifadelerle Danonço'yu muhatap dahi almayacağını, devlet reisi Mussolini varken alamayacağını, belirtiyordu. Aka Gündüz, hakaret dolu bu mektubunda birçok uyarıyla beraber Danonço'nun susturulmasını rica etmekteydi⁶⁹⁴.

100 milyon insanın rahatça yaşayabileceği bu memleket, bugün Salibe kurban olan Hristiyanların kanı ile boyanmıştır. Dört asırdan beri Garp ile temasta bulunmalarına rağmen Garbın medeniyetini elan takdir edemeyen barbar Müslümanlar bu memlekette nehir gibi kan akıttılar.

İtalya! Sana yalvarıyorum. Sen yalnız iste; ve bu memleket senin olacaktır!

Asırlar devam eden derin uykudan sonra, İtalya tekrar uyanmaya, şairin tasvir ettiği eski şereflere tekrar nail olmaya gayret ediyor.

İlk insanın ve medeniyetin beşiği telakki edilen bu memleketler bugün asıl sahiplerini tekrar oralara davet ediyor ve bir zamanlar Viyana'ya bile muhasara ederek, Vusta Asya'dan medeniyeti kaldıran vahşi Müslümanları, geldikleri Asya'ya tart etmemizi bizden istiyor.

İtalya, asrımızın asıl Salib şövalyesi olarak bir defa daha Hilal'e karşı taarruz edecek ve bu sefer Salib muzaffer olacaktır. Şarki Bahr-i sefid, sabık Osmanlı İmparatorluğu, Arnavutluk ve Afrika sevhili Roma İmparatorluğu'na aittir. Kuvve-i cebriye istimal edildiği takdirde, onlar olmuş meyveler gibi İtalya'nın aguşuna düşecektir.

İtalya! Tekrar yalvarıyorum, tarihin sana tevdi ettiği vazifeyi derhal ve harfiyen ifa et! Uyan! ve sevgilisinin kucağından kaçırılıp bir haydutun mağarasında paslı zincirlerle bağlanmış bir kadına benzeyen bu güzel memlekete tesahup et!

İtalya, mukadderatına doğru kati hatvelerle ilerlemeye karar verince, kimse ve hiçbir şey ona mani olamayacaktır. Hristiyanlık onu alkışlayacak ve dünyanın her tarafında eğilmiş olan İtalya'nın evlatları, yeniden hayat bulan Roma'ya görmek, onun şerefi ile şereflenmek için onun aguş-u şefkatine avdet edecektir.

İtalya'nın siyasileri tedbirli bir dil kullanmak mecburiyetinde bulunuyorlar. Oysa Bir şair için bu gibi kuyud söz konusu olamaz. Mefkureler kontrole tabi olamaz. Bundan dolayıdır ki, sözümü bütün millete hitap ederek beyan ediyorum ki, Başbakanın geçen sene bahsettiği randevu mahalli Cenab-ı Hakk'ın “müsmir bahçesi” olan Anadolu'dur.

Geliniz! Talep ediniz! Alınız! ve bu sizin olacaktır!” (Cumhuriyet, 2 Temmuz 1926).

⁶⁹³ **Vakit**, 5 Temmuz 1926.

⁶⁹⁴ Aka Gündüz, “Sinyor Mussolini Cenaplarına (Hafif Bir Uslupla Yazılmış Ağır Bir Mesele)”, **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1926. **Bkz. (B.12).**

B- İKİ TİYATRO: SİCİLYA VE RODOS “TAHŞİDATI”

1- Sicilya Yığınağı

İtalya’da askeri ve siyasi alanda hummalı çalışmalar vardı. Tevhid-i Efkar gazetesi bu konuda endişeliydi. Dolayısıyla İtalya’nın Makyavel siyasetini, Türkiye’nin İtalya’ya karşı tetikte olması adına yeterli sebeplerden sayıyordu. Sicilya yığınağı haberleri üzerine Mussolini’nin bu olayda Türkiye’yi hedef alması ihtimali galip gelmekteydi. Bu hareketin iki hedefi olabilirdi; ya Afrika, ya da Anadolu. Gazete, bu cümlelerden sonra, ikinci şıkkın olması halinde Mussolini, Yunanlıların acı tecrübesini tekrar etmeye heves ettiğini söyleyerek bir tehdit savuruyordu.

Bu yığınakla ilgili elçilikten bilgi alınmak istenmiş, ancak elçilik bu tarz haberlerin yalan olduğunu, kendilerinin de gazetelerden okuduklarını, askeri elçilik olsun, Roma olsun bu haberleri tekzip ettiğini, hatta “*sizin gibi harp oyunları*” dahi yapılmadığını söylemişti. Mussolini’nin Sicilya ziyaretlerinin de ancak yerel bir ziyaretten ibaret olduğunu ve önem verilmeyeceğini söylemişti. Montanya da aynı şekilde beyanat vermekle beraber, farklı olarak, mevsimin manevra mevsimi olması dolayısıyla belki ufak bir manevra için orada küçük bazı kıtaların toplanmış olması olabilir diyordu.

Yine de Tevhid-i Efkar gazetesi, İtalyan siyaseti nazarında yalnız menfaatin mukaddes olduğu düşüncesiyle yığınak olayına önem vermenin gerekliliğine dikkat çekmekteydi. Ayrıca İtalya, istilacı emellerine hedef seçtiği memleketleri hep kurnazca elde etmişti.

Fransız gazeteleri Mussolini’nin emperyalist siyasetini eleştirirken sol görüşün ileri gazetelerinden Kotidyen, Faşist İtalya hakkında ağır bir dil kullanmaktaydı. Gazeteye göre, İtalya’nın askeri hazırlıkları Fransa’ya yönelik olamazdı; o halde bu yığınağı ya Arnavutluk, ya da Türkiye için yapacaktı. Zaten Mussolini, İtalya’nın gözlerinin Doğu’ya doğru olduğunu söylemişti⁶⁹⁵.

Dışişleri Encümeni Şükrü Kaya Bey bir makalesinde Sicilya yığınağını irdelerken (Yeni Gün’ün makalesinde), bu yığınakın Balkanlar, Adriatik ya da Türkiye için olabileceği ihtimali üzerinde duruyordu. Mussolini’nin zaferden ve Doğu’dan defalarca bahsetmesi, Cenevre’de Üçler İtilafı, On İki Ada ve Meis meselesinde ısrarı gibi konular arasında bir mantık ilişkisi kurarak bu hazırlıkların Anadolu’ya yönelik olma ihtimalini araştırdığını belirtiyordu⁶⁹⁶.

⁶⁹⁵ Tevhid-i Efkar, 23 Mayıs 1924.

⁶⁹⁶ Cumhuriyet, 23 Mayıs 1924; Babalık, 25 Mayıs 1924.

Şükrü Kaya'nın tahliline nazaran, Sicilya manevralara zemin olamaz, ayrıca Trablusgarp'ta da gizli yığınağı gerektirecek önemli olay yoktu. Şükrü Kaya, yığınağı “*İtalya'nın kaderini denetimsiz, ortaksız idare eden*” Mussolini'nin Roma İmparatorluğunu diriltmesi olayına bağlamaya çalışıyordu. “*Roma kartalının muzaffer kanatlarını yeniden açacağı, Mussolini'nin aşağı yukarı bütün nutuklarının parlak hatimelerini teşkil eder*” diyordu.

Şükrü Kaya, birçok ihtimali makul gerekçelerle elimine ettikten sonra ortada bir Tunus, bir Anadolu, bir de “*tecrübe balonu*” ihtimallerinin kaldığını söylüyordu. Sonuçta İtalya emtia ve eşyadan çok nüfus ihraç eden bir ülkeydi.

Şükrü Kaya, bu ihtimallerdense İtalya'nın akıllıca bir siyaset takip etmesi temennisindeydi ve bir noktada Türk'ün gücünden çekinmesini salık veriyordu: “*Şark ve Garb'in emperyalistleri arasında henüz Türkiye hakikat kayasına alınmış çarparak parçalanmamış olanlar varsa tecrübeyi taliden memnu değillerdir*”⁶⁹⁷.

Necmettin Sadak da, bir köşe yazısında, sınırlarımızın her tarafında bir sıkıntı kümesi mevcutken bir de bu gürültüler arasında İtalya'nın baş gösterdiğinden şikayetçiydi. Sicilya yığınağı ile İtalya kime karşı askeri bir harekette bulunabilir? ihtimalini, İtalya'nın ihtilaf halinde olduğu birçok devlet ve meseleyi hallettiğini belirterek geriye sadece Türkiye'nin kaldığı çıkarımında bulunuyordu. “*İtalya bizden ne isteyebilir? Diğer yandan İtalya'nın birçok askeri limanları var; oralardan doğrudan doğruya sevkியatta bulunmak imkanı varken askerlerini bu adaya yığmanın manası ne?*” gibi sorgulamalarda bulunan yazar, İtalya'nın bu hareketine bir anlam veremiyordu. Necmettin Sadak, anlaşılan içerde “*teceddüt ve ıslahatla*” uğraşırken dış siyasetimizi de sağlam esaslara bağlamak zorundayız⁶⁹⁸ uyarısıyla sözünü bitiriyordu.

Sicilya yığınağı hakkında İtalya elçiliği büyük bir gizlilik göstermekteydi. Ancak Akşam gazetesi, orada çalışan ve asla ismini vermeyen bir yetkiliyle görüşme yapmıştı. Bu görüşmede yetkili eleman, İtalya'nın Türkiye'ye karşı asla düşmanca emeller beslemediği, Sicilya Adası'nda gerçekten askeri bir yığınak varsa bu, İtalya'nın Afrika'da görev alan kıtalarını Sicilya'daki merkezlerden sevk etmesiyle alakalı bir durum olabileceğini söylüyordu. Şahsın iddiası, bu heyecan verici haber Türkiye ile İtalya'nın arasını açmak isteyenlerin dedikodularından başka bir şey değildi⁶⁹⁹.

⁶⁹⁷ Şükrü Kaya, “*Sicilya Tahşidatı Kime Karşıdır?*”, **Cumhuriyet**, 23 – 24 Mayıs 1924.

⁶⁹⁸ Necmettin Sadak, “*Hala Harp Ortasında mıyız?*”, **Akşam**, 25 Mayıs 1924.

⁶⁹⁹ **Akşam**, 25 Mayıs 1924; **Tevhid-i Efkâr**, 27 Mayıs 1924.

Elçi Montanya ise, şimdiye kadar gazetecileri kabul etmese de yine Akşam gazetesine konuşma yapmaya razı olmuştu. Sicilya yığnağının Türkiye’de ortaya çıkardığı iddialar ve Mussolini’nin çeşitli manevralara katılması bu haberlere önem verilmesine sebep olmuştu. Bütün bu olayların Mussolini’nin Doğu politikası hakkındaki bildirisini de hatırlattığı sözü üzerine Montanya, “*Bu mesele hakkında size beyanatta bulunamam. Bu o kadar gülünç bir şeydir ki böyle dedikoduları kale almak bir sefir için abestir.*”⁷⁰⁰ diyerek meselenin anlamsızlığını vurguluyordu.

Başka bir İtalyan diplomatı ise bu konuda, böyle açık bir yığnağın komik olacağını belirterek, “*Böyle ala melei’n-nas tahşidat olur mu?*” şeklinde şaşkınlığını dile getiriyordu⁷⁰¹.

Necmettin Sadak başka bir yazısında öz eleştiri yaparak Türk basınının bu tarz haberlere karşı kendini sorgulamasını, hükümde aceleci davranmamasını bir noktada telkin etmekteydi. Çünkü yığınak haberleri asılsız çıktı. Ayrıca Elçi Montanya’nın resmi teminatı, halkın endişelerini giderecek şekildeydi. Bize karşı görülen bu yığınak, Trablusgarp’a gönderilecek bazı askeri birliklerin hareket hattından ibaretti. Ona nazaran, nereden geldiği, niçin çıkarıldığı bilinmeyen haberler karşısında bu şekilde durmadan fırtına koparmak yabancı kulisler üzerinde etkisiz kalmaya ve gülünç duruma düşmeye sebebiyet verecektir⁷⁰².

Ahmet Emin, Sicilya yığnağı üzerine ince bir tespit ve tahlilde bulunarak, tertibatın tam da Musul meselesinin görüşülmesine denk gelmesi, İtalya hükümdarının İngiltere’ye seyahati ve bir İngiliz – İtalyan itilafından bahsedilmesi olasılıklarıyla

⁷⁰⁰ “*Matbuatın hücumlarına rağmen – zira ben Türkiye’ye geledi üçüncü defadır ki İtalya aleyhinde neşriyat oluyor! – size güvenmedim ve güvenmiyorum. Türkler hakkında beslediğim muhabbet ve hüsn-ü niyetin eserlerini her fırsatta izhar ve maddeten ispat ettiğimi elbette tahattur edersiniz. Hissiyatımın da katiyen değişmediğine emin olabilirsiniz. En büyük emelim, evet, en büyük emelim sizinle dost olmak ve sizi de bize dost görmektir. Ben istiyorum ki Türkiye ile İtalya harbin tevlit ettiği yaraları kapamak için el ele versin, beraber çalışsın. İşte Türkiye’de takip ettiğim siyaset harpten mütevellit müşkülât içinde bulunduğunuzu takdir ederim, fakat Türk efskar-ı umumiyesi dahi bizim size karşı dostane ve nazikane hareket ettiğimizi tasdik etmelidir. İşte bu esbabdan dolayı ben bu gibi hücumlara ehemmiyet vermem. Çünkü dost, iyi dost olmaklığımızı istiyorum. Size bir misal olarak bundan birkaç gün evvelki bir resmi tebliği okuyayım: (Son toplanan bakanlar kurulunda Mussolini İtalya ile Türkiye arasındaki siyasi vaziyetin yeniden tamamen kesb ve vuzuh ettiğini söylemiştir. Montania, kendisiyle samimi dostane ilişkileri idame etmek arzusunda bulunduğunu Türkiye’ye karşı İtalya’nın siyasi hiçbir istilacı maksadı takip etmediğini İsmet Paşa’ya ispat etmiştir).*

Biz sergüzeşt arkasında koşan adamlar değiliz. Biz, memleketimizin iktisaden ihyasında başka bir şey düşünmüyoruz. Bunu ispat için Kral hazretlerinin dün Meclis-i Mebusanda irad ettiği nutk-u iftitahının size ait kısmını okuyayım: Rusya ile akdedilen itilaflar Lozan Muahedenamesi sulhu tekrar idame etmiş ve bu memleketlerle ticaret revabıtının ihyasının temin etmiştir. Şunu da ilave edeyim ki İtalya sefareti bazılarının işaasında bir faide buldukları gibi hususi imtiyazlar takip eylememiş ve hiçbir zaman etmeyecektir.” (Akşam, 27 Mayıs 1924; Cumhuriyet, 13 Mayıs 1924).

⁷⁰¹ Akşam, 27 Mayıs 1924; Cumhuriyet, 13 Mayıs 1924.

⁷⁰² Akşam, 27 Mayıs 1924.

Türkiye için yine de düşünülecek bir olay olduğunu söylüyordu. Ona göre Diktatör'ün maceralara atılmaktan zevk alması da hesaba katılacak etkenlerdendi⁷⁰³.

Londra Konferansı ve Haliç Konferansı hakkında Fransız “*Tan*” gazetesi, Ahmet Emin'in endişelerini paylaştığı bir makalesinde, tam Musul Görüşmelerinin cereyan ettiği sırada İtalyan yığınağı meselesinin çıktığını ve uyanık bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin derhal icap eden tedbirleri aldığını kaydettikten sonra Mussolini'nin İtalyan Paramentosunda İtalya'nın Lozan Muahedesi ahkâmını tamamen tatbik edeceği hakkındaki sözlerini hatırlatıyordu. İtalya'nın daha onaylanmasının ertesi günü Türkiye'ye karşı savaş ilan etmekle Lozan Muahedesini yırtmayacağını söylüyor ve makalesini şu cümleyle bitiriyordu: “*İtalya'yı, İzmir'in atisinden ziyade Avlonya'nın mukadderatı daha yakından alakadar eder*”⁷⁰⁴.

2- Rodos Yığınağı

Musul Görüşmelerine denk gelen Sicilya tahşidatı, tam bitecek derken bu sefer Rodos yığınağı başladı. Bunun üzerine Necmettin Sadak, Rodos yığınağı için sert bir eleştiride bulundu. Her zamanki gibi, buna da sebep Mussolini'nin, “*Artık gözlerimiz Şarka müteveccihdir!*” sözü kabul ediliyordu. Necmettin Sadak, kızgınlığıyla devam ederek İtalya'nın neyin peşinde olduğunu çözmeye çalıştığını belirtiyordu. Kralın kardeşinin oğlunun (Piedmont) da adaya gidip bir kumanda üstlenmesi, durumu daha da ciddileştiriyordu. Her sene nüfusu yarım milyon artan İtalya, dışarda verimli sömürgeler arıyordu. Diğer yandan İtalya'nın Balkan devletleriyle anlaşmazlığı kapandı ve Küçük İtilaf grubuna katıldı. Yunanistan'la arasındaki Oniki Ada meselesi de artık İngiltere – İtalya arasında bir görüşme konusu haline geldi. Necmettin Sadak, bu ihtimallerle olayın aslını anlamaya çalışırken sonuç olarak İtalya'nın askeri hareketini Türkiye'ye yönelik bir gösteri şeklinde algılıyordu⁷⁰⁵.

İtalyan elçilik müsteşarı ve maslahatgüzarı Dotasta, Akşam gazetesi yazarına verdiği demeçte, Türkiye'deki endişeleri reddederken bu heyecanın ve asabiyetin yaratılmasında asıl sebep olarak gazeteleri işaret ediyordu. Dotasta, Adnan Bey'le görüşerek basın bu yakışıksız yayını protesto edeceğini söylemişti. Ankara'dan gelen telgrafa göre de bu yığınak, Musul görüşmeleri esnasında bizi tehdit için yapılan

⁷⁰³ Ahmet Emin, “*Siyaseti Hariciyemiz?*”, **Tevhid-i Efkar**, 30 Mayıs 1924.

⁷⁰⁴ **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1924.

⁷⁰⁵ Necmettin Sadak, “*Tecavüz İhtimali?*”, **Akşam**, 2 Haziran 1924. *Tevhid-i Efkar* gazetesindeki Ahmet Emin'in makalesinde de Hakimiyyet-i Milliye'nin bu makalesine atıfta bulunulmakta, hatta makale durumu en iyi şekilde izah eden yazı olarak tasvip edilmektedir.

bir blöf mahiyetinde anlaşılmaktaydı. Gazeteye göre, bu durum İngilizlerle İtalyanların hala Türkiye'yi anlamadıklarını göstermekteydi. Ancak her şeyde uyanık bulunan hükümet her ihtimale karşı gereken tedbirleri almıştı⁷⁰⁶. Ancak “blöf” yorumuna Ahmet Emin itiraz nevinden eleştiri getirerek, “*İtalya'nın bu hareketi bir blöf dahi olsa bize karşı dost olduğunu iddia eden bir hükümetten çıkmasının özellikle Musul meselesi gibi nazik bir meselenin İngiliz'le görüşülmesi esnasında ortaya çıkmasının manası nedir? Bundan dolayı hiç zannetmiyoruz ki hükümet bir blöf karşısında bulunduğu kesinlikle emin ve bu vaziyetten tatmin olmuş olarak işi ciddiyetle inceleme ve muhakemeden uzak bulunsun.*” şeklinde itidalli davranıyordu. Onun bakış açısından bu şayiaları blöf kabul etmek büyük bir gaflet demektir. Böyle bir durumda vazifemiz hazır bulunmaktır; aksi halde blöf yerine gerçek ile karşılaşmak çok feci olur⁷⁰⁷.

Rodos'taki İtalyan yığınağı hakkında malumat almak üzere İtalya elçiliğine müracaatta bulunan Cumhuriyet gazetesi yazarı, İtalya elçiliği genel sekreteri Bertele'ye rastlamış ve bu konuda elçiliğe ne gibi bilgi geldiğini sormuştu. Genel sekreterin bunlardan haberdar olmadığı anlaşılınca gazeteci tarafından kendisine tercüme edilen telgraf haberlerine, “*Bu haberleri tekzip bile etmek istemeyiz, sefaretin hiçbir malumatı yok, tekrar ediyorum, tekzip etmek bile istemeyiz!*” şeklinde asabi cevap vermişti.

Bunun üzerine gazeteci, “Ateşsiz duman olmaz” sözü gereği, durup dururken bu haberlerin kendi kendine yayılmasının mümkün olamayacağını sekretere söylemiş ve Bertele de cevaben: “*Türk matbaasının neşriyatından biz mesul olamayız; bu haberlerin nasıl şuyu' bulduğunu temin etmek bize ait değildir*” demişti. Gazete, “*Şimdilik malum olan bir şey varsa o da, işin içinde, artık ketm ve ihfası mümkün olmayan bir Makyavellik olduğudur*”⁷⁰⁸ diyordu.

İtalya'nın önce Sicilya'da sonra da Rodos'ta yaptığı yığınaklar üzerine ortaya çıkan vaziyet gittikçe önem kazanıyordu. Mussolini, İtalya'nın Napolyon'u olmaya karar vermiş gibiydi. Tevhid-i Efkâr gazetesi bu iki duruma çok sert ve hamasi bir tepki verdi. Öyleki, Siyah Gömleklilere karşı aslan yürekli Mehmetçiklerle karşılık veriyordu⁷⁰⁹.

⁷⁰⁶ Dotasta'nın beyanati: “(...) Sizi temin ederim ki İtalya Türkiye'ye karşı hiçbir emel-i hasmane perverde etmemektedir. Rodos yığınağının katiiyen aslı yoktur. Bir kere verilen haberleri kontrol ediniz. Deniyor ki Rodos'a 3 alay çıkarılmış. 3 alay takriben 15000 asker eder. Bu kadar askerin nakli için bir nakliye filosu bunun himayesi için de bir harp filosu tahriki iktiza eder. Bunlar olmuş mu? Hayır, o halde? Sonra bu sevk edilmiş kuvvetin Prens Piyemon (Piedmont)'un kumandasında olduğu yazıldı. Bu Prens henüz 23 yaşında bir gençtir. Bu yaşta bir adama bir ordu tevdi edilebilir mi, sizi temin ederim ki bu haberler yanlıştır. Bunların takibi tehlikelidir”. (Akşam, 2 Haziran 1924).

⁷⁰⁷ Ahmet Emin, “Silaha Sarılmaya Mecbur Kalırsak...”, Tevhid-i Efkâr, 2 Haziran 1924.

⁷⁰⁸ Cumhuriyet, 1 Haziran 1924.

⁷⁰⁹ “İtalyan diktatörünün Doğu'ya yönelen nazarları eğer Türk topraklarına kem gözle bakarsa orada göreceği manzara, herhalde – öyle tahmin ettiği gibi – İtalya'nın fazla nüfusunu bekleyen bir gülistan

Tevhid-i Efkâr gazetesi, “*Bu yığınaqla Mussolini acaba Adalar Denizini (Ege) bulandırmak ve bulanık suda avlanmak mı istiyor?*” gibi şüpheli yaklaşımlarla yığınağın Türkiye’ye yönelik olduğu şüphesini artırmıştı. İtalya'nın 12 Ada meselesini halletmek üzere Yunanistan'ı davet etmesi de hazırlıkların Yunanistan'a karşı bir gösteriden ibaret olması ihtimalini ortadan kaldırmamıştı. Gazete yine de bu tehditler Türkiye’ye karşıysa şu yanıtı veriyordu: “*Mussolini'nin kararı mutlaka bizimle savaşmak ise dünyada Türklerden daha iyi savaşacak bir millet yoktur. Memleketimize saldırı yapıldığı zaman Türk, Mussolini'nin gösterilerde ve Roma sokaklarında kucağında gezdirdiği cinsten ele avuca sığacak bir aslan değildir! Ümit edelim ki İtalyan Başbakanı kendi yavru aslanı ile oynamakta devam edecek, Doğu'nun aslanı ile da dost geçinecektir*”.

Askeri kurmaylardan biri ile yapılan görüşmede ise, Kurmay mantık yüklü bir cevapla demiştir ki: “*Ciddi bir hareket-i askeriye böyle olmaz. Yığınaql hiçbir zaman işaa edilmez ve bil-farz 100.000 kişilik toplu bir kuvvet birden bire bir sahile çıkarılır. Halbuki, İtalyan yığınağı fazlasıyla işaa edilmiş ve etrafında gürültü yapılmıştır. Bu hiçbir askerin meçhul olmaması lazım gelen basit ve genel bir kuraldır*”⁷¹⁰.

İngilizlere göre, Mussolini yayılma için Türkiye'nin diğer devletlerle olan son ihtilaflarından faydalanma emelindeydi. Rodos yığınağı, İtalya'nın Anadolu hakkında beslediği istila amellerinin yansımasıydı. Mussolini'nin İtalya'ya yeniden topraklar kazandırmak için beklediği fırsat doğmuştu. Musul, Suriye sınırı meselesi, Türkiye ile Rusya arasında gerginlik şayiaları, Mussolini'yi ve İtalyanları harekete getirmek için yeterliydi⁷¹¹.

Rodos yığınağının arkasındaki gizli mana İtalya'nın ekonomik meselesinde saklıydı. Artan dünya nüfusu, Avrupa'yı da tedirgin ediyordu. Bu manada İtalya bir Göçmenler Konferansı bile düzenledi. 15 Mayıs'ta toplanacak bu konferans hakkında Türk basınında haber yapılmıyordu. Gazete burdan yola çıkarak okuyuculara, Akdeniz politikasıyla ilgili bir fikir vermeye çalışırken işin ciddiyetini, nüfus dalgalanmaları ve

olmayacak. Türk topraklarında çok can yakan dikenler, çok sivri, çok keskin dikenler vardır. Mussolini bunu, bir defa vaktiyle kendisi gibi diktatör olmuş ve Napolyon olmak istemiş bulunan Venizelos'tan tahkim edebilir. Gerçi İtalya, Yunanistan değildir. Fakat bugünkü Türkiye de, elleri ayakları bağlı, topsuz tüfeksiz Türkiye değildir.

Biz halim selim insanlarız, savaş istemiyoruz, fakat hakkımıza, vatanımıza saldırı olduğu zaman da dövüşmeyi, ölmeyi, öldürmeyi biliriz. Mussolini siyah gömleklî Faşistlerine güveniyorsa biz de aslan yürekli Mehmetçiklerimize güveniyoruz!” (Tevhid-i Efkâr, 2 Haziran 1924).

⁷¹⁰ **Tevhid-i Efkâr**, 3 Haziran 1924.

⁷¹¹ **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Haziran 1924.

hareketlerinin artık üniversite ve kürsülerde söz konusu olmakla kalmadığını, siyaset sahasına da intikal eden meselelerden olduğu göstermeye çalışıyordu⁷¹².

Rodos yığınağı meselesinde en mantıklı yorumu ve hükmü, “*Hakimiyet-i Milliye*” verdi. Bir noktada Türkiye’nin bu konuda nasıl davranması gerektiğini, iddiaların hükümeti yönlendiremeyeceğini söylerken aynı zamanda itidal çağrısı yaptı. Denilebilir ki, bu makaleden sonra ülkenin olaya bakışı da değişikliğe uğradı. Birçok gazete bu makaleye gönderme yapacaktı (örneğin Ahmet Emin, 2 Haziran’daki yazısında bu makaleye atıfta bulunulmakta, hatta makale durumu en iyi şekilde izah eden yazı olarak tasvip etmektedir). Makalede, tedirgin edici bir durum olsa da benzer olay Sicilya yığınağında görülmüştü, ki “*esbap ve sevaiki tatminkar bir mahiyeti haiz olmaktan uzak idi*”. Dolayısıyla, makul gerekçelerle bu meselede acele edilmemesini, endişenin yersiz olduğunu ve herkesin sakin olması gerektiğini salıkveriyordu⁷¹³.

Cumhuriyet muhabiri, Rodos yığınağı hakkında Ankara kulislerinde ciddi araştırma yaptığını ve yetkililerle temaslarda bulunduğunu, ancak onların bu hususta beyanatta bulunmak istemediklerini iddia ediyordu. Dolayısıyla kendi izlenimlerini

⁷¹² 15 Mayıs’ta yapılan Roma Muhaceret Konferansının programı: “*Muhaceret meselesi bilcümle memaliki aynı derecede alakadar etmeyip bazı memleketlerde gayet mühim ve hayati rol oynadığı halde diğerlerini bu derecede alakadar etmediğinden işbu meseleyi ciddi bir surette takip eden memleketler arasında layık olduğu derecede tetkik ve bu mesele hakkında beynelmilel talimatnameler tanzim etmek maksadıyla mülhem olan İtalya hükümeti başlıca hükümetleri konferansa davet etmek arzusunun ihzar etmiştir.*

1. İşbu konferans sene-yi atıye evailinde ve muahheren tespit edilecek tarihte Roma’da inikat edecektir.
2. Konferans siyasi olmayıp tamamiyle fenni bir mahiyeti haiz olacaktır. Hükümetler arasında muhaceret hakkında taaddüd meseleleri tetkik ve muhaceret idarelerinin hareketlerini tanzim ve kabil ve memnuniyet-i müteakibileyi elde etmek ve müşterek mukabelenameler imzası fikrini asla takip etmeyerek proje, beyanname ve tavsiyename şekilleri altında beynelmilel umumi mukavelata esas ihzar etmek gayelerini takip edecektir.
3. Konferans mesaisinin muntazam surette tedviri için şuubata taksim edilecek ve her şube mesail-i mukaddereye mülhak işleri tetkik edecektir.
4. Muahheren tadilat-ı muktaziye icrası kayd-ı ihtiraziyesiyle konferans şuubat-ı atıyeye münkasım olacaktır:
 - a. Muhacirinin nakli
 - b. Hıfzıssıhha ve hidemat-ı sıhhiye
 - c. Müteaddit memleketlerin muhacirin idareleri ile teşrik-i mesai
 - d. Huruç ve duhul limanlarında muhacirine hususi müesseselerde edilecek muavenet (kadın ve çocuklara muavenet-i mahsusa)
 - e. Muhaceret cereyanında muhacirinin çalıştırılması için alınacak tedbirler, loncalar ve (müstemleke teşkili için teşebbüs idarehaneleri)
 - f. Muhacirin arasında iştirak-ı muavenet ve ittihadın tekmili
 - g. Muhaceret muahedeleri tanzim edilmek fikrini ilham edecek esaslar
5. Konferansa med’uvv hükümetler mesail-i mahsusa teklif etmek salahiyetini haizdirler.
6. Konferans içtima halinde usule mütedair talimatnamesini kabul ettikten sonra konferansça tayin edilecek komisyon marifetiyle tetkik edeceği meselelerin sıra tane ve ait olacağı şubeleri havale edecektir.” (Cumhuriyet, 1 Haziran 1924).

⁷¹³ Akşam, 2 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 1 Haziran 1924; Cumhuriyet, 2 Haziran 1924. Bkz. (B.13).

aktarmak zorunda kalan yazara göre, önceki gün Bakanlar Kurulunun olağanüstü toplantısında özellikle Rodos yığınının konuşulduğu muhakkaktı ve kararlar gizli tutuluyordu. Çıkarımına göre Rodos'taki yığının Türkiye'den başka bir yere yönelik olma ihtimali yoktu⁷¹⁴.

Yenigün, baş makalesinde, “(...) *Hariciyemizi, vaziyet-i vesaiti sayesinde bizden çok iyi bildiği halde, çok vakur ve metin gördükçe, bize de itminan gelmektedir. Herhalde Hariciye Vekaletinde küçük bir telaş olduğuna inananlar aldaniyorlar. Harici hiçbir siyasi tertibin bizi alel-gafle yakalaması imkanı yoktur.*” diyordu. Yine aynı gazetede, ters yönde bir alaka kurularak, Mussolini'nin Sicilya yığınını başladığı zaman, tamamen Faşist olan İtalyan basınına Türkiye aleyhinde yazmamalarını emretmesini Türkiye'yi şüphelendirmemek için verilmiş bir karar olduğu kanaatini taşıyordu⁷¹⁵.

Hükümet olay hakkında acilen izahat istemek üzere Adnan ve Roma'da Suat Beylere talimat vermişti. Her ihtimal tamamen hesaplanmış, gereken bütün tedbirler, Antalya – Söke ve Kuşadası civarında alınmıştı. Bazı kulislerde Meclisin toplantıya çağırılması muhtemel görünmekteydi. Çünkü anayasa gereğince savaş ilanı gibi tedbirler Meclise aitti⁷¹⁶.

Ahmet Emin, İtalyan yığınının şayiaları üzerine, dışarıda varlığımıza karşı en küçük bir saldırı hareketinin karşısında Türkleri ve Türklüğü, ihtilafları bile kenara bırakıp, birleşik bir kitle halinde bulacağını söylüyordu. Ahmet Emin, ordu ve milletin silahlı bir vaziyette savaşa hazır bulunması gerektiği fikrindeydi⁷¹⁷.

Rodos'ta yapılacak ilhak merasimine kralın geleceği hakkında İtalya kulisleri tarafından ortaya atılan haberler üzerine muhabir Kemal Salih, elçilikte yetkili biriyle konuşmuştu. Alınan cevapta söylentilerin boş olduğu anlaşılıyordu⁷¹⁸. İtalyan temsilci vekili de Cumhuriyet gazetesi yazarına, Rodos yığınının mübalağalı bir şekilde belirttiğini ve ortada merak ve heyecanı gerektirecek olağanüstü hiç bir hadise olmadığını temin için izahat vermişti. Bu açıklamalarında o güne kadar olan bütün söylentilerin yersizliğini tek tek sıralamıştı⁷¹⁹.

⁷¹⁴ **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1924.

⁷¹⁵ **Yenigün**, 2 Haziran 1924.

⁷¹⁶ **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1924.

⁷¹⁷ Ahmet Emin, “*Silaha Sarılmaya Mecbur Kalırsak...*”, **Tevhid-i Efkar**, 2 Haziran 1924.

⁷¹⁸ **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1924. Ayrıca **bkz: Tevhid-i Efkar**, 2 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Haziran 1924.

⁷¹⁹

1. “*Rodos'a ihraç edildiği söylenen askerler, geçen Cumartesi günü (Lloyd Tiristino) Vapur kumpanyasının (Lokodina) vapuruyla Rodos'a dokuz zabıt ve 250 fırka neferi çıkarılmış*”

Rodos'taki İtalyan yığınağı ve gazetelerin verdiği haberler, borsa ve piyasa üzerinde çok kötü etki bırakmıştı. Bankalar son zamanlarda zorla kabul ettikleri kredi işlemlerini büsbütün kesmişler, sonuç olarak bazı ticarethaneler de bunu “*tatil-i tediya*” fırsat saymışlardı. Bu şekilde ticaret ve piyasada genel bir durgunluk ortaya çıkmıştı⁷²⁰.

Yunus Nadi, yığınak şayiasının gerçek olmadığına inanarak samimi dostlukların şüpheye düşmüş olması hasebiyle gücenme ve itiraz arasında ikilemdeydi. İtalyanlar Rodos'a asker çıkararak 12 Ada'nın İtalya'ya ilhakını ilan edeceklermiş, ya da İtalyanlar adalardaki Rum unsurunu göç ettirip onların yerlerine İtalyan getireceklermiş. Yunus Nadi, bu rivayetlere inanmasak da bunların Türkiye’de yarattığı endişe ve asabiyet mazur görülmeliydi; “*sütten ağzımız çok yandı ve yoğurdu üfleyerek yemek zorundayız,*” mantığında gidiyordu.

Dolayısıyla Yunus Nadi, işin aslı ne olursa olsun İtalya'nın yapması gerekenleri dostane ilişkilerin izharı şeklinde özetliyordu. Bunun için de İtalya'nın atması gereken adımı, “*Hüsn-ü münasebat vadisinde yürüyen hükümetlerin yekdiğere şüphe ve tereddüt verebilecek teşebbüs ve hareketleri, vukularından evvel yekdiğere*

olmasından galattır. Bu askerlerin ne mühimmatı, ne silahı ve ne de cephanesi vardır. Bunlar buraya sadece eski kıtaatla mübadele için gönderilmişlerdir. Bundan gayri olmak üzere ne Rodos'a, ne de diğer adalara hiç bir asker çıkarılmamıştır.

2. *Rodos'a muvasalatı bildirilen Prens 23 yaşında ve mülazım rütbesinde küçük bir bahriye zabıtidir. Pens, küçük bir vapurla Adalarda bir seyahate çıkmış ve bu meyanda ihtimal Rodos'a da uğramıştır. Bu seyahati bir mahiyeti askeriye atfetmek mübalağaların en büyüğüdür.*
3. *Anadolu sahillerinde İtalyan kayık ve motorlarının dolaştığı haberi bu sahillerde hiç eksik olmayan balıkçı kayıklarının bulaşmasından galat olsa gerektir. Herhalde yapılacak askeri keşifler balıkçı kayıklarıyla yapılmaz.*
4. *Kral Emanuel Barcelona'ya giderek İspanya kral ve kraliçesine mülaki olacaktır. Fevkalade hadisat arefesinde bulunmuş olsa idik herhalde Kral memleketini terk etmez, İspanya'ya bu seyahati yapmazdı. Sonra donanmanın en mühim aksamı kralın bu seyahatine iştirak edecektir. Eğer vahim hadisat karşısında olsa idik donanmayı böyle lüzumsuz bir seyahate çıkarmaktan içtinap ederdik.*
5. *Bugün Roma'ya gidecek Türk ataşemiliteri sefarethaneye müracaat ederek pasaportunu vize ettirmiş, sefarethane iki memleket arasındaki dostane münasebeti ihlal edecek hiçbir hadise karşısında bulunmadığına kani olduğu için bu pasaportu, hall-i tabiiide olduğu gibi vize etmiştir.*
6. *Sicilya'da tahşidat yapıldığı hakkında çıkan rivayetlerin şuyundan beri 12 gün geçtiği halde bugüne kadar bu yığınağın vücudunu teyit edecek hiçbir haber gelmemiştir. Bizim bu bapta vaktiyle verdiğimiz teminat teyit etmiştir. Sicilya'da tahşidat yapılmamıştır.*
7. *Sefir Montanya 12 gün zarfında avdet etmek üzere bundan 8 gün evvel şehrimizi terk etmiştir. Madam Montanya buradadır. 4 gün, azami bir hafta zarfında Montanya da avdet edecektir.*
8. *Kralın son Millet Meclisininin küşadında okuduğu iftitahi nutukta Türkiye hakkında kullandığı lisana bilhassa nazar-ı dikkatinizi celp ederim. Kral bu nutkunda Türkiye'ye karşı pek dostane bir lisan kullanmıştır.*

Başvekil Mussolini'nin bir müddet evvel İtalya'nın şimdiden sonra nazarlarını şarka tevcih ettiği hakkındaki nutku Türkiye'de su-i tefsir edilmiştir. Bu su-i tefsirin varit olmadığını biz müteaddit defalar müteaddit vesilelerle ispat etmişizdir. Binaenaleyh bundan kuşkulanmakta mana yoktur.” (Cumhuriyet, 3 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 3 Haziran 1924; Yenigün, 3 Haziran 1924).

⁷²⁰ Cumhuriyet, 3 Haziran 1924; Hakimiyet-i Milliye, 3 Haziran 1924.

samimi bir tarzda ihbar etmeleri, vazih ve itimat-bahş olmak için yegane çaredir."⁷²¹ cümleleriyle ifade ediyordu.

Yunus Nadi, İtalyan yığınağı hala açığa çıkmamış, bu durumun da bir nevi "vuzuh" manasına gelebileceğini korkunç bir hakikat olarak öne sürmek mecburiyetindeyiz, diyerek yeni faraziyelerini ortaya koyuyordu. "*Ancak itidal, her ihtimale karşı izafî tedbirlerin alınmasına engel değildir. Eğer İtalya'nın Rodos'ta ve diğer adalarda hedef ve maksadı Türkiye olacak bir yığınağı yoksa o zaman mesele yoktur. Eğer hem bir tahşidat var, hem de hedef ve maksadı Türkiye'ye yönelik mahiyette ise Genel Savaş'tan dün çıkan insanlığın yeni bir badire arefesinde bulunduğuna hükmetmek zaruri olur.*"

Yunus Nadi, özellikle bunca gürültü içinde İtalya'nın sessizliğine kızarak eğer ortada Türkiye'ye yönelik bir suikast yoksa bu sükunetin bir an evvel bozulması lazımdı ve bunu yapmak vazifesi de İtalya'ya aitti⁷²².

Mussolini, yığınağın terhis edilen askerle yeni askerlerin değişiminden ibaret bulunduğunu bildirerek barış adına kesin teminat vermişti⁷²³. Bunun üzerine Yunus Nadi, birkaç günden beri ileri sürdüğü temenniye tatmin edecek telgrafların geldiğini söylüyordu. Buna göre Roma'da Mussolini, Türk temsilcisi Suat Bey'e güven verici ve her türlü şüpheleri ortadan kaldırıcı beyanatta bulunmuştu. Ankara'da İsmet Paşa bu beyanatı memnuniyetle kabul ederek samimi beyanatta bulunmuştu. Yunus Nadi, Türkiye'yi bu kadar asabileştiren esas unsurun aslında Türk milletinin istiklaline olan düşkünlüğü ve üzerine titremesiydi. Dolayısıyla yeni Türkiye'nin kendi varlık ve istiklali konusunda ne kadar hassas olduğu bir kere daha teyit edilmiş bulunuyordu. "*Bizimle münasebette bulunmak isteyen devletlerin her şeyden evvel bu esası göz önünde tutmaları çok önemli bir zarurettir*"⁷²⁴.

Gerek Mussolini'nin teminatı, gerek Atina'daki İtalyan elçisinin Yunan Hükümetine izahatı, Türkiye'nin endişelerini teskin etmişti. Dolayısıyla Rodos yığınağına kapanmış nazarıyla bakılabilirdi⁷²⁵.

Anadolu'nun yığınağa bakışında Adana halkı yığınmaktan endişe duymamıştı. Adana gazeteleri kızgınlıkla demişlerdi ki: "*Biz dünya medeniyetine bütün kuvvetimizle yardım için yurdumuzu imara çalışıyoruz. (...) Vatanın herhangi bir köşesi Mussolini*

⁷²¹ Yunus Nadi, "Sulh ve Sükunun Hakkı", **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1924.

⁷²² Yunus Nadi, "İtalya'nın Sözünü Bekliyoruz", **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924.

⁷²³ **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924.

⁷²⁴ Yunus Nadi, "İki Taraf da Söyledi", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1924. Mussolini'nin teminatı için ayrıca **bkz. Yenigün**, 5 Haziran 1924.

⁷²⁵ **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1924.

alaylarının tecavüzüne maruz kalırsa Sakarya, Dumlupınar kahramanları işlerini bırakıp karşılıklarına çıkacaktır. Bunun böyle olduğunu yalnız İtalya değil her millet bilsin!”⁷²⁶.

İtalya'nın dış siyasetine ve Türkiye'ye yönelik hazırlıklarına dair Türk basınındaki yayınlar Roma'daki siyasi kulislere üzüntü verici etki yaratmıştı. Mussolini bu yalan haberlerin dış basında yayını gördükten sonra Roma'daki Türk temsilcisini Kici Sarayına mülakata davet etmişti.

Mülakatta Mussolini Türk basınındaki hayal ürünü makalelere, İtalya'nın Türkiye'ye saldırı niyetinde olduğuyla ilgili haberlere dikkat kesildiğine ve bu gibi hareketten doğabilecek tehlikelere işaret etmişti. Mussolini bu gibi haberlerin asılsız olduğunu ve Türk gazetelerinin halkta haksız şüpheler ve güvensizlikler uyandıracak böyle bir mücadele kısmı açmalarının da üzüntü verici olduğunu beyan etmişti.

Mussolini Türk gazetelerinin bu propagandası iki memleket arasındaki dostane ilişkileri devam ettirecek mahiyette olmadığını da eklemişti. Türkiye temsilcisi Suat Bey, bu olaylardan dolayı derin bir üzüntü beyan etmiş ve bu mülakatın hükümet matbaasına derhal bildirileceğini söylemişti.

Elçi Montanya ise Mussolini ile görüşükten sonra, çok ağır bir dille Türk gazetelerini eleştirmiş ve demişti ki: *“Bunu iyice kaydediniz ki bir Türk gazetesinin bir şey icat etmesi (ihtiraatı) sırf bir maskaralıktır. En ufak masallara bir gerçeklik rengi vererek büyük siyasi blöfler yapmak isteniyor. Halbuki bu vaziyet gerçeğe hiç uygun değildir. Bu gibi şeyler gülünç akıbeteye uğrar”⁷²⁷.* İtalyan elçisi Montanya, daha sonra İkdam'a beyanatında tekrar yığınak haberlerine değinerek, *“Bu meseleler hakkında Başbakan kesin ve açık teminat verdikten sonra bana söz düşmez. Mussolini'nin sözlerinden bir kelime fazla söylemeye lüzum yok. İtalya ile Türkiye arasında diğer devletler gibi halli müşkil büyük meseleler yoktur. İki tarafın az bir hüsn-ü niyetle aramızdaki “münaziün-fih” meseleler kolaylıkla hal ve ihtilaf bertaraf edilir. İtalya, Türkiye ile en samimi ve dostane rabitalar temini halisane arzu eder”⁷²⁸* şeklinde Türkiye açısından tatmin edici teminatta bulundu.

⁷²⁶ Akşam, 5 Haziran 1924.

⁷²⁷ Akşam, 5 Haziran 1924.

⁷²⁸ Hakimiyet-i Milliye, 22 Haziran 1924.

İzmir'deki İtalyan konsolosu “*Anadolu*” gazetesine 12 Ada ve Türkiye – İtalya ilişkileri⁷²⁹ hakkında sorulan sorulara, iki ülke adına güzel temennileri içeren beyanatta bulunmuştu.

Türkiye – İtalya arasındaki sorunlar tam giderilirken Rodos'ta İtalyan hükümeti tarafından bir tebliğ yayınlandı. Bu tebliğde, 14 Ada'nın sakinleri, Lozan Antlaşmasına uygun olarak, otomatikman İtalyan tebaası sayıldığı gibi Türkiye'de yaşayıp bu adada meskun olanlar da aynı hakka sahip olacaktı. Türk ya da İtalya tebaası olmak isteyenler, 9 Ağustos 1926'ya kadar bunu seçme hakkına sahip; ancak bu hakkı kullanmazsa İtalya tebaası sayılacaktı. Tekrar Türk tebaası olmayı seçenler, bir sene içerisinde yerleşmiş buldukları adayı terk edeceklerdi. 12 Ada'nın asli halkından olanlar, eğer Lozan'ın resmiyete geçişinden itibaren Türkiye'ye yerleşmişse Türk tebaası sayılacak ve İtalya tebaası olma hakkını kaybedecekti⁷³⁰.

Rodos yığınağının olduğu bir zamanda İtalyanlar, yukarıdaki kanuni tedbirlere ek olarak müftü ile beraber anlamsız bir beyanname yayınlayıp Adalarda Ada halkının göçüne engel oluyordular. Muğla'da yayın yapan “*Akyol*”, Rodos vali yardımcısı ile müftüsünün ortaklaşa Adalar ahalisinin Türkiye'ye göçü aleyhinde çalıştıklarına ve Türklere hitaben bir beyanname yayınladıklarına dair bilgiler sundu. Bu beyanname “*Rodos Müftülüğü ile Cemaat-i İslamiyesinin Adalar Ahali-i Müslimesine Beyannamesi*” başlığında göçün zararı anlatılırken bu olay önce “*Hicret*” hadisesine bağlanmıştı. Daha sonra Türkiye'ye, nüfus mübadelesi dolayısıyla gidenlerin olumsuz şartları sıralanmıştı. Son olarak da İtalyanların asker toplama işinin uydurma bir

⁷²⁹ **Akşam**, 24 Haziran 1924.

⁷³⁰ “*Cezair-i İsna Aşer hükümeti, Lozan muahednamesinin tabiiyet meselesine müteallik ahkamı tebaa-yı alakadaranın nazarı ıtlakına vazeyler.*

Maahaza mezkurenin otuzuncu maddesine tevfikân, on beşinci madde mucibince İtalya'ya terk edilmiş olan 14 adada yerleşmiş bulunan tebaasını İtalya tabiiyetini bihakkın ihraz eylemişlerdir. İşbu ahkam yalnız on dört ada ahali-i asliyesine ait olmayıp Türkiye'nin herhangi mahall-i ahalisinden bulunursa bulunsun mezkur adalarda yerleşmiş olan bilcümle Türk tebaasına şamildir.

Otuzuncu madde mucibince Türk tabiiyetini zayi edip İtalyan tabiiyetini ihraz etmiş olan eşhası otuz birinci madde tevdiân 9 Ağustos 1926 tarihine değin iktisab ettikleri İtalyan tabiiyetini terk ve tekrar terk-i tabiiyetini ihtiyar etmek salahiyeti haizdirler.

9 Ağustos 1924'te 14 adaya yerleşmiş bulunan eşhas bu haakk-ı hıyarı istimal etmedikçe İtalya, tabiiyetini muhafaza etmiş addolunur.

Tekrar Türk tabiiyetini kabul etmiş olanlar otuz üçüncü madde mucibince hakk-ı hıyarı istimal ettikleri tarihten itibaren 12 ay zarfında yerleşmiş buldukları adayı terk eylemeye mecburdurlar.

12 Ada ahali-yi asliyesinden olup da Lozan muahednamesinin mevki-i meriyete vazi tarihinde Türkiye'de yerleşmiş bulunan eşhas 39'uncu maddeye tevfikân Türk tebaası olup, İtalya tabiiyetini ihraz etmek salahiyetini haiz değildirler. Memañih eğer eşhas-ı mezbure 6 Ağustos 1924 tarihinde Cezair-i İsna Aşer ile Türkiye'den gayri bir memlekette yerleşmiş ve ırkları ihtiyariyle Cezayir-i mezbure ahalisinin ekseriyete mensup buldukları takdirde 6 ağustos 1926 tarihine değin İtalya tabiiyetini talep edebilir. İtalya Hükümeti bu talebi kabul veya reddetmekte muhtardır.” (Akşam, 22 Haziran 1925).

yaygara olduğu belirtilerek ve İtalya y6netimini takdir ederek Ada halkının T6rkiye'ye g6c6n6 engellemeye 731.

⁷³¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Temmuz 1926. Adalar'da yayınlanan beyanname i7in **bkz. (B.14)**.

SONUÇ

Sezar örneğinde olduğu gibi, Roma’da bunalım zamanında devletin ve ordunun bütün yetkileri “*Diktator*” adıyla tek bir kişiye verilir. Mussolini de bir noktada, eski Roma siyasi geleneğine uygun olarak çalkantı ve anarşi döneminde bir kurtarıcı olabilir mantığıyla ülkenin bütün yetkilerini üzerine almıştı. Olağanüstü ve geçici bir süre için uygulanan bu usul daha sonra süreklilik arzetti ve sistemleşip kanunlaşmayla meşruiyet kazandı. Özellikle dikkat edilecek husus şu noktaydı: Matteotti cinayeti. Gerçekten Faşizmin kurumsallaşması, sistem halinde kanunlaşması, baskı usulleri, ağır yaptırımlar, susturmalar ve karşılıklı cinayetler neredeyse hepsi bu olaydan sonra meydana gelmeye başlayacaktı. Mussolini'nin kendi sistemini hatta hayatını kurtarma adına demokrasi ve insan haklarını çiğneyici tepkileri git gide Mussolini’yi daha diktatör, diğer bir tabirle “*Duçe*” yaptı.

Matteotti cinayeti gibi, Mussolini’yi öldürmeyen ya da suçluluğunu ispat etmeyen her gelişme, kendi şahsına karşı yapılmış her cinayet girişimi onu daha da güçlü kılacaktı. Mussolini bu tarz kendi şahsına yönelik her suikast girişimini vesile yapıp sistemini, Faşizmi bir adım daha ileri götürecekti, diktatörlüğünün devamını bir noktada bu bahanelerle sürdürecekti ve daha acımasız, yıldırıcı politikalara girişecekti. Zaten dikkat edilirse bu kadar ciddi eylemler Faşizmin iktidara gelişinden iki – üç yıl gibi kısa süre sonra vuku bulmuştu. Dolayısıyla Faşizmin doğuşu ve sistemleşmesi bu kısa zaman zarfında olmuştu. Ondan sonraki süreç iç hadiselerden ziyade dışa yönelik olacaktır ki, bu da yine Mussolini'nin işine geliyordu. Zaten, çalışmamızın bir yerinde de belirtildiği gibi, diktatörler milleti sürekli başka hadiselerle meşgul etmek zorundaydılar. Böylece hem onların nazarını kendi üzerlerinden başka bir yöne çevirmiş oluyorlar hem de dışarıda uyguladıkları politikalarla, vevki başarılı olmasa, kendi şöhretlerine güç katıyorlardı.

Mussolini, faşizm yoluyla komünizme bir tepki gösterirken aynı şekilde bu sistem altında sosyal ve ekonomik girişimlerde de bulundu. Kurduğu sendikal kooperatif devletle sınıfları yok etmeye ve grevlere son vermeye çalıştı. Komünizmde olduğu gibi aslında her şeyi, hürriyet dahil, devlet tekeline aldı. Devlet dışında hiçbir şey tanımadı.

Aynı şekilde Faşizm, şahsın öldürüldüğü bir sistem oldu. Burada şahıs yoktur, devlet vardır. Devletin menfaati şahıslarınkinden üstündü. Aslında bu, bir noktada İtalyan milletinin de yüceliği demektir. Zaten Mussolini'nin kendi tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere, Mussolini de bir şahıs değil devletti; soyut devletin somut

göstergesiydi, kendi şahsı bir semboldü. Öyleki faşizm bir noktaya geldiğinde Parlamentoyu bile devlet için, millet için zararlı görecekti. Adeta fikir, düşünce babında şahısların parçalanmasına bile tahammül yoktu. Millet bir bütündü; milletin fert fert hareketi değil vatan için tek bir yol üzerinde bir bütün olarak hareketi söz konusuydu. Diktatör de bunun içindi. O bir rehberdi; doğru yolu biliyordu ve yanılması söz konusu olamazdı.

Mussolini diktatörlüğünü kalıcı hale getirdikten sonra Roma imparatorluğu hayalinin peşinden gitmeye başladı. Bu manada Balkanlarda ve Avrupa'nın küçük bir kısmında barış düzeninde karar kıldıktan sonra nazarını Akdeniz'e çevirdi. Akdeniz'de de Fransa ile çıkar çatışmasına girse de bu konuda ciddi bir çekişme yaşanmadı ve Mussolini'nin imparatorluk hayalinin sembolü Trablusgarp oldu. Yer yer Anadolu taraflarına bakan adalarda da bazı gösterilerin yapılması Türkiye ve İtalya arasında ihtilaflar doğurdu; hatta basına yansıyan şekillerle çok büyük gerginlikler beklendi. Ama iki ülke arasında herhangi bir sıkıntı yaşanmadı. Bunda belki Mussolini'nin klasik blöfçülüğü, belki bu gösterilerin gerçekten ne maksatla ya da kime karşı yapıldığının anlaşılmamış olması etkili olmuştu. Görülen şu ki, Mussolini'nin, kılıcını ne tarafa çevireceğini tahmin etmek zordu.

EKLER

BELGELER

- B.1:** Faşistlerin Bildirgesi (**Tanin**, 23 Ağustos 1923).
- B.2:** Alfredo Rocco'nun faşizm tahlili (Zeki Mesud, “*Faşizmin Devlet Telakkisi*”, **Hayat Mecmuası**, S. 39, Ankara, 25 Ağustos 1927).
- B.3:** Mussolini'nin Direktörlere hitabı (**Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926; **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926).
- B.4:** İktidarın dördüncü senesi dolayısıyla Mussolini'nin yaptığı hitap (**Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926).
- B.5:** “Milli Faşist Milisinin Suret-i Teşkili ve Vezaifi” (**Hakimiyet-i Milliye**, 10 Şubat 1927).
- B.6:** Faşist Milli Fırkasının Yeni Nizamname-i Dahiliyesi Metni (**Aynı Tarihi**, 10, Ankara (1 – 31 Teşrinievvel 1926), s. 1641-44. **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Kanunievvel 1926).
- B.7:** İçişleri Bakanının teklifi ve İtalya Bakanlar Kurulu'nun kabulü ile uygulamaya konulan olağanüstü kararlar (**Vakit**, 11 Teşrinisani 1926).
- B.8:** Mussolini'nin İtalya'nın emperyalist olmadığına dair iddiaları (**Vakit**, 31 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1926).
- B.9:** Mussolini'nin Meclisteki ağır hitabı (**Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanunisani 1925; **Cumhuriyet**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 6 Kanunisani 1925; **Tevhid-i Efkar**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 5 Kanunisani 1925).
- B.10:** Cumhuriyet gazetesi muhabirinin bir İtalyan yetkili ile yaptığı görüşme (**Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1924).
- B.11:** Mussolini ile Akşam gazetesi muhabirinin Kici sarayında yaptığı görüşme (**Cumhuriyet**, 30 Haziran 1926; **Akşam**, 30 Haziran 1926; **Vakit**, 30 Haziran 1926).
- B.12:** Aka Gündüz'ün, İtalyan milli şairi Danonçyo'ya karşı, Mussolini'ye hitaben yazdığı mektup (**Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1926).
- B.13:** Hakimiyet-i Milliye gazetesinin Rodos Yığınağı meselesine karşı yazdığı makale (**Akşam**, 2 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1924; **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1924).
- B.14:** “Rodos Müftülüğü ile Cemaat-i İslamiyesinin Adalar Ahali-i Müslimesine Beyannamesi” (**Hakimiyet-i Milliye**, 27 Temmuz 1926).

“Faşistler! Bu tarihte vukubulan şanlı ve muzaffer ihtilalimizin hatıralarda menkuş kalan günlerimden biri, hükümet sarayına dönüşecek Venedik Sarayı'nın tarihi salonlarında Faşistler bugünkü oturum derecesinde mühim bir meclis akdetmemişlerdir. Birbirini müteakip akdedilen 14 celsede milis, sendikalar, şirketler, dış faaliyetten ibaret olmak üzere hükümetin siyasi partisi olan Faşistliğe müteallik bilcümle meseleler enine boyuna (devr ü dıraz) inceleme, tahlil ve halledilmiştir.

İhtilalden doğan esaslı bir teşkilat mükemmelen hizmet ifası kabiliyetini göstermiştir. Büyük Meclis, illerin mali vaziyetini çok dikkatli bir şekilde inceledikten sonra İtalyan Faşistliğinin manevi ve mali büyük bir kudreti haiz bulunduğuna kanaat doğurmuştur.

İhtilaflar kısmi ve kişisel olup bir fikir ve içtihat mahsulü değildir.

Bunlar yürütme komitesinin belli bir zamanda (vakt-i merhuninde) müdahalesiyle kolayca halledilebilir. Reisin açık ve şiddetli beyanatı büyük meclisin siyasetinin kesinliğini bir defa daha ispat etmiş ve ihtilalin bu ikinci devresinde milis teşkilatının parlak vazifelerini tayin etmiştir.

Faşist hükümetinin istikrarını sağlamak için siyah gömleklili 500 bin kişi müthiş bir ordu teşkil etmektedir.

Büyük Meclis, bütün Siyah Gömleklileri tekrar selamlar. Faşistler! Faşistlikten hayat alan diğer bütün tezahürat ve tecelliyat gelişmektedir. Şu halde inkar edilemez bir şekilde partiye mensup bulunan ahalinin büyük kısmı tam manası ile gerekli düzen ve intizama riayet etmişlerdir. Düşmanların şu anki ağır hareketleri Faşistlerin mücadele faaliyetini tenkis etmemelidir. Düşen maskeler bize başka başka düşmanların haşin yüzünü göstermektedir. O alçak Sicilya papası ve partisi hükümetle Faşistlerin düşmanı sayılmalıdır.

Kokuşmuş ıslahatçılık etrafında toplanan birlik halindeki sosyalistlik hakkında da aynı söz söylenebilir. Bazı demokrat ve liberal hizipler dahi kesin ihtilaflarına devam etmektedir. Bütün bu haller bize uyanık bulunmanızı emreder. Dokuz aylık çetin bir çalışmadan sonra Faşist hükümeti programını muhafaza ettiğini tam bir gururla ilan eder. Medeniyet mücadelesi tamamlanmıştır. Millet düzelmesi için çalışıyoruz. Faşist hükümetin başkanlığından zerre kadar şüphe etmiyoruz. Millet kendisini büyük geleceğe kavuşturacak yolda emin olarak ilerliyor.

Bütün dünya gözleri kamaşmış olduğu halde bize bakıyor ve İtalya'da tarihi yeni bir devre başladığını görüyor. Layemut ırkımızın dördüncü devr-i teceddüdü bir emrivaki olmuştur.

Faşistlik her ne bahasına olursa olsun amacına vasıl olmuştur. 1919 senesinden bugüne kadar sizi idare eden reisiniz tam bir azim ve metanetle kumanda mevkiinde bulunuyor. Ne riyakarlık ne de şiddet ve korku kendisini çetin vazifesini ifa etmekten men edemez. Kendisine itaat ettik ve ediyoruz. Ancak vatanın yücelmesi en büyük emelini (ehass-ı emel) oluşturduğu cihetle kendisine hayatımız pahasına buna da itaat edeceğiz”.

B.1: Faşistlerin Bildirgesi (**Tanin**, 23 Ağustos 1923)

“Faşizmin devlet telakisi ondokuzuncu ve yirminci asırlarda hakim olan ananevi devlet telakkisinden tamamen başka ve hatta yalnız başka değil onun tamamen zıddıdır. Eski devlet telakkileri hukuk-u tabiiye-i ferdiye nazariyesinden mülhem olup İngiliz, Amerikan ve Fransız ihtilalleri ile iktisab-ı zafer ve kuvvet eden esaslara istinat etmekte idi. Bu nazariyeye göre cemiyetin gayesi fert; hükümet-i vücudu ferdin saadetini temindir. Cemiyet yaşayan fertlerin heyet-i mecmuasından ibaret olup vazifesi onların refah ve saadetine hadim olmaktır. Bundan başka kendine has bir hayati gayesi yoktur. Devlet, efrat arasındaki hüsn-ü münasebete nezaret etmekten başka bir vazife ile mükellef değildir. Her fert hareketinde serbesttir. Devlet ancak bu serbestlerin yekdiğeri ile telifine dikkat eder. Böyle bir cemiyet içinde en mühim mesele fertlerin tabii vasıl-i haklarının te’bid ve tenkizidir. Liberalizm mesleği için devlet aleyhine olsa bile ferdin hürriyeti asıldır. Demokrasilerin nokta-yı azimeti, keyfiyetten ziyade kemiyete ehemmiyet veren manasız bir müsavat ve bundan mütevellit hakimiyet-i avam umdeleridir. Sosyalizmde istihsali millileştirmek ve semeratını erbab-ı saye hasretmek suretiyle takip ettiği adalet-i iktisadiye esasında ancak fertleri veyahut onlardan müteşekkil sınıfları nazarı itibara almaktadır. İçtimai bir maliyeti haiz olup Faşizm ise ferdiyetçi hukuk mesleğinin tamamen zıttıdır. Faşizme göre cemiyet, muayyen bir zamanda yaşayan fertlerin heyet-i mecmuasından mürekkep bir teşekkül olmaktan ziyade onlardan fazla, onlardan ayrı bir şeydir. Cemiyet geçmiş ve gelecek nesillerin mütemadi teakubundan doğan ve binaenaleyh fertlerin hayat ve gayelerinden farklı bir hayat ve gaye sahibi olan başlı başına bir uzviyet ve şe’niyettir. Fertler, cemiyetin geçici unsurlarından ibaret olup doğarlar, büyürler, ölürler... Mütemadiyen değişirler...

Cemiyet ise sinesinde beslediği ve nesilden nesile naklettiği mefkureleri, duygu ve düşünce ile daima aynı olarak yaşar. Bu sebepten Faşizme göre fert cemiyetin gayesi değil, bir vasıtasıdır. Cemiyet kendine has olan gayelerin istihsali emrinde fertleri bir vasıta olarak kullanır. Bu telakkinin neticesi şu olur ki, Faşizm için en esaslı mesele ferdin hukuku değil, ferdin vazifeleri ile tekabül eden devletin hakkıdır. Fertlere vazifenin haktan evvel nazarı itibare alınması keyfiyeti feragat-ı nefis, menafi-i ammeye hizmet gibi faziletleri teşvik etmesi dolayısıyla Faşizme büyük bir kıymet-i ahlakiye bahşetmektedir. Faşizm, devlet ile efrat arasındaki münasebeti şimdiye kadar hakim olan nazariyelerin aksine olarak tebdil etmiştir. Artık cemiyet ferde değil, fert cemiyete hizmet edecektir. Bununla beraber fert, cemiyetin unsuru asliyesi olmak itibarıyla tamamen ihmal edilmiş de olmayacaktır. Tabii bir surette cemiyetin menafiini daima efradın menfaatlerine tetabuk edeceğinden müreffeh bir cemiyet, müreffeh fertler

yetiştirir. Bunun aksi olarak efradın refah ve saadeti de cemiyetin kudret ve şevketinin esaslı amillerindendir.

Faşizm telakkisine göre hürriyet-i şahsiye, devlet fevkinde veya aleyhinde tahakkuk eden bir hakk-ı tabii değildir. O nihayet yine cemiyetin menfaatine olmak üzere devlet tarafından efrada bahşedilmiş bir müsaadekarlıktır. Hürriyet-i iktisadiye için de aynı mülhaza variddir. İstihsalin en mühim amili teşebbüs-ü şahsi olmasına ve istihsalin artması da cemiyetin menafi-i iktizasından bulunmasına binaen iktisadi serbesti de aynı telakkiye istinat eder.

Hakimiyet ve bunun tenkizi meselesinde Faşizm fertlerden ziyade cemiyeti nazar-ı itibara almaktadır. Menafi-i hususiye hizmet eden ve muayyen bir zamanda yaşayan halk kalabalığı temsil eyleyen bir hakimiyetten ziyade devlet şeklinde çerçevelemiş olan cemiyetin hakimiyeti tercih edilmiştir. Bu hakimiyet, hususi menfaatler fevkinde heyet-i içtimaiyenin tarihi ve ebedi menfaatlerini, emellerini temsil eder.

Faşizm, sosyalizmin esasını teşkil eden sermaye ile sayın mütakabil münasebetlerini de kendi umdeleri dahilinde halletmiştir. İstihsalı teşvik ve tezyit etmesi itibariyle menafi-i ammeye hadim olduğu şüphesiz olan mülkiyet-i şahsiye muhafaza ve himaye edilecektir.

İşte Faşizmin nokta-yı azimetini teşkil eden bütün bu esaslar tabiatıyla devlet ve hükümet ve mefhumlarında inikas etmektedir. Liberal devlet mahiyet ve vazifesi itibariyle kendine has bir mefkure ve iradesi olmayan bir devlettir. Bütün faaliyeti ferdi hürriyetlerin muhafaza ve telifine muhalif olup milletin kudret ve saadetine icrayı tesir eden birçok kuvvetler onun haricinde taazzuv eder. Bu devlet sisteminde cemiyete bir ideal ve hedef gösterecek amiller fertler, ve onların muhtelif şekillerde tecemmüllerinden müteşekkil gruplardır. Fertlerin ve grupların zaman içinde ne kadar seyyal ve geçici oldukları nazar-ı itibare alınırsa yekdiğeri ile çarpışan ve birbirine zıt olan birçok ideallerin taht-ı tefsirinde devlet faaliyetinin düçar-ı süküt olacağı kolaylıkla anlaşılır. Bu hal neticede anarşiye müncer olur.

Faşist devlet ise, kuvvetli devleti temsil eden ve liberal devletin tamamen zıttı olan bir devlet tipidir. Bu devlet enmuzeci kendine has mefkuresi, iradesi ve mazide, halde, atide bütün millete şamil hakimiyeti ile hayat-ı milliyeyi tanzim ve onu ulvi gayelerine doğru sevk eder. Faşizm bu yeni telakkiyi teşrii sahada kabul ettirmeden evvel faaliyet vadisinde tahakkuk ettirmiştir. Çünkü en büyük ıslahat ekseriya tabiat-ı eşyanın icabatı ile mevki-i tatbik vazolunur. Faşizm evveleminde İtalyanların ruhu

üzerine müessir olmuştur. Ondan sonra içtimai ve siyasi müesseselere tesiri bittabii daha kolaylaşmıştır.

Faşist devletin başlıca iki büyük mesnedi şunlardır:

1. Kuvve-i icraiyenin faikiyet ve takviyesi.
2. Devletin bütün milli kuvvetler üzerinde kontrolü.

Parlamento muvacehesinde kuvve-i icraiyenin takviyesi zaruri ve acil bir keyfiyet idi. Temsil-i nispi esasının kabulü devletin vahdetini bozmuştu. Meclis-i Mebusan ekalliyetlerin heyet-i mecmuasından mürekkep bir kitle olunca kabinede, sinesinde ekalliyetlerin temsil edildiği gayr-i mütecanis bir heyete inkılap ediyordu. Bittabii böyle bir heyet ne devamlı bir ideali, bir iradeyi, ne de herkesçe muta' olması lazım gelen bir kudret ve nüfuzu temsil edemezdi. Hükümet yekdiğeri ile hall-i ihtilafta olan birçok siyasi fikirlerin ifadesi olamaz. O, ancak yegane bir fikr-i siyasinin, yegane bir devlet mefhumunun ifadesi olmalıdır. Faşizm hükümet hakkındaki bu tarz telakkisini de mevki-i tatbiki vazetmeye muvaffak olmuştur.

Devlet, hükümet ve kabinede vücudu elzem görülen vahdeti, hükümet reisinin şahsiyetinde temin edilmiştir. Hükümetin siyasi ve umumi faaliyetinde kabinenin mesuliyeti müşterekesi yoktur. Kabine azaları ancak nezaretlerin teknik işlerinde serbest olup hususat-ı sairede tamamen kabine reisinin sevk ve idaresine tabidirler. Bu suretle kabine reisi evvelce olduğu gibi (Primus inter pares – müsaviler arasında birinci) değil hükümetin hakiki reisi olmuştur. Devletin siyaset-i umumiyesini tedvir eden artık bir kollaj – Heyet – değil başvekilidir. Meclis-i nüzzar, başvekili için bir muavin ve müşavir vaziyetindedir.

İşte bu suretle müteşekkil olan Faşist hükümet, parlamenter bir hükümet değildir. Çünkü parlamento bugünkü vaziyetinde milletin bütün kuvvetlerini temsil edemediği halde, hükümet memleketin tam ve kamil bir ifadesini teşkil etmektedir.

Parlamenter hükümet hayat-ı içtimaiyenin pek muğlak olmadığı zamanlarda mahdut intihap usulü ile mevki-i iktidara gelen ve fikir ve devlet işleri ile öteden beri meşgul olan burjuvazi ekalliyetlerine inhisar ettikçe pek mahzurlu değildi. Sonraları içtimai sınıfların teksiri ve aralarında zıddiyet tevellüdü suretiyle gerek hayat-ı içtimaiyenin muğlakiyet kesbetmesi ve gerek rey-i amm, yani kemiyet-i va'dde ehemmiyet verilmesi usulünün kabulü vaziyeti değiştirdi. Artık parlamento memlekette mevcut bir cümle kuvvetleri temsil etmekten ziyade nispi bir cemiyeti ifade ediyordu. Bu suretle vücuda gelen meclislerde, demegoların meşum nüfuzlarına müsait mesahalar teşkil ettiğinden bu halinin devamına göz yummak mümkün olamazdı. Onun

için parlamentonun faikiyetine hitam vermek lazımdı. Faşizm buna da muvaffak olmuştur.

Memlekette parlamentonun temsil edemediği birtakım siyasi, iktisadi ve ahlaki kuvvetler vardır ki bir hükümet bunları da nazarı dikkate almak mecburiyetindedir.

Bu kuvvetler evvelce devletin daire-yi nüfuzundan hariç bir surette taazzuv ve inkişaf ediyorlardı. Faşist devlet bunlar üzerinde de nüfuz ve kontrolünü tesis etmiştir. Bu gayeye matuf tedbirlerin en mühimi matbuata dair olan kanundur. Faşizme göre kontrolden azade bir matbuat devlet içinde devlet teşkil eder. Gayri mesul bir kuvvetin devlet nüfuzu haricinde icrayı faaliyet etmesi haddizatında devlet mefhumu ile kabili telif değildir.

Faşizmin devlet telakkisini teyit ve takviye eden mühim kanunlardan bir diğeri de emniyet-i umumiyyeye ait olan kanundur. Faşizm, liberal devletin zıttına olarak bastırıcı ve cezalandırıcı tedbirlerden evvel, men deici tedbirler ittihaz eyler. Basiret ve ihtiyat Faşizmin evsafı mümeyyizesindedir. Milli hayatın ıslah ve alasına hadim diğeri bir tedbir de komünlerde en yüksek otoritenin merkezden mensup olması usulünü tesis eden kanundur. Bu suretle mahalli intihap mücadelelerinin hayatı içtimaiyede tevlit etmekte olduğu sarsıntılara nihayet verilmiştir. Bundan başka milli hayat içinde devlet nüfuz ve kontrolünden hariç farmasonluk gibi birtakım gizli cemiyetlerin vücudu Faşizm umdeleri ile kabili telif görülmemiştir. Memurlara mütedair kanunda onların devletin siyaseti haricinde diğeri bir siyaset ile iştilal edememelerini ve vezaif-i memurelerine ait kendilerine gösterilen vecheyi sadakatle takip elemelerini temin etmiştir. Liberal mesleğin devlet ile hükümet arasında bir tefrik yapan aziz umdesi Faşizm tarafından tamamen reddolunmaktadır.

Devlet otoritesini tesis etmek isteyen bir hükümet hiç şüphesiz hariçte birtakım vatandaşların gayr-i sadıkane hareket ve faaliyetlerine lakayt kalamazdı. Muhacirler aleyhindeki Faşist kanunu bu lüzuma müstenittir.

Faşizmin devlet hakimiyetinin ihyası uğrunda ittihaz etmiş olduğu en müsellemler tedbir, gerek siyasi ve gerek içtimai nükkad-ı nazardan büyük bir ehemmiyeti haiz olan sendikalara ait kanundur. Asr-ı hazır hayatı içtimaiyesinin en muğlak bir meselesi; sendikaların devlet kadrosu içine alınarak tanınması ve işi mukavele-i müşterekesine ait hususatın hukuken tanzimi ve iş mahkemesinin teşkili suretleri ile kati şekli haline iktiran etmiştir. Mevzu bahis kanun eski sınıf mücadelesi yerine sınıf tesanüdünü ikame eylemiştir. Faşist devlet, liberal devlet gibi milletin hayatı iktisadiyesini rahnedar eden

sınıf mücadelelerine lakayıt kalmamış ve bütün milli kuvvetleri sevk ve idare etmek suretiyle kendine ait olan bir hakimiyeti tamamiyle istimal etmiştir.

Bütün beşeriyet tarihi devlet tarafından temsil edilen nizam ve inzibat prensibi ile fertler veya onlardan müteşekkil gruplar tarafından temsil edilen inhilal prensibinin mücadeleleri ile malidir. Cemiyetler de doğan, yaşayan ve ölen birer uzviyetlerdir. Tanzim prensibi galip geldiği müddetçe bu uzviyet-i içtimaiye inkişaf eder. İnihilal prensibi galip gelince inhitat ve inkiraz başlar. Faşizm, liberalizmin açtığı inhilal devresine nihayet vermek ve devlet nüfuzunu takviye etmek suretiyle yeni bir devrin mukaddemesini teşkil eder. Faşizmin zaferi içtimai hayat ve nizamın zaferi demektir”.

B.2: Alfredo Rocco'nun faşizm tahlili (Zeki Mesud, “*Faşizmin Devlet Telakkisi*”, **Hayat Mecmuası**, S. 39, Ankara, 25 Ağustos 1927).

“Hükümet meslektaşlarım, Direktuvar ve vilayet arkadaşlarım! İki direktuvarın vazifeye başlama merasimi iki safhaya sahiptir: birincisi bugün bu salonda cereyan ediyor, ikincisi yarın bir savaş gemisinin güvertesinde cereyan edecektir. (...) Direktuvar, Partinin bakanlar heyeti diye isimlendirilebilir. Direktuvar Partinin ruhu ve partiyi idare, denetim ve tanzim eden unsurdur. Dolayısıyla onun vazifesi ve icraatı gayet mühimdir.

Şimdi, partiyi tam bir kasvet ve kifayet içinde tutmak kafi gelmez. Fakat bu kasvet ve kifayetin temini de günlük mesaimiz ve yorgunluğumuz olmalıdır. Faşist inkılabının bu zamandan sonra partiden vaz geçebileceğini düşünen kimse bir hayalperest ve müntehirdir. Büyük Meclis ruznamesinde Parti vazifelerinin ne olduğu açık bir şekilde beyan edildi.

Parti, idare usulünün siyasi ve manevi ihtiyatıdır; cemiyetler ekonomik ihtiyatı; milis kuvveti ise mezkur idarenin askeri muhafızıdır.

Parti aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya milleti faşistlendirmeye mecburdur; Parti, idare usulünün büyük ve küçük bütün kurumlarına Faşist müdürleri vermek mecburiyetindedir. Bunlar herkesin mesaisine – ve isterseniz – herkesin şanına kafi büyük ehemmiyeti haiz vazifelerdir. Eski direktuvardan yeni direktuvara geçme hadisesi sahnevi bir hadise gibi telakki edilmesin. Ben, bana taalluk etse bile, dramların düşmanıyım; dolayısıyla her şey, partinin hayatına taalluk eden bir vüsat-i ahval dahilinde ve Faşist zihniyetini temayüz ettiren sükunet, soğukkanlılık, ve vuzuh-u nazarla müşahede edilmelidir.

Esasen yeni hiçbir şey yoktur. Sadece şahsa mahsus tebeddül-ü mizaç olabilir. Fakat Parti faaliyetinin esas hatlarına müteallik hiçbir değişiklik mevcut değildir. Yani mütecellid olmaktan vazgeçemez; çünkü eski idare usulünün bütün tortularına karşı mütecellid olmak lazımdır. Çünkü, bilhassa her taraftan partiyi kuşatmaya çalışan demokrat, farmason, avam-firib (demagog), plütokratlara karşı mütecellid olmalıdır. Bunun için hiçbir gevşeklik göstermemek lazımdır. Rakiplerin bir mend emele tenzil edilmiş olması herkese terettüp eden vazifenin hitam bulmuş olması ve tarih-i beşeriyette kesin neticelerin mevcut olduğu fikir ve itikadını vermemelidir. İkinci bir nokta yeni Direktuvar adamlarının bir kısmı birinci yani müstefi Direktuvara, diğer kısmı hepimizin tanımanız lazım gelen vilayetler eski Faşistlerine mensuptur.

Anlaşmak lazımdır; inzibat yalnız şekli bir şey değil, esaslı bir şey olmalıdır. Yani taht-ı inzibat sadece inzibatın kolay ve rahat zamanında girilemez, çünkü bu hakiki

inzibat değildir. İnzibat, özellikle fedakarlık ve feragat talep ettiği vakitte inzibat altına girmelidir. Hakiki inzibat, “Faşist inzibatı” olan şey budur.

Birkaç ay evvel, Toskana'nın meşhur Faşistlerinden birini kabul ettiğim zaman kendisine hedef faaliyetimiz için 14 değil 4 nokta tespit ettim. Ben diyordum ki: nizacıları, mütezadiyen niza tohumunu ekenleri, etraflarında niza ve ihtilaf tahammüllerini saçmadan yaşamayan ve yaşayamayanları saflarımızdan kovmak lazımdır.

Biz o kadar çoğuz ve idare usulü o kadar sağlam ve kuvvetlidir ki, kendimizi bu insan sofrasından tamamı ile tahlis edebiliriz. Faşizmin vilayetlerin her yerinde kardeşçesine itilaf ve sükunet göstermesi ve insan olmak itibarıyla birbirine karşı müsamahakârane davranmaları lazımdır. Partilerin dengesi, partilere kuvvet verebilen manevi denge budur. Dolayısıyla yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya tamim edilecek inzibat hissedilen esas ve derin ve manevi İnzibat budur!

Diğer taraftan Parti, vilayetlerde henüz müteredit olan vaziyetlerden kurtulmalıdır. Yoksa henüz vazifelerini müdrik olmayan ve nizayı alışkanlık edinmiş bazı mahaller için inzibatsız ve nizacı Faşistlere tatbik edilen ceza yani kovma cezası tatbik edilecektir. Rakipleri manen kovduğumuz gibi Faşizmin kendisi aleyhinde fena bir manzara vermeye devam edecek muhit ve unsurları da tart edeceğiz!

Arkadaşlar, açık sözlerle tenvir edilecek diğer bir nokta daha vardır: İdare usulünün en yüksek ifadesi hükümettir. Dolayısıyla hükümete bağlı ve hükümetten nazil olan her şey Faşisttir. Faşistlerin, hem Faşist ve hem vatandaş sıfatıyla iki defa inzibat altına girmeleri iktiza eder.

Demir Faşist hükümeti kuvvetinin, demir ve ateşle tahrip etmiş olduğumuz avam-firib ve ahmak zihniyete kapılarak vazgeçilebilen bir kuvvet olduğu hakkında cereyan-ı ahvale muhalif, gülünç ve abes bir ihtilaf ihdas edilmemelidir.

Faşist devleti hükümetinin olduğu gibi, Faşist hükümetinin reisi de inkılabın reisidir.

Gayet mühim vazifelerimiz vardır arkadaşlar; öyle vazifeler ki, manevi kıymetimizi ölçeceklerdir. İzah ediyorum: Faşist devlette yaşıyoruz, eski demo-liberal devletini gömdük. Dolayısıyla milletin sinesinde hareket icra eden bütün kuvvetleri denetleyen bir devlet içindeyiz. Siyasi kuvvetleri, manevi kuvvetleri, ekonomik kuvvetleri denetliyoruz; O halde cemiyetlerden oluşan tamamıyla bir Faşist devletindeyiz. Vazife mühimdir. Biz kuvvetli bir bina kurarak, Parti, tarihi müthiş bir sorumluluk taahhüt etti. Dolayısıyla arkadaşlar, biz ya Faşistiz yahut değiliz; yani bu

zaruretin dini ve dramatik (hailevi) manasını ya anlamışız ya anlamamışız. Eğer evet ise, vazife nispeten kolaydır, o zaman meseleler karışık olarak zuhur etmez ve insan iradeleri hedeflenen zorlukları yenmek için daha iyi çalışır.

İsrar ediyorum: dahildeki muharebeyi kazanmış olduğumuzu nazar-ı itibara almanızı rica ederim. Bugün, eski partilerin gerçekten hezimete uğratılmış olduklarını, bu eski usul-ü idarenin kokuşmuş olduğunu söyleyebiliriz, fakat dışarıdaki muharebemiz kazanılmamıştır. Dışarıdaki muharebemiz gerek mani sebepler ve gerek ihtiyari sebepler dolayısıyla sert ve müşkil olmuştur. Ahval bu surette devam ettikçe (Gerçekten böyle devam ediyor, çünkü bu hal kesintisiz ve şiddetli tahayyül ve fikrinin mahsulüdür) uhuvvetsiz kardeşlik, musavatsız müsavat, ihtiraslı hürriyet ile bütün prensipler aleminin bize karşı ittifak etmiş olmasından hayretler içerisinde kalmayacağız.

İşte, şimdi hakikaten çetin, aldatıcı, önemli bir şekil aldığı plan üzerinde bulunuyoruz. Çünkü İtalya'da eski partilerin tortusunu mağlup etmek çetin bir yorgunluk olmuştur, fakat bu; dünyada yeni bir prensip tahrik ve onu zafere ulaştırmak, bu sayede bir millet ve bir inkılabın tarihe geçmesini mucip olan bir yorgunluktur.

Mutat üzere hodbin değilim ve Bangolos'u takliden her şeyin iyi gittiği fikrinde olanları sevmem. Müşkil bir devre görüyorum. Fakat bu bizi ümitsiz edecek yerde mağrur kılmaktadır. Bir memlekette zafer elde eden her inkılabın karşısında bütün eski alemin bulunması gayet doğal ve mukadderdir.

Muhtemel daireyi bir fiil-i müsellele kıracağız. Bizim ve İtalyan milletinin manevi birliğini her tesirden uzak tutmakla; İtalyan mesai ve istihsalatın hiçbir kuvvetin boşa sarf olmamasını temin edecek bir kooperatif ihdas etmekle; ben nihayet gerektiği takdirde siyasi daireyi mademki İtalya mevcuttur ve dünyada mevcut olmak tam hukukunu talep ediyor kırmakla!

Yarın sabah Kavur gemisine bineceğiz; Faşizm vilayetler hiyerarkisinnin ulaşması esnasında 13 pare top ile selamlaması için emir verdim. Size şunu söylüyorum ki, top patladığı zaman bu hakikatte aks-i endaz olan vatanın sesidir. O vakit şapkayı çıkarmak ve hazır ol vaziyetinde durmak lazımdır. Yarın size bugünkü nutkun küçük; hemen hurda-bini bir ilavesini yapacağım. Sonra her şeye rağmen ileriye gidildiği kanaat gücüyle; ve her türlü tartışmalar ve ihtilafların kökünün sökmek azm-i katiyesiyle etrafımda gerçekleşen başka her şeyden lakayt kaldığıma inanarak vilayetlerinize döneceksiniz. Ben hayatım için şu parolayı boşu boşuna seçmedim:

“Tehlikeli surette yaşa” ve size eski savaşçı gibi diyorum: “İlerlersem beni takip ediniz; gerilersem beni öldürünüz; ölürsem intikamımı alınız.”

Suikastten sonra Kici sarayının balkonunda Mussolini halka hitaben şu nutku irat etmiştir: “Siyah Gömlekliler! Sesimin hiç müteessir olmadığına darben-i kalbimin de tezayüt etmediğine sizi ikna etmek için size bir kaç dakika sesimi işittirmek istiyorum. Bununla sizin hepinizi methetmek istiyorum; çünkü ben kendimi sizin tesellinizden yani hiçbir vakit münhezim olmayan, fakat daima ileriye giden; cesurane, mukadderatın irae etmiş olduğu yoldan ileriye giden en yeni İtalyan tipine mensup addediyorum.

Size tekrar etmek isterim; çünkü sizin bu ani tezahüratınız, bu en nagihan har-ı heyecanımız idare usulünün özellikle vicdan ve aşkınızda gayet sağlam olduğunu ispat etmektedir. Hiçbir şey ve hiç kimse, zahir ve gizli silahlarla muzaffer Faşizmin gayr-i kabil-i zapt hareketini tevkif edemeyecektir.

Birkaç ay evvel, bu saatte benzer bir saatte perestiş ettiğim Roma halkının buraya gelmek istediği vakit gibi, bugün daha iyi alkışlarla müteşekkir olduğumu tekrar ediyorum ve son tezahürata herhangi bir çeşit tezahüratın ilave edilmesini ve Faşist üslubu vechiyle tam intizam üzere mahallelerinde geri dönmenizi talep ediyorum. Hiçbir tehlike idare usulünü tehdit etmiyor.

Bu tehlikenin de önüne çıkacağız. Eğer işitmek istediğiniz söz bu ise, işte ben onu irat ettim. Şimdi size demiş olduğum ve yapmayı emrettiğim şeyi yapacaksınız. Yaşasın Faşizm! Yaşasın İtalya!”

Bu merasimin bir savaş gemisinde cereyan etmesini kati surette istemeliğimin birçok sebebi vardır:

1. Gelecek için en iyi emellerimizin itina ettiği şanlı bahriyemize geleneksel kalabalık merasim (rasime-i ihtifal) ve ihtiramı ifa etmenizi istiyordum.
2. Bu savaş aletleri ile istinas (alışma) peyda etmeliğinizi istiyordum.
3. Bu geminin güvertesinde teneffüs ve ruhunuzun genişlemesini istiyordum.
4. Çünkü az çok belli olan memleketlerinize avdetinizde fikir ve şuuru bahrinizi tamamiyle hal-i intibada bulunduracak surette hareket etmeniz lazımdır; biz Akdenizciyiz ve mukadderatımız, hiç kimseyi taklit etmeksizin, daima deniz üzerinde cari olmuş ve olacaktır.

B.3: Mussolini'nin Direktuvarlara hitabı (**Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1926; **Akşam**, 10 Nisan 1926; **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1926).

“Siyah gömlekliler! Roma üzerine yürüyüşün dördüncü sene-yi devriyesinin kutlaması, idare usulü dahilen kuvvet, haricen nüfuz açısından müthiş bir vaziyette bulunuyor. İdare usulünün bütün kuvvetleri, hükümetten partiye; milisten sendikalara, genç kuvvetlerden kültürel kuvvetlere kadar, bir şaşaa devresindedir. İdare usulü, iktidar mevkiinden düşmüş olanların kininin, canilerin suikastlarının, gayr-i muktedirlerin bühtanının karşısında boşuna olduğu bir granit dağı gibi sağlamdır. İdare usulü, 28 Teşrinievvel 1925’ten 28 Teşrinievvel 1926’ya kadar olan sene zarfında binasının sarsılmaz temellerini kurmuş ve bütün milletle yekvücut olmuştur.

Bu zamanlarda fertlerin ve milletlerin hayatı pek çabuk geçiyor, fakat bugün, yalnız bir sene zarfında yapılmış olan işleri zikretmek için, henüz uzun olan bir yürüyüş konağında olduğu gibi, kısaca tevakkuf etmek lazımdır.

Bu mesai kitlesinin muhibb bir şey olduğunu tekit ederim. Milli faaliyetin bütün sahalarında idare usulünün fiil ve hareketi hazır ve canlandırıcı olmuştur. Siyasette, birkaç ay zarfında, idare usulü, bazısı esas olan kanunlarda, umdemizin metalibatını kuvveden fiile getirmiştir.

Roma Valiliği'nin oluşturulmasını hatırlatıyorum; bununla, merkez hükümete, tarihi ve milli açıdan layık olan tefevvük mevkii temin edilmiştir. İşte devletinin çehresini değiştirmiş olan bir grup kanunlar: Başbakanın yetki dairesi ve vazifeleri hakkındaki kanun; bürokrasi, gizli cemiyetler; yürütme gücünün adli kaideler çıkarabilmesi; süreli basın (matbuat-ı mevkute); kanunların düzenlenmesi (tensiki) için heyet; çocuk esirgeme ve anneliği koruma; milli piştarlar ve Balilla Cemiyeti hakkındaki kanunlar. İdare usulü, Faşist İnkılabı için ölmüş olanların ailelerine tahsisat ve ölen talebelere de irfan (Lore) verilmesini istedi. İtalyan Devletinin eski teşkilatına, valilere yetki genişliği kanunu ve İtalya'nın bütün nahiyelerinde Podestaların atama ve tayini ile kesin bir darbe indirildi.

Askeri ıslahatlar sahasında, Faşist idare usulü, orduya, donanmaya, hava kuvvetlerine müteallik yeni kanunlar ile orman milis ihdası ile ve her tarafta milise emanet edilen vazifeler ile derin surette hareket etmiştir. (...) Millettin silahlı kuvvetlerinin, gerek manevi, gerek inzibat, gerek istihzarat açısından herhangi bir olaya karşı gelecek kabiliyette olduğunu söylersem mübalağa etmemiş olurum. Yalnız, uzak menşelerini Mayıs'ın sıcak günlerinden alan ve zafere kadar savaşmış olan Faşist idare usulü milletin askeri kuvvetine ruh ve vesait verebilirdi. Bu eser Faşizmin silinmez bir meziyetidir.

Milletin ekonomik ve sosyal faaliyeti sahasında Faşizmin fiil ve hareketi yenileştirici olmuştur. İtalya'ya 3 ay zarfında, yazar ve sanatkarların 30 seneden beri beklediği telif hakkına dair kanunu vermek ve onları bütün dünya milletlerinin piştarlığına koymak Faşist idare usulünün itiraz kabul etmez bir liyakatidir. Milli ekonomi il meclisleri, milli ihracat kurumu, İtalyan Genel Petrol Şirketi ve merkez istatistik (merkez-i ihaiyat) dairesi oluşturuldu. Aynı zamanda, 30 seneden beri görüşülen ve tartışılan ihraç kurumlarının birleşmesi meselesi alakadar bölgelerin onayıyla, Faşizm idare usulü tarafından birkaç ay zarfında halledildi. Bu şekilde, idare usulü milli birlik yolu üzerinde şimdi artık ruhlarda ve kurumlarda mükemmel olan diğer bir adım daha atıyordu.

Bayındırlık işleri her yerde, fakat özellikle güney İtalya'da muazzam bir gelişime mazhar oluyor. (Birçok şehirde) limanların sistemleştirilmesi, genişletilmesi, donatılması için çalışmaktadır. Bahri şevk geri dönüyor. İtalya ticari gemileri Avrupa silsile-i mürettibinde ikinci ve dünya sıralamasında (silsile-i mürettibinde) dördüncü konumu işgal ediyor. Çalışkan destgahlarımızdan “Roma” gibi devasa gemiler çıkmış olup pek yakında dünyanın en büyük gemisi “Ağustos” çıkacaktır.

(...) Tarlalarda, Faşizm tarafından teskin edilmiş köylüler arasında, buğday mücadelesi için olan alaka ve heyecan artmış olup diğer taraftan hasat edilmiş olan 60 milyon kental, zaferin mümkün olduğunu ve zafere ulaşılabileceğini ispat etmektedir. Sömürgeler inzibatı için alınan ve bütün millet tarafından örnek olmaya layık bir inzibat ile kabul edilen bu tedbirler her zaman bu sahada hatıra getirilir. (...)

Fakat özellikle dünya tarihinde kalacak olan kanun inkılabı iş müşterek sözleşmelerle hakkındaki kanundur. Bu kanunla, demo-liberal devlet, defnedilmiştir. Sendikal kooperatif devletini oluşturduk. 13 federasyon milyonlar ve milyonlar üreticiyi kabul etmektedir. Tarihte bundan daha geniş esaslı bir devlet henüz gelmedi. Cemiyetler Bakanlığı'nın oluşturulması, İtalyan hayat, yeni bir vakiadır. Bu çağ sosyal cemiyetinin en çetin meselelerinden birini istihfaf ve halletmiş olmak Faşist inkılabının yıkılmaz, sarsılmaz meziyetlerinden biridir ve her zaman bu suretle kalacaktır.

Eğer inkılaptan murat adamların yerine şiddetli surette diğer adamların ikamesi ve yeni kurumların kurulması ise, medeniyet cereyanına etkili olmaya mahsus geniş, derin bir inkılabın mahiyet ve geniş şümüllü Faşizmi kim inkar edebilir? Koroparatif Devlet, Faşist inkılabının tipik tekvini ve meşru gururudur. Cezri teceddüdata muttasıl olan bütün müşkülât bertaraf edilecektir. Yalnız Faşizm iledir ki İtalyan milleti, demo-liberalilerin kaba yalanları ötesinden ve üstünden devletin kısm-ı mütemmimi olmuştur.

Geleneksel İtalyan hicretinin kapıları kapanınca, idare usulü dahili hicret komitesini ihdas etmiş ve sömürgelerdeki faaliyetini teşdit etmiştir. Burada dahi idare usulünün yalnız bir senelik faaliyeti geniştir. (...)

Rodos ve Adalar Denizi adaları için kabul edilen İtalyan tabiiyetini iktisap kanun-u araziye İtalyan vatanının dokunulamaz kısmı mütemmimi haline getirmiştir. Trablus'ta, Bingazi'de, Eritre'de, Soma'da nafiaya müteallik muazzam işler yapılmış ve yapılmaktadır. Lezyonlara yazılmış binlerce siyah gömlekler ve yüzlerce Faşistler, alemdar sıfatıyla, sömürgelerde çalışarak oranın servetini artırıyorlar. (...)

Diğer devletlerle olan ilişkilerde Faşistlere idare usulü bu sene zarfında devamlı ve verimli bir faaliyet göstermiştir. (...) Diğer taraftan çeşitli devletlerle daha az önemi haiz olmayan ekonomik ve siyasi mahiyeti haiz diğer görüşmeler hal cereyanındadır. Yalnız İtalya tarihinde bir sene zarfında bu kadar faaliyetin ibraz edilmiş olup olmadığını sual ediyorum. (...) Hal-i hayattaki muhaliflerin canı, ahmak ve daima gayri muktedir kalabalığı bu vakıalara karşı boşuna hücum etmeye çalışmaktadır.

Faşist hükümeti bu geniş eseri uzun mütalaat ve inceleme, ağır yorgunluklar ve düşünceler ile tamamlamakta iken millet, bütün İtalyan milleti, bir kaç takdire şayan bir inzibatla çalışmış ve çalışmaktadır ve muazzam gösterilerle Faşizme olan bağlılığını göstermiştir.

Siyah gömlekliler! Yalnız 4 sene zarfında yapılmış olan icraat hakikaten muazzamdır. Fakat bu kafi değildir. Henüz başlangıçtayız. Vatanın çehresini, maddi ve manevi açıdan, tamamı ile değiştirmek için daha çok zaman, çok gayretler, çok fedakarlıklar lazım gelecektir. Bütün kuvvetlerimiz mükemmelleştirilmelidir. Parti için, milis için, sendikalar için emir parolası aşağıdadır:

“İnzibat, vifak, siyasi ve ahlaki tecellüt kanunları değiştirdikten sonra örf ve adetleri değiştirmek lazımdır. Eski küçük demo-liberal İtalya'nın korkak (tersani) ruhlardan ilelebet ve merhametsizcesine kazılmalıdır; bu şahsi korkuculuk (ters-nak-ı şahıscılık), istifadecilik, amansız güzellik ve bazen alçak iftiralar şeklinde tecelli eder. “Hakiki” Faşistin değişmeyen vasıfları daha doğrusu faziletleri ise açık sözlülük, sadakat, menfaatsizlik, doğruluk, cesaret, sebat olmalıdır. Eski fenalığın az çok tesiri altında kalmış oldukları görülenler ordumuzdan kovulmalıdır. Onlar yürüyüşümüzü geri bırakan engellerini teşkil etmektedir: Onlar buğdaydan ayrılacak zararlı otlardır; yarının daha büyük vazifelerinde yeni aristokrasiyi serbest bırakmak için düşmesi lazım gelen cürüftür.

Siyah gömlekler! Bu vazifeler gelecek ve sizi, 1922 Teşrinievvelinde millete yeni bir ruh vermek için silahla bulmuş olduğunuz vakitteki gibi, hazır bulacaktır. Tarihin bu sayfası silinemez.

Bugün dahi – 4 sene sonra – o vakitki gibi, yüz binlerce kişi silahlanmış bir haldesiniz. İdare usulüne yalnız süngüleriniz değil, fakat bütün İtalyan milleti riyaset ediyor. Bu idare usulümüzü, insanların teselsülata rağmen, ben gayr-i kabil-i tecavüz görüyorum. Dünyaya şu hakikati ilan etmek lazımdır: İtalyan milleti için manevi bir miras olan Faşist inkılabı İtalya'yı her ne suretle olursa olsun, her yerde ve her şeye karşı büyük yapacaktır.

Bütün İtalyan Faşistleri! İnkılabın dördüncü sene-yi devriyesinde size getirdiğim mektup budur. Senelerce süren muharebede sertleşmiş olan imanınızı, heyecanınızı, hareket ve zafer arzunuzu demir inzibatınızı biliyorum. Bugün kitlelerinizden yükselteceğiniz ses ilk arefeler gününün aynıdır. Faşist inkılabının atisi, vatanın kudreti namına “Anoy”!”.

B.4: İktidarın dördüncü senesi dolayısıyla Mussolini'nin yaptığı hitap (**Hakimiyet-i Milliye**, 13 Teşrinisani 1926).

(İl Popolo d'İtalya gazetesindeki makalenin sadeleştirilmiş ve özetlenmiş hali).

Duçe tarafından düşünülmüş ve istenilmiş olan Faşist milisi; 1922 Ekimde Roma üzerine yürüyen ve iktidarı ele geçiren siyah gömleklilerin askeri teşkilatlarından başka bir şey değildi. Milis teşkilatı için çıkarılan emirname 1 Şubat 1923 tarihliydi. İlk komutanlar ve teşkilatçılar, Roma üzerine yürüyüşün 4 asli unsuru olan Emilio De Bono, Cesare De Vecchi, Italo Balbo, Michele Bianchi idi.

Milisin en iyi özelliği, menfaatlerini terk ederek ve muhteşem bir fedakarlık örneğiyle 24 saat içinde toplanabilmelerindeki hızıydı. Bir yoklama, bir davet, lejbiyonun sade bir günlük işiydi. Çentoryalar derhal demir inzibat içinde sertleşerek toplanırlar. Milli kurtuluşun uyanık bekçisi olan Faşist milisi, nizam ve emniyeti sağlamak ve devletin kanunlarına uyulması gereken her yerde hazırды.

Milisin siyasi ve askeri iki vazifesi vardı. Siyasi açıdan milis Faşizm kuvvetlerinin düzenini temsil eder. Halbuki manevi açıdan milis, savaş esnasında oluşmuş olan manevi düzenin muhafaza ve devamı gibi kabul edilebilir.

Bu fiili anlayışa bağlı olarak hükümet başkanı yeni tedbirlerle, öncü birliklerin, yani “Avangurdaya” ve “Balilla”ların kumanda ve askeri terbiyesini özellikle milisin subaylarına vermişti.

Askeri açıdan milis, ordunun tamamlayıcı unsurunu temsil eder. Gençliği silaha hazırlar. Onu ordudan çıktıktan sonra daha iyi her zaman cevval bulundurur. Onun askeri ve savaşçı ruhunu canlı tutar.

Askerlikten önceki kursların vermiş olduğu sonuç her ümidin üstündeydi. Son sınıf öğrencilerinin sınavlarıyla elde edilmiş olan ilk yöneticilerden çıkarılacak sonuç, milis kendisine, Mussolini'nin istediği şekilde emanet edilmiş olan vazifeleri kesin surette halletmiştir.

Subaylar ve Takım başıları (Capo Squadra), görevlerine layık olduklarını ispat etmişlerdi. Onlar pazar günü istirahatlerini milisin yeni silahlı kuvvetinin talimine ve askeri hazırlıklarına hasretmişlerdir. İlk zamanlarda düşmanlar milisin lağvedilmiş olan “Kral muhafızı” kıtası yerine ikame edilmek üzere ortaya çıkarılmış bir teşkilat olduğu hikayesine inandılar. Halbuki gönüllü milis yalnız ve sırf milli emniyet için doğmuştu.

Milisin nizamına gelince, milli arazi 16 parçaya taksim edilmişti. Her bölge, parti generaline denk olan bir genel Kaymakam tarafından idare edilmekteydi. Askere alma usulü gönüllü olup 17 – 50 arasındaki kimseler milise girebilirdi. (...)

Krallık ordusu için tespit edilmiş indirimli tarifeler de milisi kapsayarak Demiryolları nakliyesi düzen altına alındı. Milis fertlerinin kayıt ve kimlik hizmeti, sağlık hizmeti, ikametgahlarda tıbbi yardım hizmeti oluşturuldu.

Demiryolları ve liman milisleri oluşturuldu.

Beden eğitimi, spor, spor meydanlarının yapılması, sağlık yardım takımlarının oluşturulması için kaideler çıkarıldı.

Milis, devletin muntazam bir silahlı teşkilatı olduğundan hükümet lazım gelen masrafları karşılar. Bununla beraber masraflar son derece azaltılmıştı. Çünkü hizmet bedelsiz olduğundan bu masraflar kışla silahları ve techizat için yapılmaktaydı.

Milisler ikametgahının bulunduğu yerde davet edildikleri ve yemeklerini ailelerinde yiyebildikleri zaman hiçbir tazminat alamazlar.

Subaylardan sürekli hizmette olanlar ve dolayısıyla tahsisat alanlar, genel kumandanlık, bölge ve lejyon kumandanlıklarında bulunanlardı. Geri hizmetteki maaş aynı rütbedeki ordu subaylarının maaşlarına göre çok aşağıdır.

Kumandanlık meselesi: milis başkomutanlığının Mussolini tarafından üstlenilmesi ile İtalya siyah gömlekçilerinin istekleri terviç edilmiş bulunmaktaydı. Yalnız bu durum reislerin ve fertlerin her birisinde gerektiği zaman iman, cesareti ve kahramanlığı yüz kat artmaya sebep olacaktır. Parti içinde olduğu gibi milis içinde de Faşizmin milis efradının elbisesini taşımak şerefine layık görülme bütün kimseler tasfiyeden geçmiştir: Yeni teşkilatlı bir hücum taburunun askeri manevralara katılması, dağlarda ordugah kurmak ve manevra yapmak, çoğunlukla muntazam kıtalarla birlikte diğer hatlarda tabya tarzı manevralar ve eğitimler, milis subaylarının ordunun ilmi eğitimlerine katılması.

1926'da ikinci Libya, Derne lezyonunun oluşturulması son bulmuş ve birinci Trablusgarp lezyonu oluşturulmuştu. Genel olarak 3000 milis ve yüz kadar milis subayı asilerin çete savaşlarına karşı iştirak etmiş ve bu savaşlar esnasında bazıları nefisini feda etmişti.

Askerlikten önce vazifeler doğrudan doğruya milisin emrine geçmiş olup bir sene 10.000 gencin askeri Talim ve Terbiyesi tamamlanmış ve bunların yüzde yetmiş beşi nihai sınavlara kabiliyetli görülmüştür.

Bir seri pul çıkarılmış; yardıma muhtaç olan milis fertlerine ve ölen fertlerin ailelerine 200 bin lirat dağıtılmıştı. Gönüllü milislerle ordu ve jandarmalar arasındaki bağlar samimileştirilmiş, milis özellikle küçük merkezlerde jandarmalar ve maliye muhafız kıtaları ile ortak mesai etmekte ve her tarafta cesaret, düzen ve sorumluluk hissi

örnekleri vermektedir. Milis, sportif ve sanatkarca tezahürleri de ihmal etmemektedir. Milisin siyah gömleklilerinin çeşitli cemiyetler tarafından icra edilen yarışmalara daha geniş surette katılması sağlanmıştır. güreşte, bisikletçilikte, boksta, sandalcılıkta birçok başarılar elde edilmiştir. Gençliğin bedeni terbiyesine özen göstermek başkumandanlığın gayelerinden biridir.

Özel mahkeme: her lejyon bugün, aletleri kendinin olmak ve milisin genel bütçesi için hiçbir ağırlığı mucip olmamak üzere yine gönüllülerden oluşturmuş bir bandoya sahiptir. Son zamanlarda milise yüksek siyasi şumulü haiz iki vazife verilmiştir: lejyon kumandanları nezdinde inceleme subayları heyetlerinin kurulması ve devleti ve sınırların savunulması için olan kanunların tatbiki ile görevli özel mahkemenin kurulması... Bunlar gönüllü milise şüphesiz kesb-i liyakat edebileceği bir nüfuz vermişlerdir.

B.5: “Milli Faşist Milisinin Suret-i Teşkili ve Vezaifi” (**Hakimiyet-i Milliye**, 10 Şubat 1927).

Faşizm, milletin hizmetinde bulunan bir milistir. Onun hedefi İtalyan milletin büyüklüğünü kuvveden fiile isal etmektir. İtalyan şuurunun intibahı ve irade-i zafer ile karışan menşelerinden bugüne kadar Faşizm, evvela milletin iradesini boğanları mağlup etmek, ve bugün her vakit İtalyan milletin kudretini müdafaa ve onu inkişaf ettirmek için kendisini daima hal-i harpten addetmiştir. Faşizm tahakuk ettirilmiş ve tahakkuk ettirilecek olan muayyen bir program etrafında toplanmış yalnız bir İtalyanlar cemaati olmayıp, fakat bilhassa muteriflerine malik olmuş ve teşkilatında muzaffer-i harbin ceht ve akdamından ve millet ile millet aleyhtarlığı arasındaki mücadeleden kuvvet almış yeni İtalyanların muharip sıfatıyla icra-yı vazife ettikleri bir imandır.

Fırka, bu teşkilatın kısım-ı esasisidir ve Fırkanın icra-yı vazife etmesi krallığın hayatiyeti için esaslı ve zaruridir.

İlk günlerin çetin saatlerinde teşkilat ve nizam, muharebenin ihtiyacatına binaen tespit edilmiş ve millet Duçe'yi iradesinin, kuvvetinin ve eserinin alametlerinden tanımıştır.

Mücadelenin kızgınlığı içinde fiil ve hareket daima kaideye takaddüm etmiştir. Her merhale bir fütuhatla işaret edilmiş ve meclisler ancak ölenler hatırasının riyaset ettiği kumandanlar ve neferler içtimaları olmuştur.

Akaid formüllerinden ve sired-i projelerden uzak olan Faşizm, zaferin mütemadi yenilenmesi kabiliyetlerinde olduğunu hissediyor.

Faşizm, bu istikbale bakarak yaşıyor ve yeni nesle, irademizin işaret ettiği bütün hedeflere vasıl olmak için hasredilmiş kuvvet nazarıyla bakıyor.

Binaenaleyh nizam ve silsile-i meratip – ki bunlar olmaksızın milletin kuvvet ve terbiye-i inzibatı mümkün değildir – hizmet ve liyakatlerin salahiyyet ve vazifelerini rüyet-i tamme ile gören baladan nur iktibas ve talimat telakki eder.

Talimat

Bende 1. Faşizm, vilayet federasyonları suretinde tecemmü etmiş muharebe faşyolarından müteşekkil olan Faşist Milli Fırka suretinde bir siyasi teşekküldür. Faşist Milli Fırkası Duçe'nin yüksek sevk ve idaresi altında ve Büyük Faşist Meclisi tarafından verilen talimat mucibince icra-yı hareket eder.

Faşist Milli Fırkasının silsile-i meratibi şunlardır:

1. Duçe;
2. Faşist Milli Fırkası Katib-i Umumisi;
3. Vilayet Federasyonları Katib-i Umumisi;
4. Muharebe Faşyosu Katibi.

Faşist Milli Fırkasının uzuvları şunlardır:

1. Büyük Meclis;
2. Milli Direktuvar;
3. Meclis-i Milli.

Bende 2. Büyük Meclis, Faşizmin uzv-u aliyesidir. Bu meclis; Fırkanın hayat-ı milliyenin bütün sahalarında takip etmek mecburiyetinde olduğu efal ve harekata müteallik talimatı tespit eder.

Bende 3. Büyük Meclis:

- a. Faşizm Duçesinden (Reis);
- b. Nazırlardan;
- c. Meclis riyaseti müsteşarlarından;
- d. Roma üzerine yürüyüş kuadromoprilerinden (dörtlerden);
- e. Fırkanın milli direktuvar azalarından;
- f. Milli Faşist Hars Enstitüsü Reisinden;
- g. Umumi Şirketler Konfederasyonu Reisinden;
- h. Memalik-i ecnebiyedeki faşyoların Katib-i Umumiyesinden;
- i. Milis-i Umum Kumandanından veya Erkan-ı Harp Reisinden;
- j. Milis-i Umumi Kumandanından;
- k. İşçiler Faşist Konfederasyonları Reisinden;
- l. Kooperatif İtalyan Sendikası rüesasından;
- m. İşvericiler Konfederasyonu rüesasının birisinden teşekkül etmiştir.

Faşizm davasına yüksek sadakat ibraz etmiş olanların meclise iştirakine davet edilmeleri Reisin arzusuna terk edilmiştir.

Bende 4. Büyük Meclis, Fırkanın Katib-i Umumisini, katip vekillerini ve direktuvar azalarını tayin ve icra edilecek eserin hutut- u umumiyesini tespit eder.

Bende 5. Direktuvar, idare-yi katib-i umumiden maada, 8 azadan tereküb eder.

(...)

Bende 8. Siyasi Katiplik, fırkanın icrayı vazife etmesi için muhit-i uzuvlar arasından iş görür ve fırkanın herhangi bir faaliyetinin Faşizm ruhuna tekabül eylemesi için nezarete bulunur.

Siyasi katiplik atideki cemiyetlerin faaliyetini murakabe eder:

1. Faşist muallimleri;
2. Faşist demir yolcuları;
3. Faşist posta ve telgrafçıları; ve şunlarla da irtibatta bulunur:

- a. Emniyet-i Milliye Gönüllü Milis Kumandalığı;
- b. Memalik-i ecnebiyedeki Faşist Katib-i Umumiliği;
- c. İşvericiler ve İşçiler Konfederasyonları Riyaseti;
- d. Cemiyet-i Milli Şirketi Riyaseti.

Bende 9. Fırka-yı Milli Direktuarı ayda bir defa Duçe'nin nezdinde ve Katib-i Umuminin lüzum gördüğü zamanda içtima eder.

(...)

Bende 17. Vilayet Direktuarı bütün vilayet dahilinde Fırkanın hayatını sevk ve idareye ve inkişaf ettirmeye ve Milli Direktuar amirlerinin icrasına nezaret etmeye mecburdur.

Bende 18. Vilayeti Katibi bundan başka: (...)Gençlik teşkilatına; kadın faşyolarına nezaret etmek mecburiyetindedir. (...)

(...)

Kayıt ve Yemin

Bende 25. Faşyo, fırka hayatının, uzviyet-i esasiyesi olup bayrağının etrafına akıl, namus ve cesaret itibariyle en emin İtalyanları toplamaya mecburdur. Bütün manevi, iktisadi, içtimai faaliyetler faşyonun fiiliyle tanzim olunur. O suretle ki Faşizmin hayatında her kargaşalık ve her zıddiyet bütün diğer uzviyetlere aks eder ve böyle bir mesuliyetin sıkletini her nefer bir fert olmak itibariyle de hissetmelidir.

Bende 26. Faşyo Katibi, takip etmek istediği programı kendilerine tebliğ etmek üzere, bütün Faşistleri sene ibtidasında içtimaya davet edecektir. Bütün Faşistlere vasi bir salahiyet-i münakaşa bahş edilecektir. (...)

Bende 27. Hüviyet varakaları bütün Faşistlere, Muharebe Faşyoları tesisinin sene-yi devriyesi olan 23 Martta her faşyo merkezinde merasimi mahsusa ile ita edilecektir. Yeni kaydolunan efrat Katip önünde atideki formüle göre yemin edecektir:

“Duçe'nin emirlerini bila-itiraz takip ve Faşist inkılabı davasını bütün kuvvetlerimle ve icabında kanımla hizmet edeceğime yemin ederim”.

Bende 28. Her faşyo katibi, her Faşist neferinin sabıka-yı ahlakiyesini ve vesait-i hayatiyesini bilmeye mecburdur.

Tedabir-i İnzibatiye

Bende 29. Gerek inzibatsızlık ve gerek Faşist ruhunu teşkil eden iman, cesaret, çalışkanlık ve namus evsafında kusuru görülen bir Faşist, direktuarın tahkikatına maruz kalır.

Bende 30. Mücazat-ı inzibatiye şunlardır: 1) Teessüf; 2) Muvakkat veya gayr-i muvakkat bir müddet için işten el çektirme; 3) Tart.

Bende 31. Kabahati tebeyyün etmemiş ve müdafaası istima edilmemiş olan hiçbir maznuna ceza verilemez.

Bende 32. Her mücazat Katib-i Umumiye kadar olan mafevk amirlere bildirilecek ve tasdik edildikten sonra icra edilecektir.

Bende 33. Fırkanın saflarından tart edilmiş olan Faşist vatan haini olup hayat-ı siyasiye haricine nefy edilir. Fırka Katib-i Umumisinin müsaadesi olmaksızın hiçbir Faşist fırkadan ihraç edilemez.

Bende 34. Tedbir tasdik edildikten sonra fırkadan tart edilen her Faşist milisi, korporasyonların vezaifinden ve iktisadi bütün vezaiften mahrum kalır. Hükümet memuriyetlerinde olanlar bu memuriyetleri terk etmeden evvel takibat ve mücazata maruz kalamazlar. Meclis-i Ayan ve Mebusan azaları fırkanın Katib-i Umumisi tarafından muhakeme edilecektir. Sendika, işvericiler ve işçiler teşkilatı, vilayet müdiranı fırkanın inzibatına müteallik hususat için Katib-i Umumi tarafından muhakeme edilebilirler.

Umumi Ahkam

Fırkaya en az iki senelik intisabı bulunmayan hiçbir Faşist, vilayet idari memurluklarına giremez. Vilayet müdiranından hiçbiri, umumi şirketlerde ve mahalli devaire tabi iktisadi teşkilatlarda mütemadi surette vazife alamayacaktır.

Hiçbir Faşist, hatta kendi mesleğine müteallik faaliyetlerde de, işini Faşizm ruh ve inzibatına tevfiik etmekten vazgeçemez.

Fırkaya tabi muhtelif uzviyetlerin hayatı için lazım gelen talimatın tespiti vazifesi Federal Katibe tevdi edilmiştir.

B.6: Faşist Milli Fırkasının Yeni Nizamname-i Dahiliyesi Metni (İl Popolo D'İtalya gazetesinden, 12 Teşrinievvel 1926). (**Ayın Tarihi**, 10, Ankara (1 – 31 Teşrinievvel 1926), s. 1641-44. **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Kanunievvel 1926).

1. Yabancı memleketlere gidecekler için bütün pasaportların yeniden incelenmesi ve duruma göre yabancı memleketlerde bulunanlarıki müstesna, önceden verilmiş olan bütün pasaportların iptali.

2. Usulü dairesinde verilmiş pasaportu hamil olmadan dışarıya gitmeye teşebbüs edenler ve buna yardım edenler hakkında ağır cezaların belirlenmesi ve yasak sınır geçitlerinden kanuna aykırı şekilde gerçekleşecek gelip geçmeye (mürur u ubur) engel olmak için silah kullanmak mecburiyeti.

3. İdare usulüne muhalif olan günlük veya geçici yayınların belirtilmemiş bir zaman için tatili.

4. İdare usulüne muhalif bir faaliyet takip eden bütün parti, cemiyet ve teşkilatın ilgası.

5. Devlet içinde kurulu ekonomik, milli veya sosyal düzeni, şiddetle bozmaya veya devletin emniyetini azaltmaya veya devletin kuvvet faaliyetine itiraz etmeye veya engel olmaya yönelik bir maksat irtikap veya izhar etmiş olanlar için “Tahdidat-ı zabıta vazı.”

6. Devlet içinde bulunmuş veya faaliyet göstermekte bulunan cemiyet veya enstitünün ve özellikle idare usulünün teşkilatının elbise veya işaretlerini gizlice ve alenen giyenlere karşı şiddetli cezaların belirlenmesi.

7. Her milis lejyonu kumandanlığı (Faşist idaresi) nezdinde bir siyasi teftiş ve inceleme hizmetinin teşkili.

8. Devletin himayesine müteallik tedbirler (kanun layihası):

a. Her kim ki kralın veya hükümet vekilinin şahsi hayatına, haysiyet veya hürriyetine karşı bir fiil irtikap ederse idam cezası ile cezalandırılır. Aynı ceza kraliçenin, veliahtın veya hükümet başkanının şahsi hayatına, onuruna veya hürriyetine karşı fiil işleyenler için uygulanır.

b. (...)

c. (...) Her kim ki alenen veya basın vasıtasıyla evvelki maddelerde yazılı bazı cürümleri işlemeye diğerlerini tahrik eder veya bu cürümleri savunursa yalnız tahrik veya savunma durumundan dolayı 5 ila 15 sene kalebentliğe mahkum olur.

d. Hükümet makamları tarafından dağıtılmış olan cemiyetler, kuruluşlar veya partileri hatta diğer bir şekil ve isim altında tekrar buluşan her kimse kamu hizmetinden daimi mahrumiyetten başka 3 ila 10 sene kalebentliğe mahkum olur. Bu gibi cemiyetler, kuruluşlar veya partilere mensup olan kimse yalnız mensubiyetinden dolayı hizmet-i ammeden mahrumiyet-i daimededen başka 2 ile 5 sene kalebentliğe mahkum

olur. Aynı şekilde bu gibi cemiyetler, kuruluşlar veya partilerin umdelerini, programlarını veya hareket usullerini herhangi bir şekilde propaganda eden kimseler dahi aynı cezaya maruz kalır.

e. Devlet arazisi dışında herhangi bir şekilde olursa olsun devletin şerait i dahiliyesi hakkında devletin dışarıda itibar ve nüfuzunu azaltacak şekilde yalan haberler yayın ve işaa ve tebliğ eden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan vatandaş kamu hizmetinden sürekli mahrumiyetten başka 5 ila 10 sene kalebentliğe mahkum olur. İşbu maddenin derpiş ettiği ihtimal dahilinde gıyaben verilmiş olan mahkumiyet hukuken tabiiyetten iskatı ve malların müsaderesini mucip olur. Tabiiyetten iskat kararı mahkumun koca veya eş ile çocuklarına tabiiyetine icra-yı tesir etmez. Mahkum tarafından suç işlendikten sonra ve sene-yi cariyeye takaddüm eden senede yapılmış olan emval-i bey' ve ferağı devlete karşı bir hile farz edilir ve aynı mallar müsadere ve hacze dahil olur. Evvelki fıkralardaki gıyaben mahkumiyet neticeleri mahkumun teslimiyeti ile veya tevkifi ile nihayet bulur. Mallar bu halde mahkuma buldukları vaziyette iade edilebilir ve üçüncü şahısların kazanılmış hakları saklı kalır.

f. Önceki maddelerde yazılı cürümlerden birini yabancı memleketlerde işleyen vatandaş veya yabancı işbu kanuna uygun olarak yabancı memleketlerde mehakime edilmiş olmasına rağmen Krallık sınırlarında mehakime edilir. Bir vatandaşın gıyaben mahkumiyeti halinde evvelki madde aksamı tatbik edilir.

g. İşbu kanunda yazılı suçlar için ceza hukukuna uygun olarak cezanın azaltılmasını gerektirecek sebepler zuhuru takdirinde hakime idam cezasını "Ergastolo (ömür boyu hapis)" cezasına ve diğer cezaları 1/3 miktarından fazla olmamak üzere tenzil etmek yetkisi verilmiştir.

h. İşbu kanunun derpiş ettiği suçların mercileri nizamen ordu, donanma, uçak ve milis yüksek zabıtları arasından seçilmiş bir başkan ve gerek daimi fiili hizmette gerek mezuniyet halinde "Konsol" görevini haiz 5 milis zabıttan oluşan özel mahkemelerdir. Bu mahkemelerin tesisini Savaş Bakanı emreder ve onların sayısını ve şeklini tayin eder. İşbu kanunun derpiş ettiği cürümler hakkında takibat icrası için savaş zamanında usul-ü muhakemat-ı cüziyeye müteallik ordu hukuk cezası kaideleri tatbik edilir. Adı geçen kanunun başkumandana verdiği bütün yetkiler Savaş Bakanına intikal eder. (...)

24 Kanunuevvel 1925 tarih ve 225 numaralı kanun ile hükümete verilmiş olan yetki etrafında hiçbir tadil icra edilmemiştir. İşbu Krallık kanunu Resmi Gazetede

yayınlanmasından itibaren yürürlüğe konulur ve bu tarihten itibaren 5 sene için muteberdir.

B.7: İçişleri Bakanının teklifi ve İtalya Bakanlar Kurulu'nun kabulü ile uygulamaya konulan olağanüstü kararlar (**Vakit**, 11 Teşrinisani 1926).

“Hakikati halde İtalya'nın dış siyaseti eleştirilmiş değildir. Esasen İtalya “Carub”u almak, uzun zamandan beri barışçıl bir şekilde idare ettiği 12 Ada'yı elinde alıkoymak ve Fiyüme'nin kendisine iadesini sağlamak suretiyle muhakkak bir taviz istihsal etmiştir. Bu neticeyi görmek için uzun uzadıya münakaşalar yapmaya lüzum var mıdır?

Şimdi de Lokarno Anlaşmasından bahsedelim. İtalya bu anlaşmayı münferit bir vaziyette kalmamak için kabul etmiştir. Şu anlaşma Avrupa devletlerinin çoğunluğunu kapsamaktadır. Bu itibarla İtalya da İngiltere ile eşit bir vaziyette bulunmak fırsatını kaybetmek istememiştir.

Bununla beraber İtalya esasen yeteri derecede adil olan anlaşmayı daha fazla içinden çıkılmaz bir şekle getirmemek için Brenner sınırı hakkında teminat istihsalinde ısrar etmemiştir. Özellikle Almanya ile aramızda ortak bir sınır yoktur. Bu devletten bu teminatı nasıl isteyebiliriz. Fakat Avusturya ile sınırdaş olmak sıfatı ile Brenner'i her zaman ve parlak bir surette savunacak bir hal ve konumda bulunuyoruz.

Bununla beraber bu son günlerde Lokarno Anlaşmasına hakim olan ruh, kuvvetinden kaybetmiştir. Bu noktayı kabul etmeliyiz.

(...)

Şimdi İtalya'nın emperyalist olduğunu iddia edenlere karşı genel mahiyeti haiz ve beyanatta bulunmak istiyorum.

Evet bazılarının nazarında İtalya'nın siyaseti genişleme isteğiyle şaibelidir. İşin en garip tarafı, binlerce Amerika gazetesinin naklettiği bir mülakatta bunu bana da söylediler.

“Emperyalist”lik garibesi hakkında ne düşündüğümü anladınız ya! Bu hususta anlaşmaktığımız elzemdir.

Ben kitaplarla yüksek ilmi incelemelere inanan bir adamım. Bunlar çağdaş kültürü kaybolmayan ve yaşamak isteyen insanların ortak malıdır ve içine daldığım zaman bana yücelik bahşederler. Yeni bir kuvveti üflerler. Bu kitaplar ve yüksek ilmi incelemeler insana ve sonuç olarak insanların oluşturdukları milletlere genişleme ve yükselme hırsı verirler.

Bugün nihayet itiraf ediliyor: Milletler yaşamak istedikleri takdirde kuvvet ve kudrete malik olmak irade ve arzusunu oldukça geliştirmek mecburiyetinde olduklarını anlamışlardır. Aksi takdirde topraklarda sürünecekler ve nihayet günün birinde kuvvet ve kudrete malik olmayan iradesini daha çok geliştiren daha kuvvetli bir devletin avı olacaklardır.

Fakat İtalya milletinin emperyalistliği İtalya milletinin maddi ve özellikle manevi onur ve şerefine icabındandır. İtalyan milleti bütün ekonomik ve kültürel bir genişlemeye muhtaç olduğunu açıkça söylemektedir. Fakat bu arzu her millette vardır. Yalnız bu milletlerin hiçbirisi tumturaklı cümleleri feda ederek açık siyaset yapmamaktadır. Milletlerin hepsi kardeştir. Fakat aralarına yalnız ekonomik değil siyasi engeller de koyarlar.

Halbuki ben işte ilan ediyorum: İtalyan emperyalistliği savaş hazırlayan saldırganca bir genişleme arzusu manasında alınır, mevcut değildir. Açık söylüyorum. Faşist hükümetinin hazırladığı barış siyasetidir. Faşistler bunu vaka ile gösteriler. Bakınız Avrupa'nın bize yakın noktalarında ihtilaf doğurabilecek bütün meseleleri ortadan kaldırmıştır.

Fakat barışsever olmak silahtan soyutlanmış bir durumda bulunmak demek değildir.

Bu kelime üzerinde anlaşalım. Silahtan soyutlamayı eğer genel tarafından yapılırsa Fransız hükümet adamlarının söyledikleri gibi kabul ederiz. Aksi takdirde bu, basit bir komedyadan ibaret kalır. Bütün milletler silahlarını aynı zamanda bırakmazlarsa İtalya da silahtan tecerrüt etmez. Çünkü intihar etmek niyetinde değildir. Hürriyetini ve istiklalini feda etmez.

Biz haysiyetini tanıyamadan menfaatlerini koruyan kesin bir barış siyasetini takip ettik. Bu siyaset her nerede olursa olsun saldırganca bir harekette bulunanın karşısında dikilecektir”.

B.8: Mussolini'nin İtalya'nın emperyalist olmadığına dair iddiaları (**Vakit**, 31 Mayıs 1926; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1926).

“Efendiler, huzurunuzda irad edeceğim nutuk belki de haddizatında Parlamentoya muvafık addedilmeyecek, hatta aranızda bu nutku – aradan pek çok zaman mürur ettiği halde – geçen sene 17 Teşrinisani’de irad edilen nutukla alakadar addecek kimseler bulunacaktır.

Böyle bir nutkun siyaset itibariyle tasvibkar bir reye müncer olması ihtimal dahilinde olduğu gibi aksini de tevlit etmesi muhtemeldir. Herhalde bu tarzda bir rey istihsalini arzu etmiyorum. Hatta şimdiye kadar istihsal ettiklerini bile fazladır. Nizamname-i dahiliyenin 47’nci maddesinde Meclis-i Mebusanın nüzzarı itham etmek ve bunları divan-ı aliye sevk etmek hakkını haiz bulunduğu tasrih edilmektedir. Binaenaleyh gerek bu Meclis ve gerek Meclis haricinde bu maddeden istifade emelini besleyen bir kimse mevcut olup olmadığını alenen sormak isterim.

Beyannamede kemal-i sarahatle her türlü izahatı vereceğim. Takip ettiğimiz uzun yolda bize refakat eden ve kendilerine ifa ettikleri hizmetten dolayı medyun-u şükran bulunduğumuz arkadaşlarımızla aynı yolda atiyen de devam etmek imkanı olup olmadığını anlamak için tevakkuf etmek lazım geldiğini takdir edersiniz.

Burada bana karşı atfedilen bir isnattan bahsetmek isterim: Bir ihtilal mahkemesi teşkil ettiğimi söylüyorlar. Nerede, ne zaman ve ne suretle? Bunu kimse söyleyemez. Rusya’da bir ihtilal mahkemesi teşkil edilmiştir, fakat İtalya’da böyle bir mahkeme yoktur.

Bugüne kadar hiç kimse mütebassırane bir zeka, büyük bir cesaret ve paradan tasarruf gibi evsaf ile mütehalli bulunduğumu inkar etmemiştir. İhtilal mahkemesi teşkil etmiş olsa idim bunu tarihten hiçbir zaman ihracı mümkün olmayan cebir ve şiddete müteallik olarak daimi şikayet ettiğim esasat dairesinde tesis ederdim.

Beş seneden beri beni takip edenlere daima söylediğim vechile cebir ve şiddetin bir amele-i cerrahiye mahiyetinde, aynı zamanda mahirane ve merdane olmak lazım geldiğini hatırlatmak isterim. Binaenaleyh ihtilal mahkemesi hakkındaki nağrat-ı eblehane bir isnattan ibarettir.

Miladi İsa Yortusu’ndan bir gün sonra bütün fikirler ibadete ve salaha mütemayil bulunduğu bir sırada ve bahusus iki sene re’s-i karda bulunduğum müddet zarfında ilk defa olarak Monte Tondo’da da muslihane irat eylediğim nutku müteakip sabahın saat onunda bir tecavüzde bulunulması için emir vermiş olmaklığımı tasavvur eder misiniz? Beni bu derece hamakate itham eder misiniz? Misori ve Korti’ye karşı taarruz edilmesi için tertibat aldırma ihtimal veriyor musunuz?

Bittabi 7 Haziranda irat eylediğim nutku hatırlıyorsunuz. Bu salonda azametle ekseriyetin mecliste hayat-ı medeniye ve siyasiye için icap eden itidalin tesisi imkanı selbedecek derecede çarpıştıkları zaman, siyasi ihtirasat devresini hatırlamak kolaydır.

7 Haziranda afakı tenvir edecek surette irad eylediğim nutukta muhalif zümreye tarihi gazeteleri sayesinde Faşistlere takaddüm ettiklerini ve Faşist hükümetin bütün yerlerini tenkit edebileceklerini beyan etmiştim. Meclisin bugünkü hali gözler önündedir. Bütün aza müşterek hayat için – takibi lazım gelen – hududu ve bu cihet temin edildikçe herhangi bir meclis için çalışmak imkanı olmadığını takdir etmiştir.

Muhalif zümre tarafından itiraf edilen bu derecede parlak bir muvaffakiyetten sonra cesareti itibarıyla bana biraz müşabihinden dolayı hürmet ettiğim bir rakibe karşı suikast tertip ettirmek için mecnun olmak lazım gelmez mi?

Bazı küçük beyinler kuvvetimi göstermek için fırsat aradığımı iddia etmişlerdir. Kime karşı ve ne maksatla? Faaliyeti icra için fırsat yok değildir. Şimdiye kadar hiç bir zaman hadisata mağlup olmadım. On iki saat zarfında krallık muhafızları ihtilalini hallettim. Birkaç gün zarfında tehlikeli bir ihtilali teskin ettim. Faaliyet ve gayret göstermekte yalnız bulunmadığım asarıyla sabittir”.

B.9: Mussolini'nin Meclisteki ağır hitabı (**Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanunisani 1925; **Cumhuriyet**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 6 Kanunisani 1925; **Tevhid-i Efkar**, 6 Kanunisani 1925; **Vatan**, 5 Kanunisani 1925).

“Bugünkü İtalya’nın en büyük gayesi ve emeli, yeni Türk Cumhuriyeti ile dostane münasebat tesis etmekten ibarettir. Türkiye ile İtalya arasında elyevm ihtilaf ve nizayı mucip olacak hiçbir nokta yoktur. Lozan Muahedesi her şeyi hal ve fasl etti. İtalya’nın bundan sonra Şark’ta takip edeceği siyaset, zinde ve genç Türkiye ile dostluğu mümkün olduğu kadar takviye etmek emeline inhisar ediyor.

Ecnebi gazeteleri Başvekil Mussolini’ye emperyalist siyaset, istilacı fikirler izafe ediyorlar. Bu, baştan başa yalan ve yanlışdır.

Mussolini, emperyalist fikirlerle meşbu olmaktan uzaktır, ancak İtalya’nın hukuk ve menafiini, ahire tasaddi ve tecavüz etmemek kaydıyla her halükarda muhafazaya azmetmiş bir kuvvettir.

Müttefiklerimiz olan devletler, İtalya’nın eski, sal-hurde siyasetine, o siyasetin gevşek müdiranına alışmışlardır. O zümre-i muazzama-i düveliyeye mensup iken İtalya, diğerleri yanında daima solda sıfır bırakılmıştı. İtalya’nın bugün re’s-i karında bulunan zat ise bu solda sıfıra tahammül edilmeyeceğini müttefiklerine anlatmıştır. İşte bu azimkar siyasettir ki Mussolini’ye, na-beca birtakım sıfatların izafesine meydan vermiştir. Yine bu cidal siyasetinden müteessir olanlardır ki İtalya ile İtalya’nın dost geçinmek istediği memleketler arasında şüpheli şayialarla, muhteriz ve müteredditler vaziyetler ihdas etmeye çalışmışlardır.

İtalyan Başvekil beyanat-ı mütevaliye-i resmiyesiyle anlatmak istemiştir ki Türkiye ile muhtaç-ı hal ve tesviye ortada hiçbir dava yoktur. Matlubu ise iki devlet arasında dostluk ve devamlı muhadenet tesisidir. Resmi İtalya, bu beyanatta bulunurken matbuatı da bunu teyit ve neşriyatıyla bu fikri takviye eylemiştir.

İtalya hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti nezdine sefir göndermeye karar verdiği vakit bu parlak mevkiye, Roma’da bila-mübalağa 5 - 6 namzet mevcuttu. İtalya bu altı namzet arasında, Türkiye tarafından en ziyade nazar-ı hoşnudi ile görülecek ve kabul edilecek olanı olduğunu tahmin ettiği Montania’yı intihap etti. Zira Mussolini biliyordu ki Lozan müzakeratı esnasında İsmet Paşa’nın muhabbet ve itimadını kazanmış olan Montania, Türkiye nezdinde İtalya’nın ciddi ve samimi hislerini ve dostluklarını temsil ve telkin edebilecek yegane diplomattır. Bu hususta her şeyden ziyade genç Türkiye Cumhuriyeti’nde İtalya dostluğu kanaat-i katiye uyandırmak esasları gözetilmiştir. Montania’nın hareketinden Ankara’ya muvasalatından sonra yine İtalya ile Türkiye arasını soğutmak da menfaat gören bazı ecnebi gazeteler İtalya sefirinin Ankara’da bazı imtiyazat peşinden koştüğünü ve muahedenin İtalyanca tasdiki keyfiyetinin bazı şeraite talik olunduğunu yazmaktan ve hatta bu sırada bazı maddeler serd ve tadat etmekten de

çekinmemişlerdir. İtalya matbuatı bunu o vakit tekzip etti. İşin lisan-ı resmi ile ifade olunan şeklini gelince:

Montania, daha Lozan'dan beri büyük bir hürmet ve muhabbet ile yad ve tahattur ettiği Başvekiliniz İsmet Paşa'ya, imtiyazattan, İtalya için menafi-i iktisadiyeden, hatta buna mümasil müteferi' ticaret işlerinden değil, ancak İtalya hükümetinin tarafeyn arasındaki münasebatı takviye zımında beslediği emellerden bahsetmiştir. Şu halde şimendifer, liman, maden vesaire gibi tahkiki İtalyaca güya iltizam olunan emeller, tevehhümattan ibaret kalmış ve İtalya muahedeyi tasdik eden birinci devlet olmuştur.

Bugün İtalya için ne nüfuz mıntıkası, ne iktisadi saha, ne de hatta – bazılarının iddiası gibi – Antalya meselesi mevcuttur. İtalya hükümeti münasebetini takviyeye azimdir. Bu tahakkuk edince İtalyan sanayi ve ticareti kendiliğinden şarkta mahreç bulabilecektir.

İtalya hükümetinin tavassutuna müracaat eden birçok İtalyan erbab-ı sanayiine, Türkiye'deki teşebbüsat-ı sanayi için kendi başlarına hareket etmeleri lüzumu bildirilmiştir. Mussolini'nin Türkiye'yi alakadar eden en son beyanatının ise nasılsa İstanbul matbuatında aynen intişar edememiş ve bu, İtalyan matbuatını ve muhalefetini müteessir etmiştir. İtalya'nın nim-resmi ajansı, bu beyanatın gazetelerde kasten neşr edilmemiş olduğunu tebliğ etmiştir ki bittabi doğru değildir. Bu son beyanatın herhalde ajansın ihtisar etmek mecburiyetinde kaldığı tebligatı yüzünden su-i tefehhüme meydan verilmiş olduğu anlaşılıyor”.

B.10: Cumhuriyet gazetesi muhabirinin bir İtalyan yetkili ile yaptığı görüşme (Cumhuriyet, 13 Mayıs 1924).

“İtalyan matbuatı son derece basiret ve ihtiyat ile hareket eder. Esasen ben de matbuata nezaret ediyorum. Ve şiddetli bir lisan kullanmaması, yerinde olmayan tabirleri istimal etmemesi için dikkatli davranıyorum. Sizin memleketiniz matbuatının da İtalya gazetelerinde şayan-ı esef bir inikas hasıl etmemek için ihtiyatı muhafaza etmelerini görmek benim için en büyük meserrettir.

Türkiye’de hakkımızda bazı endişeler izhar edildiğini biliyorum. Bu endişelerin, kamilen hiçbir asıl ve esasa istinad etmediklerini söylemekliğime müsaade ediniz. Evet, İtalya filvaki elli milyon nüfusluk usaresi tamamiyle inkişaf hallinde bir memlekettir, yürüyeceği yolu arıyor ve bu yolu bir gün bulacaktır. Fakat takip ettiğim siyasetin, her zaman ve daimi bir surette muslihane olduğunu da nazar-ı itibara almalıdır.

Bütün eski meseleleri, az çok yakın bir maziden mevrus ihtilafları tasfiye ettim, Fiyüme, Cezair-i İsna Aşer, Çobland, Cirapob meseleleri halledildi.

Türkiye’de meslektaşlarınız da bu hakikatleri bilmeleri ve bu hakikatlerden ilham almaları ve muhakemelerini yalnız vakıalara istinat ettirerek tehlikeli olduğu kadar asılsız bulunan bilmem hangi intibalara istinat ettirmemeleri lazımdır.

- Ekselans, Türkiye ile İtalya arasında siyasi münasebat ne merkezdedir?

- Mükemmeldir.

- Ben İstanbul’dan hareket ederken günün hadisesi bazı gazetelerin, Türkiye ve İtalya arasında bir ittifak akdinin kuvve-i karibeye gelmiş olmasından bahseden bir haberi idi...

- Zannıma kalırsa bu biraz fazla süratli gitmektir. İttifak olmak için, her halde müteakabil menafide olmalıdır, ittifak, bir nevi izdivaçtır. Aşk izdivaçları olduğu gibi, akıl izdivaçları da mevcuttur. Politikada ise ancak bu ikinci nevi izdivaçlar makbuldür...

- Yani zat-ı devletleri böyle bir ihtimali imkansız bulmuyorsunuz?

- Ben hiçbir ihtimali imkansız bulmam, siyasetimin esaslı prensiplerinden biri de budur. İstikbal, kati surette çizilmiş, dümdüz bir demiryolu hattına benzemez. İstikbal, bi-nihaye ve “gayr-i kabil-i tahmin” imkanlar sahasıdır.

- İtalyan nüfus meselesinde programınız nedir?

1. Memleket dahilinde müstemleke. İtalya’da nüfusu lüzumundan fazla ziyadeleşmiş arazi olduğu gibi, bilakis, hal-i hazırdaki nüfusundan çok fazla nüfusu bel’ edecek yerlerimiz de vardır. Bu imkandan istifade için birçok tasfiye erva ve ilh... ameliyata ihtiyaç mes etmektedir.

2. Libya, Somali vs gibi deniz aşırı arazimizde müstemleke. Bu sahada mevzubahs araziye kabil-i istifade hale koymak lazımdır.

3. Avrupa ve Amerika'da zengin memleketelere doğru muhaceret. Fakat bu muhaceret, şimdiye kadar olduğu gibi, karma karışık değil bir intizam ve inzibat dahilinde vukubulmalıdır.

4. Muhtaç olduğumuz mevad-ı ibtidaiyeyi elde etmek için diğer devletlerle itilaflar.

- Beşinci nokta da İtalya ile ilhak edilecek yeni müstemlekeler elde etmek midir?

- Bu noktaya cevap olarak bir istifham işareti koyunuz! Zira bu, istikbale ait, henüz esrar ile dolu bir sahadır. Şunu da nazar-ı dikkatinize vaz etmek isterim ki bu noktaların heyet-i umumiyesinin tahakuku bizzarure senelere bağlı, uzun müddet zarfında icra edilecek bir program teşkil eder.”

Mussolini yeni Türkiye'den bahsederken Gazi Paşa hakkında:

- “Gazi’yi, azm ü irade sahibi ve fiiliyat adamı olarak tanıyorum. Kendisi, memleketin istiklal kahramanıdır, yalnız bu sıfatı bile müşarün-ileyhi muazzam tarihin ön safına koyuyor. Esasen ben, umumiyetle, kuvvetli hükümetleri, omuzlarına mesuliyet yüklenmesini bilen hükümetleri severim.”

Mussolini'nin demokrasi hakkındaki özel düşünceleri:

“Parlamentar, yahut parlamentarist demokrasi usulleri zengin milletler için bir lükstür. Fakat fakir milletler hemen hemen memnu'dur. Bizim için hayat çok meşakkatlidir ve tabiki bir harp gibi, icabat-ı mübremesi bizi o kadar meşgul eder ki, bu nevi eğlencelere müsaade etmez. Fakir milletlerin kanunu, iş kanunu, işte disiplin kanunudur. Son derece vasi ve zengin bir memleketin vatandaşı olsaydım, serbest umumi intihabattan, ezeli siyaset mebahiselerinden ve nihayeti gelmeyen politika münakaşalarından büyük bir zevk alırım. Fakat bu, İtalya için “bugünün işi” değildir. Öyle bir zan ve tahminde bulunmaya ictisar ediyorum ki Türkiye'de de böyledir; orada da hayat kanunu, bizde olduğu gibi, ancak sa'y kanunu olabilir...”

B.11: Mussolini ile Akşam gazetesi muhabirinin Kici sarayında yaptığı görüşme (**Cumhuriyet**, 30 Haziran 1926; **Akşam**, 30 Haziran 1926; **Vakit**, 30 Haziran 1926).

“Milleti için iyi mefkureli, memleketi için demir pençeli zat!

Derhal kızmadan, çabuk alev almadan, yumruğunuzu çok şeyler gören kuru kafama uzatmadan lütfen beş dakika itidalinizi muhafaza ediniz. Size biraz hafif bir üslupla ağır bir meseleyi arz etmek istedim:

Sizin memleketinizde canlı ve heyecanlı bir Mefisto karikatürü var. Eğer layemut Göte Fausta’sını yazarken haber almış olsaydı, Mefistosunu, Danonçyo’nun karikatürize edememesi için başka kıyafete sokardı. Göte’nin mahlukun da hakikatleri tezyin ve tezhip için değiştirmek kudreti var. Sizin mahlukta ise hakikatleri tehzil ve tahkir marifeti görülüyor.

Uzun bir zamandan beri kapandığı villasında koltuğunda bir şaheser ile çıkmasını bekliyorduk. Halbuki o, şayan-ı hayret bir bedairle parkından fırladı.

Aziz efendim! Bu adamcağız deli midir?

Milletinizin mütevekkil, çalışkan ve sulhperver seviyesinden herhangi bir zerreye sahip olmayan bu mahluk-u faniyi bir nezaret ve müşahede altına almak lazım geldiğini ümit ederim ki zatıaliniz de tasdik edersiniz. Her memlekette belediye memurları istirahat-ı umumiyeyi selb edici yaygaraları men etmekle mükelleftir. Tek evlatlı aile arasında bile şımarıklığın bir haddi, hududu vardır. Bu Danonçyo ne kadar başıboş, kösteksiz bir mahluktur ki böyle önüne gelen meydanı allak bullak ediyor?

Anadolu’nun zaptı rey-i alinize muhavveldir, henüz zatıaliniz kimseye reyinizi havale buyurmadınız ki çırcııldak ve damdızlak kafasıyla çıkıp bizi size peşkeş çekiyor. Yaptığı işin hezl ve hezeyan olduğunu o da fark ediyor ki: – devlet adamları bunları söylemez. Diyor, onlar mümessektirler (kendini tutarlar). Fakat ben şairim söylerim!

Aziz efendim! Bu adamcağız budala mı ne?

Eğer her şair, ağzına geleni söylemiş olsaydı, bütün dünya bostanlarında kırmızı biber kalmazdı. Bilmem sizde de var mı? Bizde münasebetsiz söyleyen şımarık çocukların ağzına kırmızı biber sürerler. Evvelki gün asil, dün sosyalist, bugün demokrat, öğle üstü parlamentocu, akşama Faşist ve yarın komünist, öbür gün anarşist bu herze, Anadolu’yu Fiyüme mi zannetti?

Zatıaliniz dururken, Anadolu’yu maa-müştemilat Danonçyo’ya hediye edersek çok nezaketsizlik etmiş oluruz.

Evvelki gün amiral, dün pilot, bugün piyade, sabahleyin topçu, öğle zamanı şoför, ikindide aşık, yatsıda foksterot (foxtrot) centilmeni ve mumlar söndükten sonra

şair, şimdi de Anadolu fatihi olan bu biçare ne salahiyetle 40 milyon mütevekkil, çalışkan, sulhperver İtalyanı fena bir kundakla ateşliyor.

Bizim kanunda kasten ika-yı harikin cezası büyüktür. Kendisine lütfen söyler misiniz?

1. Kendisi İtalya'nın içinde bulunduğu için hariçteki vaziyeti pek o kadar kavrayamaz. Önce bunu bilmek lazımdır.

2. İtalya'nın milli ve müstemleke hudutları haricinde bulunanlar bütün gözlerini zatualinize atfetmişlerdir.

3. Haricin İtalya'ya karşı – düşmanlığı diyemem – fakat dostluğu yoktur.

4. İtalya bugün yahut yarın bir harbe – sizin ve hasseten milletimizin sulhperverliğine rağmen – girerse İtalya'ya herkes düşman kesilecektir.

5. Böyle bir harp, İtalyan mefkuresini dağıtmaya kalkışacak beynelmilel bir blöfün teşekkülüne sebep olacaktır.

6. İtalya herhangi bir harpte derhal kömür müteahhitlerinin kapılarını kapalı bulacaktır.

7. Danonçyo, Anadolu'yu bıraksın, biraz uzaktır orası, mesela Şinki'ne taarruz etsin. Tecrübe için, ne olacağını Danonçyo görmezse bile zat-ı asilaneleri görürsünüz.

8. Bu kadar söyledikten sonra sizin de tamamen bildiğiniz bir hakikati ifşada beis yoktur: açıkçası bugünkü Avrupa İtalya'ya düşmandır. Fırsat gözetliyor.

9. Avrupa Danonçyo'nun sersemce bir muvaffakiyetini dört gözle bekler. Yarın gelecek badireyi bugünden bertaraf etmek için. Tıpkı İngiltere'nin yaptığı gibi: Almanlar Avrupa'ya 1916'da hücum edeceklerdi. Dört sene acele ettirildi ve bu hale geldi.

10. Sevgiler, sevgililerle ve 40 milyon masum, çalışkan ve sulhperver bir milleti maceraya sürüklemekle uğraşan Danonçyo bir Avrupa kıvılcımının bir cihan yangını olacağını ve neticede kendi gayr-i mesul avucunda bir tutam sıcak kül kalacağını takdir edecek kadar akli başında değildir. Yüksek dirayetiniz, demir pençeniz, azimli iradeniz ve ateşin natikanızla bu biçareye bir nasihat verseniz çok iyi olur sanırım asaletmeab.

Dünyadan bu kadar bi-haber olan bir adama biz de salak ve sarsak derler, ona kahve fincanı bile yıkatmayız: temizleyeyim, iş göreyim derken kırıp dökmesin diye.

Asrın sahte demokrasisini, kepaze burjuvazisini, şatafatlı ve fantazili Parlamantarizmasını istihfaf eden – ki aciz fikrimce de böyledir – kalem ve dil

hürriyetini başıboş bırakmamayı kuvvetli bir şiar ittihaz eden zatıalınız, tatbik etmekte olduğunuz bu prensiplerinizden başıboş yürüyen, ağzına geleni söyleyen, bu kafasına meram anlatabilir misiniz?

Bizim karşımızda siz varsınız asaletmeab.

Sulhperverane bir inkişaf için çalışan İtalyan dostluğunu ve İtalya'yı siz temsil ediyorsunuz. Çok rica ederim, aramızdaki bu serseri rüzgar belki bir feverandır yapar, lütfen emir buyurunuz da bina-yı vezin ve kafiyesinin pencerelerini kapasınlar.

Endişelerimizi izale için çok söylediğiniz, kuvvetli ve çelikten bir devlet reculu olduğunuz için inandık. İtalya'daki meslektaşlarımız da sözlerinizi teyit eder bir lisan ve fikir nezaketi göstermektedirler. O halde?

O halde azizim efendim! Bu serseriye ne oluyor?”.

Takdirleriyle: Aka Gündüz.

B.12: Aka Gündüz'ün, İtalyan milli şairi Danonçyo'ya karşı, Mussolini'ye hitaben yazdığı mektup (**Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1926).

“Bazı refiklerimizin bedbin olmalarına rağmen genç Türkiye Hükümeti, siyaset alemindeki hadisatı adım adım takip ve mukabil tedabirini ittihazda azami dikkat ve ihtimamı sarf etmektedir. Türkiye efkar-ı umumiyesi günlerden beri ortalarda diplomatların beyanatında mevzubahis olan İtalyan tahşidatının mahiyet ve manasını anlamak istiyor. İtiraf etmelidir ki Sicilya tahşidatının esbap ve sevaiki tatminkar bir mahiyeti haiz olmaktan uzak idi. Bugün ise Rodos'ta tahşidattan bahsolunuyor. Yeniden sevk ve tahşid edilen kuvvetlerin 4 alaydan fazla olduğu mevsuken müstahberdir. Mühim bir sebebe istinat etmedikçe böyle mühim kuvvetin tahşidi lüzumunu izah etmek pek güçtür. Eğer Rodos ve Adalarda yapılan tahşidat bir hareket-i askeriyenin mukaddimesi ise bu hareket ancak Türkiye aleyhinde olabilir. Başka türlü ihtimale vücut vermek imkânsızdır. Halbuki Türkiye aleyhine halen Adalarda İtalyan istihzaratını tahmin ettirecek hadisat yoktur. İtalya ile aramızda münaziü'n-fih bir mesele-i siyasiyenin mevcudiyetinden haberdar olmadığımızı beyana mecburuz. Maatteessüf komşu devletlerin hudutları üzerinde gizli gizli kuvvet biriktirmek, sonra birdenbire faaliyete geçmek zamanımızın siyasi telakiyat ve ahlakiyatına münafi addediliyor. Bahusus aleyhimizde neticelenen 1911 Trablus seferinin uzun mukaddemeler belirmeksizin infilak ettiğini unutmadık. Bununla beraber Sicilya hadisesi üzerine İtalyanlar tarafından gerek matbuata gerek resmi sefirlerinin yine resmi diplomatlarımıza vaki beyanatlarının kaba infialden ibaret olduğuna da ihtimal vermek çok müşkildir. Dünyada ahlak ve münasebat-ı beynelmilelde fazilet akidesinin bu derece istihfaf edileceğine ihtimal vermiyoruz. Kanaatimizce göre bizce yapılacak iş pek basittir. Bir taraftan hadisenin bir an evvel izahını alakadarandan müstacilen talep etmek, diğer taraftan mebadi müşahedatımıza karşı yine maddi tedabiri ihmal etmemektir. Türkiye'nin tali' ve mukadderatını sevki idareden mesul ricalimizin, hadiselerin vaziyetlerin icap ettiği tedabir ittihaz ve tatbik hususunda bir an fevt etmeyeceklerini de eminiz. Bir iki gün zarfında vaziyetin daha ziyade inkişafı memuldür. Efkar-ı umumiyenin böyle zamanlarda, böyle vaziyetler karşısında kuvvetini, itimad-ı nefis ve vakarını tecelli ettireceğine de şüphe etmiyoruz”.

B.13: Hakimiyet-i Milliye gazetesinin Rodos Yığınağı meselesine karşı yazdığı makale (**Akşam**, 2 Haziran 1924; **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Haziran 1924; **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1924).

“Muhterem ahali-i Müslime! Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin Vatan-ı Mukaddesleri ve Maskat-re’sleri olan Mekke-i Mükerrerme’den nasıl elim bir mecburiyet ve zaruret neticesi olarak Medine-yi Münevvere’ye hicret buyurdıkları malumdur. Tarih bize açık olarak gösteriyor ki din-i İslam’ın günden güne intişar ve tevsi eden hakayik ve füyuzat-ı Mekke eşraf ve eazımının mevki ve şereflerini tezelzüle uğratması üzerine onlar halkı iğfal ve idlalle Hz. Peygamber aleyhine sevk ve imale etmişler ve kendilerine karşı her türlü zulüm ve cefa icrasını teşvik ve terğib eylemişlerdir. Bunun üzerine Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri kendi taraftarları ile birlikte bir gece Mekke-i Mükerrerme’yi terkle Medine-yi Münevvere’yi teşrif buyurmuşlardır. Medine ahalsi vakıa ilk zamanlarda Mekkelileri ve Hz. Peygamberi hüsn-ü kabul ve her türlü asar-ı mihman-nüvazi ve misafirperveriyi ibraz etmişlerse de atiyen Ensar ile Muhacirin beyninde münaferet husule geldiği gibi Medine etrafındaki bataklıklar dolayısıyla da muhacirin düşar oldukları sıtmadan vesair hastalıklardan birçoğu mahv u telef olmuşlar ve hicret ettiklerine nedamet ile Hz. Peygamber’e şikayet eylemişlerdir. Hz. Peygamber dahi bu halden fevkalade müteessir olarak Cenab-ı Hakk’tan muhacirine nusret ve afiyet dilemişlerdir.

Şu küçük fakat gayet mühim vakıa-yı tarihiyeyi burada zikir ve beyan etmekten maksadımız bu günlerde şehrimizin Müslüman vatandaşlarından bir kısmının Lozan Muahedesi ile kendilerine bahş olunan hakk-ı hıyarlarını istimal sureti ile Rodos’u terk ve Türkiye’ye hicret eylemek teşebbüsünde bulduklarından dolayı onları ikaz ve irşattır.

Çünkü Rodos Müslümanları Mekke ahalsi gibi bir zulüm ve cefaya maruz değildir. Burada her türlü esbab-ı istirahatleri, emlak ve arazisi müemmen ve ayin-i dinlerini ve adat ve ahlaklarını arzu ettikleri bir surette ifade hür ve serbesttirler.

Bahusus hükümet-i muhteremenin ahali-yi Müslimeye karşı olan teveccüh ve teşeffükünü müsellemler ve müstağni-i izahtır. Doğduğu ve yaşadığı yeri, ana ve baba ocağını terk ile hicrete mecbur olacak ortada bir sebep ve saik yoktur. Türkiye Hükümeti ise elyevm Trakya’dan ve memalik-i saireden mübadele suretiyle gelen yüzbinlerce muhacirini henüz tamamiyle iskan edememiş ve bu hususta birçok idari ve iktisadi müşkülât içinde kalmakta bulunmuştur (!)

Biz katiyen eminiz ki bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin zimam-ı idaresini yed-i iktidarında tutan rical-i münevvere işbu iskan-ı muhacirin işlerini tamamiyle ve arzu olunduğu vecihle temin ve İkmal edememekten mütevellit tesirat ile şimdiye kadar rahat ve mesut yaşamış ve hiçbir suretle rencide olmamış memalik-i saire Müslümanlarının

rahatlarını bozmamak, hicret gibi her hususta acıklı bir hale teşebbüs eylemek cihetini arzu ve iltizam etmekte olduklarına hiç şüphe yoktur. Bugün dünya azim ve gayr-i kabil-i tasvir bir buhran-ı iktisadi içinde kıvranırken burada kemal-i asude ve istirahatle az çok maişetini temin etmekte olan hemşehrilerimize sorarız ki bugün Türkiye'nin hangi noktasına gidiyorlar. Orada ne işle meşgul olacaklar, kendilerine bir mesken ve bir iş temin edinceye kadar burada yok pahasına sattıkları ve satacakları hane ve tarlalarının bedelleri kendilerini orada Yaşatmaya kifayet edecek mi? Sonra iki eli boş kalarak hicretin acı ve elim hatırasını hiç düşündüler mi? Bütün mevcudiyetimizle temin ederiz ki bu suallerimizin hepsine verilecek cevap hayır! dır.

O halde ey ahali-i İslam, ey din kardeşlerimiz nereye?

Sizlere halisane ihtiyar ve nasihat eyleriz ki ötekinin berkinin bedbinane ve belki de hainane ifadat ve işaatuna kapılarak vatanınızı terk etmeyiniz, evlatlarınızı sefil bırakmayınız, perişan olmayınız.

Hicretin sonu zahmet ve sefalettir, zillet ve hüsrandır. Buradaki huzur ve rahatınız sizi tepiyor mu? Memleketinizin bu parlak siması, bi-bedel havası altında namuskarane ve faziletkarane çalışarak vezaif-i şahsiye ve medeniyenizi ifa ediniz.

Biz de işitiyoruz ki hicrete en ziyade saik olan sebep askerlik maddesi imiş. Güya geçenlerde hükümet-i muhteremenin, Ada ahalsinin askerlikten istisnası hakkında neşreylediği karar sahih değilmiş? Rica ederiz bu gibi müfsidane ve rezilane şayialara inanmayınız, bugün düvel-i muazzama meyanında bir mevki-i mühimm tutan İtalya hükümetinin Meclis-i Mebusan ve Ayanından çıkan ve irade-yi Kraliyeye iktiran eden ve dünya gazeteleri ile neşrolunan bir kanunu yalan olur mu?

Bugün Avrupalıların böyle parlamento ve hükümet kararlarından değil, şahsi ve lisani olarak verdikleri sözlerden dönmeleri kabil midir? Söz namus demektir. Bahusus bugün 40.000.000 nüfusa malik olan İtalya devlet-i muazzaması 12 Ada'dan alacağı askere müftekır mıdır? İsteddiği zaman ayda yüz binlerce askeri silah altına toplayabilen bir devlet 12 Ada'nın vereceği 5 – 10 askere nasıl muhtaç olur?

Sanayi ve ticaret ve bilhassa menabi-i ziraiyedeki terakkiyat-ı azimesiyle günden güne kesb-i ehemmiyet eden Türkiye Cumhuriyeti ile münasebat-ı dostane ve ticariyesini temin ve tevsi eden hükümet-i muhteremenin şefkat ve adaletinden ve atideki unsur-u İslam'ın her cihetle terakki ve inkişafı hususuna bedel edeceği muhakkak bulunan lütuf ve şatafatundan emin ve müsterih olarak kema-fi's-sabık vatanımızda yaşamak ve çalışmak hususlarını tekrar etmeyi bir vazife-i vicdaniye ve İslamiye addeyledik. İkaz ve irşat bizden, kabul ve icra sizden”.

B.14: “Rodos Müftülüğü ile Cemaat-i İslamiyesinin Adalar Ahali-i Müslimesine Beyannamesi” (**Hakimiyet-i Milliye**, 27 Temmuz 1926).

FOTOĞRAF VE RESİMLER

- F-1:** “İtalya’da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kuvveti”, **Ayın Tarihi**, 3, (1 – 30 Haziran 1340), s. 246.
- F-2:** Mussolini ve dünyanın diğer emperyalistlerinin sömürge rekabeti. (**Akbaba**, 18 Kanunievvel 1340).
- F-3:** Mussolini'nin sopalı siyasetinden halkın bıkması. Aynı zamanda faşist Siyah Gömleli kadınların faşizmi anma faaliyeti. (**Akşam**, 27 Kanunievvel 1340).
- F-4:** Mussolini'nin iktidarının tekrar onaylanması ve ağır nutuklarından biri. (**Cumhuriyet**, 6 Kanunisanı 1925).
- F-5:** Mussolini dış politikada nihai zafere kadar gidecekmiş. (**Cumhuriyet**, 24 Mart 1925).
- F-6:** “Kovadis (Quo vadis: Nereye gidiyoruz?) Yoldaş.” Mussolini'nin İtalya’yı nereye götürdüğünü alaycı bir şekilde sorgulayan karikatür. (**Cumhuriyet**, 19 Nisan 1926).
- F-7:** Başbakanlık, Dışişleri, Hava – Deniz – Kara Kuvvetleri Bakanlıklarını tek başına üstlenen Mussolini. (**Vakit**, 19 Mayıs 1925).
- F-8:** Mussolini'nin farmasonlarla savaşı. (**Vakit**, 21 Mayıs 1925).
- F-9:** Mussolini’yle Türkiye hakkında sohbet. (**Akşam**, 5 Ağustos 1925).
- F-10:** Mussolini Roma İmparatorluğunu ihya edecek. (**Cumhuriyet**, 25 Kanunievvel 1925).
- F-11:** Mussolini Beden Terbiyesi Bakanı. (**Cumhuriyet**, 21 Kanunisanı 1926).
- F-12:** Mussolini’ye göre dünyada emperyalistler barışçıl edebiyatla riyakarlık yapıyor. (**Cumhuriyet**, 1 Şubat 1926).
- F-13:** Türkiye – İtalya arasında ihtilaf olduğuna dair haberlerin aslı olmadığı konusunda İtalya’nın teminatı. (**Cumhuriyet**, 20 Nisan 1926).
- F-14:** İtalya’nın yeni Napolyonu: Mussolini. (**Cumhuriyet**, 26 Nisan 1926).
- F-15:** Birinci Dünya Savaşından 8 sene sonrası dünyanın vaziyetini gösteren resim. Değişen bir şey yok. (**Akşam**, 17 Mayıs 1926).
- F-16:** Çizmesine sığmayan İtalya, yirmi yaşında bir gençmiş. (**Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1926).
- F-17:** Sömürge yarışında Mussolini Kutuplara da göz diyor. (**Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1926).
- F-18:** Türkiye – İtalya ittifakı şayiaları. “İttifaklar izdivaca benzer.” (**Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1926).
- F-19:** Mussolini'nin Akşam gazetesiyile mülakatı ve Türkiye hakkındaki düşünceleri. (**Akşam**, 30 Haziran 1926).

F-20: Dünyaya meydan okuyan Mussolini. (**Cumhuriyet**, 5 Mart 1928).

آنك ايدلسى ويايدلش اولماسى محتملدر ، فقط
تخليس تاريخى واجتماعيه بز بوايىي حركت معكو-
سهي يوقايدىكى شكاده طائمه مجبورز .
فقط صوك سنه ظرفنده فاجيستلك اوله
برتظاهر ابرازايدى كه : برازاول بوكه ويكلكدن
قورقان عالم مديت بودفه فاجيستلكدن تكرار
حكومت مطلقه وكيفيه دوغرو تمايل قورقوسى
دويهرق ، انديشه ناك اولغه باشلاديلر . اسپاناده
جنرال (برمودى رويه را) نك ديكتاتور طاسلاغى
اوله رق ميدانه چيتماسى ، بولفارستانده صوك
انقلابك شكل وقوعى ، يونانستانده مير آلاى
(بلاستراس) ك قيصه ديكتاتورلغى ؛ بيارستانده
اميرال (هورنى) وبوتون بونلك اورتاسنده
(موسولينى) فاجيست حكومتى ، ايرانده بيله
سردار سپاه رضاخان ، حقيقه درين پردوشونجه
موضوعى تشكيل ايدىك بر منظره عرض ايديبور-
لردى . حتى عدو اكبرمز وهرگون بر سرمایه
جديده وناشنیده ايله ميدانه چيقارق كنديسنى
عالم سياسياته اونونديرمه مق طريقي الترام اتمش
اولان معهود (لوئيد جورج) بيله چكن سنه بونى
فرصت اتخاذايدىك « پارلامنتو ويا خاق
اداره لرينك دور تفسخ وسقوطى حلول ايتديكى ،
اهالينك بيله آرتق ديكتاتورلره اداره ايدىك
ايسته ديكى » حقنده بر مقاله يازدى كه : بو مقاله
ايله (ده يلى تاغراف) غزته سنده بوكامقابلة
يازىلش اولان ديكر مقاله نك ترجمه سنى قارئلر
« آيك تاريخى » نك اولكى نسخه لرنده بوله بيلدیلر .
فقط زمان وحادات لوئيد جورجك بومقاله سنى
صرف بر نمايش قلمى شكلنده وشعور وقناعته غير

برآن ايجون جهانك ، بشرينك مقدراق آك اوست
اوليور ظن ايدلى . بو حركت ، شخصيت وفرد-
ينك ، كيف واراده واحده نك رحيز تمثالى اولان
مطابقت شكل اداره سنك عكس العمل طبيعيسى
اولان بوكه ويكل ايدى . بوكا قارشى غريك

موسولينى نك آرزو ياده كى طرز تفيسى

بوتون هيات سياسيسى برطور ووضيت تدافيه
طاقندیلر: بوفوران هه لئاكك محب قلمه سنى

F-1: "İtalya'da Neler Oluyor? Halkçılık Mefkuresinin Kuvveti", *Ayn Tarihi*, 3, (1 – 30 Haziran 1340), s. 246.

اسكى متفقار حسن نيتله آوروپانك استقبالي قونوشيورلر .
صوري : رامز

ترك تسلطنامى ، توركه تسلطنامى ؟

F-2: Mussolini ve dünyanın diğerk emperyalistlerinin sömürge rekabeti. (Akbaba, 18 Kanunievvel 1340).

«موصولینی» آل اوستنده: یاشاموصولینی!

«موصولینی» کندینه واقع اولاده انادلری شتردر

وفاتینلرک ترلمکده اولدیغنی بیانه ایتدی

بـ اوردا جمهونه نظرأ فایستلرک
ایتالیادوگ رضیعی

بی بی بودجه حلقه ایتیم ایلمدیسکر ؟ موسوی
وقوریه قانی کیمس ایلمس ایچون ایتیم
آکدریمه ایتال وریمسکر ؟
ایلمدی بی حوزده اواد ایلمدیکم نطق
خاطرلا بوسکر. بوسالویمه ایتله اکثریتک
حیات دینه وسایحه ایچون ایجاب ایدن اعداک
ایسکای سلب ایلمدیک دوزمه چارشدلری
زمانی ، سیاسی اقتضاسات دوزمن خاطرلامق
تولایدور .
ایسکای حوزده آفاق تور ایلمدیکم سوزیمه
ایراه ایلمدیکم نطقه مخالف زمره ناریخی
ترکله ای ساهمنده فایستلرک قدیم ایتلرکی
وفایت سکونتک چون بیلرکی نطق ایلمدی
چیکری بآن ایتیم. حلیک لاکونکی حال کوزیک
اوکده دره بوتون اعضا مشوک سیت ایچون
لازم کمن حدودی وجودت آمین ایلمدی. هر ایسک
ر مجلس ایچون چالتمک ایتال اولدیغنی کهر ایتیم
مخالف زمره طرفندیه اعتراف ایلدی بوم
ورجور بارداق بر وفقیتنه هرکده چسارک
اعتبار بک بآن مشهورتیه دولتی حرمت
ایتمدیکم بر رفیق فارسی سوز قصد شایسته
حلیک ایچوره بختیه اولدی بوزیم کلایمی ؟
منش کوزیک بیلدیق ایتیم کوزیمک ایچون
رفیت کوفایی ایتا ایتیلرور . کیمه قانی ؟
دنه نصدده ؟ صلیسی ایراه ایچون فرست بوی
دنگلور حقیقی قدر هیچ وزمان حاله مغلوب
اولدی . بوی ایتیم سامت طرفه فراتک هر ایسک
اینتالی سول ایتیم . رفیق کون طرفه ترسکی
بر ایتالی کتک ایتیم. حلیک و غیرتک دنگلور
چای بولمادیم آتارک ایتیم .

روما (آ.آ.) - موسووصولینی «عالمس
میتلمده آتیلرله قاریلاشمش وروجه آق نطق
ایراه ایتیم :

« - ایتدیلم ، حضور کوزده ایراه ایلمدیکم
نطق بلمکده حد ذاتمه بولانتویه موافق عد
ایلمدیکم ، حق آرم کوزده بونطق - آرم دن یک
چوق زمان سرور ایتدیکی حاله - بکن سنه ۱۶
تترن لایمه ایتدیلمن نطقه علاقه داو ایتدیلم
کیمهل بولمادیلم .

بویله بر نطق سیاست ایتارله موصولیک
بر راه منجر اولدی ایتال داغکنده اولدیگی کی
کسینده تولید ایتدی عتلمده. هر حاله بولر زده
برای استحصالی آرزو ایتیم . سن شمسی به قدر
استحصال ایتدیلم بیه فضلور . نظامه داخلیک
۱۷ نچی ماده سنده مجلس میواتک نظاری ایتام
ایتمک و بولری دیوان عالی به سوق ایتک حق حاکم
بولمادیلم . تصریح ایتدیلمده در . بیانه علیه کوزک
بوجلمده کوزک مجلس خازنده بوماده دن استفاده
ادای دیلم بکیمه موجود اولوب اولدیغنی علناً
سوزمق ایتیم (آتیلر)

بیانه کمال مراسته هر دول ایسکای وریمسکر .
تغیب ایتدیلمکمز اوزون بولمه بزه رفایت ایدن
و کدیلمرته ایفا ایتدیلمر خدمتدن دولتی مدیون
شکران بولمادیلم آرقداشلا بوزله عینی بولمه آتیمه
دوام ایتک ایتدی اولوب اولدیغنی ایتالی ایچون
نوقت ایتک لازم کدیلمکی تقدیر ایدوسکر .

بوماده بقاریشی عطف ایلدی بوسا اوردنه
بیت ایتک ایتیم : بر ایتیمول حکمرانی تشکیل
ایتدیلمکی بر بولمور .

تیمه ، نه زمان ونه صورتده ؟ بوی کیمه
بولمادیلم . روسیه بر ایتالی حکمرانی تشکیل
ایتدیلمر ، فقط ایتالیاده بویله بر حکمه بوقدر .
بکوزده قدر هج کیمه متبصرله بر نطق ،
بولمک بر عیارت و بارمده تصرف کی
ارصاف ایتیم بولمادیلم نظر ایتیمده
(آتیلر) . ایتیمول حکمرانی تشکیل ایتیم
اولد ایتیم بویله نطقه هج بزماده امرای
مکن اولمادیله هر ورتیه شعلور اولدی ایتیم
تکلیف ایتدیلمک اساسات دایمده تأسیس
ایلمدی .

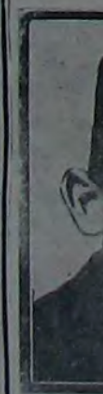
ایش سنه بوی بی تقیب ایتیمه دالمسولدیکم
وجه ببولمادیلمر عمل ایتیمه ماعتلمده عینی زمانه
ماهرانه و سردانه اولد لازم کدیلمکی خاطر لایق
ایتم . بیانه ایتالی حکمرانی خدمتک ایتیم
ایباه بر ایتادون عیارتور .

میلادیس بولمادیلم بکون شوکره بولم
فکرلر عیانه وسالده مثال بولمادیلم بر حیرده
و ایتیم ایسک سنه ایتیم کوزده بولمادیلم
نطقه درونه بولمادیلم دهده وسالده ایتدیلم
نطقه درونه بولمادیلم دهده وسالده ایتدیلم
ایچون ایتیم بولمادیلم کوزده بولمادیلم

سزی] -
باردی تونس
تقیبه حقدمک
موی ایه

مره ورفیته
رک طالیه
تایر ایتیمده
تیرک - بی
ه سفینه حاکم
یک اولورسه
پراقه جندر .
دخی ایتالی

ک وشفق ایل
ر فولولرک
ویلر تونده
کتک وسالط
دیورل .

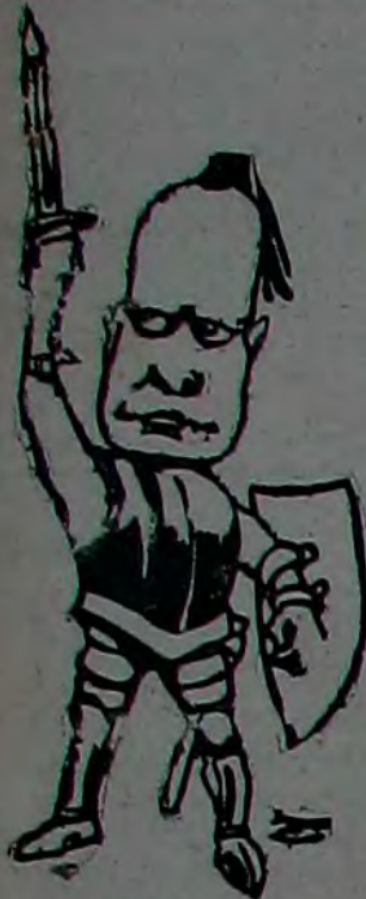
مقال
ایشا بولمادی
او ایتک قانی
قانی برادی
سسالایس
ر قانی

ای اولدیلم
سنده الحاصه
بوی کیمه
زهر زوزمه
بیلدیلم
بیش ایتیم
ایقن ایقون
ببولمادیلم
ببولمادیلم
ببولمادیلم

F-4: Mussolini'nin iktidarının tekrar onaylanması ve ağır nutuklarından biri. (Cumhuriyet, 6 Kanunisanı 1925).

موصولیتی ینه ظفر نهائی ترانه سنی طو تودوردی!

**ایتالیانه دیکتاتور، انکاره به، فرانسه بی خارجه
براقی اوزره بر اتفاق تکلیف ایتمش!**

فاشیستله خارجه ظفر نهائی به قدر مجادله توب
ایدن ایتالیان دیکتاتور
سینیور موصولینی

ایتالیانک تکلیفی

لومره ۲۳ [جمهوریت کسری] - (ده بی
قرونیل) غزرتنک استنباطیه نظر انکاره
خارجه ناظری (اوسنه جبریلین) فرانسه
ناسر وکتر (لهرتو) - تلفظانه بولونوری

ایتالیانک الشههور سیاسی، سینیور (موصولینی)
بر مدتدن بری کندیشدن بک چوق بخت ایدله دیکتک
آجینسی چقاردق ایسته، رکهی فاشیزمک آلتجی
دورسنوی ساسی مناسبتله ایراد ایتدیکی لفظه ینه
چوق جالب دقت سوزل سوبله مش! فاشیزمک
ایتالیا داخلنده کی وضعیتی و سیاسی بزی اوقدر
علاقه دار ایتز. فقط سینیور (موصولینی)، دونسی
صوک خبرل قسمزده یازدینمز اوزره، فاشیستله
خطاباً سیاست خارجه دن بخت ایدرکن شو-سوزلی
سوبله مش:

« بوکوره هرکس فارشی مفرد لایه بر افراد
وضعیتنده بولونورزه، خارجه ره هبمز ظفر نهائی به
قدر معین بر یهونه داخلنده مجادل ایتلیز -

یکی هر بلره منهلک بولونوره اردو بی تسعیر ایدلم
کوریلوریا - سینیور باش وکیلده شخص ایدن
ایتالیان امپریالیزمک آیرانی ینه قاره، نه باشلامشدره
ذاتاً (موصولینی)، وقع اقتداره کلدیکی کوندن بری
ایتالیان اردوسی، دوناسی و بالخاصه قوای هواشی-نی
اسلاح ایله مشغول ایدی. ایتالیان اردوسی،
کریه منتظرله برابر، انحلال ایدن اوستریا به فارشی
بر ظفر قازانمشدی. فقط ایتالیا - اوستریا حدودنده
یکری بش کیلومتره مسانه بی ایکی بخت سنده قطع
ایدن بواردو، وؤخرأ بر مقابل آلمان - اوستریا
تعرضی ایله ایکی بخت سنده قازانیشنی ایکی هفته
غائب ایتمشدی. اونک ایچون حرب ایتالیان اردوسی،
ظفرله پشمش اداسنه رغماً، چوق یورهش، چوق
صارممشدی. صلحدن سوکرده سوسیا لیزم
وقوه ویزم افکار و بحریکاتله منویاتی ایی بحرانلر
یکیرن اردوسی، سینیور (موصولینی) تنسیق،
اسلاح و تقویه به جالیشدی. بونده موفیق ده اولدی.
بالخاصه قوتلی بر هوا فیلوسی وجوده کتیدی.
اونک ایچوندره، که شمعی بر آزده دیکتاتورله
خاص بر عظمت طروشلفه بویوک سوزل سوبله بور.
سینیور (موصولینی) نك قصد ایتدیکی بوظفر
نهائی کیسه فارشی آجیلمش ویا آجیلاتی اولان
مجادلهده قازانیا حقدور؟ بونی قولایچه نین ایتک
ممکن دکادر. مجبا فرانسه بی قصد ایدیور؟

F-5: Mussolini dış politikada nihai zafere kadar gidecekmış. (Cumhuriyet, 24 Mart 1925).

مک آفاقہ آغیر ثقلت قادر بر ما تاصیبونی

F-7: Başbakanlık, Dışişleri, Hava – Deniz – Kara Kuvvetleri Bakanlıklarını tek başına üstlenen Mussolini. (Vakit, 19 Mayıs 1925).

F-8: Mussolini'nin farmasonlarla savaşı. (Vakit, 21 Mayıs 1925).

ایتالیانه باسه وکیلی ایله بره مجال

موصولینی، چاک قایا، فره سقوباری، استانبول غزته لری حقنده معلومات ایستیور

باش وکیل رئیس جمهور مردن حرمت وستایشله بحث ایتمکده دره، استانبول غزته لردن
برنده انتشار ایدن بر فاریقا تورینی محظوظتله آلوب صافلامش و بون دوماده انتشار
ایدن فاسیت غزته لردن بری معرفتله نشر ایتدیرمشدو

موصولینی بره چره دولت
ایشلری آراشده باقاصه
آرشداده و فایده باریوسی
بشیر برکده مشغولده

رپودورانه برو، باخود طبورن خنده سؤالری
سوره حق و عادتنا آسغولوبه دیک طرزده بر صلاحته
اولرله بره دلیا و باخود آوسترالیا حقنده بزده
یک ایمیتر کورون اوفاق تقریباته قدر قوشه -
جعدی . فط او انشاده بکاشفه بر سؤال سوردی
— استانبولده بزم ایتالیانر نه اپپورلر ؟
مخوتیدرلر ؟
— سرخسته اولدیقک زمان مزون، اولاد بیکر
زمان منوندرلر .
— اوحالده کندیلرینه ایلمدیکی میده بک ایله
اولدین سوله بیکر .
موصولینی حالا غزته سی اولرق قالمشدر . بله
استانبول مطبوعاتی حقنده اولزون اولزادی
کوروشدی . هانک لاشرده، نادر غزته چیلدین

ایتالیان سفیر حاسی آتاشه قومر سیال دوکتور
گوزنه لوددی مارزو و «پوپولودنیلیاه غزته سنده کی
محرر لکی انشاده موصولینی ایله برابر چاپلیمشدی .
دوکتور گوزنه لوددی مارزو مأمور پولوتله برابر
اسکی باترون و ششمه بیک ایتالیان باش وکیلی ایله
خصوصی مناسباتی ادامه ایتمکده در .
دوکتور دی مارزو، اخیر اعدوت ایتدیکی ساحتی
انشاده سیاه کومسکاپلرک رئیس طرفدن قبول
ایدیشدر .
دوکتور دی مارزو، بوملاق بره مرمره شو
سورته آکلامده در :
— رومبا واصل اولدین کونک سباحی، موسیو
موصولینی طرفندن قبول ایدیک ایچون درحال
تشیافته بولوندم . باش وکیلک یک مقبول اولدین

یانی

یتدیرن شیخ لردن مندن قورتاره جغز، قالقه جقدر

سکر یوزه باقین موقوف واردو

جمهوریت اداره تک خلفه جتن ایتدیکی
رغاه و سعادتق تأمین و بره منقلب تک ظلم
من وطنداشتری مجلس ایچون حکومتلرک
بیر آلمده اولدینه شپه م اولدین کی بزده
معلق ایدن بر خصوصه مفرع موادی صلاحیت
دائرة سنده رفع وازاله چاپلیمشدر . ذاتا
آرتق بو دره بیکر تک و آتارک ظلمدن،
بیزار اولوب هر کون خاطر وخیاله کلین
به پولوتفده درلر، سزه ایلدیلیمش بر مثال
: عصبان رؤساستدن مصلوب شیخ ایوبک
ایچکی کشی زنجیره وورولش اولدین حالده
کی حفاظ اولدق بولندیرلمده و خارجدن
لدنک زمان بولر کوبک کی حارلابرق
خوله مانع اولدده و شیخ بولره کویکرم
طاب ایتمکده ایتمش . وهله اولاده بولسانه
نور . نصل که بزده بوکا ایتاهاشدم .
سبعوت بدر اما کی بر چوق دولتک بکا
بولان اداره لری بیکر حقیقت اولدین مسکر .
ایقنه شیخ لردنک و منقلب تک زوالی خلفه
وردکاری ظلمک خاطر وخیاله کلین بوکی
رفع وازاله سی الزم اولدینه شپه بولدر .
بی کندیلرینه الوهیت بایر منی ویرده تک تعبد
نه شبنده قورتارویقمن کی منقلب دین
ره بیکر تک ظلمنده دره قورتاره جغز .

حکومت مأمور لری بحاب مصالحه فنا معامله ایله منزل

F-9: Mussolini'yle Türkiye hakkında sohbet. (Akşam, 5 Ağustos 1925).

«موصولینی» نك اُملى «روما» امپراطور لغنى اھيا ايمسہ

میںبور (موصولینی)

فرال (رفقورہ مانتورل)

(اوندرہ) ده ستھر
(ساندهی تاپس)
عزمی سینور (مو-
صولینی) نك ، فرال
(وینتور امانول) ایلہ
مطابق اوله رق ۱۹۲۶
سناسی اینجندہ ایتالیا
قرالغنی امپراطورلہ
محول ایلہ نك نیتندہ
بولونڈینی استخبار
ایتدیکنی یازینورہ
خرکہ = ووسیو
(موصولینی) نك بو
تسورینك واتقان
(پالانی) عیظندہ سوہ
تالیہ اوغرامایہ جینی «دہ
علاوہ اتمکدہ دورہ

میںبور (موصولینی)
فرال (رفقورہ مانتورل)

(امپراطور) معنای لغویسی اعتبارلہ (سردار) دیکدہ سیاه کوماکلرک سرداری امپراطورلغاتی
آندہ اسپرطوندی حکمدارینہی ویرہ نك بوقہ کندیہی توجیہ ایدہ یکدر ؟
(اوجینی نابولون) رئیس جهورتقدن امپراطورلہ سقوط ایدرکن لته ویکرسلیمہ رنما و امپراطورل
سلحدرا دینور و برطرفندہ اوروپا کاتی برصحنہ حرب بولاماء رق ازدوستہ کینفارده حربا امیرینوردی
(موصولینی) جنابری دہ اسکی روما امپراطورلغنی تأسیسہ یلته نیرکن (ردوس) دہ برقیثله انشا
ویراس الحارکہ تأسیس ایتدیریورہ اگر بوتشیشات ایلہ امپراطورلغنی آرزو سنندہ بر مناسبت وازسہ حالہ
میںبور (موصولینی) نك آلداندینہ شہہ یوقدر

میر آدی بیج نك

آخرہ ۲۴ [آ.آ.] - فرقه دیوانك بوکونکی
اچانندہ نائفہ وکیل مرحوم سلیمان سری یکدن
اتحلال ایدن استانبول مبعوثلغنه آناطول دیمیر
بولاری مدیر عمومیسی بیج نك نامزد کوسترلیسی
تقرر ایشدر

خان فرقه سنجه ، آناطول دیمیر بولاری مدیر
عمومیسی ازکان حربیہ میر آلا بیج نك استانبول
مبعوثلغنه نامزد کوسترلیسی جدا شاپان تقدیر
وتشکر دورہ استانبول مبعوثلغنه محقق اولان اخطابندن
صوکر بیج نك نائفہ وکالتہ تعیین ایدیلہ جکی طبعیدورہ
قی الحقیقہ امور نائفہ آرزو سنندہ ک بوکونک امیر دیمیر بولاری
وردیکمز شو صرندہ بیج نك نائفہ وکالتک باشته
یکیرلہ سنندہ بوکونک براسایت واردورہ بیج نك و مجاهدتلیہ
انسانندہ ، هر دللو وساطتک تقصانته و الحامسہ تورک
مأمورلک فتدانشہ رنما آناطول دیمیر بولاری
مکملأ ایشله تمکک و فنی اولشدر . یالکز ایشله -
[ماہدی ایکدی صحیفہ نك دردیجی ستونندہ]

F-10: Mussolini Roma İmparatorluğunu ihya edecek. (Cumhuriyet, 25 Kanunievvel 1925).

سینپور (موسولینی) تربیه بدنیہ ناظری!

غزادک یازدیغز کورد سینپور (موسولینی) ایتالیادو کترسیدو شرط بدنیہ بدنیہ

مستشارفی تشکیل ایشیرمسن ا

تبات و شعی تربیه ناظری ده اولیورده...
 لیکه زملوتوکه، بزه برانده راکم عجا رواج شیزده
 اولشدر، خلاصه دنگ نوزک اولدی ایشی فاشی،
 هوغو غرافسور، ماملو غرافسور فاشی فاشی ده
 کوزل و شیزلر آتالی بول سوون غیروشل و کولی و
 واک وایده و جرحانی بر نوزده بدنیہ ساخته سنده
 بر (آشیل) ده (هرکول) کی بولورن و خدای
 تلمس ایشیرده وک رسم بکسورون کوزورده ده
 هیچ شیب ایشیرده وک، هر بولون ایتالیاستی
 فرمان اولدو کوزورده کون کریشی، ناظری ده
 اولدورن!

ایتالیان باش وکلی سینپور (موسولینی) ایتالیان
 برآمدور ولسلام، بر زمان و تهلکلی و آتلیون
 بر موسولینیست اولدی ایشیون ایتالیان سوو غرافسور
 آتلیدی، اوزمان (وزان) ده تصاب چیر ایشی ایشی
 سوو غرافسور قازانده جهور اولان شیزلی ایتالیان
 خدیرای و سوو غرافسور اولدی و تازو وکلی
 اولدی و سوو غرافسور و آتلیدی و فرط سینپور
 اولدی و خدیرک ویشی اولدی و سوو غرافسور
 وکلی اولدی و خارجه ناظری اولدی و جریه ناظری
 اولدی و جریه ناظری اولدی و اور هوایه ناظری
 اولدی و مایه ناظری اولدی و زواحت ناظری اولدی و
 ایتالیان دیقتاوری اولدی.

F-11: Mussolini Beden Terbiyesi Bakanı. (Cumhuriyet, 21 Kanunisani 1926).

سينيور (موصوليني) يه نظراً دنيا... ..

ایتالیانه دیکتاتوری دنیای نصل کور رنور ؟

سينيور (موصوليني) حريه نظارتی بودجه سنی مجلس بيمونه توديع ايدرکن مهم برنطق ايراديش « پوتون دنيا ده صاح و اشلاف آوازه لری ملین انداز اولديني حاده هوارده حرب طياره لرينك دولاشمقدمه اولديني، دکرلرک زرهيلر و تحت البحرله مالامال بولونديني بيان ايله ش. نتیجه اولارقد ده «ایتالیانک سلامتی ایتالیان سونکولرينک اوچنه استناد ايتکده در. ديش ... (لوفارنو) معاهده نعله لرينک مطنطن فقط بکک سلاح نظلری ايراديله امساندن هنوز بر سنه بيله کيمه دن سينيور (موصوليني) نک دنياک ماربل حاديل حرب حاضرلانديني سويله ميسي، کهنه گرم سزاييون بيک معاهده نامه امثالانه دخي ابدی سلاح شويله بر طرفه طورسون - شويله بش آتی شته ي بيله حرب سز کيرمه نک اتکافی اولاديني بردها ثبات ايديور . آکلاشيلورک دنيا ده اساس اولان حرب ايش... .. سلحک ايشه ديش گونش کي شويله کنديني بر وستردکن سوکره غائب اولماي اولدن مقرر و قدر ايش . قالمقيه ملو، ق يله ين امير ياليت، نوکاجو ، جهانکير ملت ودولتر بر يوزنده باق لدرجه انسانلر، بری برلرني بکده دوام ايدم حکاره باهتبارله او قدر ترق ايشيکي ادعا اولوتان مدنيتنه نهما انسانلرک ، حيوانلردن بر طرفه اولاديني کلاشيلور . هوارده حرب طياره لری وز لدا يور، دکرلر ده رب کيلری حولا شيور، قازلر ده حرب سلاحلری لدا يور مش... سينيور (موصوليني) نک لاشته جالدين بر شکايت اداسي و او . فقط بالذات ایتالیان يکتاتوری ده دنیای بويله تيهون طيرناغه قدر سلاح واکوشمک حاضر بر وضعيته بولونديران بش آتی شيدن بری دکرلر ده شمعی، کيمدن کيمه شکايت

ايديور؟ دنياک حرب حاضرلانديندن بحث ايتکدن سوکره « ایتالیانک سلامتی ایتالیان سونکولرينک اوچنه استناد ايتکده در » ديور . فقط ایتالیانک تهديد ايدن کيمه ؟ کورچوک وسلاح سز آوستريايی ؟ فرانسه دهه يازين موسيو (بريان) ، حرب نظارتی بودجه سنی قران سز مجلسه تقديم ايدورکن عين سوزلری سويله بککدر . « فرانسه نک سلامتی قران سز سونکولرينک اوچنه استناد ايتکده در » دييه بکک . فقط قران سز يني تهديد ايدن کيمه ؟ طوي سز ، توککيز آلمانيی ؟ يازين عين طلقی انگلر ياش وکلدن ده ايشته جکر . بحريه نظارتی بودجه لريني مجلسه وپردکن دنياک درنده اوچي حکمی آلنده ايجلر زهر مرکک سلامتی تهديد ايدن انگلر ايجون « انگلر نک سلامتی انگلر زرهيلر لرينک موبلر نه استناد ايتکده در. دره بکک ! فقط انگلر يني تهديد ايدن کيمه ؟ دوت بش کيدن عيازت دون آتاسق الما ايتک ايشته ين ملتکمي ؟ ايشته بش آتی ملت، دنیای بويله هر آن مهاي - اشغال بر يازوت فوجيی حاکم کنيردکن ، کاه الماس ، کاه آتون ، کاه کومور ، کاه دمبر ، کاه پترول ، کاه قانوجوق ايجون کورچوک ملتوی آزدکن سوکره خلاده ، صاح وسالمت سوزلرني ديلرندن دوشور سزلر . امن رسالمت مقوله نامه لری عقد ايدرلر ايشه سلامتغه وقت بولقی ايجون ... تحديد تسليحات قوتفرانسلی عقد ايلرلر ؟ بری برلرني آلداتقی ايجون ... دنيا ده اير ياليت دولترک صلح پروتوک ادبياتی قدر موقور بر ديا کارتی کورولش و ايشيدلش شی دکادر دنيا بر قاج يايون سنه دها ياشامه يته بوندن دها جيرکين برالان ايشده بک دکادر .

خطاط و داده قور ...

F-12: Mussolini'ye göre dünyada emperyalistler barışçıl edebiyatla riyakarlık yapıyormuş. (Cumhuriyet, 1 Şubat 1926).

بویوک غازینک خاطرانی

آقره ۲۵ [آ.آ] — رئیس جمهور غازی
 پاشا حضرتتری « حاکیت ملیه » و « ملیت » غزته لرنده
 انتشار ایدن خاطره لرینک کتاب حازده طبع ونشر
 حقن طیاره جمعته بخش اینک عاطقتن اظهار
 پوورمشلردر . بناء علیه هرمانکی لائده اونورسه
 اولسون هیچ بر غزته ، مطبعه و یا مؤسسه تک
 بو خاطران کتاب شکرده نشر اینک حق بو قدر .

یکی بر نوناپارت

(بردهم = نوردور کاله من انجاس پاشقندرا)
 بر صولینی — شیوه بولنه ، پوویوشم اولون
 بله وار کلرک پاشقندوی ا

اددی

F-14: İtalya'nın yeni Napolyonu: Mussolini. (Cumhuriyet, 26 Nisan 1926).

F-15: Birinci Dünya Savaşından 8 sene sonrası dünyanın vaziyetini gösteren resim. Değişen bir şey yok. (Akşam, 17 Mayıs 1926).

ایتالیاء شمدری یکریمی یاساندی بر دلیق قانلی بی بکنزه بوردیمه!

موسیو موصولینی ، جنوهده بربری آرقهسنه ایکی نطق ایراد ایتمش ، ایتالیانک داتما فاجیست قالاچقندن بر معناد بحث ایلمش و باشقه شیلرده سویله مشدر

جنوه ۲۴ [آ.آ] - کندیتنه عرض انعطیات ایدل (جنوه) فوق العاده قوه یسریک بر نطقه جواب باش وکیل (جنوه) شهرتی ایتالیادولتک دکراوزرنده اشبوکک مقدراتی تخیل ایدل شهرلردن بری اوله ذق تی ایتمکده بولوندیغی سویله مشدر . بخریه بوردنمه اجرا ایدیلن باشقه براسه ایتالیانده موسیو (موصولینی) شو سوزلری سویله مشدر : « ایتالیانک فاجیست قاله جقدره ، چونکه نیم آرزوم بودر ، چونکه ایونلرجه ایتالیانک آرزوسی بودر . »

ایتالیانک حربه دخولتک دور سنویسی مقدمه (بهرزازی) میداننده ایراد نطق ایدل موسیو (موصولینی) بوسوک سنلر طرفنده ایتالیانک کنجلمش اولدیله اشارت ایتمش و ایتالیانی یکریمی باشنده بر دلیق قانلی به تشیه ایلمشدر . موسیو ایلمده (جنوه) به اشکی احتشام و اهمیتی تأمین ایلمک ضرورتندن بحث ایتمش و شو صورتله سوزنه دوام ایلمشدر .

« ماملر آراسنده کی مجادله ، مراتبانه بر صاحب- ورتلکر لملما کوندن گورنه ده اچین بر شکل آلمنده در . هر ملت کندی خودینلکندن اطرافنه سوزلر چور- مکنده و آرتن بالانجی اخوت بین الملک کچه بیله چکی بر فرجه بر اقامتده در . حال حاضرده ، منوی و اقتصادی ماهیتده اولان بو مجادلهده دیشلر منوی صیفیق ، بلا اقطاع و حتی انک مظلم زمانلرده بیله بالنیجه مانی زینکین و دولتی قوتلی قیلدی ایچون یازمه به احتیاج وارددر . بوزاره بی تأمین ایتمک ایچون

یاسه فایلمق سوزین مجادله ایتمک مجبور باندی بولونوبوردر . داتما زهرک ، سزه بولان بوردیلری سویله بین االدات کندی قوتنه و هر شیک فرقتده مملتک درین اولتربنه اعناد ایلدیکندن دولایی اصلا شهبیه فایلمعایان ، تیردیمین دهه کمالی کوزکوزک اوگه کتیر بکر . «

مل تبریح بوردی و بوردیه بیکدر . فراتی ایسه سفوط ایتمی ، و اگر جدی چاره سی

F-16: Çizmesine sığmayan İtalya, yirmi yaşında bir gençmiş. (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1926).

بر آزردن شاقا

(موصولینی) نك مستملكہ سیاستی نمره ویرمکه با شادی!

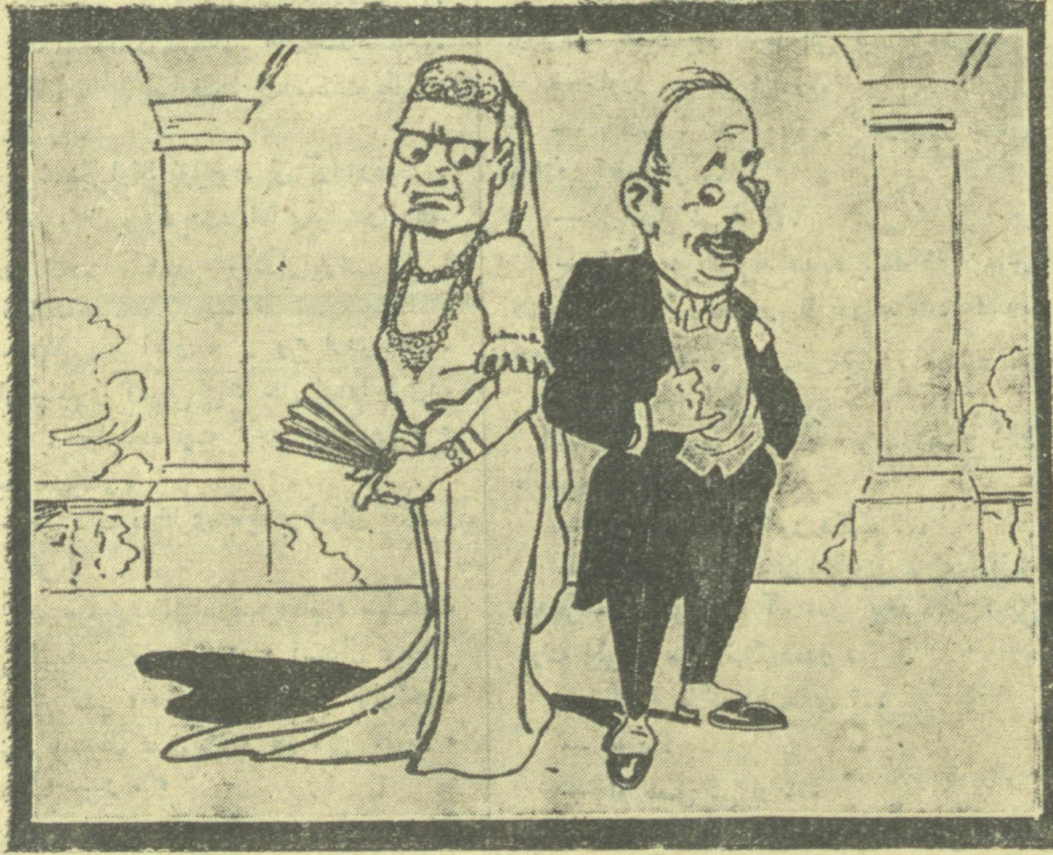

قطب ارضیه ، ایتالیا به بیراغی دیگر می یازد!

سینور (موصولینی) ، برای اول برده مستملکه
سیاستی ، کوروتوسیدر قویاردی ، تهدیدکار
باقچه ایتالیا دیکتاتورینک اسک (روما) امپراطور لغنی
سوزلری بوتون دنیایی ولوله ویردی . اوسوزلره

F-17: Sömürge yarışında Mussolini Kutuplara da göz dikeyor. (Cumhuriyet, 17 Mayıs 1926).

تورکيه - ایتالیا انفاقی شایعه لری مناسبتید

پیتور (موصولینی) به نظر اتفاقاً ازدواجیه بلزهرسه ، تورکيه ايله ایتالیا آره منده
بیر بولمه بر ازدواج واقع اولامسه اعمسه ! فقط استقبالده اعلانی وارمسه ...
سینور (موصولینی) ، کنديسه کوروشه ن
(مخبرینک تورکيه ايله ایتالیا آره منده
بر اتفاق عقدينک قوه قریبه کلش اولدی حقدده کی
شایعه لره جواباً شو سوزلری سوبله مشدر :
« — ظنمه قایرسه بو بر آز فضله سرعتلی
کشمکدر .. اتفاق اولق ایچون ، هر حالده ، متقابل

F-18: Türkiye – İtalya ittifakı şayiaları. “İttifaklar izdivaca benzer.” (Cumhuriyet, 2 Temmuz 1926).

موسيو موصوليني نك روماده «آقسام» مخار مخصوصه ياناني

ایتاليا باش وکيلي مخارمزه ديپورکه: «تورکيه ده ایتاليا حقنده تظاهر ايدن انديشه لرك کلياً بي اصل واساس اولديغني سويله مک ايسته رم»

تورکيه ده ساکولان قانون حيات ، ايتالياده اولديني کي ، آنجق سى قانون اولاييلر

[ايتاليان باش وکيل وقاشيزم رئيسي سينيور موصوليني ، ايلک دفعه تورکيه ده مکتشر بر غزته مخاري اولدوق و رومايه کيدن غزته مازک فرانسوزجه قسمي عورولندن موسيو و برني و في و پلازويچي نك مکتلف دارمسنده بويوک بر تزاک وضعتينه قبول ايشدر . بر ملاقات بروجه آف نقل ايديرورده]

بازار سياس رومايه واسل اولد . برني کون ، موسيو موصوليني ايله «آقسام» نانه ملاقات طئي ايجون لازم کاي نبتانه کيريدم . آقشاه ايتاليا مطبوعات مديرتدن بر مکتوب آلمه بو مکتوبده ، ايتاليا باش بر لک بن ، بازار ايرتسي کون تام سات اولر ري بي بي قبول ايله مکتوب بر بويوردي . اترکون ساعت اون عقندن ايتياراً و باش وکيل جيفر اولمسنده انتظاره باشلاديغي سويله کي حاجت بوق . ايلک کتورتي کورستردم . بي غایت کيدن و مديرتن بر انتظاره ساتونه آلماي . قينده ان وارور ، امکي نابور و مادنا کوزلي ناساش بر بويوردي . نام و قنده بر خنده کتورک بن باش وکيل تزدنه کوروردي .

موسيو موصوليني ، و شیک و سرتک برني فائنده کيدن بر اولمده بولوروردي . اوله کي ديدنه ، کويک صاع طرفنه تصادف ايدن برده ، چاراست اولر توش بر ماسه مک باشنده ايد . بوسورله

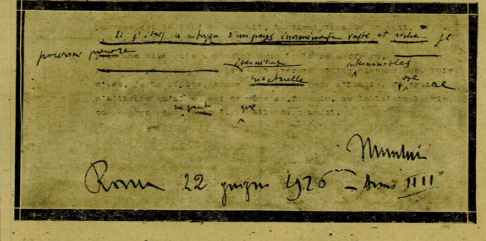
وايع اولان رهام اوزرينه رومادن حرکت کورنه تصادف ايدن کين صال کون ، موسيو موصوليني طرفندن «آقسام» نانه ملاقات ايلک اوزره قبول ايلدم .

«سنيور موصوليني» ، شرق احوال حقنده نايان حيرت معلوما و افس اولدي تورک معلومان حقنده کي سوردن غلظت سؤالردن آغلاشيلوروردي . بوشوخ اوزرنده اکن ايتاليان مطبوعاتک عارلانلانديست ايلدم . باش وکيل و يي ک : ايتاليان معلومان صدوک دوچه ايسيرت و احتياط ايله حرکت ايدر . اساساً برده معلومانه نظارت ايديرورم و سندن بر لسان قولار ناماسي و برده اولمايان کيريرلري استعمال ايمسي ايجون دقتل داوار ايدورم . سرتک ملکنکر معلوط تنکده و ايتاليا غزته لرنده شايان اسف بر انکاس حاصل ايمه مک ايجون احتياطي محافظه ايلرني

کوردک بن ايجون اذ بويوک مسرتور ، تورکيه ده هممنزه بيه اميرشک اولر ايريسکني بايررم ؟ بو اميرشک و «آقسام» هيج بر اصل واساس استناد ايريسکني سويله مکتور مشاهده ايرکين . اوت و ايتاليا قرائع ائي ميبورنه نظرسونه و عصاره سي تماميد انکشاف حالته بر مکتورده برورج بوق آرا بورد و بوق برکونه برورجدر . فقط تعقيب ايشنگم سياستک و هر زمانه وادمي برورجدر مصالحو اولر ايلر ده نظر اعتيابه آلمايير .

بوتون امکي مسالهری و آذجوق باقن بر ماشيدن موروث اخلاقلاری تصديه ايتدم و قيومه و جزا اترقي عشر و جوابالده و جرابوب

ايتاليان باش وکيلي سينيور موصوليني مسالهری حل ايددي . تورکيه ده مسلکده اشلر کورده بو حقيقتلری بيلمه لری بو حقيقتلردن الهام آتالری و وحا کورلر بالکنز واقعه لار استاد ايتدرورک تپاکل اولداني قدر اصلسيز بوتون و بيلم هانکي الطباعه دارمستانه ايش برمه ملری لازمدر . — تک لاس و تورکيه ايله ايتاليا آراسنده ک سياسي ماسيات نه مسرتورده ؟ — مکتورده . — بر استانبولدن حرکت ايدرک کورک سانه سي و بيش غزته لرك و تورکيه و ايتاليا آراسنده بر افاق عقدينک اوقه قريبه گلش اولمسنده بخت ايدن بر خيري ايدی ... — طنزه فاليرسه بور آذ فضل سرعتی کينکدر . . . افاق اوان ايجون و هر حالده [مابدي اکنين صبه ده]

ايتالياده باس وکيل نك موصولات اوزرده کورتي قس ايلر بايريني تصدير ايفاضاس

F-19: Mussolini'nin Akşam gazetesiyile mülakatı ve Türkiye hakkındaki düşünceleri. (Akşam, 30 Haziran 1926).

سینپور «موصولینی» دنیایه میدان او قویور:

« کله جهك دفعه قولیات یرینه فعلیاته کیجه بکیم ،
ایتالیانک نه اولدیغنی جهانه کوستره بکیم »

آوستریا و دولایسه دنیا قارشى تهدیدکار بیاننده
بولونان سینپور (موصولینی) ايله (تیرویل - تاراتینو)

حوالیسنی ، ایتالیا، آوستریا و آلمانیا حدودلری کوستر

شرط

آوستریانک ایتالیا ايله خوش کچمه سی کندی منافى
مقتض سندن اولدیغنی سوله نه بکدر .

«موصولینی» تهدید اید یور

برلین ۳ (آ. آ.) — سینپور «موصولینی»
آوستریا باش وکیل مونسینپور «زایهل» «تیرویل»
مسئله سنه عائد نطقنه جواباً بوکیجه بر نطق ایراد
ایتشدنر. سینپور «موصولینی» نطقنه دیشدرکه :
« آنیبال»، «روما» نك قاپیلرنده بولونابور،
مونسینپور «زایهل» ده «روما» نك قاپیلری اوکنده
دکادرنر. حال حاضرده ایتالیا معظم ، متحد ، معناً
صیق برصورتده مربوط و ملتصق واجتماعاً اوروپاده
امثلی کورولمه بن بردرجه ده منتظم بر دولدر .
بن صوک دفعه « تیرویل » مسئله سنی قاله آلیورم .
کله جهك دفعه قولیات بیله فعلیاته نه کیجه بکیم .

ایتالیانک نه اولدیغنی جهانه اولاره جهانه ب
فصل تاریخ یاز یورم .

آوستریانک تظاهراتی غیر محق و بناء علیه تحریک
جویانه در .
موسیو (موصولینی) نطقنده ، حرب عمومیدن
بری ایتالیانک کویا آوستریا ابدال ايله دیکى الطاف
وعنایاتی اهمیتله قید ایتدکن صوکره دیشدرکه :
« تیرویل » لیلرک لهنه بوندن صوکره آوستریا ده

ایتالیا ايله آوستریا آره سنده آره صره بادی .
اختلاف و منافشه اولان بر (تیرویل) مسئله سی
واردر . حرب عمومیدن اول ایتالیانر ، اسیر
ایتالیان طوپرافلری دنه ، مغلوب آوستریان
بر خلی اراضی آلدیلر . فقط بو عملیه نتیجه سنده ،
بودفده آلمانلرله ساکن (تیرویل) طوپرافلری قسماً
ایتالیان اسارتنه دوشدی .

اسکدن ایتالیانر « ایرره دانته ایتالیا » فریادنی
قویار برکن شمدی ده آوستریالیلر « ایرره دانته تیرویل »
فریادنی قویار یورلر . (تیرویل) ده کی آلمان اقلدک
ادعاسنه کوره ، ایتالیانر ، (تیرویل) آلمانلری
فتاحالده تضیق اتمکده درلر. اخیراً آوستریا دیهت
مجلسنده واقع اولان بر استیضاحه جواباً، آوستریا
باش وکیلی مونسینپور (زایهل) ، معنادی خلافتنه
سنی بو کسنه رک « حدودک اوته طرفنده کی
آلمان اقلتنه قارشى علاقه نزلق کوستره مه ییز »
دیدیکی کبی « تیرویل » مسئله سنک، حائز اهمیت
بر اورویا مسئله سی اولدیغنی سوله مشدر .

سینپور (موصولینی) بوسوزلری ، آوستریانک
ایتالیان امور داخله سنه مداخله سی عدا اتمش
وبونک اوزرنه تهدیدکار بر نطق ایراد ايله مشدر .
اورویا سیاست عالی ، آوستریا بو خصوصده
آلمانیا نك تشویق و تشجیع ایتدیگی فکرنده در .

F-20: Dünyaya meydan okuyan Mussolini. (Cumhuriyet, 5 Mart 1928).

ÖZGEÇMİŞ

1979’da Erzurum ili Aziziye (Ilıca) ilçesine bağlı Gelinkaya köyünde doğdum. İlkokulu köyümüz okulunda, Ortaokul ve Liseyi Erzurum merkez İmam – Hatip’te okudum. 1998’de Atatürk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdim. 2002’de buradan mezun olduktan sonra 2003 – 2005 yılları arasında aynı üniversitede Tezsiz Yüksek Lisans yaptım. 2011 yılında Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans yapmaya başladım.

